Ministerul Educaţiei şi Cercetării

Proiectul pentru învăţământul rural

Program postuniversitar de conversie profesională pentru cadrele didactice din mediul rural

Specializarea ISTORIE
Forma de învăţământ ID - semestrul IV

POLITICĂ ŞI SOCIETATE ÎN SECOLUL XX

Bogdan ANTONIU

Alin MATEI

2007

Ministerul Educaţiei şi Cercetării
Proiectul pentru Învăţământul Rural

ISTORIE

Politică şi societate în secolul XX

Bogdan ANTONIU Alin MATEI

2007

Introducerea şi unitățile de învățare 1-6 au fost redactate de lect. univ. Bogdan Antoniu, iar unitățile 7-10 de asist. univ. Matei Alin

ISBN 978-973-0-04794-3

CUPRINS

5. GERMANIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. DE LA REPUBLICA DE LA WEIMAR LA AL TREILEA REICH

6. ITALIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

7. EUROPA OCCIDENTALĂ DUPĂ 1945

8. EUROPA DE EST DUPĂ 1945

9. UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN PERIOADA POSTBELICĂ

10. STATELE UNITE DUPĂ 1945

INTRODUCERE

Unitățile de învățare

Criteriile de selecție a conținuturilor

Unitățile de învățare pe care le propune acest modul respectă obiectivele statuate prin programă şi au fost selectate urmărindu-se cel puțin două coordonate: prezentarea, din perspectivă cronologică şi analitică, a evoluțiilor regimurilor politice europene şi extra-europene petrecute în secolul XX, precum şi identificarea şi decriptarea fenomenelor societale (economice, sociale, mentale) desfăşurate în secolul trecut.

Plecând de la această dublă abordare, unitățile de învățare prezente în acest modul surprind atât fenomenul complex al mişcărilor şi transformărilor la nivel politic intern cât şi acele mutații, petrecute în societățile respective, care de-a lungul secolului XX au influențat evoluțiile istorice ale Europei şi lumii.

De asemenea, conținutul unităților de învățare a fost proiectat cu sarcina de a oferi o perspectivă analitică asupra fenomenelor studiate, insistându-se nu numai asupra reperelor cronologice necesare ci şi asupra interpretărilor diverse oferite de diversele şcoli istorice. În egală măsură s-a urmărit prezentarea proceselor respective atât din direcția istoricului actual cât şi din aceea a contemporanilor evenimentelor, interogând cu acest prilej şi coordonatele mentale ale indivizilor sau grupurilor care, în ultimă instanță, au fost creatorii istoriei secolului XX.

Apropierea de către cursanți a acestui tip de analiză poate avea un rol pozitiv datorită dobândirii unor abilități specifice anchetei fenomenelor politico-sociale de dată recentă precum şi a unei perspectivei generale mai sofisticate asupra modului în care comunități diverse, diferite, îndepărtate de cititor au construit realități politice, sociale, economice în mişcare, într-o evoluție permanentă spre prezentul nostru.

Titlul unităților de învățare

Unitățile de învățare din acest modul sunt următoarele.

Unitatea de învățare 1 – Consecințele Primului Război Mondial
Unitatea de învățare 2 – Rusia de la Imperiul Țarist la Uniunea Sovietică
Unitatea de învățare 3 – Democrațiile interbelice (I) Franța, Marea Britanie
Unitatea de învățare 4 – Democrațiile interbelice (II) Statele Unite ale Americii 1919-1939
Unitatea de învățare 5 – Germania în perioada interbelică. De la Republica de la Weimar la al Treilea Reich
Unitatea de învățare 6 – Italia în perioada interbelică
Unitatea de învățare 7 – Europa Occidentală după 1945
Unitatea de învățare 8 - Europa de Est după 1945
Unitatea de învățare 9 - Uniunea Sovietică în perioada postbelică
Unitatea de învățare 10 - Statele Unite după 1945

Sarcinile de lucru

Tipuri de sarcini de lucru

Sarcinile de lucru sunt astfel construite încât să corespundă obiectivelor formulate prin programa de studiu. Pe parcursul modulului, veți avea de realizat o serie de activități care au ca scop dezvoltarea competențelor care sunt necesare celor care vor fi profesori de istorie.

În primul rând, există sarcini de lucru care vă solicită să răspundeți la întrebări punctuale; ele sunt întrebări la care se va răspunde pe parcursul unității de învățare.

Întrebări punctuale

Apoi, întrebări care vă solicită să identificați, să selectați, să comparați şi să ierarhizați informații.

Lucrările de verificare

<u>Lucrările de verificare</u>

Eseuri structurate şi libere

În sfârşit, există sarcini de lucru (de regulă la nivelul lucrărilor de verificare) care obligă pe cursanți să folosească toate cunoştințele acumulate de-a lungul unității de învățare – acestea sunt eseuri (structurate şi libere). Cursanții sunt încurajați să utilizeze literatura suplimentară care, din motive de acordare cu celelalte module, a fost limitată la maxim.

Localizare

Modulul conține 4 lucrări de verificare – pg. 74, 147, 188, 226

<u>Instrucțiuni privind testul de evaluare</u>

- dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- se trimite prin poştă tutorelui.
- se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Dacă apar probleme

În cazul în care apar dificultăți la nivelul elaborării lucrărilor de verificare, sugerăm cursanților să reia lectura unității de învățare, de data aceasta realizând un rezumat de idei al acesteia. Apoi, să reia lectura bibliografiei indicate şi să încerce rezolvarea din nou a lucrării (în cazul în care este vorba de un eseu structurat, să atingă punctele precizate întâi sub forma unor mici eseuri independente, iar la urmă să redacteze din nou eseul sub forma unei narațiuni la persoana întâia).

Criteriile de evaluare şi ponderea acesteia

Criteriile de evaluare care vor fi aplicate sunt următoarele:

- pentru teste de autoevaluare: corectitudinea răspunsurilor, capacitatea cursanților de a răspunde solicitării în numărul de fraze solicitate;
- pentru lucrările de verificare (în ordinea importanței): respectarea punctelor solicitate, argumente reprezentative şi coerența argumentării, utilizarea informațiilor din unitatea de învățare, utilizarea de bibliografie suplimentară.

Ponderea evaluării continue este de 40%, iar a evaluării finale 60%

Bibliografie minimală

- Jean–Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Bucureşti, Ed.Polirom, 1998
- Stephane Courtois & Nicholas Werth, *Cartea neagră a comunismului,* Bucureşti, Editura Humanitas si Fundația Academia Civica, 1998
- Francois Chatelet, Evelzne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*, Bucureşti, Humanitas, 1994
- *Omul secolului XX*, Bucureşti, Polirom, 2001
- P. Jenkins, *O istorie a Statelor Unite,* Bucureşti, Ed. Artemis, 2002
- S. Bernstein, P. Milza, *Istoria Europei*, Iaşi, Ed. Institutul European, 1998
- Francois Chatelet, Evelyne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*, Bucureşti, Humanitas, 1994
- Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor,* Bucureşti, Ed. Lumina, 1999
- A.Rowley, *Istoria Continentului European,* Bucureşti, Chisinau, Cartier, 2001
- Z.R. Brzezinski, *Marele esec. Nasterea si moartea comunismului in secolul XX*, Cluj Napoca,1993
- Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne. 1920-2000*, Bucureşti, Humanitas, 2003
- Pierre Milza, S. Bernstein, *Istoria secolului XX*, 3 vol., Bucureşti, 1998
- Francoise Thom, *Prabusirea regimurilor comuniste*, Bucureşti, 1996.

Unitatea de învățare Nr. 1

CONSECINȚELE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Cuprins

1.1. Obiective

- Familiarizarea studenților cu bagajul conceptual specific fenomenului studiat.
- Descoperirea consecințelor pe termen mediu şi lung ale Primului Război Mondial.
- Identificarea mutațiilor sociale, politice, economice şi mentale provocate de „Marele Război”.
- Dimensionarea conexiunilor dintre fenomenele politice şi cele social-economice.

1.2. „Marele Război” şi începutul secolului XX

Majoritatea istoricilor plasează începutul secolului XX nu în termeni cronologici obişnuiți, respectiv anul 1901, ci undeva la sfârşitul Primului Război Mondial luând în considerație substanțialele transformări petrecute în timpul şi mai ales la sfârşitul primei conflagrații totale cunoscute de umanitate.

„La Belle Epoque”

Pentru contemporani secolul XX începuse firesc, cronologic, iar pentru europeni, mai ales cei din clasele înalte, de mijloc şi chiar pentru o fracțiune din segmentele inferioare ale societății, noul secol fusese întâmpinat cu bucurie. Invențiile şi inovațiile, descoperirile tehnice, noile tehnologii produse de o ştiință mereu în expansiune demonstrau, până la nivelul vieții cotidiene, că viitorul nu poate fi decât unul luminos. Cel puțin pentru Europa Occidentală, pe atunci centrul politic şi economic al unei lumi din ce în ce mai bine cunoscute şi apropiate, „La Belle

Epoque" – epoca frumoasă desemna o realitate stabilă, suficientă şi chiar abundentă, în care burghezia devenise în sfârşit clasa dominantă nu numai din perspectivă economică dar şi politică.

În general valorile politice liberale dominau continentul chiar dacă din punct de vedere politic monarhiile autoritare (Germania, Austro-Ungaria, Rusia) continuau să joace un rol important. Până şi în aceste cazuri însă modernizarea politică, deşi lentă şi inconstantă îşi făcea încet loc.

În **Germania**, devenită, dacă nu prima, cel puțin una dintre primele mari puteri industrială ale lumii, alegerile parlamentare intraseră în tradiția politică şi Partidul Social-Democrat câştiga consecvent majoritatea legislativă deşi nu forma cabinetul acesta fiind numit direct de Kaiser.

Imperiul multinațional al **Austro-Ungariei**, aflat în plină recuperare economică, trăia o viață politică efervescentă iar speranțele pentru o modernizare coerentă şi lipsită de tulburări ale aristocrației, burgheziei şi naționalităților îşi găsise în sfârşit omul providențial - moştenitorul tronului arhiducele Ferdinand.

Schimbarea îşi făcea loc până şi în **Rusia Țaristă**, autocrată şi retardată economic. Sub presiunea unei burghezii în creştere, guvernul şi Țarul acceptaseră după 1905 unele reforme (reforma agrară, înființarea Dumei etc) ce dădeau cel puțin speranțe privind deplasarea treptată a uriaşului multinațional spre Europa modernă.

În democrațiile occidentale, **Anglia şi Franța** în primul rând, valorile lumii burgheze păreau a fi o certitudine. Mari Imperii coloniale, economii capitaliste în plină dezvoltare, societăți moderne şi inovative, cele două state ofereau modelul potrivit pentru noul secol. Dezbaterea în societate se concentra asupra perfecționării vieții democratice (dreptul de vot pentru femei) şi a raporturilor sociale (cererile proletariatului privind reglementări profesionale şi salariale) sau asupra noului val cultural – avangardismul – ce provoca tiparele societale deja stabilite.

A doua revoluție industrială

Europa trăia la începutul secolului XX efectele celei de-a două revoluții industriale. Introducerea pe scară tot mai largă a unei noi forme de energie – electricitatea, transformările profunde în mediul de producție (apariția marilor aglomerări industriale, a unor noi metode de gestiune) dezvoltarea sistemului bancar şi bursier, toate îşi puneau amprenta asupra vieții cotidiene. Bunuri de consum din ce în ce mai variate şi mai ieftine amplificau confortul familiei burgheze, transporturi tot mai moderne micşorau distanțele, ziare, reviste, cărți contribuiau la crearea culturii de masă, învățământul se deschidea, din ce în ce mai democratic, publicului larg, petrecerea timpului liber, până atunci cantonată numai la nivelul elitelor, devenise o preocupare pentru clasa de mijloc şi nu numai.

Sigur, această imagine, uşor idilică, se aplică numai unei zone geografice şi numai unor realități sociale. Chiar în Europa Occidentală existau suficiente disparități sociale şi nemulțumiri iar Europa de Est rămânea spațiul retardării tehnologice, a polarizării sociale şi a lipsei de reformă.

Cu cât ne îndepărtăm de Vestul Europei, cu rare excepții (Statele Unite de pildă), întâlnim o realitate ce contrazice imaginea propusă mai sus. Africa împărțită între puterile coloniale (Anglia, Franța, Germania, Italia, Belgia, Portugalia) era captiva unui dublu plan – cel superficial, al unei minore elite coloniale şi cel profund, al unei majorități tribale şi, după standardele europene, primitive.

Africa

China, măcinată de conflicte interne, împărțită şi ea în zone de influență a Marilor Puteri europene, cu o viziune complet opusă față de Europa în ceea ce priveşte modernizarea, era fracturată între o elită locală sofisticată, comerciantă şi o imensă masă umană rigidizată în tradiție şi supunere.

China

America Latină propunea o imagine nu cu mult diferită. Aflată sub „protecția” Statelor Unite (Doctrina Monroe), această zonă prezenta o realitate polarizată, cu mari latifundiari, imobili însă din punct de vedere economic şi o majoritate țărănească, lipsită de pământ şi permanent nemulțumită. La mijlocul spectrului social se găsea un segment burghez minor atât ca dimensiuni cât şi ca rol politic dar dornic, în condițiile unei modernizări economice lente, de a obține preeminența politică. Totuşi America Latină rămânea la periferia sistemului economic mondial.

America latină

În ciuda acestor realități contrastante, tonul general era dat de centrul sistemului mondial, de Europa. Iar aici, la începutul cronologic al secolului XX, deşi existau multiple focare de nemulțumire, imaginea unui viitor formidabil construit pe explozia tehnico-ştiințifică constituia speranța, certitudinea chiar, a majorității segmentelor şi palierelor sociale.

Războiul era privit de o diplomație europeană încă aristocratică şi conservatoare, defazată față de societatea modernă şi burgheză, drept „ultimul instrument”, util fără îndoială atunci când negocierile eşuau. Conflictele anterioare se stinseseră repede, nu antrenaseră decât armate profesioniste şi se încheiaseră cu compensații materiale şi/sau teritoriale. În mod paradoxal, în iulie 1914 chiar, atunci când situația diplomatică era într-un vădit impas, remarca unui bancher german – „războiul european nu va dura mult, ar fi prea costisitor pentru noi toți” - întruchipa sentimentul general: un război scurt care să rezolve definitiv neînțelegerile dintre Marile Puteri.

Războiul

Poate de aceea debutul ostilităților a fost întâmpinat cu atâta entuziasm, soldați din toată Europa plecând la război în sunet de fanfară, în uniforme viu colorate şi în aplauzele tuturora. Ceea ce era însă greu de înțeles pentru contemporani, cu câteva rare şi periferice

excepții, era faptul că societatea industrializată şi modernă crease un alt tip de război – cel industrial. Numai câteva luni mai târziu crâncena realitate a conflictului modern transforma dramatic nu numai uniformele (ce preluau culoarea câmpurilor de luptă) ci şi destinele şi mentalitatea a zeci de milioane de oameni soldați şi necombatanți deopotrivă.

Primul război mondial prin dimensiunile sale temporale (patru ani) şi geografice (Europa, Africa, Orientul Mijlociu şi Oceanul Atlantic în primul rând), prin uriaşele eforturi umane şi materiale făcute de toate statele combatante, prin caracteristicile sale militare şi nu în ultimul rând prin numărul nemaiîntâlnit de victime a marcat, în mod tragic, sfârşitul brusc al unei lumi şi intrarea într-un secol nou, al violenței pe scară largă, al ideologiilor combatante, al totalitarismelor şi al crimelor de masă programatic induse de stat.

În acelaşi timp, „scurtul" secol XX va fi, poate tocmai datorită conflagrațiilor nimicitoare ce l-au marcat, un secol al proiectelor paşnice grandioase, al preocupărilor formidabile pentru drepturile individului la nivel internațional, al unui extraordinar avans tehnico-ştiințific precum şi un reper fundamental în construirea unei lumi a valorilor democratice şi a libertății.

<u>Test de autoevaluare 1</u>

1.1. Care erau bazele optimismului existent în Europa Occidentală înainte de 1914?
....
....
....

1.2. Enumerați regimurile politice autocratice şi autoritare europene.
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 15

1.3. Consecințele demografice şi economice

<u>1.3.1. Consecințe demografice</u>

Efectele demografice şi economice ale Primului război mondial provin atât din operațiunile militare propriu-zise cât şi din transformările teritoriale petrecute în timpul războiului sau a Conferinței de Pace.

În ceea ce priveşte pierderile umane, acestea şochează şi astăzi dar pentru contemporani au reprezentat o adevărată catastrofă. Peste 9 milioane de oameni (în majoritate europeni) au murit iar mai mult de 6 milioane au devenit invalizi.

Pierderi umane

Franța a înregistrat peste 1,4 milioane de morți şi dispăruți reprezentând peste 10,5 % din populația activă precum şi 1,2 milioane de invalizi. Germania – 1,85 milioane de morți – a pierdut aproape 10% din populația activă. Acelaşi procent (9,5%) îl pierde Austro-Ungaria – 1,54 milioane morți. Imperiul Țarist înregistrează peste 1,7 milioane de morți până în 1917 şi calvarul va continua, cifrele estimative fiind de 5 milioane până în 1921 datorită războiului civil şi crimelor bolşevice. Marea Britanie şi Italia pierd în jur de trei sferturi de milion de oameni reprezentând 5,1 respectiv 6,2 % din populația activă.

La aceste tragice statistici se adaugă un număr neprecizat de civili ce au murit datorită operațiunilor militare, condițiilor precare de igienă şi bolilor (numai gripa spaniolă, eradicată înainte de război, a făcut în 1918 în Europa un număr de peste 650.000 de victime, dar proporțiile reale, la nivel mondial al acestui flagel nu sunt încă pe deplin cunoscute).

Consecințele acestor pierderi sunt teribile pe termen mediu şi lung. Clasele de vârstă afectate, aşa numitele clase mobilizabile, sunt cele cuprinse între 20 şi 40 de ani ceea ce antrenează o diminuare accentuată a natalității. Estimările arată pierderi considerabile datorate deficitului de natalitate – peste 770.000 în Marea Britanie, aproape un milion în Franța, 1,7 milioane în Italia şi peste 3,5 milioane în Germania.

Războiul a întrerupt practic progresele rapide ale începutului de secol în ceea ce priveşte infrastructura sanitară şi această situație s-a reflectat în creşterea mortalității infantile, numai în Franța înregistrându-se o creştere de la 17,5 ‰ în 1914 la 22 ‰ în 1918.

Pierderile umane uriaşe datorate Primului Război Mondial au afectat economia europeană, privând-o de producători şi consumatori, apărarea națională şi activitatea intelectuală. În egală măsură consecințele demografice teribile au condus la dezorganizarea familiei, la apariția a milioane de „văduve de război” şi de copii orfani („copii națiunii” – sintagmă ce definea în Franța orfanii de război) şi au contribuit în mod decisiv al instaurarea sentimentului general de îmbătrânire ce a dominat Europa anilor 20.

<u>1.3.2. Consecințe economice</u>

Pierderi materiale

Războiul mondial a produs în Europa pierderi economice directe considerabile. Numai Franța a pierdut peste 300.000 de case, 3 milioane ha pământ arabil, o parte din minele de fier şi cărbune din nord. Potențialul agricol s-a diminuat aproape la jumătate iar producția industrială a înregistrat un recul de 35%. Germania şi-a văzut redusă producția de cărbune cu 45% iar producția agricolă cu 50%. Practic la scara întregului continent, potențialul agricol al Europei s-a diminuat cu 35% iar cel industrial cu 40%.

Deficit bugetar şi datorie externă

Apoi, în timpul conflictului combatanții orientaseră întreaga lor capacitate economică spre producția de război, reconversia dovedindu-se extrem de dificilă. Deficitul bugetar enorm, datorat finanțării războiului prin împrumuturi publice, crescuse de 10 până la 20 de ori față de nivelul antebelic. La fel crescuse datoria externă a statelor beligerante. Dacă înainte de 1914 Franța şi în special Anglia erau marii creditori ai lumii, după 1918 aceste state datorează miliarde de dolari, mai ales Statelor Unite, ceea ce va complica raporturile trans-atlantice.

Inflație

Tot în timpul războiului emisiunile monetare exagerate şi lipsa alimentelor şi bunurilor de consum au dus la creşterea inflației şi a prețurilor. În 1919 deprecierea principalelor monede europene, fenomen până atunci necunoscut, a atins cote deosebit de înalte – francul a pierdut 50% din valoarea sa, lira sterlină 10% iar marca, aproape 90%. În acelaşi timp prețurile au crescut în timpul războiului de 5 ori în Franța şi mai mult de 12 ori în Germania.

Războiul a generat şi alt tip de probleme economice. Statele beligerante au preluat responsabilitatea pentru victimele conflictului, guvernele adoptând principiul după care acestea au dreptul la solidaritatea națiunii. Pentru prima dată au fost înființate ministere speciale şi o parte consistentă a bugetelor naționale a fost dedicată foştilor combatanți, văduvelor şi orfanilor de război.

Problema reparațiilor

Pe de altă parte, imediat după conflict s-a pus problema reparațiilor datorate de învinşi statelor învingătoare. Ministrul de finanțe francez Klotz afirma în 1918 „Germania va plăti” şi concepea bugetul Franței (cazul nu a fost singular) luând în calcul şi reparațiile datorate de Germania. Principalul învins al Primului Război Mondial nu avea însă cum să plătească sumele uriaşe şi a pus în dificultate trezoreriile învingătorilor care contau acestea pentru a-şi plăti propriile datorii de război. Rezultatul a fost o criză financiară care a destabilizat şi mai mult monedele europene, depreciindu-le şi ducând la o creştere vertiginoasă a prețurilor.

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Enumerați consecințele pe termen mediu şi lung ale uriaşelor pierderi umane din timpul războiului.
....
....
....
....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 15

1.4. Consecințele sociale

1.4.1. Dezechilibrele sociale

Foştii combatanți

În primul rând războiul a creat un tip social nou – *fostul combatant* – ce cuprindea milioanele de europeni întorşi din război şi marcați de cei patru ani de teribil conflict. Individualişti, provenind din medii sociale diferite, educați sau analfabeți, aceşti tineri fuseseră transformați de război descoperind o solidaritate formidabilă a sentimentelor şi intereselor.

Cei patru ani de experiențe cotidiene cumplite configuraseră o altă mentalitate, specifică spațiului marțial şi transformaseră radical speranțele şi aşteptările a milioane de oameni. Cetățeni obişnuiți înainte de război, ei au învățat ce înseamnă un grad extrem de violență cotidiană, camaraderia, unitatea, ierarhia rigidă şi obediența față de superiori. Dezvoltaseră în acelaşi timp o ostilitate instinctivă față de diviziunile partizane, personajele politice şi instituțiile parlamentare pe care le considerau vinovate pentru izbucnirea conflictului.

Întorşi acasă foştii combatanți au reprezentat un grup de presiune extrem de puternic iar în unele cazuri au intrat în politică încercând să modifice realitatea postbelică. Alții, după ce au fost idealizați şi transformați în eroi, au căutat în viața civilă aceleaşi valori pe care le învățaseră în război, înregimentându-se în grupări paramilitare precum Crucea de Foc (Franța), Căştile de Oțel, Corpurile France (Germania). Cei mai mulți, mai ales în Germania şi Italia, alienați de transformările politice, sociale şi economice, au îngroşat rândurile simpatizanților partidelor extremiste Național Socialist sau Fascist.

Noii îmbogățiți

Din altă perspectivă, războiul şi inflația galopantă au precipitat unele evoluții sociale, accentuând inegalități sau disparități pe scara socială, avantajând anumite grupuri, defavorizând pe altele, creând discordanțe şi relații sociale tensionate. Astfel războiul a sporit brusc averea producătorilor şi intermediarilor, a fabricanților de război şi a marilor comercianți, dând naştere fenomenului *noilor îmbogățiți* .

Industriaşi precum francezii Schneider (artilerie), Citroen (obuze), Renault (care de luptă şi vehicule), italienii Ansaldo şi Fiat sau patronii siderurgiei germane din Ruhr au realizat câştiguri imense de pe urma războiului. La fel s-a întâmplat cu mii de negustori ce în timpul conflictului au speculat şi traficat cu succes. Reuşita materială a acestora, enormă şi brusc apărută, a destabilizat credințele tradiționale în superioritatea muncii, virtutea economisirii, a distrus practic încrederea în valorile considerate imuabile ale moralei liberale şi burgheze specifică secolului XIX.

Opinia publică germană şi războiul, raportul comandamentului militar al Magdeburgului, iulie 1918

"[…] *Vechea diferență între bogați şi săraci, ce se estompase în entuziasmul începutului războiului reapare odată cu trecerea timpului. În rândul păturilor cele mai sărace ale populației, se înmagazinează o ură împotriva bogaților şi în special împotriva celor denumiți profitori de război ce apare deosebit de periculoasă. Această ură rezultă mai puțin din averea posedată cât din posibilitatea pentru un cerc limitat de persoane de a-şi permite totul datorită unor resurse aproape nelimitate, de a se hrăni nu suficient, ci chiar foarte bine, de a trăi luxos în timp ce cea mai mare parte a populației moare efectiv de foame. De aceea sunt acum criticate aproape toate deciziile autorităților, afirmându-se că ele nu servesc decât bogătaşilor şi dăunează săracilor*.[…]"

Sărăciții

La polul opus s-au aflat victimele economice ale războiului şi inflației - *sărăciții* – toți cei care, având venituri fixe, nu le-au putut reevalua, suferind lovitura deprecierii monetare (cazul rentierilor, foarte numeroşi în Franța, Anglia sau Belgia). Aceştia au avut de îndurat şi loviturile venite din exterior, lovitura de stat din Rusia, falimentul Casei Otomane, dizlocarea statelor din centrul şi sud-estul Europei conducând la ruina a milioane de mici depunători. În țările învinse situația acestei categorii sociale a fost agravată de revoluțiile politice provocând o pauperizare agresivă a unei segment social mijlociu şi moderat din punct de vedere politic. Practic toți ale căror venituri erau cumva dependente de stat au falimentat, puterea de cumpărare a salariaților depreciindu-se masiv (în Franța cu 15%, în Marea Britanie cu 20% iar în Germania cu peste 25%).

Agricultorii

O altă categorie socială victimă a războiului şi a inflației la nivel european au fost şi agricultorii. Prețul produselor agricole au rămas în urma ritmului inflației crescând mult mai încet decât preşul produselor industriale. Războiul a accelerat exodul rural provocat de nevoia urgentă de mână de lucru în industria de armament şi a produs o populație dezrădăcinată, îndepărtată de modul de viață tradițional, în permanentă căutare de lucru şi cazare. În Europa de Est, sfârşitul conflictului a adus multaşteptatele reforme agrare şi intrarea în politică a mediului rural prin apariția partidelor țărăneşti.

Femeile

În acelaşi timp războiul a dus la disocierea structurilor tradiționale, antrenând extinderea muncii femeilor şi o modificare a sectorului de lucru pentru acestea. Dacă până atunci femeile erau angajate în sarcini domestice şi sectorul serviciilor, în timpul războiului ele intră în uzine ocupând până la 35% din locurile de muncă industriale.

De asemenea războiul a produs un număr nemaiîntâlnit de femei singure, celibatare, văduve sau divorțate. La începutul anilor 20 s-a înregistrat un adevărat puseu al divorțurilor (în Germania şi Franța numărul acestora se dublează, iar în marea Britanie creşte de 4 ori). Explicațiile acestui fenomen care modifică o dată în plus structurile societale tradiționale constau în separările din timpul războiului şi în

mutațiile agresive petrecute în moravurile societății în timpul „anilor nebuni” – perioada de la sfârşitul conflictului în care s-a încercat depăşirea bruscă a suferințelor îndurate timp de 4 ani.

Opinia publică franceză şi războiul, raport al comisariatului central din Avignon (1917)

„ *[...] Femeile: Acestea pot fi împărțite în trei categorii:*
1. Femeia comerciantului, a micului burghez, care rămâne fidelă căminului său şi onestă, doreşte ca războiul să se încheie cu victoria armatelor noastre; ea este devotată şi răbdătoare.
2. Femeia al cărei soț este dispărut sau rănit; femeia ai cărei fii sunt pe front de la începutul mobilizării: aceasta are un caracter ursuz, critică totul şi nu încetează să se plângă.
3. Femeia care primeşte alocație pentru ea şi copiii săi şi al cărei soț se află pe front, aceasta nu doreşte decât un lucru: ca războiul să continue. Ea munceşte acum; cu munca şi câştigul său, aceasta este fericită şi liberă cum nu a fost niciodată. Înainte de război, soțul nu-i dădea salariul său ci doar lovituri. Astăzi ea se îmbracă cu toalete pe care nu ar fi îndrăznit să le poarte înainte de război; se distrează şi se consolează uşor cu absența soțului. Această categorie formează majoritatea. [...] „

Nemulțumiri şi tensiuni sociale

Toate aceste transformări sociale explică apariția la sfârşitul războiului a unor agitații sociale de amploare. Nemulțumirile sociale au provocat în anii 1919-1921 o efervescență revoluționară stimulată şi de bolşevizarea Rusiei şi un adevărat val al mişcărilor extreme a afectat Europa Centrală. Ungaria şi instaurarea republicii comuniste conduse de Bela Kun sau Germania cu insurecția spartakistă de la Berlin sau Republica Sovietelor din Bavaria reprezintă două exemple în acest sens.

În timpul războiului, pentru a proteja solidaritatea internă, multe dintre statele beligerante făcuseră concesii mişcărilor sindicale, efectivele acestora crescuseră (Franța – de la 900 de mii la peste 2 milioane, Marea Britanie – de la 4 la 8 milioane) dar după încheierea conflictului au încercat să revină la raporturile de muncă antebelice. Urmarea a fost un val de greve ce acoperă aproape întreaga Europă. În 1920 o grevă generală în transporturi paralizează marile sectoare industriale ale Franței, iar în Italia agitația agrară destabilizează şi mai mult regimul politic fragil italian.

În urma acestor mişcări muncitoreşti proletariatul obține unele câştiguri (ziua de muncă de 8 ore, de exemplu) dar tentativa sindicală va eşua în final datorită temerilor clasei de mijloc privind o eventuală bolşevizare a Europei. Consecințele pe termen mediu ale acestei agitații sociale au fost însă grave.

Practic societățile europene s-au scindat după Primul Război Mondial, elitele au devenit conservatoare, clasele de mijloc, mai mult sau mai puțin pauperizate au fost polarizate politic îndreptându-se spre extremele spectrului politic, muncitorimea s-a delimitat de segmentele burgheze iar țărănimea, dezrădăcinată şi alienată economic a oscilat radical între conservarea tradiției şi revoluție.

<u>Test de autoevaluare 3</u>

3.1. Menționați structurile sociale nou-apărute în urma războiului.
....
....

3.2. Citiți fragmentul din raportul comandamentului militar german al Magdeburgului şi indicați termenul care desemnează starea de spirit a majorității populației.
....
....

3.3. Indicați consecințele agitației sociale de la sfârşitul războiului.
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 15

1.5. Efecte politice

În plan politic se consideră că Primul Război Mondial a modificat rolul şi percepția despre stat, a condus la victoria democratizării instituțiilor dar şi la o criză a liberalismului clasic. Cei patru ani de război au modificat nu numai raporturile dintre putere şi individ dar chiar şi puterile publice.

<u>1.5.1. Raporturile dintre individ şi stat</u>

În urma războiului maximele tradiționale ale statului liberal, până atunci respectate şi recunoscute, au încetat să mai fie viabile. Filozofia liberală cantona statul („Statul-administrator") într-un domeniu foarte restrâns – menținerea ordinii publice, exercitarea justiției, gestionarea relațiilor externe şi apărarea națională - restul aparținând de drept inițiativei private.

Războiul, datorită dimensiunilor sale temporale, umane şi materiale, a impus însă necesitatea mobilizării la o scară nemaicunoscută până atunci a resurselor umane şi materiale, a coeziunii morale a națiunii, a justiției şi echității societale, responsabilități de care numai statul se putea achita eficace.

Astfel, în timpul războiului, statul a devenit producător, comanditar, patron şi client. Guvernele au fixat prioritățile economice, au construit uzine, au orientat cercetarea şi au repartizat penuria şi beneficiile. Mai mult decât atât statul a intervenit în relațiile dintre grupurile sociale reglementând, la cererea sindicatelor, nivelul salariilor şi durata muncii şi blocând chiriile.

Sfârşitul războiului nu a repus societatea şi economia în starea anterioară, intervenția statului fiind în continuare necesară pentru demobilizarea progresivă a maşinii de război şi pentru reconversia economică. Cum penuria a persistat şi după conflict nevoia de raționalizare şi control a durat mai mulți ani până când nivelul de producție să fie capabil să satisfacă cererea în mod liber.

Această situație a avut efecte asupra structurii guvernamentale şi birocrațiile create între 1914 şi 1918 au supraviețuit războiului, numărul de funcționari şi bugetul alocat crescând şi după război.

1.5.2. Raporturile dintre puterile publice

Relațiile dintre principalele puteri publice au fost şi ele alterate profund de către război şi întărirea statului s-a făcut în detrimentul adunărilor legislative şi în beneficiul executivelor. Guvernele erau capabile de decizii rapide şi de continuitate în execuție fiind mai eficace pe timp de război, în timp ce legislativele s-au dovedit a fi prea lente, lipsite de unitate şi incapabile să păstreze secretele militare.

În consecință, în timpul războiului, adunările au oferit încrederea globală în executive tot mai restrânse (exemplul britanic – Cabinetul de război ce cuprindea, alături de primul-ministru, miniştrii armatei, al marinei, al afacerilor externe şi al ordinii interne) şi au relaxat controlul legislativului asupra executivului.

De aici un rezultat paradoxal – pentru milioane de tineri foşti combatanți, parlamentele (respectiv jocul politicianist) erau vinovate pentru izbucnirea războiului iar guvernele erau cele care făcuseră posibilă victoria. A apărut astfel un contrast substanțial între triumful aparent al democrației şi crescânda inadaptare a regimurilor parlamentare la noile condiții de exercitare a puterii, la necesitățile obiective ale diferitelor situații dar mai ales la noul orizont de aşteptare al societății ieşite din război. În mod funest, la ora victoriei, apăreau deja semnele crizei democrațiilor parlamentare.

Test de autoevaluare 4

4.1. Explicați, folosind spațiul alocat, motivele pentru care Statul a ieşit din război cu funcții şi responsabilități crescute.
....
....
....
....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 15

1.6. Consecințe în plan mental şi spiritual

Primul Război Mondial a zdruncinat respectul pentru valorile tradiționale pe întregul continent şi postulatele fundamentale ale Europei liberale şi democratice au fost repuse în discuție. Spectacolul macabru a patru ani de continuu măcel a umbrit optimismul secolului XIX, a distrus încrederea generațiilor precedente în apropiata instaurare a unei societăți mai bune, mai libere, mai juste şi mai prospere.

Apoi, sacrificiile suportate, tensiunea impusă, efortul de război a provocat o reacție de compensare, o dorință de a recupera anii pierduți rezultând acel „apetit pentru bucurie", caracteristic pentru anii 20. Acest sentiment nu s-a regăsit însă şi în mediul rural fiind specific aglomerărilor urbane, mărindu-se astfel discrepanța dintre sat şi marile oraşe.

Religia

Războiul a produs, în plan mental, evoluții contradictorii. Astfel, în timpul conflictului, sentimentul religios şi întrebările mistice asupra sensului destinului uman au renăscut. În egală măsură însă, conflictul a însemnat dezmințirea fraternității evanghelice şi înrolarea Bisericii fiecărui stat în efortul de război, conducând la detaşarea spiritului de credință.

Pacifism şi internaționalism

De asemenea, războiul a stimulat <u>pacifismul</u> atât în rândurile intelectualității (literatura postbelică a păstrat o oroare instinctivă față de propaganda de război) cît şi la nivel politic, aspirațiile pentru pace fiind o caracteristică fundamentală pentru Europa post-1918. Negocierile pentru dezarmare, încrederea în instituțiile internaționale, simpatia pentru Societatea Națiunilor, pactul Briand Kellog şi scoaterea războiului în afara legii, toate demonstrează această intenție generală de a preveni revenirea la un alt conflict de aceeaşi magnitudine.

În acelaşi timp însă, amintirea războiului, decepția înfrângerii sau dezamăgirea unor învingători a dus la exasperarea amorului propriu şi al orgoliului național iar democrația a fost considerată a fi sacrificat onoarea şi interesul național mai ales în cazul unor state de curând unificate şi care nu îşi epuizaseră „rezervorul" naționalist (cazul Germaniei şi al Italiei).

1.7. Europa şi lumea

Dacă în 1914 preponderența continentului european era incontestabilă şi universal recunoscută, anii primului război mondial au condus la ascensiunea rapidă a altor continente. Unele state extra-europene, obligate să renunțe la aprovizionările din Europa sau solicitate de aceasta să contribuie la efortul de război, au trecut la o industrializare rapidă încununată de succes. Balanța de credit s-a inversat şi din mari creditoare statele europene au devenit cele mai mari debitoare (în primul rând față de SUA care deținea la sfârşitul conflictului peste jumătate din

rezerva mondială de aur).

În plan politic Europa rămânea în centrul sistemului internațional continuând să joace un rol considerabil în lume. Statele europene mențineau încă imperii coloniale de mare anvergură iar în domeniul artelor şi literelor Europa deținea un primat incontestabil.

În plan economic însă, la sfârşitul conflictului, apariția a noi centre de putere era un fapt indiscutabil. Marile state industrializate extra-europene profitaseră de războiul european şi şi-au mărit producția industrială şi agricolă, au sustras Europei un număr important de piețe (mai ales în Asia) şi şi-au ameliorat considerabil balanța de plăți.

Noi poli de putere economică

Astfel printre beneficiarii non-europeni putem include Japonia care a intrat masiv pe piețele din China, Asia de Sud-Est şi India, a vândut beligeranților material de război şi şi-a multiplicat de cinci ori producția industrială. Statele Unite reprezintă însă exemplul clasic. În anii neutralității în SUA venitul național s-a dublat, producția de oțel a crescut de 2 ori iar tonajul flotei comerciale de 4. Statul american a împrumutat beligeranților mai mult de 11 miliarde de dolari şi a câştigat definitiv cursa investițiilor în America Latină.

O altă consecință a războiului s-a manifestat în problematica colonială. Relațiile dintre metropole şi colonii au intrat într-un relativ declin, piețele coloniale scăpând într-o anumită măsură comerțului european în favoarea industriilor naționale sau a Statelor Unite şi/sau a Japoniei.

Apoi, rolul important al coloniilor în efortul de război (numai India a trimis peste 1 milion de oameni, iar coloniile franceze aproximativ 700.000), mesajul preşedintelui american Woodrow Wilson („dreptul popoarelor de a dispune de ele însele") şi tezele marxiste anti-imperialiste au creat premizele începutului mişcărilor de emancipare politică.

În sfârşit, chiar dacă în plan artistic şi literar Berlinul, Viena, Parisul şi Londra au rămas simboluri ale unei vieți culturale de o valoare incontestabilă, în ştiință şi mai ales în tehnicile de producție şi gestiune Europa a înregistrat un recul masiv, Statele Unite preluând în forță prima poziție.

Test de autoevaluare 5

5.1. Indicați principalele modificări în ierarhia puterilor economice la nivel mondial.
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 15

1.8. Triumful democrațiilor ?

Victoria Puterilor Aliate şi Asociate în Primul Război Mondial a fost percepută în epocă drept un mare triumf al democrației asupra rămăşițelor Vechiului Regim – imperiile autocratice şi regimurile autoritare. Prăbuşirea dinastiilor neconstituționale şi victoria aliaților erau văzute ca o binemeritată ravanşă asupra sistemului retrograd impus de Congresul de la Viena şi ca o consacrare a sistemului politic democratic.

Extinderea democrației

Primele semnale ale epocii postbelice susțineau aceste perspective. În Germania şi Austria a fost proclamată Republica şi Adunări Constituante au adoptat constituții democratice ce prevedeau votul universal şi alegerea preşedintelui. Statele nou-apărute, reconstituite sau reîntregite – Cehoslovacia şi Iugoslavia, Polonia, România – adoptă sau perfecționează Legi Fundamentale democratice.

Experiența războiului conduce la reforme chiar în rândurile democrațiilor. Astfel în Marea Britanie se introduce sufragiul universal, în Italia intră în vigoare o nouă lege electorală iar în Franța se modifică regimul electoral prin introducerea reprezentării proporționale.

Mai mult decât atât, democratizarea se întinde peste toate formele politice şi de organizare socială, un exemplu fiind reglementarea problemelor de muncă. Astfel, după ce în 1919 guvernul Clemenceau votează legea privind ziua de muncă de 8 ore, Tratatul de la Versailles va dedica un capitol special pentru organizarea relațiilor sociale. Se năştea astfel Biroul Internațional al Muncii ce trebuia să pregătească codificarea legislației sociale şi elaborarea unei carte internaționale a muncii şi relațiilor dintre patroni şi salariați.

Democratizarea atinge chiar şi domeniul relațiilor internaționale. Insistența preşedintelui american asupra „diplomației deschise” demonstra că diplomația secretă era considerată responsabilă pentru izbucnirea tragicului conflict iar în epocă se credea sincer că alt gen de proceduri diplomatice vor putea suprima germenii războaielor.

În acest sens, crearea Societății Națiunilor trebuia să extindă şi să generalizeze în relațiile internaționale principiile şi practicile democratice existente în interiorul statelor: discuții publice, deliberare de tip parlamentar, reglementarea chestiunilor prin majoritatea voturilor. Prin universalizarea regimului parlamentar se considera că triumful dreptului asupra forței, al ordinii juridice asupra soluției violenței se poate instaura definitiv.

Reversul medaliei

Realitatea postbelică era însă diferită. Sfârşitul ostilităților şi reglementările Conferinței de Pace nu au suprimat toate problemele născute din război sa nerezolvate de acesta. Pe de altă parte, profunzimea modificărilor din economie, societate, moravuri, idei şi mentalități nu era înțeleasă pe deplin de contemporani şi în cazul

învinşilor - Germania, Ungaria - dar şi a unor învingători – Italia, transformările produse de război şi de consecințele păcii contribuiau deja la îndepărtarea față de modelul democratic propus.

Pentru statele învinse, distrugerile războiului, mizeria înfrângerii, ocupația străină, greutatea reparațiilor impuse de tratatele de pace, instabilitatea politică generată de prăbuşirea regimurilor politice respective, dezorganizarea economică şi nu în ultimul rând amputările teritoriale suferite au reprezentat traumatisme profunde, răni morale durabile. În această zonă intențiile democratice erau sortite eşecului iar sentimentele revanşarde, intoleranța, naționalismul extremist au renăscut în perioada interbelică sub forma regimurilor politice totalitare, dictatoriale şi autoritare, culminând cu izbucnirea unei alte teribile catastrofe – Al Doilea Război Mondial.

1.9. Bibliografie

- S. Bernstein, P. Milza, *Istoria Europei*, Iaşi, Ed. Institutul European, 1998
- Francois Chatelet, Evelyne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*, Bucureşti, Humanitas, 1994
- Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor,* Bucureşti, Ed. Lumina, 1999
- A.Rowley, *Istoria Continentului European,* Bucureşti, Chisinau, Cartier, 2001

1.10. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. Descoperirile ştiințifice, noile tehnologii, îmbogățirea confortului cotidian, reglementările sociale, democratizarea învățământului.
1.2. Germania, Austro-Ungaria, Rusia Țaristă

Test de autoevaluare 2

2.1. Clasele mobilizabile goale, diminuare natalității, creşterea mortalității infantile, lipsa de producători şi consumatori, afectarea apărării naționale şi a activității intelectuale, dezorganizarea familiei.

Test de autoevaluare 3

3.1. Foştii combatanți, noii îmbogățiți şi cei ce sărăciseră brusc.
3.2. Ura față de noii îmbogățiți.
3.3. Mărirea fracturii dintre muncitorime şi clasa de mijloc, teama burgheziei de bolşevizarea Europei şi derapajul treptat al acestei clase spre partidele extremiste.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test.***

statele europene. s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare de forță pentru principalele puteri-studiați capitolul 1.4. şi bibliografia indicată.

Test de autoevaluare 4

4.1. Primul Război Mondial a impus necesitatea mobilizării resurselor umane şi materiale, a coeziunii morale a națiunii, a justiției şi echității societale şi statul a intervenit în domenii pe care nu le mai gestionase până atunci. După război tot statul a fost chemat să organizeze demobilizarea maşinii de război şi reconversia economică astfel încât raționalizarea şi controlul au continuat.

Test de autoevaluare 5

5.1. Datorită războiului ierarhiile economice mondiale s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare de forță pentru principalele puteri industrializate europene.

Unitatea de învăţare Nr. 2

RUSIA DE LA IMPERIUL ŢARIST LA UNIUNEA SOVIETICĂ

Cuprins

2.1. Obiective

- Familiarizarea cursanţilor cu reperele cronologice specifice subiectului studiat.
- Identificarea principalelor etape ale evoluţiei fenomenului comunist în Rusia.
- Descifrarea cauzelor istorice ce au dus la impunerea regimului comunist precum şi a caracteristicilor loviturii de stat din octombrie1917-ianuarie1918.
- Decriptarea limbajului comunist şi relaţionarea derapajului ideologic cu contextul economic şi social.
- Investigarea constructului ideologice totalitare sovietic
- Examinarea critică a surselor istorice primare specifice, conversarea lor şi remarcarea elementelor fixe şi mobile ale discursului politic ideologizat.

2.2. Rusia în 1917

2.2.1 Situaţia economică şi socială înaintea Primului Război Mondial

Imaginea contemporană asupra Rusiei la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, creionată în mare parte de istoricii marxişti, scotea în evidenţă întârzierea economică, inegalităţile sociale şi tarele unui regim politic autocrat şi corupt. Această perspectivă, ce încerca sa demonstreze beneficiile comunizării, era însă în mare parte incompletă.

Dezvoltare economică

Cifrele demonstrează faptul că între 1890 şi 1913 dezvoltarea economiei rus a fost spectaculoasă, producţia de cărbune crescând de 8 ori, iar cea de oţel de 5 ori. Practic, în apropierea Primului Război Mondial, Rusia Ţaristă, un colos cu 174 milioane de locuitori şi 22 milioane de km², a devenit **a cincea putere industrială a lumii** şi după unele estimări contemporane întârzierea economică faţă de Statele Unite era doar de

28 de ani.

Industrializarea Rusiei, târzie şi dominată de capitalul străin (în principal francez, german şi belgian), avea un ritm de dezvoltare rapid, deşi inegal şi era realizată sub semnul concentrării şi al gigantismului. În 1913, 344 de companii de mari proporții (cu peste 1000 de muncitori) grupau mai mult de 40% din mâna de lucru industrială. Aceste întreprinderi gigante, cum erau uzinele Putilov din Sankt-Petersburg ce angajau în jur de 12000 de muncitori, erau la rândul lor concentrate într-un număr mic de regiuni, harta industrială a Rusiei la 1900 fiind, cu unele excepții, cea de astăzi. În special dezvoltarea Ucrainei a fost spectaculoasă, în 1913 această regiune asigurând peste trei sferturi din producția rusă de cărbune şi două treimi din cea de oțel.

Trans-siberianul, calea ferată terminată în 1905, reprezenta simbolul acestui dinamism industrial, materialul rulant fiind asigurat de întreprinderile ruse. Construită în mai puțin de 40 de ani, măsurând peste 70.000 de km de cale ferată, Trans-siberianul facilita deplasarea forței de muncă şi punea în valoare noile regiuni aflata la est de Urali.

Construcția Transiberianului

Agricultura rămânea însă principalul domeniu economic, asigurând peste 51% din venitul național (industria doar 28%) şi angajând peste 80% din locuitorii Imperiului. Reformele din 1861 fuseseră insuficiente (doar 3 milioane de țărani au fost împropietăriți) şi marea proprietate nobiliară continua să posede peste 40% din terenul agricol. În acelaşi timp însă modernizarea, deşi lentă şi inegală se făcea simțită şi în acest domeniu iar mecanizarea şi folosirea îngrăşămintelor artificiale a permis creşterea sensibilă a recoltelor, astfel încât, înaintea războiului, Rusia devenise primul furnizor de cereale al lumii.

Diversificarea socială

Această creştere economică a dat regimului țarist ocazia lărgirii bazei sale sociale. Între 1906 şi 1911, primul ministru Stolîpin a luat o serie de măsuri în favoarea țărănimii mijlocii şi a facilitat accesul la proprietate a „culacilor” (cel ce deține mai mult decât poate cultiva) ce în preajma războiului vor deține o medie de 9 ha/familie. Apariția acestui nou segment social al țăranilor îmbogățiți, deşi încă minoritar din punct de vedere numeric, a rupt vechile solidarități ale satului şi a asigurat regimului sprijinul unei burghezii rurale ataşate ordinii politice şi sociale.

Burghezia

Dezvoltarea industrială a condus la dezvoltarea unei burghezii de afaceri întreprinzătoare ce şi-a dublat capitalul între 1906 şi 1914 şi a fost capabilă să răscumpere unele dintre valorile tradițional deținute de străini. Această burghezie naționalistă părea gata să susțină la rândul său un regim politic capabil să îi asigure ordinea în interior şi expansiunea în exterior. În mediul urban a apărut o nouă categorie socială, burghezia mijlocie – angajați, tehnicieni, cei cu profesiuni liberale şi, după unele statistici, pătura socială înstărită a crescut de la 23,1 milioane în 1897 la peste 31 milioane de indivizi în 1913.

Proletariatul

În ceea ce priveşte proletariatul, acesta era încă puțin numeros (3,5 milioane) dar grupat în câteva mari oraşe – Petrograd, Moscova, Odessa) – şi în întreprinderi de mari dimensiuni. În general, salariile muncitorilor erau mici, condițiile de muncă destul de grele şi puțin reglementate (11, 12 ore de muncă) şi locuințele mizere.

2.2.2. Problemele politice ale Rusiei Țariste

Regim autocratic

Viteza evoluției economice a amplificat însă problemele politice ale regimului rus şi fractura dintre puterea politică şi țară s-a mărit. Rusia Țaristă rămânea un regim autocratic ce ignora principiile elementare ale democrației. Țarul guverna prin decrete, susținut de o birocrație supranumerică şi coruptă. Nicolae al II-lea era văzut ca un împărat mediocru, Țarina, de origine germană, era impopulară iar episodul Rasputin scosese în evidență, printre aristocrați şi oameni de rând deopotrivă, tarele familiei imperiale. Puterea legislativă, din 1906 încredințată unei adunări alese – Duma – era slabă şi puțin reprezentativă, iar sistemul electoral rezerva peste ⅔ din voturi marilor latifundiari şi burgheziei urbane ce formau doar 1% din populație.

Naționalitățile

Pe de altă parte, Imperiul rămăsese o „închisoare a popoarelor”, slavii impunându-şi limba şi religia numeroaselor naționalități supuse, care la începutul secolului XX au început să-și manifeste dorința de a se elibera de sub tutela rusă. Polonezii catolici (6,5% din populație), Finlandezii şi Balticii (5,1%), musulmanii Asiei Centrale şi diferitele etnii caucaziene (aproape 14%), precum şi cei peste 5 milioane de evrei, victime ale programurilor naționaliste, reprezentau în 1914 o sursă de nemulțumire în creştere.

Antagonismele sociale

Creşterea economică a amplificat antagonismele sociale. Dezvoltarea demografică – aproape 3 milioane de locuitori pe an – a agravat nevoia de pământ şi peste 85 de milioane de țărani săraci detestau şi invidiau privilegiații (culacii şi marii latifundiari) fiind gata să treacă, cu forța, la împărțirea pământurilor seniorale.

Greve

O altă sursă de probleme provenea fără îndoială din lumea proletară, iar concentrarea muncitorilor a permis o solidarizare sindicală puternică. Astfel, la 1 mai 1912, izbucneau în centrele industriale nu mai puțin de 1.140 de greve, iar din iunie 1913 până în iulie 1914 peste 1,7 milioane de muncitori participau la această formă de luptă sindicală.

În aceste condiții, opoziția politică față de țarism s-a organizat treptat pe coordonate liberale şi populare şi în mai multe curente, care după revoluția eşuată din 1905 (când regimul a permis unele reforme politice liberale dar a înăbuşit în forță manifestările populare) prezentau deja o ostilitate crescândă între ele.

Partidul Constituțional-Democrat

Burghezia şi intelighenția liberală, partizani ai unui regim parlamentar occidental au creat Partidul Constituțional – Democrat (K.D. – de unde şi numele de „cadeți”), o formațiune politică liberală ce solicita puteri crescute pentru Dumă şi responsabilitatea guvernului în fața Adunării, dorind o răsturnare a regimului autocratic şi chiar a monarhiei în favoarea claselor de mijloc, nu a proletariatului minoritar sau a țărănimii radicale.

Curentul revoluționar era reprezentat de:

Al. Kerenski

- **Socialiştii-Revoluționari** (S.R. – moştenitori ai mişcărilor populist-nihiliste din sec.XIX) – ostili industrializării şi partizani ai confiscărilor marilor domenii şi exploatării colective a pământurilor, dar divizați asupra tacticilor de urmat în
  - ***grupul maximalist*** (radicalii ce nu abandonaseră metodele teroriste) şi
  - ***cel muncitoresc*** (condus de **Kerenski** şi favorabil acțiunii prin Dumă)
- **Social-democrații** (SD – apărut în 1898) – considerau că proletariatul în formare poate reprezenta forța revoluționară cea mai eficientă şi s-au divizat la rândul lor în 1903 în:
  - ***bolşevici*** – conduşi de **Lenin** ce preconiza un partid minor numeric, nealiat cu burghezia, dar format din revoluționari profesionişti, disciplinați şi agresivi, capabili să instituie dictatura proletariatului după revoluție şi
  - ***menşevici*** – ce rămâneau fideli principiilor unei organizări democratice, de masă şi erau ostili unei revoluții socialiste premature dorind alianța cu partidele burgheze pentru răsturnarea țarismului şi aducea Rusiei în stadiul potrivit pentru o veritabilă revoluție muncitorească.

Vl.I.Lenin

<u>Test de autoevaluare 1.</u>

1.1. Menționați principalele caracteristici ale industrializării Rusiei înainte de Primul Război Mondial.

....
....

1.2. În ce consta diversificarea socială apărută înainte de 1914 ?

....
....

1.3. Enumerați problemele politice ale Rusiei Imperiale.

....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

2.2.3. Primul Război Mondial şi agravarea problemelor Rusiei

Dezastre militare

În momentul intrării Rusiei în război mişcarea socialistă era divizată, liderii săi exilați iar populația, în ciuda aşteptărilor revoluționare, a primit declarația de război cu entuziasm. Primele operațiuni militare împotriva germanilor şi austriecilor au fost încununate de succes şi premisele unei mişcări revoluționare păreau a fi îndepărtate. La sfârşitul verii lui 1914 şi în 1915 situația se va schimba datorită dezastrului militar suferit de armatele țariste – peste 150.000 de morți, 700.000 de răniți, 900.000 de prizonieri, ¾ din artilerie capturată – iar responsabilitatea acestei catastrofe este aruncată asupra comandanților militari şi puterii politice. Moralul soldaților este din ce în ce mai scăzut, locul trupelor antrenate şi fidele Țarului este luat de noi contingente (recrutate din rândul naționalităților puțin ataşate regimului țarist) şi în consecință numărul dezertărilor şi chiar al auto-mutilărilor creşte substanțial.

Penurie şi descompunerea sistemului economic

În plan economic, războiul aduce cu sine o lipsă majoră a mâinii de lucru (sunt peste 13 milioane de bărbați mobilizați) iar industria, orientată masiv spre producția de război, nu poate furniza populației bunurile de consum necesare. Țărănimea livrează cu tot mai multă reticență produse alimentare, prețurile cresc de 4 ori până în 1917 şi nemulțumirea se apropie de nivelul exploziv. În 1916 grevele s-au înmulțit, numai la Petrograd înregistrându-se peste 200.000 de protestatari, în timp ce în toate centrele industriale din Rusia, numărul greviştilor depăşind 1 milion.

Disoluția puterii imperiale

În plan politic, anii de război au dus la dispariția acordului dintre putere şi burghezie şi la treptata disoluție a autorității imperiale. După ce a preluat personal conducerea armatei în 1916 şi a înregistrat o nouă serie de tragice înfrângeri, Țarul Nicolae al II-lea a fost perceput drept principalul vinovat pierzând până şi aliații cei mai fideli. I se reproşau nu numai insuccesele militare dar şi germanofilia sa, corupția curții imperiale şi dorința de a instaura absolutismul. În Dumă, în decembrie 1916, partidele de opoziție s-au organizat în Blocul Progresist condus de KD şi au început să ceară tot mai insistent un regim monarhic constituțional şi formarea unui guvern de coaliție.

La sfârşitul anului 1916, descompunerea Imperiului Țarist s-a accentuat, regimul dovedindu-se lipsit de legitimitate (în condițiile rupturii politice cu burghezia), ineficient în a asigura aprovizionarea marilor oraşe (iarna cumplită a contribuit la deteriorarea situației alimentare) şi incapabil să mai mențină ordinea internă şi apărarea externă (dezertările în masă ale soldaților de pe front).

2.2.4. Revoluția din Februarie 1917*

Deteriorarea situației la începutul anului 1917 nu a fost însă percepută ca atare de liderii politici ai momentului şi revoluția a luat prin surprindere mediile politice. Petrogradul, capitala Imperiului, va fi scena

* Până în februarie 1918, Rusia a utilizat calendarul Iulian - cu 13 zile în urma celui gregorian, folosit în lumea occidentală. Datele ce urmează respectă calendarul rus.

evenimentelor revoluționare ce vor urma şi datorită faptului că aici se găseau atât mari concentrări industriale cât şi cele mai importante puncte de recrutare şi mobilizare a soldaților pentru front.

La mijlocul lunii februarie, datorită unor dificultăți de aprovizionare, uzinele Putilov din Petrograd se închid şi mii de muncitori se află practic în stradă. Pe 23 februarie, tot în acest oraş, are loc o manifestație de proporții, paşnică însă, principala revendicări fiind legate de îmbunătățirea condițiilor de viață şi muncă. O zi mai târziu însă, în momentul în care majoritatea uzinelor din Petrograd au intrat în grevă generală, manifestațiile s-au radicalizat şi revendicările devin politice: pace şi sfârşitul autocrației.

Manifestația din 25 februarie

Explozia populară

Pe 25 februarie, manifestațiile ajung în centrul Petrogradului, se petrec o serie de ciocniri cu poliția, iar trupele de cazaci, desfăşurate pentru a opri protestul, fraternizează cu mulțimea. În zilele următoare manifestanții se îndreaptă spre Palatul de Iarnă, sunt opriți de soldați şi în fața presiunii revoluționare se ordonă deschiderea focului. Soldații refuză dar ofițerii şi subofițerii vor executa ordinul provocând aproape 200 de victime. Guvernul imperial dizolvă Duma şi proclamă starea de asediu. Practic, acesta este începutul, manifestațiile se transformă instantaneu într-o insurecție haotică şi explozia stradală este de neoprit.

Insurecția

Pe 27 februarie soldații din mai multe regimente de gardă se răzvrătesc, fraternizează cu manifestanții, Arsenalul este cucerit şi se împart arme (peste 400.000), sunt cucerite o serie de instituții publice, închisorile sunt deschise iar Palatul de Iarnă este ocupat fără rezistență. Miniştrii sunt arestați, la chemarea Menşevicilor şi a Socialiştilor-Revoluționari iar muncitorii şi soldații aleg, la fel ca în 1905, un Soviet (consiliu) pentru preluarea puterii. În componența acestuia majoritatea este reprezentată de menşevici şi S.R., fiind reprezentați şi bolşevicii şi anarhiştii. Neliniştiți de evoluția evenimentelor, deputații Dumei (în principal liberalii şi consituționali-democrații 'K.D.') constituie la rândul lor un comitet revoluționar recunoscut în seara de 27 de Soviet.

Sovietul din Petrograd

Abdicarea Țarului

După ce trupele trimise de țar pentru înăbuşirea revoluției au fost împiedicate de feroviari să ajungă la Petrograd pe 2 martie, abandonat şi de cei mai apropiați colaboratori ai săi, Țarul Nicolae al II-lea a abdicat în favoarea fratelui său Mihail. Acesta a refuzat însă să-şi asume responsabilitate puterii şi principiul monarhic secular se prăbuşeşte. Vestea abdicării este primită cu entuziasm, Duma numeşte primul guvern provizoriu (Comitetul executiv provizoriu al Dumei: prim-ministru - prințul Lvov, ministru de externe - Miliukov, ministrul justiției - Kerenski) şi revoluția burgheză, aproape pe neaşteptate este învingătoare, deşi existau în acel moment doi poli ai puterii – Sovietul (ce reprezenta strada şi explozia populară) şi Guvernul provizoriu (emanația a structurilor politice moderate şi liberale)

2.2.5. Evoluția noului regim (martie – octombrie 1917)

Obiectivele guvernului provizoriu

Pe 3 martie monarhia este suspendată iar pe 6 guvernul provizoriu enunță obiectivele sale, reînnoirea instituțională şi câştigarea războiului şi ia primele măsuri – proclamarea libertăților civile, convocarea Constituantei, abolirea pedepsei cu moartea, suprimarea discriminărilor de castă, rasă, religia, recunoaşterea dreptului Poloniei şi Finlandei la independență şi a autonomiei minorităților naționale. Guvernul nu proclamă însă în mod oficial Republica şi nici nu evocă acele probleme sociale care reprezentau prioritățile străzii insurecționare ("Pace şi Pâine") şi această divergență apare clar pe 14 martie atunci când este publicat "Apelul Sovietului către popoarele din întreaga lume" prin care se solicita încetarea războiului prin revoluția proletariatului din țările beligerante.

Sovietele

Exemplul Sovietului din Petrograd este urmat şi în întreaga Rusie apar sute de soviete ale muncitorilor şi soldaților care erau, spre deosebire de 1905, controlate de militanți politici (socialişti moderați, menşevici, SR). De asemenea iau naştere mii de comitete în uzine, în cartiere şi sub presiunea lor Sovietul din Petrograd negociază cu patronatul îmbunătățirea condițiilor de muncă. Treptat însă, comitetele de uzină s-au radicalizat şi au început să îşi depăşească competențele solicitând controlul total asupra producției.

În acelaşi timp însă şi mişcarea socialistă începe să se radicalizeze. Între 20-25 martie sunt publicate cele patru “Scrisori de departe” aparținând lui Lenin şi acesta solicită bolşevicilor ruptura imediată între Soviet şi guvern, unirea tuturor forțelor proletare şi pregătirea activă a fazei următoare a revoluției.

În Sovietul din Petrograd devine însă predominant curentul moderat, se decide continuarea războiului ”păstrându-se combativitatea armatei pentru operațiuni active” precum şi măsuri energice pentru obținerea unei păci “fără anexiuni sau despăgubiri” şi sub presiunea Sovietului, ministrul de externe Miliukov adoptă această poziție. La începutul lunii aprilie, după 17 ani de exil, Lenin se întoarce la Petrograd şi publică “Tezelor din aprilie” ce conțineau mesajul radical bolşevic.

Tezele din Aprilie

“*1. Atitudinea noastră față de război […] nu admite nici o concesie, oricât de minimă, căci [acest război] a rămas incontestabil un război imperialist, purtat de guverne din motive capitaliste… .*
2. […] tranziția de la prima etapă a revoluției, care a dat puterea burgheziei din cauza gradului insuficient al conştiinței şi organizării proletariatului, la cea de-a doua etapă care trebuie să dea puterea proletariatului şi păturilor sărace ale țărănimii.
3. Nici un sprijin pentru guvernul provizoriu care a demonstrat caracterul mincinos al tuturor promisiunilor sale.
4. Recunoaştem că partidul nostru […] nu constituie pentru moment decât o slabă minoritate în cadrul majorității sovietelor de deputați ai muncitorilor, față de blocul tuturor elementelor oportuniste, mici burgheze, căzute sub influența burgheziei şi care extind această influență şi asupra proletariatului.
5. Nu o republică parlamentară […] ci o republică a Sovietelor deputaților muncitorilor, salariaților agricoli şi țăranilor din întreaga țară, de la bază până la vârf. Suprimarea armatei, a poliției şi a corpului funcționăresc.
6. În domeniul agrar […] confiscarea tuturor pământurilor marilor proprietari funciari. Naționalizarea tuturor terenurilor din țară şi punerea acestora la dispoziția sovietelor locale.
7. Fuzionarea imediată a tuturor băncilor din țară într-o bancă națională unică plasată sub controlul Sovietului.[…] ”

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Indicați sursele fragilității Imperiului țarist amplificate de Primul Război Mondial.
....
....

2.2. Menționați caracteristicile revoluției din februarie 1917.
....
....
....

2.3. Citiți cu atenție textul de mai sus şi încercați să sintetizați în câteva cuvinte programul politic lansat de Lenin. Încercați apoi să îl caracterizați folosind doar spațiul de mai jos.

....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

Al doilea guvern provizoriu

Disensiunile între cei doi poli principali de putere au continuat şi la 18 aprilie, fără a se consulta cu ceilalţi membrii ai cabinetului, Miliukov a trimis o notă Puterilor Aliate prin care anunţa că guvernul provizoriu va respecta fidel obligaţiile vechiului regim, fără a menţiona poziţia Sovietului pentru "pace fără anexiuni". Se declanşează astfel o criză guvernamentală, Kerenski ameninţând cu demisia, iar bolşevicii cer demiterea guvernului. La Petrograd, reacţia muncitorilor este imediată, manifestanţii solicitând controlul politicii externe de către Soviet. Au loc ciocniri între manifestanţii anti şi pro-guvernamentali dar soldaţii garnizoanei refuză să deschidă focul. Criza politică se încheie prin debarcarea lui Miliukov şi demiterea generalului Kornilov (comandantul garnizoanei Petrograd) şi la 28 aprilie este instaurat un nou guvern, de coaliţie, condus tot de prinţul Lvov în al cărui obiectiv principal este obţinerea păcii.

Congresul Sovietelor

Tensiunea însă nu se diminuează şi Comitetele muncitoreşti din uzine se radicalizează iar în mai 1917 Conferinţa acestor comitete, unde participă 500 de delegaţi din 397 de întreprinderi adoptă o moţiune de inspiraţie bolşevică ce solicită "control muncitoresc şi nu al statului" precum şi "încredinţarea întregii puteri Sovietelor".

În acelaşi timp are loc la Petrograd primul Congres pan-rus al Sovietelor, practic forumul conducător al puterii. Voturile exprimate (peste 20 de milioane) produc următoarea configuraţie: partidele guvernamentale (S.R. şi menşevicii) - aprox. 600 de mandate, bolşevicii - 105, S.R. de stânga - 45. Încă de la deschiderea lucrărilor Lenin şi Troţki au cerut, fără succes, Congresului să se transforme în convenţie revoluţionară şi să-şi asume întreaga putere. În paralel bolşevicii au pregătit o acţiune de forţă a muncitorilor şi soldaţilor nemulţumiţi de politica lui Kerenski de continuare a războiului. Reacţia a fost însă negativă, muncitorii fiind chemaţi de Soviet împotriva "trădării şi provocării bolşevice" ceea ce l-a determinat pe Lenin să anuleze manifestaţia însă ruptura dintre bolşevici şi partidele guvernamentale era definitivă. Partidul condus de Lenin se afla în acel moment la periferia scenei politice, opus atât guvernului cât şi Sovietului, cu puţine şanse de a prelua puterea.

Însă, după o tentativă diplomatică nereuşită, noul guvern a încercat să obţină o pace convenabilă pe calea armelor, proiectând o ofensivă de mari proporţii pentru a obliga Germania să accepte încheierea ostilităţilor. Populaţia nu mai dorea însă continuarea conflictului şi pe 18 iunie o manifestaţie organizată de Soviet pentru susţinerea Adunării

Constituante şi a guvernului s-a transformat în protest împotriva acțiunii militare şi în sprijin pentru tezele bolşevice. În acelaşi timp ofensiva rusă a eşuat şi tensiunea politico-socială a crescut din nou.

Criza din iulie

În iulie 1917 a izbucnit o altă criză politică de amploare. Pe 3 iulie are loc o demonstrație agresivă a soldaților din Petrograd ce trebuiau să plece pe front pentru a opri contraofensiva germană şi obiectivele manifestanților sunt mult mai radicale - o nouă insurecție, unirea forțelor cu marinarii nemulțumiți din Kronstadt, arestarea guvernului provizoriu şi formarea unui Comitet revoluționar dirijat de bolşevici. A doua zi, sub conducerea bolşevicilor, demonstranții asaltează sediul Sovietului, regimentele fidele guvernului deschid focul şi represiunea este furibundă (peste 650 de răniți, zeci de morți). În fața pericolului insurgent Kerenski remaniază guvernul, excluzând reprezentanții cadeților (K.D.) şi a extremei stângi şi se sprijină pe Congresul Sovietelor în defavoarea Sovietului din Petrograd aflat tot mai mult sub influența bolşevicilor. Noul guvern ia totodată măsuri dure împotriva celor ce au încercat lovitura de stat, Troțki, Zinoviev, Kamenev sunt arestați, Lenin se refugiază în Finlanda, Prada (cotidianul bolşevic) este închisă. De asemenea unitățile rebele sunt dezarmate iar pedeapsa cu moartea este restabilită pe front.

În acel moment ruptura bolşevicilor cu formulele organizate de putere este totală şi Congresul Partidului se desfăşoară în clandestinitate. Cu acest prilej Lenin anunță că lozinca “Toată puterea Sovietelor” nu mai este valabilă şi trebuie înlocuită cu “Toată puterea clasei muncitoare condusă de partidul său revoluționar, cel al comuniştilor bolşevici”.

Criza din august

În acelaşi timp, generalul Kornilov şi ideea unei dictaturi militare care ar restabili ordinea şi ar putea câştiga pacea capătă tot mai multă popularitate în mediile conservatoare astfel încât la 28 august 1917 se consumă o tentativa de puci militar împotriva guvernului condus de Kerenski. Pentru a opri trupele rebele, Kerenski a fost obligat să negocieze cu Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, să elibereze conducătorii bolşevici şi să înființeze un comitet național cu participarea masivă a extremei stângi.

L.B.Troțki

În final, feroviarii şi soldații capitalei au respins “Divizia Sălbatică” a cazacilor lui Kornilov dar prestigiul bolşevic a crescut enorm, ei fiind cei ce au reuşit mobilizarea a peste 30.000 de oameni. La 31 august Troțki devine preşedinte al Sovietului din Petrograd, lozinca “Toată puterea Sovietelor” este reluată şi pentru prima dată o moțiune bolşevică obține majoritatea în Soviet (constituirea guvernului fără participare burgheză).

Explicația revitalizării mişcării bolşevice constă în radicalizarea maselor (ale căror obiective primare – pacea şi aprovizionarea – nu erau încă satisfăcute), prăbuşirea instituțiilor (după iulie 1917, armata era într-o profundă stare de descompunere, numărul imens de dezertări provocând mari mişcări țărăneşti – peste 5.000 numai în septembrie), mişcările greviste din ce în ce mai violente şi mai politizate şi dezorganizarea substanțială a circuitelor economice şi a transporturilor. Eşecul menşevicilor şi a moderaților de a rezolva chestiunile presante era deja evident iar politica radicală a lui Lenin şi a bolşevicilor capitaliza

masiv nemulţumirile maselor populare.

În aceste condiţii Kerenski a proclamat Republica şi a creat noi instituţii, Convenţia Democratică şi Consiliul Republicii, însă la începutul lunii octombrie, după ce Lenin revine clandestin la Petrograd, reprezentanţii bolşevici se vor retrage din noile instituţii, iar pe 10 octombrie în cadrul unei şedinţe secrete în Comitetul Central al Partidului Bolşevic, Lenin a obţinut, în ciuda opoziţiei lui Kamenev şi Zinoviev, hotărârea de a iniţia o insurecţie armată pentru a prelua puterea. S-a constituit astfel un Centru Militar Revoluţionar (Sverdlov, Stalin, Djerjinski, Uriţki, Bubnov) ce trebuia să mobilizeze masele în vederea insurecţiei bolşevice. În paralel, Troţki, preşedintele Sovietului din Petrograd, constituie Comitetul Militar Revoluţionar al Petrogradului (PVRK), organizaţie militară autonomă, controlată de bolşevici, destinată apărării Sovietului şi ia legătura cu Gărzile Roşii (miliţiile muncitoreşti) şi cu garnizoana Petrogradului.

Lovitura de stat – prima fază

Avertizat de pericolul unei alte tentative de puci, pe 24 octombrie Kerenski a ordonat închiderea imprimeriei bolşevice. Seara, gărzile roşii şi unităţile militare fidele Sovietului au preluat controlul asupra punctelor strategice (podurile de pe Neva, poşta, telegraful, gările) temându-se de o acţiune a guvernului împotriva puterii populare. A doua zi, pe 25 octombrie, Lenin a publicat decretul Comitetului Militar Revoluţionar prin care guvernul era destituit iar puterea era preluată provizoriu de PVRK, nu de către Congresul Sovietelor, pentru ca în sesiunea Sovietului din Petrograd să anunţe “realizarea revoluţiei muncitorilor şi ţăranilor”. Noaptea, trupele fidele bolşevicilor au luat cu asalt Palatul de Iarnă - sediul guvernului, miniştrii au fost arestaţi şi Kerenski a fugit. Prima etapa a loviturii de stat era desăvârşită aproape fără victime (şase morţi dintre trupele fidele guvernului).

Primele Decrete

În aceiaşi noapte, în cadrul Congresului Sovietelor, aflat la cea de-a doua sesiune şi controlat de menşevici, aceştia împreună cu socialiştii-revoluţionari au părăsit lucrările acuzând lovitura de stat, dar au permis astfel bolşevicilor, aliaţi cu socialiştii-revoluţionari de stânga să voteze o rezoluţie prin care întreaga putere trecea în mâna Sovietelor şi să ratifice două Decrete fundamentale pregătite anterior de Lenin.

- Decretul asupra păcii invita toate popoarele şi guvernele să înceapă negocieri pentru o “pace justă, democratică” fără anexiuni.
- Decretul asupra pământului legitima confiscarea şi împărţirea pământurilor aparţinând marilor proprietari funciari sau Coroanei.

Ambele decrete, fără o valoare practică imediată (pacea fără anexiuni era doar o iluzie în condiţiile conflictului mondial iar împărţirea pământurilor, lipsite de animale şi material agricol nu putea avea decât consecinţe grave), au mărit considerabil prestigiul bolşevicilor şi a lui Lenin şi au demonstrat determinarea de a pune în practică un program radical.

Consiliul Comisarilor Poporului

A doua prioritate a lui Lenin a fost înfiinţarea Consiliului Comisarilor poporului (Sovnarkom) – un nou executiv, prezidat de Lenin, cu Troţki la Externe, Stalin la Naţionalităţi şi format exclusiv din bolşevici şi

anunțarea principiului “controlului muncitoresc” şi al asupra întregii țări. În timpul constituirii noului guvern, autoritatea provizorie a aparținut structurii militare (PVRK) care a luat o serie de măsuri autoritare precum închiderea ziarelor “de opoziție”, controlul radioului şi telegrafului, rechiziția unor clădiri. În privința controlului muncitoresc decretul din 27 octombrie legitima practic un fapt deja existent dar introducea reprezentanți exteriori mişcării proletare şi printr-o ierarhizare strictă supunea aceste comitete autorităților bolşevice. Aceeaşi tactică a fost folosită şi în cazul sindicatelor, de asemenea organizate într-un Congres al cărui Comitet Executiv era dominat de bolşevici. Apoi Lenin a încheiat un acord politic cu socialiştii-revoluționari de stânga, trei reprezentanți ai acestora intrând în guvern, pentru ca în decembrie să înceapă negocieri de armistițiu cu delegația Puterilor Centrale.

CEKA

În noiembrie 1917 guvernul bolşevic a ordonat formarea Comisiei Extraordinare de luptă împotriva corupției şi speculei (CEKA), organism înzestrat cu puteri excepționale şi folosit, în ciuda numelui, la reprimarea adversarilor politici. Condusă inițial de Felix Djerjinski CEKA şi-a mărit efectivele până în 1921 de la 1000 la 143.000 de oameni şi a fost responsabilă pentru instrumentarea terorii roşii. În 5 ani cifrele raportate erau de 140.000 de execuții politice şi peste 150.000 de morți în represalii. De asemenea Ceka a experimentat două tehnici de represiune nemaicunoscute până atunci: sistemul ostatecilor (familiile celor “politic nesiguri” şi lagărele de concentrare (cifrele oficiale indică 107 lagăre şi peste 75.000 de deținuți)

Primele naționalizări

Reconfigurarea statului rus a continuat prin naționalizarea întreprinderilor industriale (decretul din 14 decembrie) şi a marilor bănci (27 decembrie) şi prin înființarea Consiliului Suprem al Economiei Naționale destinat supervizării activității economice a națiunii, centralizării şi conducerii tuturor organelor economice precum şi pregătirii legilor necesare economiei.

Tot în aceste săptămâni au fost rapid implementate alte reforme precum abolirea rangurilor, titlurilor şi gradelor militare, crearea tribunalelor revoluționare, laicizarea statului şi a şcolii etc. De asemenea, în ciuda opoziției care se coagulează rapid, Bolşevicii încep o furibundă campanie împotriva tuturor forțelor politice moderate, arestând lideri ai celorlalte partide şi închizând ziarele de altă culoare politică sub pretextul “tentativelor anti-revoluționare”

Adunarea Constituantă

În decembrie 1917 au loc alegeri pentru Adunarea Constituantă în care sunt exprimate peste 41 milioane de voturi. Adunarea este reunită la 18 ianuarie şi la deschiderea acesteia configurația politică apărută în urma alegerilor arăta înfrângerea bolşevicilor. Socialiştii-revoluționari obținuseră 370 mandate , Bolşevicii - 175, S.R. de stânga - 40, K.D. - 17, Menşevicii – 16 iar diverşi reprezentanți ai minorităților naționale sau ai partidelor socialiste moderate şi liberale - 89. În consecință Adunarea Constituantă a anunțat anularea decretelor din octombrie şi dizolvarea guvernului provizoriu bolşevic.

Lovitura de stat – a doua fază

Urmarea acestui act a fost trecerea la a doua fază a loviturii de stat. Gărzile Roşii au arestat membrii primei adunări democratice din istoria Rusiei, forul legislativ a fost dizolvat, iar protestul câtorva sute de manifestanţi a fost înăbuşit în sânge. Guvernul a restrâns apoi prerogativele Congresului Sovietelor, iar Comitetul Executiv a pierdut posibilitatea de a anula decretele de urgenţă. Locul său a fost preluat de un "Prezidium" al Comitetului Executiv, organ permanent controlat de bolşevici ce capătă dreptul de a confirma din punct de vedere legislativ deciziile Comisarilor Poporului. Practic, în câteva luni, puterea a trecut de la societate la stat, apoi la partidul Bolşevic care monopoliza astfel puterea executivă şi legislativă.

Test de autoevaluare 3

3.1. Care a fost prima tentativă bolşevică de a prelua puterea prin forţă şi împotriva cui a fost îndreptată?

....
....

3.2. Indicaţi elementele strategiei politice concepute de Lenin pentru a prelua controlul Sovietului din Petrograd.

....
....
....

3.3. Explicaţi de ce istoricii nemarxişti preferă termenul de „lovitură de stat" în locul celui de „revoluţie" pentru acţiunea bolşevică din octombrie 1917.

....
....
....
....

3.4. Indicaţi cele două faze ale loviturii de stat bolşevice.

....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

2.3. Rusia bolşevică

În aceste condiţii Constituţia din 1918 era expresia noului regim al stângii radicale. Precedat de o declaraţie a drepturilor "poporului exploatat şi muncitor", Actul Fundamental prevedea sufragiul universal mixt dar îi excludea pe membrii clerului, foştii poliţişti şi pe toţi cei care "exploatează munca altora". Forumul legislativ suprem era Congresul Pan-rus al Sovietelor care reunea reprezentanţii sovietelor locale (într-o proporţie curioasă – pentru mediul urban era prevăzut 1 deputat la 25.000 de locuitori, iar pentru cel rural 1 la 125.000) şi se întrunea de 2 ori pe an. Congresul desemna un Comitet executiv de 200 de membrii care numea Consiliul Comisarilor Poporului – executivul într-o piramidă

a puterii care făcea posibil controlul exercitat de un grup restrâns sau chiar un singur om. Imediat după adoptarea în iulie 1918 a noii Constituții, fostul țar şi toți membrii familiei imperiale au fost asasinați.

Pacea cu Germanii

O altă problemă a noului regim era ieşirea urgentă din război. După ce la 10 februarie 1918 Troțki a anunțat reluarea stării de război între Rusia şi Puterile Centrale, ofensiva germană de la Baltica până în Ukraina a reînceput însă a fost repede oprită şi o nouă serie de negocieri a demarat, în condițiile în care Lenin insista pentru încheierea cât mai rapidă a păcii. În final pe 3 martie 1918 se încheie Tratatul de la Brest-Litovsk prin care Rusia pierde 800.000 km^2 (Ukraina, Finlanda, Țările Baltice, Kars, Batum şi Astrahan), 26% din populație, 32% din producția agricolă, 23% din cea industrială şi 75% din producția de cărbune şi fier. Pierderile cumplite au complicat existența regimului bolşevic dar încheierea păcii i-a permis să se concentreze asupra problemelor interne.

2.3.1. Războiul civil şi războiul ruso-polonez

La începutul anului 1918 puterea bolşevică nu controla însă decât o parte a Rusiei – Nordul şi Centrul până la Volga mijlocie şi o parte din marile aglomerații urbane din Caucaz şi Asia Centrală. Încă din noiembrie 1917, apoi după lovitura împotriva Constituantei, opoziția s-a radicalizat la rândul său, principalele centre militare adverse fiind pe Don şi Kuban, în Ucraina, Finlanda şi o parte a Rusiei Orientale şi a Siberiei de vest.

Forțele „albilor” – opozanții regimului bolşevic

În cazul cazacilor de pe Don, o armată profesionistă de 3.000 de oameni condusă inițial de generalul Kornilov, apoi de Denikin, va fi centrul unei aventuri militare ce va aduna peste 150.000 de soldați. Se adaugă Ucraina, unde Rada, parlamentul local nu recunoaşte Consiliul Comisarilor şi bolşevicii vor ocupa Kievul pentru a fi apoi îndepărtați de trupele de ocupație germane. De-a lungul Transiberianului se desfăşoară epopeea Legiunii cehe, foşti prizonieri de război ce acceptaseră să lupte împotriva Puterilor Centrale şi vor încerca să se întoarcă acasă luptând împotriva bolşevicilor.

În Siberia, refugiații menşevici, KD, conservatori, monarhişti sunt măcinați de intrigi interne şi puterea este preluată de amiralul Kolceak. În plus, s-a adăugat intervenția străină: în martie 1918 britanicii debarcă la Murmansk, urmați în august de japonezi şi americani la Vladivostok, într-o încercare disperată de a menține un al doilea front împotriva Germaniei. Apoi, după înfrângerea Puterilor Centrale, aliații au optat în primul moment pentru lupta armată împotriva “roşilor” şi o divizie franceză ajunge la Odessa iar una britanică la Batum (Caucaz).

Ofensivele „albilor”

Tancuri britanice alături de armata”albă” a lui Denikin în 1918

Intervenția străină

Anul 1919 a fost crucial pentru soarta regimului bolşevic. Începând din martie “albii” – opozanții puterii comuniste – au declanşat ofensive puternice, Kolceak atacând spre Volga, Denikin pe un front de 700 de km se îndreaptă spre Moscova iar din Țările Baltice trupele lui Iudenici atacau spre Petrograd. Datorită nesincronizării acestor ofensive, precum şi eforturilor extraordinare făcute de Armata Roşie rând pe rând, până la sfârşitul anului 1920, trupele “albilor” au fost înfrânte.

Pe de altă parte, un val revoluționar bolşevic (insurecția spartakistă la Berlin, regimul Bala Kun în Ungaria, crearea internaționalei a III-a) amenința Europa şi deşi liderii occidentali au încercat într-o primă fază susținerea contra-“revoluționarilor”, vor adopta în final, speriați de revoltele propriilor marinari şi soldați ajunşi în Rusia, politica “cordonului sanitar” – bazată pe puternicul sentiment anti-rus din statele vecine: Polonia, Ungaria, România şi îşi vor retrage diviziile din Rusia.

Războiul ruso-polonez

O altă problemă pentru Lenin a reprezentat-o războiul împotriva Poloniei, stat refăcut după încheierea războiului dar care are pretenții teritoriale față de Ucraina, Bielorusia şi chiar Rusia. La sfârşitul anului 1919 după ce ocupaseră deja, în ciuda opoziției Franței şi Angliei, teritoriul bielorus până la Minsk, polonezii încep cucerirea Ucrainei (preluată de bolşevici după predarea Germaniei). În iulie 1920 au fost însă respinşi şi armatele sovietice s-au îndreptata spre Varşovia. Aici, la 15 august, s-a consumat unul dintre cele mai importante momente ale perioadei interbelice, Armata Roşie, mult superioară numeric fiind oprită eroic de trupele poloneze, încheind, cel puțin temporar, dorința de expansiune a regimului bolşevic. În final, Tratatul ruso-polonez încheiat la Riga în 1921 va pune capăt conflictului dar nu va rezolva definitiv litigiile teritoriale.

Atu-urile bolşevicilor

Victoria “roşilor” în războiul civil, ce a consacrat comunismul în Rusia pentru mai mult de şapte decenii, s-a datorat în primul rând abilității extraordinare a lui Troțki de a crea o armată antrenată, disciplinată capabilă să îşi înfrângă adversarii. În iunie 1918 a fost introdus serviciul militar obligatoriu şi de la 360.000 de oameni, Armata Roşie va număra la sfârşitul anului 1920 mai mult de 5,5 milioane de soldați conduşi de comandanți redutabili preluați din armata țaristă (Tuhacevski, Budionîi etc).

Apoi victoria în războiul civil a fost posibilă şi datorită orientării totale a economiei spre război, a poziției strategice în centrul țării a bolşevicilor, propagandei extrem de active (bolşevicii au pozat în apărători ai "Mamei-Rusia" împotriva străinilor) precum şi unei terori formidabile.

Erorile contra-revoluționarilor

Pe de altă parte, înfrângerea "albilor" s-a datorat unor erori politice grave ale acestora (abolirea Decretelor din octombrie, asupra pământului şi asupra naționalităților, interzicerea sindicatelor şi partidelor socialiste chiar nebolşevice, spiritul naționalist care a îndepărtat sprijinul balticilor şi finlandezilor) precum şi divergențelor substanțiale dintre partizanii reinstituirii monarhiei, cei ai regimului burghez şi sprijinitorii dictaturii militare.

2.3.2. Comunismul de război

Haos economic şi penurie

Decretele din octombrie, proclamate de noua putere bolşevică în momentul în care legitimitatea sa era redusă, au avut consecințe imediate dezastruoase pentru economia Rusiei. În multe cazuri muncitorii au preluat defectuos gestiunea întreprinderilor, în mediul rural au avut loc adevărate revolte țărăneşti pentru împărțirea haotică a terenurilor iar culacii au început să stocheze producțiile deja existente. Mijloacele de transport lipseau iar convoaiele de aprovizionare erau atacate de forțele de opoziție. În aceste condiții, chiar în timpul războiului civil, Petrogradul, Moscova şi alte mari oraşe au intrat într-o criză profundă. Lipsea pâinea (rațiile au ajuns la 25g/zi), carnea şi bunurile curente de consum, condițiile de igienă s-au deteriorat şi tifosul şi-a făcut apariția. În fața acestor probleme, precum şi a necesităților impuse de războiul civil, Lenin a decis introducerea unor măsuri excepționale cunoscute sub semnul "comunismului de război", crearea în mai 1918 a Comisariatului de Aprovizionare a Poporului (Narkomprod) fiind considerat actul fondator al acestei politici prin care statul devine principalul producător şi distribuitor de bunuri.

Industria

În plan economic, după naționalizarea parțială din iunie 1918, s-a trecut apoi în noiembrie 1920 la preluarea de către stat a tuturor întreprinderilor cu mai mult de 5-10 muncitori precum şi la campanii propagandistice pentru creşterea randamentului ("*eroismul muncii organizate infinit mai dificil decât eroismul insurecției*" –Lenin), la raționalizarea resurselor şi chiar la folosirea de specialişti străini.

Agricultura

În agricultură a fost introdus un regim mai riguros, o politică de rechiziţii masive a grâului excedentar executată cu ajutorul Comitetelor de ţărani săraci sau a Armatei de aprovizionare (detaşamente de muncitori şi militanţi bolşevici). Campania de rechiziţii din 1918, deşi însoţită de un val de teroare, execuţii sumare, asasinate, s-a dovedit a fi un eşec, colectându-se mai puţin de 10” din cantitatea propusă, comitetele de ţărani fiind dizolvate spre sfârşitul anului. Rechiziţiile au fost înlocuite cu un sistem planificate de cote dar planul nu a fost realizat decât în proporţie de 34-38% în următorii doi ani.

Bilanţ

Bilanţul acestei perioade (1918 – 1921) a fost însă unul negativ în plan economic dar benefic pentru noul regim în plan politic. Producţia industrială a continuat să fluctueze, condiţiile de viaţă s-au deteriorat, oraşele au început să se depopuleze, penuria nu a fost redusă, dar controlul total al statului şi teroarea economică au permis bolşevicilor mobilizarea tuturor resurselor pentru câştigarea războiului civil şi lichidarea fizică a opoziţiei interne.

Dictatura proletariatului.

“*[…] Dictatura proletariatului este exercitată de partidul bolşevic, care din 1905 s-a aliat cu întregul proletariat revoluţionar. Dictatura clasei proletare înseamnă că statul muncitoresc va reprima fără ezitare marii proprietari funciari şi capitaliştii; va reprima trădătorii şi mişeii care ajută pe aceşti exploatatori şi îi va învinge.*
Statul muncitoresc este inamicul implacabil al marelui proprietar funciar, al capitalistului, al speculatorului şi şarlatanului, inamicul proprietăţii private asupra pământului şi capitalului, inamicul puterii şi banilor.[…]”

(Lenin, “Scrisoare către muncitori şi ţărani”, Pravda 28 august 1919)
<u>Test de autoevaluare 4</u>

4.1. Explicaţi pe scurt cauzele victoriei bolşevice în războiul civil.
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………......
…………………………………………………………………………………………......

4.2. Indicaţi cauzele şi efectele introducerii comunismului de război.
…………………………………………………………………………………………......
…………………………………………………………………………………………......
…………………………………………………………………………………………......
…………………………………………………………………………………………......

4.3. Sintetizaţi definiţia dată de Lenin statului dictaturii proletare folosind un singur termen.
…………………………………………………………………………………………......

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

<u>2.3.3.”Noua Politică Economică” – N.E.P.</u>

La începutul anului 1921, războiul civil a fost încheiat şi noul regim bine

Rațiuni economice

instalat, însă prețul era enorm. Peste 7 milioane de morți, o agricultură ce furniza mai puțin de ⅔ din producția antebelică, handicapată de împărțirea rapidă a terenurilor şi de revoltele țărăneşti din Ucraina şi Siberia Occidentală împotriva cotelor şi rechizițiilor. O industrie ce nu atingea decât 13% din nivelul pre-1914, orientată spre război şi prost gestionată de către stat. O penurie generală, de la alimente la bunuri de consum curent ca a condus la depopularea masivă a oraşelor (Moscova de la 1.200.000 la 800.000 de locuitori, Petrograd, de la 2.2 milioane la 750.000).

Motive politice

În plus, în februarie 1921, la Kronstadt, baza navală a Rusiei, a izbucnit revolta marinarilor şi soldaților care s-au răsculat sub semnul drapelului roşu şi al sloganului “Moarte bolşevicilor, Trăiască Sovietele !”. Revolta a fost înăbuşită în sânge de Armata Roşie, dar semnalul de alarmă a fost receptat de conducătorii bolşevici, astfel încât la cel de-al X-lea Congres al partidului comunist, Lenin a anunțat o nouă politică economică. În esență NEP-ul pleca de la ideea că, pentru a fi eficient, socialismul trebuia să preia o structură economică eficientă, capitalistă, care în Rusia nu mai exista. În consecință Lenin a propus restabilirea unui sector privat, deschis concurenței şi inițiativei individuale care să funcționeze alături de un sector socialist, favorizat de stat şi în competiție cu primul. Astfel se putea înregistra un progres economic al sectorului de stat care să permită eliminarea treptată a celui privat.

Agricultură

Primele măsuri au fost luate în agricultură, impuse de situația dramatică în care se găsea Rusia (aproape 3 milioane de morți datorită foametei în perioada 1921-1922).Rechizițiile au fost suprimate şi înlocuite cu un impozit de până la 5,6% în natură, redistribuirea pământurilor suspendată şi permisiunea pentru folosirea forței de muncă închiriate, renunțarea temporară la colectivizare, liberalizarea comerțului interior.

Industrie

Apoi s-a trecut la suprimarea muncii obligatorii şi reabilitarea contractelor de muncă şi a salariilor ierarhizate, la denaționalizarea întreprinderilor cu mai puțin de 20 de muncitori şi chiar la acordarea de concesiuni capitalului străin (uzinele Ford de la Gorki).

Sectorul socialist

Sectorul socialist era menținut în transporturi, bănci, comerțul exterior şi marea industrie. Au fost făcute investiții uriaşe, mai ales în electrificare şi modernizare tehnologică. Uzinele au fost grupate în trusturi ale statului fiind obligate să se gestioneze autonom, să achiziționeze materii prime, să comercializez produsele lor şi să împartă beneficiul obținut cu statul.

NEP-ul a avut efecte de liberalizare a regimului şi în plan juridic – moştenirea a fost restabilită pentru locuințe, venituri, bunuri, CEKA a fost temperată şi la nivel local înlocuită cu alte structuri fără puteri excepționale.

Constituția din 1924

În plan politic, stabilizarea regimului a fost sancționată prin adoptarea unei noi Constituții în 1924. Prin acest act se ratifica apariția noului stat federal URSS (1922), o federație de republici proletare ce acceptau principiile egalității naționalităților şi autonomiei lingvistice. Puterea legislativă era încredințată Congresului Sovietelor din Uniune, ales la doi

ani şi convocat anual, ce desemna cele două camere (Sovietul Uniunii şi Sovietul Naţionalităţilor) ale Comitetului Executiv Central. Acesta se întrunea de 3 ori pe an şi numea Prezidium-ul şi Consiliul Comisarilor Poporului (guvernul – 12 membrii), organe permanente. Această piramidă preda practic puterea executivului controlat în totalitate de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, de altfel singurul partid legal (listele electorale conţineau rubricile PCUS şi cei ”fără partid”).

Bilanţ NEP

În final, rezultatele NEP-ului au fost pozitive din punct de vedere economic: producţia de grâu a depăşit în 5 ani nivelul antebelic, producţia de cărbune s-a triplat, cea de petrol s-a dublat, iar cea de oţel a crescut de şapte ori. Şomajul a fost resobit, nivelul de viaţă s-a ameliorat iar rubla, definită în aur şi stabilizată a fost reintrodusă în 1924. Din perspectiva regimului comunist au exista însă şi efecte negative – îmbogăţirea comercianţilor, industriaşilor, intermediarilor şi culacilor, precum şi disparitatea între preţurile agricole şi cele industriale.

2.3.4. Succesiunea lui Lenin

I.V. Stalin

În mai 1922, Lenin a suferit o congestie cerebrală şi a trebuit să abandoneze conducerea efectivă a partidului. Succesorii săi posibili erau în principal **Troţki** (orator excepţional, erou al revoluţiei şi comandantul Armatei Roşii, exuberant şi radical, partizan al revoluţiei mondiale şi al unei economii pur socialiste) şi **Stalin** (rece, taciturn, disciplinat, birocrat, susţinător al NEP-ului, al partidului monolitic şi al construirii socialismului într-o singură ţară). Lenin a subliniat în scrisorile sale testamentare defectele şi calităţile fiecăruia dar lunga agonie şi moartea sa în ianuarie 1924 a împiedicat o tranziţie eficientă a puterii.

Victoria lui Stalin

Conflictul dintre cei doi a durat trei ani şi a antrenat şi alţi marcanţi membrii ai Partidului. Iniţial Stalin s-a aliat cu Kamenev (preşedintele Sovietului moscovit) şi cu Zinoviev (conducătorul Komintern-ului), apoi datorită opoziţiei întâmpinate chiar în interiorul acestui grup, Stalin s-a bazat pe oamenii loiali (Molotov, Kalinin, Voroşilov) progresiv instalaţi în Comitetul Central. Cu ajutorul acestora, Zinoviev şi Troţki au fost excluşi din partid în 1927 (ultimul trimis în exil şi apoi expulzat din URSS). În 1929, Rîkov şi Buharin, ultimii adversari, au fost eliminaţi din funcţiile de partid şi Stalin a rămas singurul deţinător al puterii.

Evoluţii în PCUS

Succesul lui Stalin în bătălia politică pentru succesiune s-a datorat atât tacticilor angajate de acesta cât şi slăbiciunilor opozanţilor săi. Devenit în 1922 secretar general al PCUS – practic şeful birocraţiei de partid, Stalin a înţeles mai bine şi a folosit în avantajul său transformările prin care trecea partidul. De la 240.000 de susţinători în 1917, PCUS ajungea în 1929 la peste 1,6 milioane de membrii în majoritate tineri (54% sub 30 de ani), puţin educaţi (91% din membrii nu aveau decât studii elementare) şi lipsiţi de experienţă politică. Stalin a continuat campaniile de recrutări politice în această direcţie, şi şi-a asigurat astfel sprijinul unui contingent numeros, loial şi uşor de manipulat.

Tacticile lui Stalin

Stalin a fost primul care a înţeles că într-un partid centralizat şi ierarhizat puterea aparţinea de fapt celui ce controla aparatul birocratic, membrii

organismelor permanente. Fiind singurul membru al tuturor organelor conducătoare ale partidului Stalin a asigurat cu răbdare şi perseverență ascensiunea politică a oamenilor fideli, a evitat înfruntările directe şi şi-a gradat atacurile împotriva opozanților, a pozat în arbitru şi în gardian al leninismului (1924 – „Principiile Leninismului" – în ciuda dorințelor lui Lenin, Stalin, pentru a obține legitimitate personală ca urmaş al acestuia, i-a construit acestuia un adevărat cult al personalității). În acelaşi timp Stalin şi-a asigurat loialitatea aparatului represiv GPU şi a profitat de imaginea URSS-ului asaltat din afară şi din interior de forțe ostile pentru a elimina adversarii politici şi a introduce un regim abuziv, centralizat şi birocratizat aflat sub controlul său.

<u>Test de autoevaluare 5</u>

5.1. Explicați pe scurt ideea ce a stat la baza introducerii NEP-ului.
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......

5.2. Menționați organismele permanente la URSS.
……………………………………………………………………………………………......

5.3. Indicați cauzele principale ale succesului lui Stalin în lupta pentru succesiune.
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......
……………………………………………………………………………………………......

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

2.4. Stalinismul

Câştigarea luptei politice de către Stalin a însemnat şi o profundă schimbare în politica economică a Uniunii Sovietice. În iarna anului 1927 dificultățile de aprovizionare urbană au reapărut şi limitele liberalizării începeau să se vadă. Stalin a decis măsuri energice – confiscarea recoltelor, impunerea de impozite adiționale şi obligativitatea comercializării produselor agricole, pentru ca în aprilie 1928 să hotărască colectivizarea progresivă a pământurilor şi eliminarea culacilor.

În paralel, Stalin a preluat practic tezele opozanților săi de „stânga" şi a decis trecerea la o industrializarea rapidă cu ajutorul fondurilor obținute de la țărani fiind decis să atace structurile tradiționale ale lumii rurale ruse pentru a furniza industriei oamenii şi capitalurile necesare.

<u>2.4.1. Planificarea industrială</u>

Primul plan cincinal

Premisele planificării economice existau deja în Rusia bolşevică din 1918 atunci când se creasе Consiliul Național al Economiei iar Comisia pentru planificare, înființată în 1921, a definit până în1928 conținutul primului plan cincinal. Stalin a revizuit însă obiectivele fixate de economişti considerându-le prea timide şi primul plan cincinal, lansat în 1929 conținea perspective ambițioase (a fost dealtfel încheiat în doar 4 ani) necesare pentru depăşirea înapoierii economice, exact în momentul în care întreaga lume capitalistă intra în Marea Criză Economică.

Industria

În privința industriei s-a prevăzut o rată anuală de creştere de 17-25% şi o mărire a producției globale cu aproape 180% în cinci ani, prioritatea absolută fiind acordată infrastructurii şi industriei grele (peste 80% din investițiile totale). Au fost construite şantiere imense (combinatele siderurgice din Ural şi Siberia, calea ferată pentru Asia Centrală etc), modificându-se practic geografia Rusiei datorită sutelor de mii de tineri muncitori ce sunt amplasați în aceste noi locații. Producția a fost raționalizată şi uzinele grupate în combinate – asociații de întreprinderi complementare. Numărul de muncitori s-a dublat (peste 6 milioane în 1932), s-a introdus o politică de şcolarizare serală şi a fost stimulată competiția între muncitori atât prin mijloace propagandistice cât şi printr-o remunerație diferențiată în funcție de randament.

Uriaşul combinat de la Magnitogorsk şi muncitorii săi. „Oraşul de Oțel” a fost construit în lipsa depozitelor de cărbune şi a forței de muncă necesare în apropiere.

Finanțarea industrializării

Finanțarea acestui uriaş efort industrial s-a realizat prin mobilizarea de către stat a noi capitaluri – împrumuturi forțate pe salarii, mărirea impozitelor, cumpărarea de bunuri agricole cu prețuri mici şi revânzarea lor cu profit. Practic, în condițiile lipsei de capital extern, industrializarea a fost finanțată atât de țărănime cât şi de proletariat iar industria bunurilor de consum a fost sacrificată (nu şi-a revenit decât târziu după al doilea război mondial) în beneficiul industriei grele.

De asemenea comerțul cu amănuntul a fost neglijat (tehnici de vânzare „capitaliste”) iar interesul minor pentru servicii a făcut ca în 1937 cozile lungi să nu dispară nici după oprirea raționalizării (existau doar 137.000 de puncte de vânzare în oraşe).

Al doilea plan cincinal

Al doilea plan cincinal (1933 – 1938) a fost orientat spre consolidarea industriei grele. Industria chimică a devenit prioritară pentru a asigura îngrăşămintele necesare agriculturii, dezvoltarea industriei mecanice a fost accelerată pentru a se realiza independența în materie de echipamente. În sfârşit au fost prevăzute în plan obiective privind industria bunurilor de consum dar acestea nu au fost atinse iar transporturile rămân o problemă a Rusiei staliniste. Cel de-al treilea plan cincinal a fost întrerupt de izbucnirea celui de-al doilea război mondial şi de necesitatea înarmării statului sovietic.

Practic în 1939, URSS-ul era cel de-al doilea producător mondial de petrol şi al treilea de oțel, avea cele mai mari centrale electrice din Europa iar geografia sa industrială se descentralizase, tot mai multe combinate gigantice fiind mutate spre est. Industrializarea rapidă s-a făcut însă cu costuri umane teribile, numai la Canalul pentru Marea Albă murind peste 200.000 de oameni.

2.4.2. Colectivizarea

Colectivizarea şi eliminarea culacilor

În privința agriculturii, decizia lui Stalin pentru colectivizare a fost clară şi dacă în aprilie 1929 acesta propunea dezvoltarea sectorului colectiv prin **sovhozuri** (ferme de stat cu salariați agricoli) şi **kolhozuri** (cooperative de producție), în toamna aceluiaşi an Stalin a ordonat „lichidarea clasei culacilor" iar autoritățile locale au fost somate să confişte bunurile țăranilor îmbogățiți şi să-i expulzeze în vederea colectivizării.

Planul a fost urmat cu promptitudine şi în 1934 mai mult de 88% din terenuri erau deja integrate kolhozurilor (față de 58% în 1930). „Deculacizarea" – eliminarea clasei culacilor şi cooperativizarea au atins însă şi țăranii mijlocaşi, depăşind limitele planificate şi devenind un adevărat război împotriva țărănimii. Pentru a-i obliga să intre în cooperativele de producție şi să-şi abandoneze pământul şi animalele a fost mobilizat întreg aparatul de represiune al statului, sate întregi au fost deportate şi bilanțul tragic înregistrat a fost de peste 3 milioane de morți.

Campanie de colectivizare în anii 30. Sloganul este:" Noi kolhoznicii pentru colectivizarea completă lichidăm clasa kulacilor"

Concesiile puterii sovietice

Urmările imediate ale colectivizării forţate nu au fost însă benefice şi în 1937 recoltele formelor cooperatiste nu înregistrau decât o creştere cu 10% faţă de nivelul anului 1928, iar în ceea ce priveşte prelevările acest nivel nu va fi atins decât în 1958. Mai mult în 1932 foametea făcea mai mult de un milion de victime şi raţionalizarea a trebuit reintrodusă la sate până în 1935. În faţa acestor realităţi puterea sovietică a făcut unele concesii. După ce Stalin a criticat excesele, kolhozurile au primit dreptul de a comercializa excedentul după plata impozitelor, iar din 1933 ţăranii colectivizaţi au primit în folosinţă o mică parcelă a cărei recoltă putea fi vândută pe piaţa liberă.

Bilanţ economic

Bilanţul transformării profunde produse în lumea rurală de fenomenul colectivizării a rămas încă deschis. Treptat cele 260.000 de kolhozuri (19,3 mil. familii şi peste 125 mil. ha) au înregistrat o creştere importantă a producţiei, dar contribuţia terenurilor individuale (mai puţin de 3% din suprafaţa cultivată) a rămas decisivă, asigurând mai mult de 21% din producţia globală. Randamentul formulelor cooperatiste era de 7-8 ori mai mic decât al parcelelor individuale, în ciuda introducerii mecanizării şi modernizării agriculturii în kolhozuri şi sovhozuri şi chiar dacă în 1939 URSS-ul devenea unul dintre primii producători la nivel mondial, producţia pe cap de locuitor era inferioară Europei Occidentale.

Efecte politice

Colectivizarea a contribuit însă la stabilizarea regimului politic, milioanele de victime şi periferizarea lumii rurale a permis eliminarea unei surse majore de opoziţie faţă de comunism şi în acelaşi timp a eliberat un substanţial volum de mână de lucru pentru industrie.

<u>Test de autoevaluare 6</u>

6.1. Explicaţi modul în care a fost finanţată industrializarea.
....
....
....

6.2. Explicaţi ce a însemnat „deculacizarea”.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

2.4.3. Marile epurări

Prima etapă

Represiunea stalinistă cunoscută sub numele de „marea epurare” a cunoscut mai multe etape şi a fost îndreptată în primul rând împotriva membrilor PCUS. În condiţiile controlului total exercitat de Stalin, toate defecţiunile planurilor sale au fost puse pe seama birocraţiei de partid. Într-o primă etapă, în 1933, sunt excluşi membrii vechii gărzi acuzaţi de trădare, sabotaj şi spionaj şi împreună cu ei aproape 22% din membrii de partid pentru motive morale – ineficienţă şi corupţie, majoritatea fiind executaţi.

A doua etapă

În iulie 1934 aparatul polițienesc a fost profund remaniat şi a apărut NKVD-ul (Comisariatul pentru interior) ce putea deporta, exila închide şi executa fără judecată persoanele „socialmente periculoase". După asasinarea în decembrie acelaşi an a lui Kirov, membru marcant în Biroul Politic, Stalin a luat o serie de măsuri excepționale precum accelerarea proceselor, limitarea drepturilor la apărare şi creşterea numărului de condamnări la moarte.

„Marile procese"

Între 1936 şi 1938 URSS-ul a trecut printr-un nou val de epurări. Vâşinski, procurorul general al statului, a formulat teoria complotului general împotriva puterii sovietice şi vechea gardă bolşevică a fost decapitată până la nivel local iar în 1937 are loc procesul marilor şefi ai Armatei Roşii, Tuhacevski, Iakir, Blucher, care sunt judecați rapid şi executați alături de alte mii de ofițeri. În acelaşi timp represiunea s-a îndreptat spre membrii Internaționalei comuniste – Komintern-ul, iar Gulag-ul, sistemul lagărelor de concentrare s-a generalizat.

Proporții

Proporțiile valurilor succesive de teroare stalinistă sunt încă puțin cunoscute şi estimări prudente indică pentru perioada 1936-1939 un număr de 4-5 milioane de persoane ce au suferit de pe urma epurărilor şi cel puțin 1,5 milioane executate. Practic după ce înregistrase în 1933 3,5 milioane de aderenți, în 1939 PCUS mai avea 2,3 milioane de membrii. Dintre aceştia doar 8% mai erau vechi bolşevici, 20% veneau din timpul războiului civil şi 25% din perioada NEP-ului, restul aproape 47% erau membrii noi intrați în partid datorită şi în timpul lui Stalin. Mai mult decât atât, dominația muncitorilor printre cadrele de partid a luat sfârşit, în 1939 aproape 50% din militanții fiind funcționari, partidul transformându-se într-un partid de cadre.

Explicații

Epurările nu au atins simplii cetățeni ci cadrele şi militanții de partid, au lovit grupurile care se opuseseră lui Stalin şi au condus la înlocuirea vechilor cadre cu oameni loiali până la fanatism conducătorului partidului. Au urmărit decapitarea elitei comuniste internaționale (pentru preluarea controlului asupra partidelor din străinătate) şi a minorităților naționale (pentru frânarea particularismelor locale şi rusificarea PCUS). Pe de altă parte, teroarea a fost generată de o adevărată psihoză a încercuirii apărută după venirea lui Hitler la putere în Germania cu un mesaj anticomunist virulent şi mai ales după semnarea în 1936 a Pactului AntiKomintern cu Italia şi Japonia.

De asemenea, marile epurări au făcut parte dintr-un fenomen mai complex, al restabilirii rațiunii de stat. În ideologia marxistă menținerea statului era legată de existența unor clase sociale antagonice iar dictatura proletariatului trebuia să fie doar o stare tranzitorie pentru stadiul societății fără clase. După 1934, aneantizarea kulacilor şi ultimelor elemente burgheze ar fi trebuit să conducă la deprecierea Statului şi implicit la diminuarea puterii personale a lui Stalin. În schimb acesta a dezvoltat tema „încercuirii capitaliste", a complotului general şi a justificat astfel nu numai necesitatea existenței unui stat puternic, ierarhizat şi disciplinat, dar şi a unui conducător unic.

2.4.4. Societatea sovietică

Demografie

În ciuda terorii şi a crimelor comuniste în 1939 în URSS erau înregistrate aproximativ 170 milioane de persoane, cu 23 mai mult decât în 1920. Rata de creştere ridicată (30‰) şi mortalitatea scăzută (17,7‰), dublarea numărului de doctori şi triplarea paturilor de spital contribuiseră la creşterea demografică şi la prezenţa într-o proporţie majoritară, peste 63%, a tinerilor sub 30 de ani.

Structura populaţiei URSS era în plină schimbare. De la 15% locuitori urbani în 1913, se ajunsese la 63% în 1936, Moscova având aproape 4 milioane de locuitori. În 1940 erau 31 milioane de salariaţi, dintre care 11 milioane în marea industrie, de 4 ori mai mulţi decât în 1914.

Condiţii de trai

În privinţa condiţiilor de viaţă, 63% din populaţia Moscovei era cazată încă în dormitoare comune şi nivelul de trai al muncitorilor fluctuase masiv, depăşind în timpul NEP-ului nivelul din 1914, pentru a scădea în era planificării şi a se ridica din nou după 1935. În ceea ce priveşte mediul rural, deşi au apărut elementele modernităţii – electricitatea, serviciile medicale, radioul – venitul kolhoznicilor a rămas scăzut, 18% din salariul mediu în 1940, datorită preţurilor reduse fixate de stat.

Diversitate socială

Societatea sovietică nu era omogenă, plaja de salarizare fiind mai largă decât în perioada comunismului de război, un salariu mediu însemnând în jur de 120 de ruble, iar retribuţia unei muncitor „de şoc” (ce depăşea planul) putea ajunge la 2000 de ruble. Salariul funcţionarilor varia şi el între 150 şi, în cazuri excepţionale 5000 de ruble. Practic o nouă ierarhie socială tindea să o înlocuiască pe cea veche. Muncitorul manual şi birocratul erau privilegiaţi în detrimentul intelectualului iar ţăranul era absolut periferic.

„Bătălia” instruirii

Statul sovietic stalinist se angajase într-o uriaşă bătălie împotriva analfabetismului (peste 50% din populaţie în 1922, iar în Asia Centrală cifrele ajungeau la 90%) şi odată cu planificarea, instruirea copiilor se accelerează. Practic în 1939 toţi copii până la 14 ani aveau cel puţin o educaţie elementară, existau 811.000 de studenţi, peste 1 milion de învăţători iar analfabetismul dispăruse la grupa de vârstă sub 50 de ani. Campania pentru instruire a fost însoţită însă de propagandă şi de înregimentarea tineretului (începând de la cea mai fragedă vârstă) în structuri tipice regimului totalitar (pionieri, comsomolişti, etc)

Demonstraţie a pionierilor pentru colectivizare. Unul dintre slogane este „Vom creşte recolta kolhozului”

Biserica

Împotriva Bisericii, regimul sovietic a dus o luptă crâncenă încă din 1917 atunci când a confiscat toate bunurile acesteia, pentru ca în 1922 să treacă la o campanie anti-clericală cruntă. După „epurarea" clerului şi supunerea Bisericii Ortodoxe Ruse (tradițional subjugată voinței statului) libertatea cultului a fost admisă în 1936, dar nu a fost recunoscută celor 18 milioane de musulmani.

Statutul femeii

Emanciparea femeii a urmat o sinuoasă evoluție. În teorie femeia era egală cu bărbatul, dispunea de dreptul la vot, beneficia de ajutorul unor servicii colective (creşe, bucătării) iar Codul familial din 1918 transforma divorțul într-o simplă formalitate (a urmat un puseu al acestora – 7% din cupluri în 1936) şi liberaliza avorturile. În timpul NEP-ului însă s-a produs un recul al liberalizării femeilor, acestea având remunerații inferioare şi fiind minoritare în partid iar noul Cod din 1936 a reglementat complet diferit statul femeii. Divorțul a devenit restrictiv, libertatea avortului abolită, a fost exaltată maternitatea „socialistă" şi introdusă o politică natalistă de forță.

Naționalismul rus

După 1934 chiar naționalismul rus este recuperat, şi la ordinul lui Stalin (aceeaşi psihoză a inamicului din afară) a renăscut sentimentul patriotic rus prin exaltarea eroilor de tipul lui Petru cel Mare şi Alexandru Nevski, refolosirea termenilor de Patrie şi Rusia, reeditarea operelor lui Tolstoi (Război şi Pace - epopeea luptei anti-napoleoniene) şi filme (Eisenstein cu Alexander Nevski – 1939).

Cultura

Cultura sovietică, impregnată de propagandă şi autorizată de stat începea a se naşte. O cultură proletară în care realismul socialist era doctrina oficială, în care cinematograful ia avânt dar în care nu îşi mai găsesc locul scriitori şi poeți importanți precum Pasternak, Bulgakov sau Maiakovski. Arhitectura monumentală, recuperarea artei populare şi a trecutului istoric mitizat pot fi considerate elementele de bază ale noului fenomen cultural sovietic.

Exemplu de arhitectură monumentală din era stalinistă – Universitatea de stat Lomonosov din Moscova

Cultul personalității

Societatea sovietică era supusă unei îndoctrinări permanente şi profunde în care un rol esențial l-a jucat cultul personalității lui Stalin. Acesta a devenit simbolul noului regim, subiect al adorației programatic induse în educația şi activitatea tuturora. Numele său a fost preluat de sute de localități (Volgograd-Stalingrad, Duşanbe-Stalinabad, etc) şi era adesea însoțit de titulaturi extravagante – „Corifeu al Ştiinței”, „Părinte al Națiunii”, „Geniu Strălucitor al Umanității”, „Marele Arhitect al Comunismului”, „Grădinarul Fericirii Umane”, etc – a căror neutilizare putea avea consecințe tragice. Istoria revoluției a fost rescrisă şi trucată pentru a i se acorda un rol mult mai important lui Stalin şi acestuia i-au fost dedicate poezii, cărți, filme, picturi grandioase etc. După al doilea război mondial cultul personalității va lua proporții grandioase numele lui Stalin fiind inclus în noul imn al Uniunii Sovietice.

Cultul personalității în comunism

<u>Odă lui Stalin (1939). Muzica aparține marelui compozitor Prokofiev.</u>

“*Niciodată câmpurile noastre fertile nu au dat o asemenea recoltă,*
Niciodată satele noastre nu au cunoscut o asemenea fericire.
Niciodată viața nu a fost la fel de bună şi înălțătoare,
Niciodată până în prezent iarba nu a fost atât de verde.
Deasupra întregului pământ, soarele trimite o lumină mai caldă,
Deoarece chipul lui Stalin îl face să strălucească mai tare.
Eu cânt pentru copilul meu ce mi se odihneşte-n brațe,
Să creşti precum o floare, fără să-ți fie teamă.
Tu vei cunoaşte sursa soarelui ce ne scaldă țara,
Şi mânuțele tale vor copia portretul lui Stalin.”

Peisaj urban moscovit

<u>**Test de autoevaluare 7**</u>

7.1. Indicați principalele etape ale epurărilor şi explicați motivele acestora.
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

....

7.2. Priviți fotografia de mai sus şi încercați să îi asociați unul dintre titlurile uzuale ce însoțeau numele lui Stalin. Explicați pe scurt.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 45

„Omul nou”

Ideologia marxistă îşi propunea dezvoltarea unui „om nou” superior pentru că trăia în adevărata libertate, într-un sistem just şi echitabil, nefiind exploatat şi primind de la stat retribuții conforme cu valoarea muncii depuse pentru societate. Tot acest bagaj lexical nu ascunde însă adevăratele proporții ale experimentului social realizat la o scară gigantică în URSS. „Omul nou” (Homo Sovieticus” – după titlul filosofului Al. Zinoviev) era sclavul unui sistem ce depindea de voința unui singur personaj, era obligat să accepte un singur adevăr oficial, era depersonalizat, supus prin teama de represiune, lipsit total de drepturile fundamentale ale omului.

2.4.5. Constituția din 1936

URSS-ul lui Lenin a fost, în teorie nu şi în practică, o uniune voluntară a Republicii Ruse, Ucrainei, Bielorusiei şi TransCaucaziei. În 1936 erau însă 11 republici sovietice (RSFSR, Ucraina, Bielorusia, Azerbaijan, Georgia, Armenia, Turkmenistan, Kazahstan, Tadjikistan şi Khirghistan) şi s-a impus nevoia unei noi Constituții.

Prevederile Constituției

Adoptată în iulie 1939 noul Act Fundamental al URSS-ului recunoştea drepturile naționalităților, egalitatea sexelor şi promitea respectarea tuturor libertăților. Constituția codifica marile mutații economice petrecute, statul sovietic devenind Statul-Socialist, fiind astfel confirmată dispariția proprietății private asupra mijloacelor de producție. Sistemul electoral rămânea cel al sufragiului universal, egal şi secret dar numai pentru delegați aleşi din listele prezentate de instituțiile statului.

Practic socialismul stalinist era triumfător în Rusia, statul-proletar domina cu autoritate societatea, partidul unic era singurul ce deținea adevărul absolut pe care îl putea impune prin coerciție şi persuasiune tuturor indivizilor până în cel mai mic amănunt al vieții cotidiene iar deasupra tuturor se afla conducătorul care legitima structurile ierarhic inferioare. Totalitarismul în Uniunea Sovietică era desăvârşit.

2.5. Bibliografie

Berejkov, Valentin, *În umbra lui Stalin* , Ed. Lider, Bucureşti, 1994

Pipes, Richard, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997

Conquest, Robert, *Marea Teroare. O reevaluare*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998

Hobsbawm, Eric, *Secolul extremelor*, Ed. Lider, Bucureşti, 1994

Medvedev, Roy, *Despre Stalin şi Stalinism*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991

Pasternak, Boris, *Doctor Jivago*, Ed. Polirom, Iaşi, 1999

Werth, Nicolas, *Istoria Uniunii Sovietice. De la Lenin la Stalin*, Ed. Corint, Bucureşti, 2000.

2.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. Ritm de dezvoltare ridicat dar inegal, concentrare şi gigantism
1.2. Apariția unor noi segmente sociale: țăranii îmbogățiți (culacii), burghezia mijlocie.
1.3. Regimul autocratic, chestiunea naționalităților, antagonismele sociale şi revendicările muncitoreşti.

Test de autoevaluare 2

2.1. Lipsa de legitimitate politică, descompunerea sistemului economic şi penuria, disoluția puterii imperiale şi incapacitatea menține ordinea internă şi apărarea externă.
2.2. Revoltă populară bruscă transformată în insurecție armată, apariția a doi poli de putere (guvernul provizoriu şi Sovietul), abolirea de factor a monarhiei, caracterul burghez moderat al revoluției.
2.3. Pace imediată, trecerea la revoluția proletară, ruptura cu guvernul provizoriu burghez, obținerea controlului asupra sovietelor, o republică a sovietelor ierarhizată, desființarea instituțiilor esențiale (armată, poliție, birocrație), confiscarea şi redistribuirea pământurilor, controlul asupra sistemului bancar. Un program radical, populist, greu de tradus în practică imediat fără convulsii sociale majore.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la ultima sarcină de lucru, recitiți textul documentului şi notați ideile principale ale fiecărui paragraf***

Test de autoevaluare 3

3.1. În iulie 1917 atunci când sub conducerea bolşevicilor demonstranți înarmați asaltează sediul Sovietului.
3.2. A păstrat un discurs radical pentru încetarea imediată a războiului şi aprovizionarea maselor populare, nu a acceptat alianța cu guvernul provizoriu, a ocupat un loc periferic pe scena politică rusă capitalizând nemulțumirile străzii şi a devenit singura alternativă necompromisă de guvernare.
3.3. Tehnic, acțiunea din octombrie a aparținut unei minorități politice, ce nu se bucura nici măcar de sprijinul majorității proletarilor din Petrograd. O revoluție presupune un gest acceptat de o majoritate. Însă schimbarea totală a realităților societale, chiar şi fără acceptul populației, poate fi denumită în sens larg "revoluție".
3.4. I-a fază: preluarea prin forță, dar în numele Comitetul Militar Revoluționar al Petrogradului (PVRK), instrument al Sovietului, a puterii şi trecerea la consolidarea controlului bolşevic asupra instituțiilor. II-a fază: dizolvarea Adunării Constituante şi arestarea opoziției politice.

Test de autoevaluare 4

4.1. Mobilizarea şi eficientizarea rapidă a Armatei Roşii, poziția strategică, in centrul Rusiei, comunismul de război şi mobilizarea tuturor resurselor economice pentru victorie, propagandă şi teroare, erorile politice şi militare ale “albilor”, incapacitatea occidentalilor de a interveni eficient.
4.2. Cauze: haosul economic şi penuria, lipsa mijloacelor de transport, criza alimentară, tifosul, războiul civil. Efecte: producție industrială fluctuantă, deteriorarea condițiilor de viață, depopularea oraşelor, accentuarea penuriei, instaurarea controlului total al statului, mobilizarea tuturor resurselor pentru câştigarea războiului civil şi lichidarea fizică a opoziției interne.
4.3. Statul represiv.

Test de autoevaluare 5
5.1. Restabilirea unui sector privat, concurențial, alături de sectorul de stat, pentru a permite un progres economic general apărând astfel condițiile instaurării unui comunism “eficient” şi eliminarea în final a sectorului privat.
5.2. Prezidium-ul şi Consiliul Comisarilor Poporului
5.3. A înțeles importanța aparatului birocratic într-un partid centralizat şi ierarhizat şi a urmărit atent preluarea controlului asupra organismelor permanente. Tactici eficiente: a asigurat ascensiunea politică a oamenilor fideli, a evitat înfruntările directe şi şi-a gradat atacurile împotriva opozanților, a pozat în arbitru şi în gardian al leninismului, a beneficiat de cultul personalității lui Lenin, şi-a asigurat loialitatea aparatului represiv şi a elaborat tema „încercuirii” URSS-ului pentru a elimina opoziția, a exploatat erorile politice ale adversarilor săi.

Test de autoevaluare 6
6.1. Finanțarea industrializării s-a realizat prin împrumuturi forțate pe salarii, mărirea impozitelor, cumpărarea de bunuri agricole cu prețuri mici şi revânzarea lor cu profit, prin sacrificarea industriei bunurilor de consum.
6.2. deculacizarea - „lichidarea clasei culacilor”, confiscarea bunurile țăranilor îmbogățiți, deportarea lor în vederea colectivizării.

Test de autoevaluare 7
7.1. 1933 - excluderea membrilor vechii gărzi bolşevice; 1934 – măsuri judiciare excepționale; 1936-1938 - teoria complotului general împotriva puterii sovietice, procesul şefilor Armatei Roşii, al liderilor Internaționalei comuniste. Eliminarea oricărei opoziții interne şi internaționale față de Stalin, consolidarea puterii personale prin înlocuirea vechilor cadre cu oameni loiali, frânarea particularismelor locale şi rusificarea PCUS, teama față de nazism şi fascism, exagerarea pericolului intern şi extern pentru a justifica necesitatea existenței unui stat puternic, ierarhizat şi disciplinat şi a unui conducător unic.
7.2. Sugestie: probabil că titlul cel mai adecvat ar fi „Părinte al Națiunii”. Observați dimensiunile gigante ale portretului şi figura paternă ce exprimă grija față de „copiii” săi dar şi o severitate părintească.

Unitatea de învățare Nr. 3

DEMOCRAȚIILE INTERBELICE (I) FRANȚA, MAREA BRITANIE

Cuprins

3.1. Obiective

- Identificarea trăsăturilor caracteristice regimurilor politice europene în perioada interbelică.
- Evaluarea transformărilor produse la nivelul structurilor sociale occidentale în secolul XX.
- Relaționarea fenomenelor economice cu cele mentale şi culturale perioade studiate
- Interpretarea surselor istorice

3.2. Franța după Marele Război

3.2.1. Criza demografică şi dezechilibru social

Pierderi umane

Din punct de vedere demografic Franța înregistrează la sfârşitul Primului Război Mondial un bilanț tragic - 1,3 milioane de morți, 2,8 milioane răniți dintre care 600.000 de invalizi. Practic, în 1921 Franța are o populație de 39,2 milioane, cu 400.000 mai puțin decât în 1911. Mai mult decât atât, problema demografică este agravată de faptul că, în ciuda politicii împotriva denatalizării (legea împotriva avortului), numărul de naşteri scade continuu (1906-1910 - medie de 830.000/an, 1921-1926 - 770.000, 1936-1939 - 620.000).

Consecințe

Consecințele acestui fenomen sunt îngrijorătoare: statul francez cunoaşte un important deficit de producători şi consumatori (cu efecte împovărătoare asupra economiei) şi având în vedere că principală clasă de vârstă afectată este cea între 18 şi 35 de ani societatea

franceză în perioada imediat următoare războiului va cunoaşte un sentiment de îmbătrânire accentuat. Dintr-o altă perspectivă deficitul crescând de natalitate îşi va pune amprenta asupra potențialului militar al Franței. În 1936, atunci când Hitler provoacă comunitatea internațională prin remilitarizarea Rhenaniei, rapoartele Statului Major francez prezintă o stare de fapt îngrijorătoare – efectul "claselor mobilizabile goale" – incapacitatea Franței de a mobiliza la un nivel comparabil cu cel al Germaniei.

Structuri sociale dezechilibrate

Structura populației franceze este una arhaică şi dezechilibrată. Majoritatea francezilor trăiesc fie în mediul rural (peste 47,5 %), fie în aglomerări urbane enorme (Paris – 6 milioane) în timp ce regiuni întregi, precum Aquitania, se depopulează masiv.

Burghezia

În ceea ce priveşte societatea franceză *clasele mijlocii* au suportat din plin consecințele financiare ale războiului, rentierii şi cei ce trăiau de pe urma economiilor fiind cel mai mult atinşi de criza monetară. Chiriile au rămas blocate şi după încheierea conflictului (problemele legate de reintegrarea combatanților) provocând compromiterea patrimoniului imobiliar, încetinirea ritmului de construire de noi locuințe cu consecințe severe în ceea ce priveşte bugetul de cazare disponibil.

„Noii îmbogățiți"

Inflația, creşterea costului vieții, diminuarea salariului real au contribuit la degradarea condițiilor de viață ale salariaților cu venituri fixe, angajaților, funcționarilor. În acelaşi timp războiul a produs un nou segment social, cel al "*noilor îmbogățiți*". Speculanți, intermediari, industriaşi toți prosperă datorită conflictului.

Proletariatul

Mişcarea muncitorească înregistrează un puseu efemer după 1918. În decembrie 1918 Confederația Generală a Muncii (CGT) propune un proiect de revendicări destul de radical: ziua de muncă de 8 ore, egalitatea salariilor masculine şi feminine, generalizarea convențiilor colective şi chiar naționalizarea unor sectoare economice. Cu excepția ultimului deziderat, restul revendicărilor vor fi legiferate în aprilie 1919. Războiul contribuise la creşterea spectaculoasă a numărului membrilor de sindicat: de la 900.00 în 1913 la peste 2 mil. în 1920 dar eşecul mişcărilor greviste din 1920 şi divizarea extremei stângi a provocat un reflux al mişcării sindicale. Muncitorimea încă nu se consideră integrată în societatea franceză, existând încă o falie adâncă între palierele societale iar condiția muncitorului se ameliorează foarte lent, locuințele sunt în general mediocre iar alimentele şi îmbrăcămintea ocupă încă un loc important în bugetul familiei.

Agricultorii

Țărănimea are o evoluție lentă mai ales în privința mentalității sale. După 1920 exodul rural se accelerează, iar în lumea satului francez îşi fac apariția electricitatea, radioul şi autobuzul care face legătura între diferite localități. Mediul rural rămâne un spațiu politic conservator fiind obiectul campaniilor electorale zgomotoase şi în acelaşi timp se remarcă o accentuare a dorinței agricultorilor de a se organiza, una dintre primele forme fiind Jeunesse Agricole Chretienne.

3.2.2.Probleme economice

Refacerea economiei franceze

Franța, deşi învingătoare, iese din Primul război mondial cu 7% din teritoriu devastat de război şi cu o producție de cărbune în scădere (1913 - 41 mil.t., 1918 - 22 mil.t.). reconstrucția asigură însă refacerea economică şi retehnologizarea rapidă a regiunilor afectate. Dacă în 1919 economia franceză se situa undeva la jumătatea nivelului atins în 1913, în 1926 creşterea este de peste 25% iar în perioada 1924 - 1929 economia Franței atinge un ritm anual de creştere de 5%.

Noile industrii

La sfârşitul anilor '20 industria franceză se dovedea deosebit de dinamică în domenii precum: electricitate (rețeaua feroviară fusese deja electrificată), industria auto (250.000 de vehicule în 1928 – mărcile franceze Renault, Peugeot sau Citroen ocupând locul 2 mondial cu 5% din producția totală), prelucrarea cauciucului (Michelin), rafinarea petrolieră, siderurgie (producție dublă față de 1913), industria chimică, prelucrarea aluminiului. Gestionarea infrastructurii industriale se modernizează fiind introduse metodele americane, o multitudine de inovații tehnice şi publicitatea.

Carențele economiei franceze

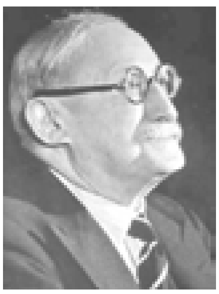
Economia franceză este marcată însă de un număr de carențe: numărul ridicat de mici întreprinderi familiale fără ambiții foarte mari, fiscalitatea grea (mai mult de 10% din vânzarea produselor), tarifele vamale ridicate (acestea protejau industria franceză dar reducând artificial concurența anihilau spiritul de inițiativă cu efecte grave pe termen mediu), proprietatea agricolă era puțin rentabilă (dimensiuni prea mici) în majoritatea cazurilor deşi anumite regiuni cerealiere vor avea producții record.

3.2.3. Forțele politice franceze

Sciziunea extremei stângi

Partidul Socialist

Partidul Socialist Francez (SFIO) reprezentase unul din pilonii de bază ai Internaționalei a II-a şi discreditarea acesteia datorată Primului Război Mondial a pus partidul în fața unei alte opțiuni - aderarea la Internaționala a III-a ceea ce ar fi reprezentat ruptura cu atitudinea sa reformatoare precedentă. Astfel, SFIO a trimis la al II-lea Congres al Komintern-ului doi observatori, M. Cachin şi L.O. Frossard care au revenit de la Moscova partizani ai "celor 21 de condiții" privind transformarea partidelor socialiste în mişcări de extrema stângă, comuniste.

Leon Blum

În decembrie 1920, la Tours, are loc Congresul SFIO. L.Blum se opune aderării partidului la Internaționala comunistă invocând principiile tradiționale ale doctrinei socialiste franceze (refuzul dependenței necondiționate de față de Komintern, refuzul monolitismului doctrinal şi al supunerii sindicatelor față de partid). Majoritatea delegaților decid însă aderarea şi astfel apare Partidul Comunist Francez (Secțiunea Franceză a Internaționalei Comuniste - SFIC), în timp ce Blum şi susținătorii săi rămân în cadrul Partidului socialist – SFIO.

Sciziunea socialistă

Sciziunea este continuată şi în plan sindical. În 1921 comuniştii părăsesc CGT şi constituie Confederația Generală a Muncii Unite (CGTU). Confederația Generală a Muncii (CGT) se întăreşte însă prin adeziunea sindicatelor funcționarilor, dezvoltă o strategie ce îmbină lupta sindicală cu negocierile şi rămâne cea mai mare centrală sindicală franceză. În plan ideologic SFIO adoptă poziții mai moderate, recrutează şi în afara electoratului muncitoresc, din mica burghezie şi funcționărime iar centrul său electoral se găseşte în Nordul industrializat. Partidul Socialist îşi propune a fi marxist, menținând însă politica reformistă, dezbaterea şi diversitatea de idei.

Partidul comunist francez

Spre deosebire de acesta SFIC afirmă opoziția ireconciliabilă față de capitalism şi stânga tradițională, se închide doctrinal iar în 1928, urmând directivele Kremlinului, adoptă politica "clasă contra clasă" ce interzicea orice apropiere de alte mişcări de stânga ce competitau pe acelaşi electorat. Deşi înregistrează unele succese electorale în 1924 şi 1928 datorită discursului radical pierde numeroşi aderenți şi îşi menține fiefurile electorale din suburbiile pariziene şi departamentele rurale de la vest de Masivul central.

Radicalismul

Radicalismul

Curentul politic radical francez se defineşte tradițional prin ataşamentul față de Republică, laicitatea statului şi prin încrederea în Societatea Națiunilor. În general radicalii îşi propuneau justiția socială dar refuzau nivelarea şi postulau egalitatea şanselor de instruire (democratizarea învățământului secundar).

Electoratul radicalilor se compune mai ales din burghezia mică şi mijlocie dar şi din o fracțiune din țărănime. Funcționarii (electorii săi fideli înainte de război) se vor îndrepta după 1920 spre socialişti. Treptat, în această perioadă, radicalii alunecă spre dreapta păstrând însă sensibilități de stânga.

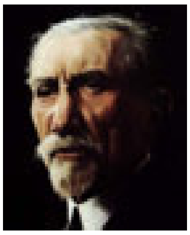
În interiorul Partidului se manifestă două tendințe opuse, cea moderată (E. Herriot) şi cea "de stânga", mai agresivă (E. Daladier). Conflictele între cele două orientări vor accentua declinul partidului şi la începutul anilor '30 pentru a depăşi "războiul celor doi Eduard" şi a surmonta tentațiile centriste, o serie de personalități ale partidului (J. Zay, P. Coty, P.Mendes-France) vor renova doctrina radicală propunând un rol crescut al statului în viața economică şi preconizând alianța cu socialiştii. Deşi participă la majoritatea coalițiilor guvernamentale partidul îşi va continua evoluția descendentă.

Dreapta

Forțele de dreapta

Franța conservatoare este reprezentată de *dreapta parlamentară.* Caracteristicile acesteia sunt: ataşament față de ordinea socială, liberalism economic şi teamă de intervenția statului, preocupare pentru a nu provoca conflicte religioase (deşi este în majoritate catolică). Acest curent politic nu se organizează în partide ci se constituie în grupuri parlamentare ("independenții", "alianța democraților"), ce cuprind din personalități politice precum Poincare,

P.Laval, A.Briand, A.Tardieu.

Charles Maurras

Extrema dreaptă este antirepublicană şi monarhistă. Se exprimă prin formațiunea politică numită *Acțiunea Franceză* (Charles Maurras, Leon Daudet) ce obține constant un număr redus de locuri în Adunarea Națională, în ciuda condamnării pontificale din 1926 şi a discursului agresiv îndreptat (cu sprijinul cotidianului "Echo de Paris") împotriva Republicii, evreilor şi a străinilor. Dispune de o grupare paramilitară numită "*les camelots du roi*".

Opoziția de dreapta se exprimă îndeosebi prin mişcări activiste, ligi, organizații ierarhizate, disciplinate dispunând de sprijinul financiar al unor mari industriaşi precum Renault, Michelin, Mercier. Exemple: Jeunesses Patriotes, Solidarite Française, Crucea de Foc (asociație de foşti combatanți condusă de colonelul Rocque ce se autoproclamă "mişcarea de uniune şi renaştere națională destinată a face ordine în țară"). În general aceste organizații se declară franceze, patriotice, apolitice, antimarxiste, antiparlamentare şi propun un regim de autoritate.

Demonstrații ale grupărilor de dreapta

"Le camelots du roi"

"Crucea de foc"

Doctrina fascistă nu pătrunde decât în cercuri restrânse (mişcarea politică condusă de Georges Valois, mici reviste politice şi literare precum cele animate de Robert Brasillach şi Driere LaRochelle). Marcel Deat, socialist, va desprinde din SFIO în 1933 un grup intitulat neosocialist ce se va apropia de fascism încercând să apropie proletariatul şi clasele mijlocii sub sloganul "*ordine, autoritate, națiune*". În acelaşi sens, Marcel Bucard, un politician minor finanțat de Mussolini, va propune un curent iluzoriu – "francismul". Un ecou minor în viața politică franceză îl va avea şi Partidul Popular Francez, fondat în 1936 de ex-comunistul Georges Doriot, partid care se revendică atât național cât şi socialist.

<u>Test de autoevaluare 1</u>

1.1. Menționați consecințele pierderilor demografice franceze la sfârşitul Primului Război Mondial.

....
....
....

1.2. Precizați carențele economiei franceze postbelice.

....
....
....
1.3. Explicați sintagma ”clasă contra clasă” ce caracteriza linia politică a partidului comunist francez.
....
....
....
1.4. Menționați caracteristicile curentului politic radical.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 73

3.3. Viața politică franceză în anii 20

3.3.1. Guvernarea Blocului Național

Alegerile din 1919

În noiembrie 1919 au loc alegeri legislative în urma cărora este compusă o Adunare Națională conservatoare şi naționalistă în care intră un număr mare de foşti combatanți (“Camera bleu-horizon” - după culoarea uniformelor franceze). 433 de mandate din 613 sunt câştigate de reprezentați ai centrului şi dreptei, succes datorat atât prestigiului Victoriei cât şi temerilor generate de ”pericolul bolşevic”. Deşi majoritatea deputaților sunt oameni politici noi, fără o experiență anterioară, posturile de comandă în legislativ rămân în mâinile vechilor politicieni. Orizontul de aşteptare al societății față de noua Adunare este deosebit de înalt, dorindu-se un alt tip de politică, de moralitate.

Alegerile prezidențiale 1920

Un an mai târziu, în ianuarie 1920, se desfăşoară alegerile prezidențiale care aduc o mare surpriză. În ciuda prestigiului său imens (era numit în epocă Tatăl Victoriei), Clemenceau este înfrânt atât datorită nemulțumirilor existente față de atitudinea sa la Conferința de Pace (nu obținuse suficiente garanții de securitate) cât şi neliniştii catolicilor față de laicismul său pronunțat. Preşedinte al Republicii devine P.Deschanel, înlocuit în acelaşi an de Al. Millerand.

Viața publică

Viața publică franceză este dominată de dorința de a menține solidaritatea națională născută din război: asociații ale foştilor combatanți, celebrarea victoriilor obținute, ceremonii fastuoase în Alsacia şi Lorena, preocuparea intensă a statului pentru recompensarea eroilor săi. Anticlericalismul întâlnit înaintea de 1914 pare depăşit, canonizarea Ioanei d’Arc (Franța eternă şi Republica victorioasă) demonstrează bunăvoința pontificală iar Aristide Briand reface legăturile cu Sfântul Scaun.

Probleme economice şi sociale

Conjunctura economică rămâne însă nesigură şi reluarea concurenței străină perturbă afacerile “protejate”, consecințele imediate fiind reapariția falimentelor şi a şomajului. Mişcarea muncitorească se

radicalizează şi la sfârşitul lui 1919 grevele se multiplică, guvernul reacționând inclusiv prin măsuri de forță (intervenția armată). Greva feroviarilor izbucnită în 1920 şi organizată de CGT (centrala sindicală socialistă) eşuează şi marchează astfel încheierea cel puțin pe moment a mişcărilor de protest de acest tip.

În acelaşi timp criza financiară şi monetară devine tot mai acută. Dacă în timpul războiului francul fusese susținut artificial, la finalul conflictului valoarea reală a acestuia scade antrenând inflația, creşterea prețurilor, degradarea puterii de cumpărare, ceea ce va face din moneda națională o problemă mult dezbătută în societate, o preocupare aproape cotidiană a tuturor mediilor publice.

Criza financiară

Neajunsurile financiare sunt complicate de un buget îngreunat de plata pensiilor de război şi de costurile reconstrucției, în consecință deficitul crescând îngrijorător. În plus, băncile reîncep specularea monedei ceea ce atrage ieşirea devizelor şi devalorizarea monedei. Această tendință tinde să se accentueze şi datorită aventurilor franceze în politica externă. Pe de o parte dorința liderilor francezi de a depăşi problemele financiare prin impunerea unei imense datorii de război Germaniei se dovedeşte greu de tradus în practică. Intervenția militară în Ruhr din 1923 va aduce un deficit bugetar şi mai mare datorită costurilor ocupației şi măsurilor de ordin economic luate de anglo-americani pentru a-i obliga pe francezi să renunțe la politica lor de forță.

Raymond Poincare, preşedinte a Consiliului de Miniştri între ianuarie 1922 şi mai 1924, şi-a propus oprirea inflației prin asanare bugetară, creşterea impozitelor şi împrumuturi externe. Deşi a obținut un succes parțial, măsurile sale nu s-au bucurat de multă popularitate şi cabinetul său a fost obligat să demisioneze.

Eduard Herriot

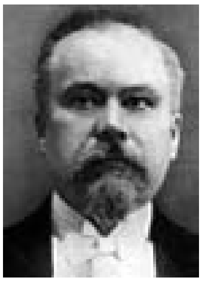
3.3.2.Guvernarea radicală

În mai 1924 alegerile electorale vor da câştig de cauză coaliției dintre radicali şi socialişti. Nemulțumit de rezultatele alegerilor preşedintele Millerand demisionează şi este ales un republican moderat G.Doumergue. Şeful Partidului Radical, Eduard Herriot, devine prim-ministru conducând un guvern radical omogen, susținut de socialişti, aceştia neparticipând însă la guvernare pentru a nu aliena mediile de afaceri franceze.

Noul guvern urmăreşte un program politic complex obținând recunoaşterea drepturilor sindicale pentru funcționari (doleanță socialistă), eşuând însă în impunerea unui program de învățământ laic. Situația financiară rămâne însă dificilă, dezechilibrul bugetar şi dificultățile Trezoreriei alarmează opinia publică, guvernul nu se mai bucură de sprijinul socialiştilor şi demisionează în aprilie 1925. În acel moment francul coborâse cu mai mult de 50 %

3.3.3. Uniunea Națională

În iulie 1926, după negocieri îndelungate, se formează guvernul

Raymond Poincare

de uniune națională (de la dreapta la radicali) condus de Poincare, cabinet ce obține puteri depline pentru rezolvarea crizei financiare. Măsurile luate (economii administrative severe, majorări fiscale limitate) au drept rezultat refacerea trezoreriei, amortizarea datoriei publice şi în final, redresarea francului. Aceasta din urmă s-a petrecut şi datorită faptului că după demisia guvernului susținut de socialişti a revenit încrederea mediilor de afaceri urmată de repatrierea capitalurilor şi masive investiții străine.

În plan politic, în urma "crizei francului" societatea franceză trage următoarele concluzii: venirea stângii la putere înseamnă degradarea finanțelor publice, Poincare este omul-providențial, statul bugetivor nu-şi gestionează corect finanțele şi stabilitatea monetară este singura cale spre reluarea expansiunii economice.

Alegerile din 1928

În consecință, alegerile din 1928 sunt câştigate din nou de Uniunea Națională dar după victorie radicalii se vor diviza, micşorând sprijinul parlamentar al noului guvern Poincare. Deşi acesta conservă majoritatea parlamentară necesară susținerii guvernului, în 1929 şeful guvernului, bolnav, se va retrage, succesorii săi fiind personalități politice de centru (P.Laval, A.Tardieu). Ultimul, preşedinte al consiliului de Miniştri în 1930 şi 1932 va apela la măsuri de stânga (gratuitatea învățământului secundar, plan de asigurări sociale) tocmai pentru a prelua electoratul socialist însă succesul său este limitat.

Degradarea climatului politic francez

La începutul anilor '30 climatul politic francez oferă tot mai multe semnale de degradare: scandaluri politice, cazuri de corupție, compromisuri dubioase între oamenii de afaceri şi politicieni, redeşteptarea unei atitudini difuze antiparlamentare şi previziuni economice sumbre contrazic speranțele unei societăți încrezătoare până la euforie în instituțiile sale democratice şi în viitorul său spectaculos.

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Identificați problemele financiare şi monetare franceze de la începutul anilor 20, precum şi soluțiile guvernului Poincare de depăşire a acestei crize.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsul poate fi consultat la pagina 73

3.4. Anii ’30 şi criza economică

Efectele crizei economice mondiale

Franța este atinsă mai târziu de efectele crizei mondiale. În 1930 se produce o diminuare considerabilă a prețurilor agricole (scăderea acestora este amplificată şi de recoltele foarte bune din anii respectivi), iar la sfârşitul lui 1931 devalorizarea Lirei Sterline şi a altor monede agravează disparitatea între prețurile mondiale aflate în scădere şi prețurile franceze formulate într-o monedă ținută “sus” în mod artificial.

Restrângerea puterii de cumpărare a agricultorilor şi micşorarea exporturilor a condus la contractarea producției şi şomaj (în 1933 - peste 300.000 de muncitori). Opinia publică şi mediile politice au apreciat în mod greşit gravitatea crizei bazându-se pe “lecțiile” învățate în timpul crizei francului şi deşi guvernul lansează programe de munci publice destinate absorbirii forței de muncă aflate în şomaj (canalul alsacian, fortificațiile Maginot) efectele crizei mondiale vor fi devastatoare.

Criza economică – marşurile foamei şi supa populară

Guvernări radicale ineficiente

Prăbuşirea rapidă a veniturilor agricultorilor au avut drept consecință şi alunecarea acestora în alegerile din 1932 spre socialişti şi radicali (nevoia măsurilor de protecție socială), dar guvernele de predominanță radicală ce se succed între 1932 şi 1933 abordează criza fără un plan clar de măsuri generale.

Se apelează la protecționism, la subvenționarea întreprinderilor aflate în dificultate, este încurajată reducerea producției agricole printr-un sistem de prime, dar măsurile sunt luate fără coerență, activitatea economică nu este redresată şi echilibrul bugetar este compromis. Mari firme precum Bugatti sau Citroen intră în faliment, deficitul reapare în 1932, capitalul străin părăseşte Franța, rezervele de aur şi devize ale Băncii Franței se diminuează şi balanța de cont devine deficitară.

Criza politică

Criza financiară generează o criză politică. Guvernul întâmpină o opoziție puternică la dorința sa de a creşte impozitele şi a comprima cheltuielile bugetare. Stânga se opune impozitelor indirecte, dreapta celor directe, ceea are drept rezultat paralizia executivului, incapabil să redreseze bugetul. Urmarea este o instabilitate ministerială cronică (4 guverne doar în 1933) exact în momentele cele mai grave ale crizei economice.

Ineficiența executivului, lipsa de unitate a legislativului, scandalurile politico-financiare trezesc un adevărat val de anti-parlamentarism în rândul claselor mijlocii şi al țărănimii, accentuând aspirația către o putere mai dură, multiplicându-se astfel audiența ligilor de extremă dreaptă, în special a Crucilor de Foc. Apar în acelaşi timp numeroase "asociații de apărare profesională", puternic politizate, formate din federații de întreprinderi mici şi mijlocii care se opun însă tezelor corporatiste.

Afacerea Stavinsky

Afacerea Stavinsky (o operație frauduloasă cu bilete de bancă desfăşurată cu ajutorul relațiilor politice la nivel înalt în mediile radicale) izbucneşte în decembrie 1934 atunci când Stavinsky, descoperit, moare în condiții suspecte. Opinia publică reacționează dur printr-un antiparlamentarism violent, Acțiunea Franceză, ligile şi presa de extremă dreaptă îşi amplifică discursurile împotriva evreilor şi străinilor, iar sloganul "Jos Hoții!" aliază toți adversarii regimului.

Violența stradală

La 6 februarie 1934, în momentul când noul Preşedinte al Consiliului de Miniştri, Daladier se prezintă în fața Camerelor, mii de manifestanți (majoritatea foşti combatanți) se îndreaptă spre Palais Bourbon sub pretextul revocării prefectului poliției. Forțele de ordine intervin, se ajunge la confruntări violente cu manifestanții încheiate cu numeroase victime. Daladier se retrage, dar manifestațiile de dreapta vor continua în zilele următoare. În replică au loc adunări populare şi greve organizate de sindicate şi partidele de stânga ceea ce tensionează viața publică franceză.

6 februarie 1934

Regruparea forțelor de stânga

Momentul 6 februarie este însă interpretat de stânga ca o amenințare reală venită din partea dreptei. Percepția generală este ca precedentul german este oricând posibil şi în Franța iar ascensiunea forțelor de extremă dreaptă într-un climat politic confuz, stimulată de lipsa de unitate a stângii pare a fi o certitudine pentru contemporani. În zilele următoare în cadrul adunărilor populare şi a manifestațiilor

organizate de sindicate şi partidele de stânga discursul este mult mai unitar şi se solicită regruparea forțelor de stânga împotriva "pericolului fascist".

3.4.1. A 2-a Uniune Națională

Soluția „concentrării naționale"

În fața previzibilei fracturi societale, se formează un guvern de "concentrare națională", condus de Doumergue, cu Tardieu, Herriot, Laval, Barthou, Petain, având o orientare mai pronunțată spre dreapta. În 1936, după apropierea lui Pierre Laval de pozițiile exprimate de Mussolini, radicalii (tradițional ataşați de Societatea Națiunilor) intră în opoziție provocând demisia cabinetului. În plan economic guvernul încercase măsuri deflaționiste, în 1935 Laval reducând cu 10% cheltuielile publice, scăzând salariile şi prețurile chiriilor dar şi trecând în şomaj peste 500.000 de muncitori. Măsurile sale amplifică nemulțumirile populației creând condițiile unei noi guvernări de stânga.

3.4.2. Guvernarea Frontului Popular

Coaliția electorală a stângii

Persistența crizei economice, agitația ligilor de extremă dreaptă şi apariția primelor ambiții ale lui Hitler contribuie la regruparea partidelor de stânga într-o coaliție electorală - Frontul Popular. Astfel, în iulie 1934 PCF şi SFIO încheie un prim pact de unitate de acțiune, urmat de mesajul liderului comunist francez Thorez pentru realizarea unui "front popular al muncii, libertății şi păcii". Primele semne ale traducerii în realitate a acestor generoase intenții se pot observa din iulie 1935 când, la Paris, au loc manifestații comune ale comuniştilor, socialiştilor şi radicalilor.

Unificarea sindicală

Apoi, în ianuarie 1936 Confederația sindicală comunistă (CGTU) se unifică cu cea socialistă (CGT). Motivațiile forțelor ce încep să se coaguleze sunt fără îndoială diferite (comuniştii ascultă ordinul Kominternului ce doreşte experimentarea unei "bariere" eficiente împotriva ascensiunii nazismului, socialiştii au învățat din greşelile omologilor germani, iar radicalii lui Daladier nu sunt de acord cu politica guvernului Laval), dar interesul lor pe termen scurt este acelaşi - doborârea guvernului de dreapta.

În consecință, în alegerile desfăşurate în aprilie-mai 1936 socialiştii, radicalii şi comuniştii participă cu un program comun, vag, fundamentat pe apărarea libertăților republicane şi progresul social. Frontul Popular câştigă majoritatea absolută în Camera Deputaților, iar noul guvern, condus de socialistul Leon Blum, conține doar miniştrii socialişti şi radicali, susținuți din Adunare de PCF.

1936, victoria Frontului Popular – de la stâng la dreapta Léon Blum, Maurice Thorez secretarul Partidului Comunist Francez, Roger Salengro, ministre de interne.

Mişcările greviste

Succesul Frontului Popular are drept efect la sfârşitul lunii mai 1936 debutul unei mişcări greviste de proporții (peste 2,5 milioane de muncitori) ce pleacă uzinele auto din Paris dar se extinde în cvasitotalitatea sectoarelor economice, în sistemul bancar, în rândurile funcționarilor, amenințând cu paralizia totală a Franței. Sub semnul sprijinirii guvernului de stânga, revendicările greviştilor (în general satisfacerea drepturilor muncitoreşti dar şi naționalizarea unor sectoare economice) trezesc îngrijorarea patronatului francez.

Acorduri Matignon

La 7 iunie 1936 sunt încheiate "acordurile de la Matignon" între reprezentanții patronatului (CGPF) şi cei ai mişcării sindicale (CGT) sub arbitrajul guvernului. Aceste acorduri prevedeau încheierea contractelor colective de muncă, libertatea sindicală, revalorizarea salariilor cu 7-15%, reglementarea timpului de lucru săptămânal la 40 de ore, concediu anual plătit de 15 zile. Pacea socială pare a fi salvată.

Contestarea

Guvernul Blum întâmpină însă o opoziție multiplă. Stânga revoluționară care în iunie 1936 considerase că a ajuns la punctul de unde poate demara schimbarea totală a societății franceze şi care atinsese efective impresionante (CGT - 5 mil. de membrii, PCF - peste 300.000) reproşa din ce în ce mai mult guvernului nerealizarea unor reforme economice profunde precum şi neintervenția în sprijinul republicanilor spanioli.

La rândul său dreapta îşi vede rândurile întărite ca urmare a îngrijorării față de "comunizarea" Franței. Crucile de Foc se transformă în Partidul Social Francez şi depăşesc 600.000 de membri, creşte audiența Partidului Popular Francez, apar Comitetele secrete ale acțiunii revoluționare care îl acuză în permanență pe "evreul" Blum, discursul antisemit şi antiparlamentar capătă tot mai multă consistență.

Dificultățile economice

Dificultățile economice accentuează aceste probleme. Blum nu-şi poate respecta angajamentele electorale ce prevedeau reforme economice de structură, reuşind doar să mărească controlul statului asupra Băncii Franței şi să naționalizez uzinele de armament şi căile ferate franceze. Patronatul, nemulțumit de intervenția guvernului în

negocierile cu sindicatele este mereu în opoziție, capitalul iese din țară ceea ce produce o nouă criză financiară şi o nouă devalorizare a monedei în octombrie 1936. Şomajul creşte iar la începutul lui 1937 avantajele salariale obținute după alegeri sunt reduse de creşterea prețurilor şi devalorizarea monedei. În aceste condiții mişcările greviste, îndreptate acum împotriva guvernului vor reîncepe, lipsind executivul de sprijin.

Sfârşitul guvernării Frontului Popular

În iunie 1937, Leon Blum se prezintă în fața Senatului pentru a solicită depline puteri în domeniul financiar. Camera Superioară, insuficient controlată de Frontul Popular va refuza acordarea acestora ceea ce atrage demisia primului ministru. Leon Blum va reveni în martie 1938, dar după o nouă încercare eşuată de a obține puteri depline pentru a realiza reformele propuse se va retrage marcând astfel sfârşitul guvernării Frontului Popular.

3.4.3. A 3-a Uniune Națională

Eduard Daladier

Urmare a demisie guvernului Blum, în aprilie 1938 se instalează cabinetul Daladier (format din radicali, centru şi moderați). Acesta va obține în final un mandat excepțional din partea Senatului decretând o serie de legi în domeniul economic privind economiile bugetare, apariția unor noi impozite şi dispariția reglementărilor asupra timpului muncii (limita de 40 de ore săptămânal). Grevele din noiembrie, organizate în replică de CGT, eşuează însă. Deşi nepopulare, aceste măsuri guvernamentale, cărora li se adaugă amplificarea efortului de înarmare reuşesc nu numai să oprească criza economică dar să obțină la sfârşitul lui 1938 şi începutul lui 1939 recuperarea nivelului de creştere a producției industriale.

Problemele interne sunt însă cu adevărat depăşite datorită evenimentelor internaționale. La 1 septembrie 1939 Hitler atacă Polonia şi două zile mai târziu, după expirarea ultimatumului acordat de puterile occidentale, Franța se găseşte în stare de război cu Germania nazistă.

1 sept.1939 – ordinul de mobilizare generală

<u>Test de autoevaluare 3</u>

3.1. Prezentați pe scurt coordonatele crizei economice franceze de la începutul anilor 30 şi măsurile luate pentru depăşirea acesteia.

....
....
....
....
....
....
....
....

3.2. Explicați modul în care a fost interpretat momentul 6 februarie 1934 de stânga moderată şi comunistă franceză.

....
....
....

3.3. Enumerați cauzele eşecului guvernării Frontului Popular.

....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 73

3.5. Marea Britanie în perioada interbelică

<u>3.5.1. Problemele economice</u>

Problemele economiei britanice înainte de Primul Război Mondial

Deşi Primul război mondial a dat o lovitură decisivă pentru economia britanică, semne de sufocare apăruseră înainte de 1914. Încă din anii 90 ai secolului XIX Marea Britanie pierduse monopolul huilei din cauza concurenței americane şi germane precum şi apariției altor surse de energie (petrolul). Utilajele engleze erau îmbătrânite şi doar un sfert din cărbune era extras mecanic, in timp ce în Franța şi mai ales Germania procentul era de peste 89%. Decalajul în tehnologizare avea o cauză paradoxală – echipamentele britanice aveau o calitate deosebită şi o durată de funcționare foarte mare, consecința fiind că, mai ales în industria textilă şi metalurgică, marea Britanie pierde competiția cu celelalte mari puteri industriale. După ce reprezentase un model economic de succes în tot secolul XIX, dominase autoritar prima revoluție industrială, avusese rolul decisiv în comerțul mondial şi impusese, prin rețeaua sa bancară internațională, primatul Lirei Sterline, Imperiul Britanic pierduse în 1914 primatul economic, fiind ajunsă din urmă de Germania şi Statele Unite.

Scăderea exporturilor

Războiul a precipitat declinul economic al Imperiului. Imediat după război vechii clienți ai Marii Britanii fie se află într-o gravă criză politică (Rusia, China) fie sunt ruinați (Germania şi întreaga Europă Centrală), concurența pe piețele externe este foarte puternică şi atât Statele Unite, prin metodele de fabricație în serie, cât şi Japonia, datorită salariilor joase, amenință piețele şi sursele de materii prime tradițional aflate în posesia britanicilor. Consecința ? În perioada

interbelică exporturile au înregistrat o scădere considerabilă (în 1929, înainte de izbucnirea crizei economice mondiale, era observată o scădere cu aproape 15% față de nivelul anului 1913) .

Deficiențele economiei britanice

Principalele carențe ale economiei britanice erau însă de natură internă. Industriaşii englezi erau profund ataşați produselor tradiționale, şi se adoptau cu întârziere la fenomenul de transformare a cererii (aceasta se concentra tot mai mult spre bunurile de consum – frigidere, gramofoane, aparate de radio etc.). Această atitudine ce duce la lipsa dinamismului economic este completată de individualitatea patronatului britanic ce se opune concentrării industriale, de rigiditatea costurilor salariale (care le depăşesc pe cele germane cu 30%, pe cele franceze cu 40%, pe cele italiene cu 50%) şi de greutatea impozitelor care descurajează investiția.

Disparitățile regionale

O altă problemă a Marii Britanii o reprezintă în acest moment accentuarea disparităților regionale. Nord-estul, centrul Scoției, Lancashire şi sudul Țării Galilor devin „zone sinistrate”, puternic afectate de şomaj, în timp ce Midlands şi regiunea Londrei beneficiază de implantări industriale masive şi de creşterea ofertei de locuri de muncă.

<u>3.5.2. Regimul politic</u>

Viața politică britanică în perioada imediat următoare războiului este caracterizată de o aparentă stabilitate dar şi de schimbări cu efecte de durată – acordarea dreptului de vot pentru femei, eliminarea partidului liberal şi evoluția ascendentă a laburiştilor. Cu toate acestea britanicii rămân refractari la mişcările extremiste, iar clasa de mijloc, în ciuda crizei economice, îşi păstrează instinctele şi valorile democratice oferind substanță instituțiilor tradiționale.

Partidul Conservator

Conservatorii

În perioada interbelică Partidul Conservator britanic exercită puterea 18 ani din 21, iar scorul său electoral nu coboară niciodată în această perioadă sub 38% şi atinge chiar 55% în 1931 în plină criză economică. Partidul beneficiază de personaje politice importante precum Bonar Law, Stanley Baldwin, Austin Chamberlain, Winston Churchill (fost liberal) sau Samuel Hoare.

Principiile doctrinare ale conservatorilor sunt concentrate pe apărarea tradiției, a liberei întreprinderi, a rigorii financiare şi a ordinii sociale. Partidul nu se doreşte reacționar ci reformist şi beneficiază de susținerea electorală a Establishment-ului (aristocrația şi burghezia înaltă), a unei părți consistente din clasele mijlocii (îndeosebi “gulerele albe” – cei cu un nivel înalt de educație) dar şi a unei fracțiune a lumii muncitoreşti. De asemenea se bucură şi de sprijinul unor prestigioase publicații de orientare conservatoare: Times, Daily Expres, Daily Telegraph, Daily Mail.

Laburuştii

Partidul Laburist

Partidul laburist britanic a fost fondat în perioada 1901-1906 ca o emanație politică a sindicatelor. În anii interbelici va obține în medie 30% din sufragii iar din 1926 devine partidul cu cel mai mare număr de aderenți. Printre cei mai importanți oameni politici laburişti găsim personalități precum Ramsay MacDonald, Sydney Webb, Philip Snowden şi Clement Attlee.

Fidel Internaționalei Socialiste, partidul laburist refuză în 1920 cu o imensă majoritate de voturi primirea nou-constituitului Partid Comunist Britanic. Programul său politic, radical, colectivist şi egalitar în 1918, s-a modificat de fiecare dată când Partidul Laburist a ajuns la putere, devenind liberal şi prudent. Este un partid al justiției sociale, progresist, pacifist şi antifascist, absolut devotat evoluției democratice a societății britanice.

Laburiştii îşi recrutau susținătorii mai ales din rândurile muncitorilor calificați şi ai intelectualității şi era implantat, din punct de vedere geografic în special în Nord-Est, Yorkshire, districtele miniere din Țara Galilor şi Londra. Principala publicație laburistă era Daily Herald.

Partidul Liberal

Liberalii

Partidul Liberal a înregistrat un inexorabil declin agravat de certurile dintre principalii conducători (Lloyd-George şi Asquith), în ciuda succeselor din trecut (progresele sociale - 1906, autonomia Irlandei - 1912, victoria în Primul Război Mondial). Din 1923 s-a plasat permanent pe locul 3 în opțiunile electoratului iar din 1928 programul său politic va deveni mai radical fiind desenat după concepțiile intervenționiste ale lui Keynes. Principalele personalități ale partidului vor fi şi în această perioadă Sir John Simon, Walter Runciman, iar publicația liberală cea mai însemnată era Manchester Guardian.

Partidul Comunist Britanic (BCP)

Comuniştii

Mişcarea politică comunistă a fost creată în 1920, a avut în perioada interbelică puțin peste 10.000 de aderenți şi a reuşit să trimită cel mult doi deputați în Parlamentul britanic. Chiar în perioada unor tensiuni sociale grave (1931 - 1932) Partidul comunist britanic nu a reuşit să antreneze în acțiunile sale ("marşul foametei" - 1932) un număr important de nemulțumiți deşi beneficia de sprijinul unei publicații de relativ succes în rândul muncitorilor - Daily Worker.

Uniunea Britanică a Fasciştilor

Fasciştii

Tentația extremei drepte, atât de populară în Europa în perioada interbelică s-a materializat în Marea Britanie în 1931 atunci când fostul ministru laburist Oswald Mosley a creat Partidul Nou (The New Party), transformat în anul următor în "Uniunea Fasciştilor Britanici". Această mişcare, ce înregistrează 20.000 de susținători proveniți mai ales din partea inferioară a claselor mijlocii, majoritatea proveniți din Londra, se discreditează în fața opiniei publice prin expedițiile punitive executate în cartierele evreieşti din estul Londrei. În consecință, în 1936 este votată Public Order Act (Legea Ordinii Publice) ce interzice portul uniformelor

politice şi, în iulie 1940, după izbucnirea războiului, Uniunea este dizolvată.

Instituțiile politice

După Primul Război Mondial puterea Cabinetului britanic este întărită, dar echilibrul instituțional şi controlul parlamentului asupra executivului rămân intacte iar regula "jocului" democratic este neschimbată: partidul majoritar guvernează sub controlul opoziției şi sub arbitrajul națiunii (8 guverne şi doar 5 premieri în perioada interbelică), electorii fiind chemați să tranşeze dezbaterile parlamentare care agită țara (1918 - 1939 - au loc 7 consultări electorale).

Parlamentul

Parlamentul britanic rămâne singurul depozitar al suveranității naționale. Deşi Camera Lorzilor nu va suferi nici o modificare, Camera Comunelor îşi vede legitimitatea crescând odată cu introducerea dreptului universal de vot pentru persoanele peste 21 de ani. Salariul unui parlamentar era de trei ori salariul mediu al unui muncitor. Deşi rolul legislativ al Parlamentului se diminuează într-o oarecare măsură datorită faptului că tot mai multe proiecte vin de la executiv, guvernele sunt dependente (datorită redistribuirii mandatelor, numeroaselor sciziuni si necesității coalițiilor) de evoluțiile ideologice ale propriilor suporteri din Parlament. Începând cu 1923, odată cu numirea lui MacDonald, apartenența premierului la Camera Comunelor devine o tradiție „obligatorie". În 1937 prin „Crown Act" - Legea Coroanei - este recunoscut titlul de prim-ministru si existența Cabinetului. Deşi nu are un caracter constituțional, această lege consacra definitiv regimul parlamentar pluralist în Marea Britanie.

Monarhia

Monarhia îşi conservă prestigiul, singura problemă serioasă - criza dinastică din 1936 - fiind repede depăşită. Instituția monarhică nu rămâne pasivă față de mutațiile din societatea britanică şi contribuie direct la evoluția vieții politice prin numirea în două rânduri a unor premieri laburişti.

3.5.3. Cabinetul Lloyd-George - 1918 - 1922

David Lloyd-George

Liberalul Lloyd-George conduce din 1916 un guvern de uniune națională împreună cu conservatorii şi laburiştii iar pe durata războiului guvernează fără a consulta Camerele cu ajutorul unui Cabinet de război format din cinci membrii. Odată conflictul încheiat sarcina executivului devine întoarcerea la normal şi lichidarea urmărilor războiului.

În decembrie 1918 au loc alegeri şi conservatorii obțin 48% din sufragii (382 mandate), liberalii 14% (133), laburiştii 22% (63). Se formează un cabinet de coaliție (conservatori şi liberali) datorită puternicului curent naționalist şi a temerilor generate de efectele revoluției bolşevice.

Prima problemă a noului guvern, manifestată între 1918 şi 1920 este legată de reluarea consumului şi a investițiilor ce provoacă o

"supraîncălzire" a economiei - un exces de cerere pe piața internă - ceea ce conduce la creşterea prețurilor. La acest fenomen s-a adăugat emisia masivă de bilete de bancă din timpul conflictului (una dintre sursele de finanțare a efortului de război), rezultatul fiind deprecierea lirei sterline în raport cu alte monede şi agravarea datoriei externe.

Reconversie dificilă

În consecință executivul (ministrul de finanțe A. Chamberlain) apelează la măsuri deflaționiste (reducerea cheltuielilor statului în apărare, sănătate, educație). Prețurile se stabilizează, valoarea lirei creşte dar apar alte efecte negative - scăderea exporturilor (produsele britanice sunt scumpe pentru o Europă cu grave dificultăți financiare) urmată de o diminuare a producției şi şomaj.

În acelaşi timp dificultățile sociale se agravează deşi guvernul încerca să introducă un program de reforme –210.000 locuințe sociale, îmbunătățirea statutului femeii. Sindicatele sunt însă mult mai combative (revoluția rusă şi dublarea efectivelor între 1914 şi 1920 datorită demobilizării – 3,5 milioane de soldați reintră în viața civilă) şi solicită creşteri salariale, reducerea duratei muncii şi chiar naționalizarea unor sectoare de producție. Au loc numeroase greve şi guvernul acordă anumite concesii (1918 - durata zilnică a muncii devine 8 ore iar în 1920 este reglementată problema ajutorului de şomaj).

Tensiuni sociale

În acelaşi timp apare o lege (Emergency Power Act - 1920) care conferă executivului puteri excepționale în caz de tulburări sociale şi conflicte de muncă. Momentul culminat al mişcărilor de protest se petrece în aprilie 1921 când, în urma tentativelor executivului de a raționaliza industria minieră şi a reforma sistemul căilor ferate minerii intră în grevă generală, urmați de muncitorii din alte sectoare economice. Protestul va eşua datorită retragerii feroviarilor şi a lucrătorilor din transporturi.

Greva generală din 1921

În plan extern cabinetul Lloyd-George are de înfruntat o serie de dificultăți în Irlanda, India şi Orientul Mijlociu. Conservatorii îşi retrag sprijinul şi primul ministru demisionează în octombrie 1922.

3.5.4. Cabinet conservator - 1922 - 1923

Alegerile din noiembrie 1922 dau câştig de cauză partidului conservator creditat cu 38% din voturi - 347 de mandate, în timp ce liberalii obțin doar 29% - 117 mandate fiind depăşiți de către laburişti - 30% voturi şi 142 de mandate.

Bonar Law

Prim-ministru este numit Bonar Law, dar din cauza sănătății precare acesta va ceda în mai 1923 mandatul lui Stanley Baldwin. Susținut de marile bănci şi de majoritatea patronatului, cabinetul conservator îşi propune o politică favorabilă claselor înalte ale societății (va scădea chiar impozitul pe venit). Pentru a resorbi şomajul prin încurajarea producției interne inițiază o serie de măsuri protecționiste care produc dezbateri intense în Parlament şi în decembrie 1923, pentru a obține sprijinul electorilor, guvernul organizează alegeri generale.

<u>3.5.5. Primul cabinet laburist din istoria Marii Britanii 1923 - 1924</u>

În mod surprinzător însă, alegerile din decembrie 1923 nu conferă majoritatea nici unei formațiuni politice (conservatorii obțin 38% - 258 mandate, laburiştii 31% - 191, liberalii 30% - 159) şi numai după ce obțin sprijinul parlamentar al liberalilor, laburiştii pot guverna.

Ramsay MacDonald

În ciuda temerilor existente în societatea britanică guvernul condus de moderatul Ramsay MacDonald propune o versiune “moale” a socialismului - reduce impozitele indirecte, dezvoltă rețeaua căminelor sociale, democratizează învățământul secundar, creşte ajutoarele pentru şomeri şi bătrâni. În politica externă practică o politică de deschidere spre Rusia Sovietică, ceea ce va aliena o parte din suportul liberal şi atacat puternic de conservatori, guvernul laburist organizează în octombrie 1924 o nouă consultare a electoratului britanic.

<u>3.5.6. Conservatorismul de şoc - 1924 - 1929</u>

Stanley Baldwin

Alegerile din octombrie 1924 sunt însă câştigate confortabil de către conservatori care obțin 47% din voturi (419 mandate), față de laburişti - 33% (151) şi liberali - 18% (40). Guvernul Baldwin, cu W.Churchill la finanțe, îşi propune aducerea valorii lirei sterline la cotele antebelic şi în 1925 prin legea Standardului Aur convertibilitatea în aur a lirei revine la valoarea din 1914. Măsura va agrava problemele economice, supraevaluarea monedei frânând exporturile britanice. Reducerea firească a prețurilor impune reducerea costurilor de producție şi în lipsa retehnologizării eficiente se apelează la reducerea salariilor.

O nouă grevă generală

În 1926 guvernul propune scăderea salariilor minerilor ceea ce va conduce în mai la declanşarea grevei generale. Timp de 8 zile (4-12 mai) țara este paralizată de mişcări greviste. Guvernul obține puteri depline şi presează sindicatele pentru reluarea lucrului. Minerii sunt singurii care rezistă timp de 8 luni după care vor accepta reducerile salariale.

După această victorie, cabinetul Baldwin obține în 1927 votarea legii Conflictelor de Muncă ce interzicea pichetele de grevă, priva funcționarii de drepturile sindicale şi suprima cotizația obligatorie a membrilor de sindicat către partidul laburist. Aceste măsuri au dus la

slăbirea sindicalismului dar tensiunile sociale au continuat a se face simțite.

Test de autoevaluare 4

4.1. Menționați deficiențele economiei britanice după Primul Război Mondial.
....
....
....

4.2. Indicați 2 personalități politice ale principalelor trei partide din perioada interbelică.
....
....
....

4.3. Precizați elementele caracteristice ale programului guvern laburist MacDonald.
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 73

3.6. Marea Britanie în anii 30

3.6.1. Criza economică mondială

Marea Criză

Criza anilor '30 nu are aceleaşi efecte asupra Marii Britanii în plan politic (nu antrenează derapajele spre extreme) iar pe plan economic, constituie ocazia reaşezării pe baze noi, retehnologizării şi modernizării. Efectele imediate ale crizei vor fi:

Efecte economice

în plan economic

- contracția schimburilor internaționale produce scăderea exporturilor şi a veniturilor obținute din construcții navale şi servicii internaționale; scăderea producției duce la şomaj (mai ales în industria minieră, construcții navale, siderurgie şi textile) iar plata indemnizațiilor de şomaj complică problemele unui buget deficitar.
- venirea la putere a laburiştilor în 1929 nelinişteşte mediile de afaceri britanice ce vor vinde în exces Lire Sterline pentru Franci, provocând o ieşire masivă a devizelor şi amplificând efectul retragerii fondurilor americane. Criza financiară este amplificată de falimentul bancar al Europei centrale (mai-iulie 1931).

Efecte politice

în plan politic

- probleme generate de divergențele apărute în spațiul politic în privința modurilor de ieşire din criză.
- în urma alegerile din mai 1929 configurația parlamentară se schimbă: Conservatorii - 38% (288 mandate), Liberalii 23% (59),

Laburiştii 37% (288) şi prim-ministru devine laburistul MacDonald.

- conservatorii, în opoziție își vor menține unitatea, opțiunea lor pentru ieşirea din criză fiind tipic deflaționistă (creşterea impozitelor, diminuarea cheltuielilor bugetare prin scăderea salariilor funcționarilor şi a cheltuielilor de protecție socială)
- liberalii sunt divizați între o aripă dreaptă (condusă de Sir John Simon), partizană a deflaționismului şi o aripă stângă (Lloyd-George) ce propune metode tipic Keynesiene (sporirea consumului populației prin ieftinirea creditelor şi mărirea deficitului bugetar).
- laburiştii, aflați la putere, suferă cel mai mult de pe urma diviziunilor interne; majoritatea politicienilor laburişti se declară de acord cu impozitarea marilor averi, dar oscilează între măsuri deflaționiste (MacDonald, Snowden) şi metode dirijiste (Maxton, Mosley). Fracturat de aceste divergențe, cabinetul MacDonald demisionează în august 1931.

3.6.2. Eforturile de adaptare şi ieşire din criză 1931 - 1934

În fața crizei economice societatea şi mediile politice britanice vor reacționa cu inteligență şi flexibilitate acceptând abandonarea unora dintre principiile care ghidaseră Marea Britanie de secole.

Guverne de uniune națională

- ***Abandonarea temporară a regimului guvernării unipartinice sau de coaliție***. Înaintea alegerilor din august 1931, regele George V invită forțele politice la formarea unui ***guvern de uniune națională***. Guvernele succesive de acest tip vor fi prezidate de MacDonald (1931-1935), S.Baldwin (1935-1937), Neville Chamberlain (1937-1940) şi, în urma secvențelor electorale desfăşurate în 1931 şi 1935, vor fi dominate de conservatori (55% şi 473 de mandate în 1931 şi 48% şi 387 mandate în 1935)

Devalorizarea monedei

- ***Abandonarea etalonului Aur*** (21 septembrie 1931). Valoarea Lirei depinde de oferta şi cererea de pe piață şi scade cu 30%. Produsele britanice redevin competitive pe piața internațională iar reluarea exporturilor redresează balanța comercială şi aduce fonduri consistente bugetului. Cabinetul Macdonald poate trece la economii bugetare şi creşterea impozitelor această politică ducând la echilibrarea bugetului. În acelaşi timp pentru relansarea investițiilor dobânda este scăzută de la 6% la 2% (1932) iar piața interna este protejată prin tarife vamale.

Protecționism

- ***Abandonarea liberului schimb*** (20 noiembrie 1931). O serie de măsuri punctuale luate în 1931 (Import Duties Act) şi 1932 vor reprezenta o adevărată revoluție vamală, impunând în final un tarif general destinat protejării producției şi pieței interne. În acelaşi timp guvernul declanşează o uriaşă campanie publicitară sub semnul "Buy British!" ("Cumpărați produse britanice") pentru a încuraja achiziționarea produselor britanice. În august 1932 prin acordurile de la Ottawa se stabileşte o "preferință imperială" între țările din Commonwealth şi organizarea unei "zone sterling"

pentru a proteja economia Imperiului.

Concentrare economică

- ***Abandonarea individualismului economic***. Încă din 1930 prin Coal Mines Act se produce concentrarea activității miniere, apoi apar marile trusturi britanice în siderurgie (British Iron and Steel), chimie (Unilever), textile (prin Cotton Industrial Reorganization Act - 1936), industria auto (Rootes). Industrii noi (electricitate, prelucrarea cauciucului) creatoare de locuri de muncă sunt implantate în bazinul Londrei, profesiunea de agricultor se reorganizează, guvernul practicând o politică de subvenții şi prețuri garantate (Agricultural Marketing Acts - 1931-1933, Wheat Act - 1932).

Rezultate

În urma acestor măsuri producția industrială îşi regăseşte nivelul din 1929, şomajul se resoarbe regulat iar din 1935 balanța plăților devine pozitivă, investițiile sunt reluate şi se observă creşterea venitului real.

<u>Test de autoevaluare 5</u>

5.1. Menționați principalele direcții ale eforturilor de depăşire a crizei economice.
....
....
....
Răspunsul poate fi consultat la pagina 73

3.7. Viață cotidiană şi evoluții societale în Marea Britanie

<u>3.7.1. Schimbări sociale în Marea Britanie (1919-1939)</u>

Polarizarea societății britanice

Societatea britanică înregistrează o evoluție lentă spre o societate a claselor mijlocii sprijinite de un stat puternic, redistribuitor al avuției naționale. Inegalitățile sociale rămân însă considerabile:

- *<u>Inegalitățile de venituri</u>*. În 1929, doar 4% dintre britanici îşi împart 1/3 din venituri, iar 4 familii din 5 câştigă mai puțin de 4 Lire pe săptămână. În această perioadă veniturile din proprietăți (chirii, arende, rente) scade de la 35% din venitul național (1913) la 22% (1938), în timp ce veniturile din muncă vor creşte de la 50% la 60%.
- *<u>Inegalitatea de patrimoniu</u>*. În 1937, 1/3 din familiile engleze nu aveau nici o proprietate, 1/3 dețineau 4% din bogăția națională, 1/3 dețineau 96% din patrimoniul național. Situația este însă pe cale de a se schimba, deşi dinamica transformărilor socială rămâne lentă: în această perioadă greutatea fiscală se măreşte şi mulți proprietari sunt obligați să-şi vândă domeniile fermierilor, aceştia exploatându-le şi reinvestind în industrie şi comerț .

***Ascensiunea clasei mijlocii*.**

Ascensiunea burgheziei

Fenomenul social pregnant al acestei perioade îl reprezintă însă creşterea treptată a rolului şi importanței sociale a burgheziei mijlocii. În 1931 sectorul terțiar al economiei (serviciile) ocupau deja 50% din forța de muncă (sectorul primar - 7,5% iar cel secundar - 42%) iar

distribuirea populației active masculină pe categorii socio-profesionale indica o schimbare importantă: cadrele mijlocii şi superioare, patronii reprezentau 15%, angajații şi muncitorii cu înaltă calificare – 49%, muncitorii semicalificați – 18% iar simplii muncitori doar 18%. Practic proporția "gulerelor albe" (tehnicienii, funcționarii, cei cu profesii liberale, comercianții, patronii mici şi mijlocii, spre deosebire de "gulerele albastre" – muncitorii) crescuse de la 19 la 23% din populația totală, ceea ce indica o creştere substanțială a clasei de mijloc, cu efecte în plan politic şi economic.

Îmbunătățirea condițiilor de viață

În plus, această clasă mijlocie dobândeşte acces la confort şi loisir grație creditelor şi progresului înregistrat de magazinele cu distribuție de masă (Woolworth), iar din 1924, Housing Act – o lege a caselor – introduce un vast program de locuințe sociale pentru rezolvarea problemelor ridicate de cazare. Practic în 1939, aproape fiecare cămin burghez dispune de un grad ridicat de confort casnic (automobil, bunuri de consum variate) şi de concediu plătit de cel puțin o săptămână.

Cartier de locuințe sociale

Acces la cultură şi educație

Prin extinderea sistemului de burse şi aplicarea legii Fischer (1918) care declară obligatorie şcolarizarea până la 14 ani, clasa de mijloc se bucură de asemenea de un larg acces la cultură şi învățământ. Mai mult, aspiră la ascensiune socială, se identifică drept un grup social distinct de muncitorimea simplă, îşi ia drept model de referință Establishmentul (elita socială şi politică) şi votează constant cu conservatorii. Pentru a accede rapid la un grad sporit de confort îşi limitează fecunditatea şi numărul mediu de copii pe familie scade de la 3 la 2 între 1919 şi 1939.

Problema sărăciei

Sărăcia subzistă în perioada interbelică dar intra într-un declin substanțial. Astfel dacă la sfârşitul secolului XIX statisticile arătau că aproape 30% din populația londoneză era pauperă, în 1929 procentul atinge doar 10% şi doar 1/5 din acesta se datorează salarizării inconsistente, restul aparținând şomerilor, bolnavilor etc. Sărăcia regresează în special datorită creşterii salariilor, mai lent în perioada 1919-1924 (erodate de inflație şi presiune patronală), mai rapid după 1925 (acțiunea sindicală împiedică scăderea salariilor, căderea prețurilor şi politica deflaționistă în timpul crizei mondiale ameliorează salariul real).

"Sărăcia în Marea Britanie între 1915 şi 1924", extrase din studiul realizat de A.L. Bowley şi Margaret Hood - London School of Economics (1927)

"Se pot determina două origini ale sărăciei: cea a familiilor incomplete (tatăl şi soțul este decedat sau invalid) şi cea a familiilor în care bărbatul munceşte, dar nu câştigă suficient. În primul caz, existența depinde de ceea ce câştigă femeia şi copiii (tineri sau adulți). În ciuda existenței văduvelor de război, numărul acestor familii s-a modificat proporțional în mică măsură.[…]

Săracii sunt mai rari aproape peste tot cu excepția [districtului minier] Stanley... Situația s-a ameliorat din 1915; căminele în care venitul este inferior venitului mediu şi care sunt susținute de acțiunile de caritate nu reprezintă decât 2,5% din familiile muncitoreşti; nu am găsit decât 350 de cazuri într-un oraş de 100.000 de locuitori. Totalul este aproximativ la jumătate față de 1913. [...]

Al doilea tip de sărăcie (salariu insuficient în ciuda unei munci regulate) a regresat cu mult mai mult. Practic, salariile cele mai joase au crescut. Bineînțeles, putem să ne imaginăm că anumite sectoare industriale nu pot suporta un asemenea nivel salarial, dar nici nu se poate susține că salariile sunt cauza şomajului.[...] Evidența arată că salariile muncitorilor necalificați au crescut în ultimii zece ani mai mult decât cele ale lucrătorilor calificați. Astfel, în timp ce salariul lunar al muncitorilor s-a dublat, creşterea costului vieții nu s-a ridicat, cel puțin până în vara anului 1924, decât cu 70%. Salariul actual mediu este de 42-46 de şilingi pe săptămână şi permite întreținerea unei familii cu un copil de vârstă şcolară în plus. Numărul familiilor cu trei şi patru copii aflate sub limita de sărăcie s-a diminuat considerabil.

Pe de o parte salariile au crescut mai mult decât articolele de primă necesitate, iar pe de altă parte, numărul copiilor a scăzut. Aceşti doi factori au antrenat o diminuare relativă a sărăciei.[...]"

Muncitorimea

Creşterea salariilor muncitoreşti, chiar dacă lentă, s-a tradus prin îmbunătățirea alimentației, locuințe mai confortabile, acces sporit la produsele de consum, inclusiv cele mai moderne – radio-ul şi cinematograful. Habitatul muncitoresc, reprezentat de noile suburbii, se apropie tot mai mult de modelul burghez, iar guvernările interbelice vor fi preocupate de programe de construire de locuințe sociale, standardizate, dotate cu săli de baie, gaz şi electricitate, Marea Britanie fiind unul dintre primele state care dezvoltă astfel de programe sociale.

<u>3.7.2. Viața cotidiană</u>

Anii „furtunoşi"

Anii 20 sunt denumiți în Marea Britanie *„the roaring twenties"* – deceniul furtunos, zgomotos – cu referire la ritmul trepidant al vieții cotidiene britanice din acea perioadă. Fenomenul este însă unul specific marilor centre urbane, nu lumii rurale sau centrelor industriale aflate în declin. În mediul urban, ce concentrează peste 80% din populația britanică, atmosfera este tinerească, frivolă, creşterea veniturilor şi dorința de a recupera anii grei de război schimbând mentalitățile colective. Petrecerea timpului liber (loisir-ul) constituie preocuparea esențială: stațiuni turistice precum Blackpool, Clacton sau Yarmouth, altădată destinate numai elitei, înregistrează recorduri de afluență, scuterele şi automobilele invadează străzile, patinele cu rotile (introduse în 1925) sunt la modă.

Londra în anii 20

Emanciparea femeii

„Flapper"

Femeile continuă emanciparea juridică şi culturală începută încă din secolul trecut. Legea din 1919 le deschide accesul spre toate profesiunile, inclusiv avocatura, divorțul este facilitat, în 1920 Biserica Anglicană acceptă diaconese, prestigioasele universități Oxford şi Cambridge admit studente şi în 1919, prima femeie deputat, Lady Astor, este introdusă ceremonios Parlamentului. Emanciparea este şi de natură socială, psihologică şi vestimentară, anii 1923-24 lansând moda femeii-flapper (frivolă, non-conformistă) ce poartă fustă scurtă şi tocuri înalte, este tunsă scurt, ascultă jazz (inclusiv la BBC - compania națională de radiodifuziune înființată în 1922), dansează charleston şi black bottom, joacă mah-jong şi rezolvă puzzle-uri – într-un cuvânt femeia activă, femeia modernă.

Este epoca exoticului vestimentar şi deputatul John Hodge şochează parlamentul atunci când apare în costum galben, şosete de aceeaşi culoare şi pălărie panama.

Cinematograful

Cinematograful interesează acum toate categoriile sociale. Mut până în 1927, filmul reflectă nevoia dominantă de fantezie şi bucurie. Se bucură de succes filmele de comedie (cu actori precum Charlie Chaplin, Harold Lloyd, Buster Keaton), de aventuri (Tarzan), de desene animate (apare personajul Felix the Cat)

Anii „trişti"

Prin contrast, setea de modernism a anilor 20 este înlocuită în deceniul următor de nostalgiile victoriene, *anii 30* („the gloomy thirties" – anii „trişti") fiind dominați de stilul neo-victorian. Fuste lungi, coafuri

ondulate, culori discrete, maternitatea şi fecunditatea repuse în drepturi în clasele superioare. În teatru romantismul şi umorul victorian sunt favoriții publicului, baletul îşi recâştigă audiența iar filmele de artă ale regizorului francez Rene Clair competitează pe ecranele britanice cu rețeta formidabilă a comediilor fraților Marx. Interesul pentru natură se dezvoltă la nivelul tuturor categoriilor sociale, apar parcuri, se organizează croaziere în Scandinavia, Maroc sau Insulele Canare.

Societatea britanică rămâne în perioada interbelică puternic ancorată în tradiție, dar receptivă la nou şi cu o substanțială disponibilitate pentru schimbare. Mutațiile societale se află în plină desfăşurare, burghezia urbană mijlocie devine tot mai importantă numeric, economic şi politic şi umple astfel fisura dintre elita aristocratică şi segmentele inferioare. Profund ataşată valorilor democratice, cosmopolită şi întreprinzătoare, societatea britanică este îngrijorată spre sfârşitul anilor 30 de o singură temă majoră – evoluția periculoasă a evenimentelor internaționale.

<u>Test de autoevaluare 6</u>

6.1. Menționați principalele caracteristici ale evoluțiilor sociale în Marea Britanie în perioada interbelică.
....
....
....
....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 73

3.8. Bibliografie

S. Bernstein, P. Milza, *Istoria Europei*, Iaşi, Ed. Institutul European, 1998

Francois Chatelet, Evelyne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*, Bucureşti, Humanitas, 1994

Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor,* Bucureşti, Ed. Lumina, 1999

A.Rowley, *Istoria Continentului European,* Bucureşti, Chisinau, Cartier, 2001

3.9. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1
1.1. Deficit important de producători şi consumatori, un accentuat sentiment de îmbătrânire, efectul “claselor mobilizabile goale.
1.2. Multe întreprinderi familiale mici, fiscalitatea grea, tarifele vamale ridicate, rentabilitatea redusă a proprietăților agricole.
1.3. Politica partidelor comuniste europene, impusă de Moscova prin Komintern, ce interzicea orice apropiere de alte mişcări de stânga ce competitau pe acelaşi electorat.
1.4. Curentul politic radical francez se definea prin ataşamentul față de Republică, laicitatea statului, încrederea în Societatea Națiunilor, justiția socială, egalitatea şanselor de instruire, un rol crescut al statului în viața economică.

Test de autoevaluare 2
2.1. Problemele: valoarea reală a francului scade antrenând inflația, creşterea prețurilor, degradarea puterii de cumpărare, bugetul îngreunat de plata pensiilor de război, de costurile reconstrucției şi ale ocupației Ruhr-ului, specularea monedei şi ieşirea devizelor. Măsurile: economii administrative severe, majorări fiscale limitate au drept rezultat refacerea trezoreriei, amortizarea datoriei publice şi redresarea francului, repatrierea capitalurilor şi masive investiții străine.

Test de autoevaluare 3
3.1. Restrângerea puterii de cumpărare a agricultorilor şi micşorarea exporturilor a condus la contractarea producției şi şomaj iar măsurile luate - protecționism, subvenționarea întreprinderilor, reducerea producției agricole prin sistemul de prime, - nu redresează activitatea economică şi echilibrul bugetar este compromis, falimentele continuă, capitalul străin părăseşte Franța, rezervele de aur şi devize ale Băncii Franței se diminuează şi balanța de cont devine deficitară. Măsurile guvernului Laval, deflaționiste, de reducere a cheltuielilor publice nu au succes şi şomajul se accentuează.
3.2. Momentul 6 februarie este interpretat de stânga politică franceză ca o manifestare amenințătoare a ascensiunii forțelor de extremă dreaptă, stimulată de lipsa de unitate a stângii.
3.3. Nemulțumirile venite din partea stângii revoluționare, nerespectarea angajamentelor electorale, nemulțumirea patronatului. Dificultățile economice, criza financiară, creşterea prețurilor, devalorizarea monedei, reducerea avantajelor salariale obținute după alegeri, creşterea şomajului.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test, europene. s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare deforță pentru principalele puteri-studiați capitolul 3.4. şi bibliografia indicată.***

Test de autoevaluare 4
4.1. Ataşamentul față de produsele tradiționale, adaptarea greoaie la noul tip de cerere, lipsa dinamismului economic, individualismul patronatului britanic, rigiditatea costurilor salariale, greutatea impozitelor, scăderea exporturilor, accentuarea disparităților regionale
4.2. Partidul Conservator - Bonar Law, Stanley Baldwin, Partidul Laburist - Ramsay MacDonald, Clement Attlee, Partidul Liberal - Sir John Simon, Walter Runciman.
4.3. Cabinetul MacDonald reduce impozitele indirecte, dezvoltă rețeaua căminelor sociale, democratizează învățământul secundar, creşte ajutoarele pentru şomeri şi bătrâni iar în politica externă practică o politică de deschidere spre Rusia Sovietică.

Test de autoevaluare 5
5.1. Abandonarea temporară a regimului guvernării unipartinice sau de coaliție, a etalonului Aur, a liberului schimb, a individualismului economic.

Test de autoevaluare 6
6.1. Creşterea numerică, dezvoltarea economică şi ascensiunea politică a burgheziei mijlocii, creşterea salariilor şi îmbunătățirea nivelului de viață pentru muncitori şi declinul sărăciei.

3.10. Lucrare de verificare 1

Pe baza textului Unităților de învățare 1, 2 şi 3 precum şi a bibliografiei aferente, rezolvați următoarele sarcini de lucru:
1. Analizați consecințele sociale ale Primului Război Mondial în Europa? (2 puncte)
2. Explicați premisele şi mecanismele instaurării regimului comunist în Rusia 1917-1924. (4 puncte)
3. Comparați evoluțiile politice şi sociale din Franța şi Marea Britanie în contextul Marii Crize Economice. (3 puncte)

Barem de corectare:
1. a. Apariția unor noi tipologii sociale – 1 pct.
b. Efectele războiului asupra lumii rurale şi a proletariatului – 0,5 pct.
c. Concluzii – 0,5 pct.
2. a. Premisele economice, sociale şi politice ale evenimentelor 1917 – 1 pct.
b. Mecanismele loviturii de stat bolşevice şi măsurile de transformare a statului şi a sistemului economico-social – 1,5 pct.
c. Comunismul de război, războiul civil, NEP-ul – 1 pct.
d. Concluzii – 0,5 pct.
3. a. Contextul economic şi măsurile de depăşire a crizei – 1 pct.
b. Evoluțiile politice din Franța şi Marea Britanie în anii 30 – 0,5 pct.
c. Consecințele economice, politice şi sociale – 1 pct.
d. Concluzii – 0,5 pct.
Notă: Este obligatorie rezolvarea a cel puțin două sarcini de lucru. 1 pct se acordă din oficiu.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rînduri, max. 5 pagini

b. se trimite prin poştă tutorelui.

c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:
- claritatea exprimării şi absența formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.

Unitatea de învățare Nr. 4

DEMOCRAȚIILE INTERBELICE (II) STATELE UNITE ALE AMERICII 1919-1939

Cuprins

4.1. Obiective

- Descoperirea trăsăturilor specifice sistemului politic şi economic american
- Identificarea principalelor evoluții economice şi sociale
- Analizarea particularităților societății americane interbelice
- Relaționarea fenomenului american cu cel european în perioada interbelică
- Interpretarea surselor istorice

4.2 Statele Unite ale Americii după Primul Război Mondial

4.2.1.Prosperitatea de război

Dezvoltarea economică impetuoasă

În intervalul 1914-1918 SUA devine principalul furnizor al Europei pentru materii prime, produse finite şi capital, cucerind în acelaşi timp piețele sud-americane şi asiatice. În timpul Primului Război Mondial venitul național creşte de la 33 mld.$ (1914) la 61 mld.$ (1918), ritmul de creştere mediu al producției industriale este de 15%, producțiile de cărbune, fier, oțel se dublează, SUA ajunge să dețină a 2-a marină comercială a lumii.

Excedentul balanței comerciale creşte de la 435 mil.$ (1914) la 3.000 mil.$ (1918), creditează Europa cu peste 10 mld.$ deşi în 1914 datora 3.7 mld $ şi la sfârşitul conflictului va deține mai mult de jumătate din stocul mondial de aur.

Problemele economice ale acestei perioade țin de cheltuielile de război - 24 mld.$ (36 mld.$ cu împrumuturile acordate de guvernul federal Aliaților) dintre care doar 10 mld.$ acoperiți prin impozite, datoria publică (1 mld.$ în 1914 creşte la 25 mld.$ în 1918), emisiunea monetară masivă (de la 357 mil.$ în 1914 la 2.687 mil.$ în1918) precum şi de creşterea prețurilor agricole cu 106% şi a prețurile produselor industriale cu 98%. Cu toate acestea inflația nu pune în pericol puterea financiară şi economică a SUA.

4.2.2.Eşecul politicii wilsoniene

W. Wilson

Metodele preşedintelui Woodrow Wilson (ales în 1914 şi reales în 1916) în politica internă şi externă sunt criticate de colaboratorii democrați (creşterea costului vieții în timpul războiului), de republicani (extinderea atribuțiilor guvernului federal în 1918 spre controlul producției prin agenții guvernamentale şi impunerea de taxe suplimentare asupra beneficiilor de război), de etnicii germani (intrarea în război de partea Antantei), de irlandezi şi italieni (nesatisfacerea revendicărior dorite de țările lor de origine).

Victoria republicană

În consecință la alegerile parțiale ale Senatului din noiembrie 1918, profitând de starea generală de iritare, Partidul republican reuşeşte să impună în Senatul SUA o majoritate republicană (condusă de Henry Cabot Lodge, preşedintele Comisiei Senatoriale pentru Afaceri Externe) ostilă ratificării Tratatului de la Versailles şi Pactului Societății Națiunilor. În ciuda campaniei active în favoarea ratificării realizate de preşedintele Wilson, acestea nu vor obține majoritatea necesară (iulie-noiembrie 1919) şi Statele Unite intră într-o perioadă de izolaționism în politica externă.

4.2.3. Criză economică şi agitație socială 1920

Criza economică postbelică

După încheierea armistițiului şi ridicarea controlului federal asupra sectoarelor economice implicate în producția de război Statele Unite trec printr-o scurtă perioadă de criză generată de anularea contractelor de război, consecințele fiind scăderea producției cu 15%, scăderea prețurilor, peste 100.000 de falimente, se înregistrează 4,7 milioane şomeri iar 450.000 de fermieri îşi pierd pământurile ipotecate la bănci.

Politica economică postbelică

Cauzele acestei crize țin şi de politica economică a guvernului federal. Liderii americani nu înțeleg noul rol, de centru economic al lumii, ce era rezervat Statelor Unite în condițiile în care restul puterilor europene erau devastate de urmările războiului. În consecință o politică deflaționistă combinată cu revenirea brutală la echilibrul bugetar, mărirea dobânzii la credite şi încetarea creditelor pentru Europa produc *frânarea economiei americane*. De asemenea creşterea producției agricole favorizată de condiții naturale foarte bune duce la scăderea prețurilor agricole cu 25-30% şi la *recesiune în mediul rural*.

În mediul urban relativa penurie a forței de muncă din timpul

Sindicalismul

războiului (oprirea imigrării şi mobilizarea) şi ameliorarea condiției muncitorilor (guvernul federal acordă drepturi mai mari) duce la *creşterea curentului sindicalist*: American Federation of Labor (AFL) cu un program moderat are 4 mil. membrii în timp ce Industrial Workers of the World (IWW), cu tendințe comuniste şi anarhiste rămâne o centrală sindicală activă dar minoritară.

Agitația socială

Criza este însoțită de *agitație socială* şi în 1919 au fost 2665 greve cu peste 4 milioane de muncitori implicați. Revendicările sociale au produs însă reacția celorlalte categorii sociale şi conduc la apariția unui val antibolşevic („Red Scare" – Frica Roşie) în care se implică Procurorul General al SUA, A. Mitchell Palmer precum şi guvernatorii unor state (New York, Massachussets) care solicită pedepse mari pentru simpla apartenență la Partidul Socialist (periferic pe scena politică americană cu doar 100.000 de membrii şi susținători).

Greva în transportul comun din Chcago - 1919

4.2.4. Întoarcerea la normal - "Back to Normalcy"

Warren Harding

În noiembrie 1920 au loc alegeri prezidențiale, pentru prima oară participă femeile (al 19-lea amendament) şi candidatul republican Warren Harding câştigă cursa pentru Casa Albă cu 61% din voturi sub "Rapida întoarcere la normal" definită astfel: „*Nu eroism ci vindecare, nu remedii miraculoase ci normalitate, nu revoluție ci restaurație, nu agitație ci adaptare, nu dramă ci micşorarea pasiunilor, nu experiențe ci echilibru."*

Programul republican

Administrația republicană, legată de marile afaceri, refuză intervenția guvernamentală în domeniul economic şi insistă asupra ridicării taxelor vamale pentru a proteja economia americană în fața concurenței europene, japoneze (în industrie) sau canadiene (în agricultură). Programul republican mai cuprinde măsuri pentru protecția forței de muncă americane şi evitarea penetrării influenței comuniste (din 1921 imigrarea persoanelor de origine europeană este restricționată) şi pentru reprimarea agitației sociale (marile firme dezvoltă sindicalismul de întreprindere pentru a se opune centralelor

sindicale, recrutează poliții private şi grupuri de spărgători de grevă).

Warren Harding moare în 1923, îi urmează vice-preşedintele Calvin Coolidge (reales în 1924) iar în 1928 alegerile sunt câştigate tot de către republicani - Herbert Hoover.

Calvin Coolidge

Herbert Hoover

4.3. Primul deceniu interbelic

4.3.1. Prosperitatea economică

Expansiunea economică

Anii 20 au însemnat pentru Statele Unite o perioadă de *expansiune economică* extraordinară. Beneficiind de o piață largă (SUA în 1929 are 129mil. locuitori), venitul național creşte de la 61mld.$ (1918) la 87mld.$ (1929) iar venitul pe cap de locuitor de la 553$ la 716$. În perioada 1923-1929 producția industrială americană creşte cu 64% (oțel cu 70%, produse chimice cu 95%, petrol cu 156%), industria bunurilor de consum urmează acelaşi ritm.

Simbolică este dezvoltarea industriei auto: în 7 ani producția se dublează şi ocupă peste 7% din mâna de lucru iar în 1929 atinge 5.622.000 de vehicule (26.5 milioane înmatriculate față de 10,4 milioane în 1921) respectiv o maşină la 5 locuitori.

Creşterea puterii de cumpărare

Scurta criză postbelică demonstrase din plin că dezvoltarea economiei americane depinde mai puțin de piața externă nesigură şi mai mult de lărgirea pieței interne. În consecință, urmând exemplul lui Henry Ford, industriaşii americani au creat o politică de salarizare care a avut drept rezultat creşterea puterii de cumpărare a angajaților, venitul real mediu mărindu-se cu 30% în timp ce prețurile au rămas stabile, mai ales datorită intervenției Departamentului Trezoreriei. Vânzarea pe credit a dobândit o extindere deosebită, în 1929 totalul creditelor acordate era de 7mld.$ reprezentând 40% din tranzacțiile imobiliare şi 60% din vânzările auto.

Producția de masă

Creşterea economică explozivă era generată şi de producția de masă, de fabricația în serie, de standardizare precum şi de creşterea productivității prin folosirea sistematică a maşinilor şi a lucrului pe bandă (în 1919 erau necesare în medie 74 ore/unitatea de producție, în 1929 - 42 ore).

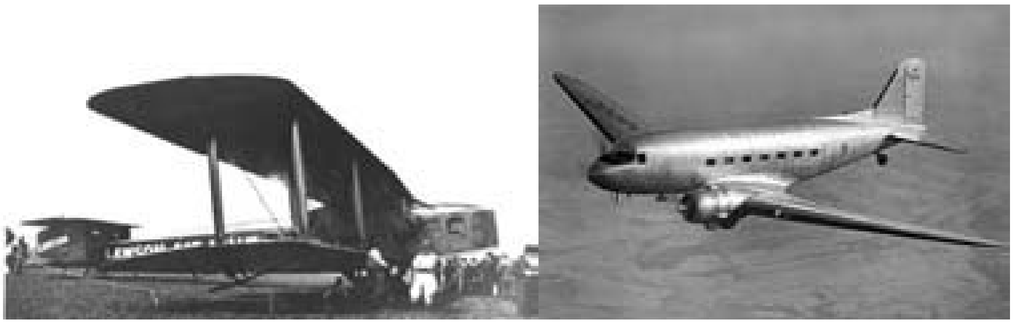
Linie de asamblare la uzinele Ford

Concentrarea întreprinderilor

Concentrarea întreprinderilor se accelerează. Republicanii nu aplică legislația anti-trust, Curtea Supremă dă verdicte care autorizează alianțele economice concentrate asupra piețelor şi prețurilor (US Steel Corporation controlează 60% din producția de oțel, General Motors şi Ford - 67% din industria auto, Standard Oil, Socony Vacuum şi Gulf Oil - peste 60% din totalul rafinăriilor şi distribuția petrolului, Du Pont de Nemours - 23% din industria chimică, Goodyear şi Firestone - 64% din industria cauciucului). Practic 200 de afaceri controlează 50% din venitul comercial şi 20% din produsul SUA şi concurența se manifestă mai degrabă în inovații tehnice, confort şi rafinament decât în prețuri.

Progres tehnologic

Anii 20 înseamnă şi accelerarea progreselor tehnice, perfecționarea şi integrarea unor invenții până atunci experimentale şi generalizarea electricității şi a motorului cu explozie internă. Domeniul energetic se dezvoltă, producția de electricitate se dublează şi cantitatea de energie pe cap de locuitor creşte cu 20%. Tot acum se înregistrează demarajul transportului aviatic care trece de la 50.000 pasageri în 1928 la 173.000 în 1929.

Lawson C-2, unul dintre primele aparate de zbor comerciale din perioada interbelică (stânga), DC-3, avion comercial la sfârşitul anilor 30.

Modificarea peisajului industrial

În urma revoluției în domeniul energetic şi în transporturi peisajul industrial se schimbă, apar noi tipuri de întreprinderi iar cele vechi se modernizează rapid (peste 70% sunt electrificate în 1929). Nord-estul Statelor Unite pierde supremația industrială şi regiunile sudice, ale Marilor Lacuri, ale Coastei de Vest cresc în importanță începând să concentreze industrii de vârf precum siderurgia, industria auto, industria petrolieră, cea chimică şi cea a construcțiilor.

Această creştere economică extraordinară a creat mitul prosperității permanente, în 1928 preşedintele Hoover declarând "*Suntem mai aproape de triumful final asupra sărăciei decât orice altă țară în istorie*".

Cu toate acestea, în ciuda entuziasmului general, economia americană prezenta o serie de coordonate fragile, prea puțin înțelese de liderii politici sau analiştii contemporani:

Surse ale fragilității economice

- prosperitatea nu era generală, ramurile industriale atinse de criza din 1920 nereluându-şi activitatea normală (extragerea cărbunelui, textilele, construcțiile navale).
- persistența şomajului parțial (peste 2 mil. persoane), deşi era în principal datorat restructurării industriale - "şomaj tehnologic".
- criza agricolă. Prețurile rămâneau scăzute, sute de mii de fermieri nu-şi puteau echilibra exploatarea, pământurile lor fiind ipotecate marilor societăți cele mai atinse regiuni fiind Vestul Mijlociu şi sudul, această situație generând un veritabil exod către Oceanul Pacific sau Nord-Est (în 10 ani, peste 2 mil. de oameni părăsesc câmpurile urmând această traiectorie). Datorită mecanizării producția agricolă a crescut dar achizițiile europene au scăzut treptat (refacerea potențialului agricol) şi piața internă nu putea absorbi excedentele.
- bazele financiare ale prosperității erau precare. Amploarea profitului a generat o mişcare ascendentă pe piața valorilor (indicele general a trecut între 1925-1929 de la 105 la 220) anumite creşteri fiind spectaculoase (în 1929 acțiunile General Motors ating de 5 ori valoarea inițială). Vânzarea de acțiuni devine o operație fructuoasă, emiterea de acțiuni continuă, speculația dezordonată se intensifică (totalul acțiunilor la Bursa din New York creşte de 3 ori în această perioadă).
- dispariția "supapelor de siguranță" ale expansiunii economice anterioare (frontiera, imperialismul sau războiul), singurul debuşeu rămas fiind consumul de masă. Dar politica de salarizare fusese puțin inovatoare, iar puterea de cumpărare a unor categorii - serios amputată (criza agricolă - subconsum al satelor, şomajul). Politica de credit pe termen scurt trebuia să rezolve această problemă, amplificând puterea de cumpărare existentă şi această opinie, împărtăşită de Benjamin Strong (guvernatorul general al Federal Reserve Bank of New York) şi de Norman Montagu (guvernatorul Bank of England), a dus la o adevărată inflație de bani la nivel american şi mondial, dar nu în numerar ci în credit cu dobânzi mici păstrate artificial. Mai mult, această inflație nu s-a îndreptat spre consumator ci spre speculația bursieră.
- specularea exagerată a creditului. Societățile de investiții s-au multiplicat (din 1928 una pe zi), fără a forma o structură financiară ci un eşafodaj nesigur.
- existența unui sistem bancar slab structurat, puțin reglementat şi conținând prea multe bănci (30.812 în 1921).
- percepție incompletă asupra realităților economice postbelice.

Înainte de război, SUA era un stat debitor, practicând în consecință o politică protecționistă. După conflict deşi situația se schimbase, opinia publică şi majoritatea oamenilor politici nu au perceput implicațiile acestui fapt. Comerțul exterior a rămas o activitate secundară, asigurând puțin peste 5% din venitul național, iar mediile politice erau în general favorabile tarifelor vamale ridicate apărând astfel riscul de a paraliza chiar comerțul mondial. SUA trebuia să renunțe ori la protecționism, ori la poziția creditoare, dar s-a adoptat cea de-a treia cale: au fost autorizate împrumuturi ieftine țărilor cumpărătoare de mărfuri din SUA, dar cum aceste credite erau pe termen scurt treptat s-a ajuns la hipertrofiere creditului în exterior.

Prosperitatea americană şi politica prețurilor şi a salariilor preconizată de Henry Ford

“Principiul meu este să scad prețurile, să extind operațiile şi să perfecționez maşinile noastre. Trebuie notat că reducerea prețurilor vine pe primul loc. Nu am considerat niciodată costul de fabricație ca un lucru fix. În consecință, am început prin reducerea prețurilor pentru a vinde mai mult, înaintea competiției. Nu m-a preocupat costul de fabricație. Prețul nou de vânzare a obligat costul de fabricație să scadă, a forțat toate serviciile uzinei să dea cel mai înalt randament posibil: scăderea prețului a obligat pe fiecare să caute cel mai mic profit. Această provocare m-a ajutat să găsesc mai multe idei noi, în materie de fabricație şi vânzare […].

Din fericire salariile mari au contribuit la scăderea costului de fabricație, muncitorii au devenit din ce în ce mai industriali o dată scutiți de preocupări exterioare muncii lor. Fixarea salariilor pentru ziua de 8 ore la 5 dolari a fost una dintre cele mai bune economii pe care le-am făcut, dar ridicând acest preț la 6 dolari, am câştigat mai mult. Probabil că aş fi putut găsi oameni care pentru 3 dolari pe zi să muncească cât plătesc pentru 6 dolari, totuşi ar fi fost necesar doi sau trei dintre aceşti muncitori de trei dolari pentru a înlocui unul dintre oamenii mei mai bine plătiți. Munca primilor ar fi însemnat mai multe maşini, mai multă forță motrice şi o creştere considerabilă a confuziei şi cheltuielilor.

Prețul de vânzare fixat de noi, ne-a adus întotdeauna beneficii, şi aşa cum nu-mi imaginez până unde voi urca salariile, nu-mi închipui până unde vor scădea prețurile de vânzare. Nu este nici o îndoială însă că acest proces va continua.[…]” (Henry Ford, “*My life and my work “,* Brace, New York, 1925, pg. 167.)

<u>**Test de auto evaluare 1**</u>

1.1. Precizați cauzele scurtei perioade de criză economică 1919-1920

....
....
....
....

1.2. Menționați caracteristicile şi coordonatele expansiunii economice americane în primul deceniu interbelic.

....
....
....
....
....
....
....

1.3. Enumerați sursele fragilității sistemului economic american.
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 95

4.3.2. Societatea americană în anii prosperității

Creştere demografică şi urbanizare

Din punct de vedere demografic Statele Unite au trecut în acest deceniu de la 106 mil. locuitori la 129 mil. locuitori, o creştere mai puțin rapidă datorită unei imigrații mai lente (4,1mil. la sfârşitul acestei perioade față de 5,7mil. la început), a scăderii natalității (23,7% în 1920 - 18,9% în 1930) mai repede decât rata mortalității (13% - 11,9%).

Urbanizarea accentuată (în 1930 - 56% din populația americană) a fost însoțită de modificarea peisajului urban: cartiere specializate de afaceri invadate de zgârie-nori, mahalale sordide dominate de imigranții recenți, periferii rezidențiale unite cu centrul de mijloace de transport rapide pentru majoritatea clasei de mijloc.

New York – Trafic

Empire State Building

Chrysler Building

Oraşele mici şi mijlocii altădată somnolente se integrează în viața activă, atrag sucursalele marilor firme, ale băncilor, ale societăților de credit iar imaginea lor este tot mai asemănătoare datorită civilizației automobilului (garaje, parcări, benzinării, piețe de ocazie, autostrăzi).

Durant, Oklahoma – Centrul oraşului – Filiala lanțului de magazine JCPenney

Stilul de viață american

În această perioadă stilul de viață american are o identitate proprie fiind caracterizat de atenuarea diferențelor sociale, un număr tot mai mare de persoane satisfăcându-şi necesitățile materiale, populația SUA (6% din populația mondială) consumând între 50 şi 80% din producția mondială. Se consacră astfel tiparul „americanului mijlociu", situat între multimilionari şi şomeri, producătorul prin excelență, consumatorul căutat de toate firmele şi companiile americane, ale cărui venituri, în creştere, îi asigură o identitate socială specială.

Petrecerea timpului liber şi organizarea acestuia era o preocupare constantă pentru americanul mijlociu - turism, meciuri de box, de fotbal american, de baseball, cluburi de dans (jazz, charlestone), iar revistele reprezentau pentru majoritatea americanilor singura lectură cotidiană, în condițiile unei prese absolut libere în fața actorilor politici dar în mare parte dependentă de marile medii de afaceri (magnatul W. Hearst controla 40 de publicații).

Deschiderea stadionului Yankee Stadium – New York, 1923

Ambițiile americanului mijlociu erau legate în principal de obținerea unei case plină de confort şi a unui automobil cât mai performant Decorul vieții familiale a fost completat cu telefon, radio,

fonograf, diverse aparate electro-casnice care pentru Europa constituiau încă obiecte de lux, publicitatea era omniprezentă şi impunea gusturi identice. Din mult puncte de vedere automobilul era cel sintetiza transformările societale din Statele Unite - munca standardizată, dezvoltarea periferiilor, turismul, panourile publicitare, gangsterismul şi libertățile sexuale.

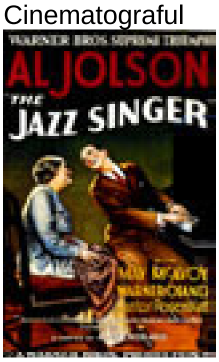
Lumea rurală

Regiunile rurale conservau însă tradițiile puritane în condițiile în care peste 20 mil. de agricultori trăiesc în comunități izolate şi doar 8 mil. aproape de marile aglomerări urbane. În 1930 doar 10% din ferme aveau apă curentă, 7% gaz şi electricitate, 38% la telefon.

Cinematograful

Originalitatea civilizației americane provenea şi din adoptarea foarte rapidă a formelor de expresie nou apărute care concurau cartea: radioul, fonograful, cinematograful. În acest ultim caz evoluția a fost spectaculoasă - la Hollywood, între 1927- 1929 se produceau peste 800 de filme pe an iar "staruri" ca Rudolf Valentino, Douglas Fairbanks, Charlie Chaplin erau cunoscute în toate colțurile lumii. În 1927 apărea primul film sonor – „Cântărețul de Jazz", un an mai târziu Walt Disney îl crea pe Mickey Mouse iar în 1929 filmul sonor îl detrona practic pe cel mut. Este şi perioada în care femeile se eliberează treptat de constrângerile juridice şi sociale şi cinematograful aduce în prim-plan erotismul într-o societate ancorată încă în puternice mentalități puritane.

Literatura

Sinclair Lewis

Deşi se vorbea despre o civilizație de masă iar cultura în sens european părea absentă, literatura americană a acestei perioadei era strălucitoare: Sinclair Lewis (primul american onorat cu premiul Nobel pentru literatură) în „Main Street" (1920) denunța atmosfera sufocantă a marilor oraşe iar în „Babbit" (1922) explica traseele noilor îmbogățiți; John Don Passos aducea un nou stil - juxtapunerea unor acțiuni simultane integrate în povestire şi tot acum William Faulkner şi Ernest Hemingway au publicat primele opere.

Reacția conservatoare

Mutațiile apărute în această perioadă în societatea americană, dinamica crescută a acestor transformări au provocat structurile tradiționaliste, dând naştere unei reacții „americaniste" sintetizată poate de cuvintele preşedintelui Harding în 1920: "*Salvați mai întâi America, gândiți-vă la America, exaltați America*". În această zonă mentală pot fi găsite dorința de moralitate şi renaşterea tradițiilor puritane ce apar în acțiunea asociațiilor confesionale şi a ligilor de temperanță, precum şi creşterea numărului sectelor ce cultivau respectul pentru practica religioasă şi denunțau atacurile la adresa spiritului Bibliei (în 1925 la

Dayton s-a desfăşurat "procesul maimuțelor" intentat de către autoritățile municipale profesorului J.Th. Scopes pentru că preda teoria darwinistă asupra originii omului).

Prohibiția

Tot acestei reacții conservatoare i s-a datorat în perioada 1920-1929 valul de intoleranță cu tendințe moralizatoare tradus inclusiv prin prohibiție, restricția de imigrare şi resurecția Ku-Klux-Klanului. Deşi era deja practicată în 9 state, prohibiția căpăta o nouă valență în 1919 când legea Volstead se transforma în al 18-lea amendament al Constituției şi interzicea consumul şi producția băuturilor alcoolice. Rezultatul a fost însă dezastruos - 500.000 de arestări, 300.000 de condamnări, amenzi de peste 2 mil.$, dar şi gangsterism, contrabandă şi creşterea cazurilor de alcoolism.

Cotele de imigrare

Limitarea imigrării s-a datorat şi saltului spectaculos din 1920 (peste 900.000 de noi-veniți mai ales din Europa slavă şi mediteraneană) iar dorința sindicatelor de a păstra o piață scumpă a muncii, preocuparea pentru a păstra patrimoniul protestant şi anglo-saxon, frica de intrarea în țară a agitatorilor bolşevici au condus spre apariția legislației privind "cotele de imigrare" (1921-1924) - 2% din numărul etnicilor existenți în 1891 pentru fiecare națiune.

Ku-Klux-Klan

Reconstituirea Ku-Klux-Klanului în Sud şi în marile metropole a reprezentat o altă coordonată a reacției „americaniste" ce propunea apărarea valorilor americane împotriva imigranților, catolicilor, evreilor, negrilor. În 1920 KKK-ul avea peste 4 mil. de aderenți şi se constituia într-o veritabilă forță politică, în 1924 convenția democrată neîndrăznind să condamne această mişcare. Datorită scandalurilor interne, a violenței proliferate a pierdut însă din audiență, rămânând cantonată în sudul sărac.

<u>Test de autoevaluare 2.</u>

2.1. Identificați elementele caracteristice ale stilului de „viață american" în anii prosperității.
....
....
....
....
....
....
....
....

2.2. Menționați reacțiile conservatoare la schimbările dinamice din societatea americană.
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 95

4.4. Marea criză economică

4.4.1. Cauzele crizei din 1929

Cauzele crizei din 1929

- *tendința descendentă a economiei americane* în 1929, chiar şi cele mai dinamice sectoare, automobilele şi construcțiile, înregistrând o reducere a profiturilor cu un an înainte de Marea Criză. În construcții profiturile scăzuseră cu 2 miliarde față de anul de vârf 1926, iar vânzările de automobile au scăzut cu o treime în primele nouă luni ale lui 1929. În acelaşi an peste 600 de bănci au falimentat. Piața era saturată, stocurile fiind de trei ori mai mari decât într-o situație normală. Între octombrie şi decembrie 1929 producția industrială a scăzut cu 9%. Şomajul creşte rapid şi în aceste condiții cei care cumpăraseră cu ajutorul creditelor nu-şi mai puteau onora ratele şi dobânzile.
- *distribuirea defectoasă a veniturilor:* 0,1% din americani aveau venituri egale cu 42% dintre americanii aflați la capătul ierarhiei sociale. Aceiaşi americani controlau 34% din economiile făcute în SUA, în timp ce 80% din americani nu dispuneau de aşa ceva. În timp ce creşterea medie a veniturilor pe cap de locuitor între 1920 si 1929 a fost de 9%, pentru cei mai bogați 1% din americani veniturile au crescut cu 75%. Politica guvernamentală a favorizat această inegalitate prin diminuarea impozitelor pe venit (pentru un milion de dolari taxele erau reduse de la 600.000 la 200.000 de dolari) iar în 1923 Curtea Supremă a stabilit că o legislație privind salariul minim garantat este neconstituțională.
- *supraoferta continuă de bunuri*, compensată însă temporar de creşterea artificială a puterii de cumpărare (credit şi investiții din partea înstăriților) şi de cheltuielile acestora din urmă pentru bunuri de consum. Dată fiind această distribuție inechitabilă a veniturilor, economia americană se baza în anii '20 într-un grad excesiv pe încrederea actorilor economici.
- *creşterea valorilor acțiunilor a depăşit cu mult creşterea reală a productivității*. Între septembrie 1928 şi septembrie 1929 indicele compozit Dow Jones a crescut de la 191 la 381 (în iulie 1932 avea să ajungă la 58). Mai mult, o mare parte a acțiunilor erau cumpărate din nou pe credit şi căutarea de profituri rapide a dus piața la niveluri absurd de înalte. În 1929 speculația bursieră a atins cifre-record, acțiunile erau practic negociate pe credit fiind acoperită doar 10% din valoarea lor.
- *creşterea productivității a depăşit creşterea salarială*. Creşterea lentă a salariilor a fost parțial compensată de scăderea prețurilor la produsele manufacturate datorită producției crescute însă nu suficient pentru a asigura o absorbție eficientă pe termen lung.
- *distribuția dezechilibrată a firmelor industriale*: în 1929 200 de corporații controlau jumătate din veniturile tuturor firmelor şi prăbuşirea marilor firme va afecta cu atât mai grav economia

americană.

- *politica protecționistă a guvernului american* pune în dificultate celelalte mari națiuni industrializate: Statele Unite încercau să fie bancherul lumii, mare exportator, principalul producător de alimente şi de bunuri manufacturate, dar să importe cât mai puțin şi să îşi protejeze piața internă în fața concurenței produselor străine – ceea ce lipseşte mediul economic internațional de un flux liber de dolari. Tendința de a compensa această situație prin credite pentru statele europene avea să contribuie esențial la răspândirea şi acutizarea crizei.
- *criza la nivelul agriculturii*: venitul mediu în agricultură este de 273 de dolari față de media pe țară de 750. Guvernul nu are nici un program coerent de asistare a lumii rurale afectate de o scădere severă a prețurilor după 1920-1921 iar în 1928 participarea agriculturii la venitul național scade de la 15% la 9%.

4.4.1. Criza economică – “Marea Depresiune”

„Joia Neagră”

Debutul crizei l-a constituit panica bursieră. La mijlocul lunii octombrie 1929 diverşi indici neliniştеau mediile profesionale de pe Wall Street iar statisticile relevau pentru trimestrul respectiv o scădere a prețurilor la fier, oțel, piele, precum şi o scădere a beneficiilor provenite din industria auto. Pe 21 octombrie s-a înregistrat o acumulare de ordine de vânzare, prețul acțiunilor a scăzut dar 6 mari bănci au intervenit cumpărând masiv pentru a salva situația. Trei zile mai târziu, pe 24 octombrie („Joia Neagră”) panica se agravează şi în ciuda îndemnului preşedintelui Hoover ("*Cumpărați acum, prosperitatea este la colțul străzii*") peste 16 mil. de titluri sunt aruncate pe piață fără a găsi cumpărători chiar şi la prețurile cele mai mici.

Pierderile investitorilor pentru luna octombrie au atins cifra astronomică de 16 miliarde de dolari iar în noiembrie acțiunile industriale americane au pierdut până la 1/3 din valoarea lor, însă, în

Falimente, şomaj, prăbuşirea producției

ciuda amplitudinii, prăbuşirea bursieră este văzută pentru un timp ca un simplu accident de parcurs şi se consideră că poate fi izolată fără prea multe efecte negative pentru economie. În realitate prăbuşirea cursului acțiunilor a constituit momentul trecerii de la recesiune la depresiune economică.

Măsuri ineficiente

Apoi, în primăvara anului 1930, trustul bancar "Morgan", ce intervenise în octombrie, vinde titlurile achiziționate atunci, provocând o nouă panică şi ruinând sute de mii de acționari (numărul de falimente - 23.000 în 1929, 36.000 în 1930, 28.000 în 1931, 32.000 în 1932). Prăbuşirea bursei a continuat până în 1930 afectând valori considerate sigure - acțiunile US Steel Corporation cad de la 250 $ la 22 $, Chrysler de la 135$ la 5$. Lipsită brusc de finanțare producția s-a prăbuşit (fier, de la 56 mil.t. în 1929 la 13 mil.t. în 1933), şomajul a crescut (de la 8,2% la 24,3%) iar exporturile au fost dramatic limitate (de la 5,2 mld.$ la 1,6 mld.$).

Preşedintele Hoover, ataşat de individualismul şi liberalismul clasic, a refuzat însă intervenția directă a guvernului federal în domeniul economic şi a recurs la paliativele clasice - politică deflaționistă, stocare, susținerea întreprinderilor aflate în dificultate. Federal Reserve Bank a aruncat încă 300 mil.$ pe piața creditelor pentru a susține consumul şi au fost menținute salariile mari şi taxele mici. Aceste măsuri au agravat însă criza întrerupând temporar falimentele şi împiedicând băncile să se salveze. Anul 1930 va aduce şi prima panică bancară (a doua în primăvara lui 1931 şi o a treia în martie 1933), panică ce se soldează cu masive retrageri de fonduri şi cu falimente în lanț. Produsul național brut a scăzut cu 9,4%, iar şomajul a crescut de la 3,2 la 8,7%.

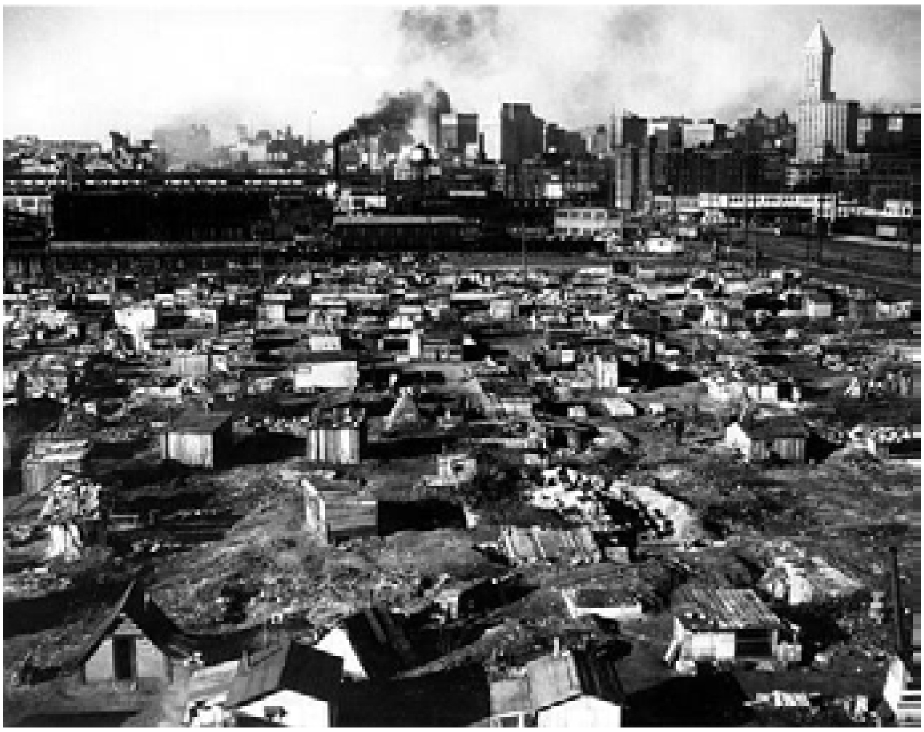
Panica bancară - 1930

Punctul culminant

Punctul culminant al crizei a fost înregistrat în perioada 1932-1933. Venitul național se afla la jumătatea celui din 1929, valorile bursiere au pierdut peste 80 din valoarea lor, salariile au scăzut cu 25-60%, producția a scăzut în medie cu 40% (în industria auto însă pierderile erau de peste 75%), şomajul a atins cifra de 13 mil. (1/4 din

populația activă) iar în agricultură peste 15 mil. de fermieri au dat faliment provocând un şi mai mare deficit de consumatori. Numai în 1932 PNB a scăzut cu 13,4% (31% față de 1929), au falimentat peste 10.000 de bănci (40% din cele existente în 1929).

Circulația monetară se prăbuşeşte, contractându-se cu 31% față de 1931, ceea ce forțează guvernul federal să pompeze lichidități în economie pentru a evita o prăbuşire totală a circulației monetare şi deci a prețurilor şi consumului. Preşedintele Hoover a refuzat însă introducerea alocației de şomaj şi condițiile de viață ale şomerilor s-au înrăutățit: au apărut "oraşele Hoover" (Hoovervilles), cartiere improvizate unde criminalitatea şi vagabondajul au crescut, s-a diminuat numărul de căsătorii şi natalitatea.

Hooverville – Seattle, 1933

Factorul extern

În final criza a fost agravată de boomerangul extern – transferată din Statele Unite, criza economică devasta şi Lumea Veche, exporturile americane spre Europa s-au diminuat dramatic, a scăzut încrederea în moneda americană şi din SUA s-a cumpărat masiv aur astfel încât în 1933 sistemul bancar american era aproape de oprirea totală.

Tentative de depăşire a efectelor crizei

Începând cu 1931 Hoover a decis totuşi o serie de măsuri pentru redresarea situației din agricultură (Agricultural Marketing Act- acordarea de 500 mil.$ fermierilor) şi pentru înființarea unui program de munci publice (începutul construirii barajului din Nevada - cel mai mare din lume la acea oră). Apoi în 1932 a apărut Emergency Relief and Construction Act (Legea pentru construcții şi ajutor de urgență), ce acordă 2,3 mld.$ în credite şi 1,6 mld.$ în cash şi au fost mărite taxele, deşi incoerent. Era însă prea târziu pentru administrația republicană, din 1930, datorită nemulțumirii populare, democrații aveau majoritatea în Congres.

Campania electorală din 1932

În noiembrie 1932 au loc noi alegeri prezidențiale şi ambele partide desfăşoară o campanie electorală prudentă. În rândul opiniei publice se petrecuse însă o schimbare radicală fiind acceptată şi chiar cerută intervenția guvernului federal pentru rezolvarea crizei. În consecință, candidatul democrat Franklin Delano Roosevelt a câştigat cu 23 mil. de voturi (şi electori din 42 state) în fața lui Herbert Hoover - 16 mil. (6 state). Democrații reveneau la Casa Albă.

<u>Test de autoevaluare 3</u>

3.1. Enumerați cauzele izbucnirii crizei din 1929.
....
....
....
....
....
....

3.2. Prezentați pe scurt tentativele administrației Hoover de a rezolva criza economică şi consecințele acestora.
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 95

4.5. F.D.Roosevelt şi politica de New Deal

<u>4.5.1. Primul „New Deal”</u>

F.D.Roosevelt

Programul electoral al candidatului democrat la alegerile prezidențiale din 1932, Franklin Delano Roosevelt, conținea o serie de principii inovatoare: controlul de către guvernul federal al operațiunilor bancare şi bursiere, colaborarea între lumea afacerilor şi guvernul federal pentru a se interveni în viața economică şi pentru a se ajunge la un echilibru bugetar, intervenția federală în diferite domenii economice (intervenție ce putea lua forma şi unui minimum de planificare).

Programul

În viziunea noului preşedinte american, pentru depăşirea crizei economice era nevoie de o soluție nu rigidă şi doctrinală (conform doctrinei liberale clasice existau anumite mecanisme ce se activau automat în cazul unei crize de supraproducție - scăderea dobânzii şi

creşterea şomajului), ci experimentală şi circumstanțială (*"Bunul simț înseamnă să alegi o metodă şi să o experimentezi. Dacă eşuează, s-o recunoaştem deschis şi să încercăm o alta. Dar mai presus de toate să încercăm ceva!"*), bazată în special pe ideile economistului britanic J.M.Keynes ("Teoria generală a muncii, dobânzii şi monedei" – 1936).

Premisele

Premisele fundamentale ale noului program erau:

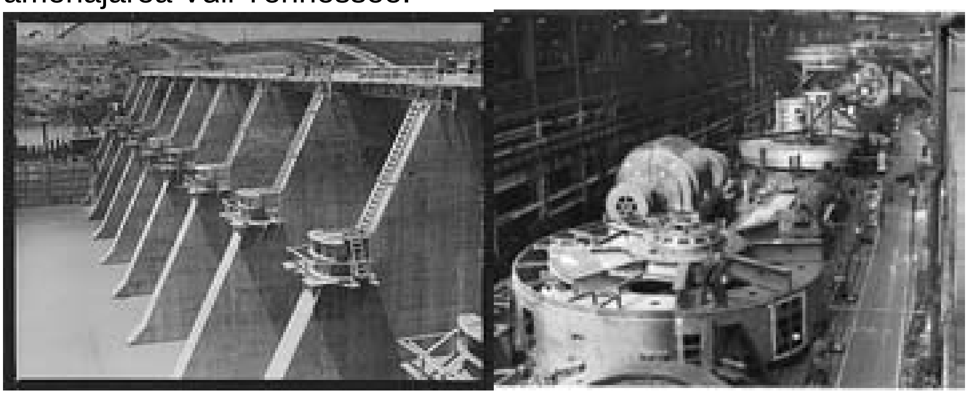
- criza se datora unei proaste repartizări a veniturilor la nivel național (fiind necesară o nouă împărțire - "a new deal");
- prosperitatea depinde de investiții şi nu de economii, iar investițiile nu depind doar de dobânzi şi salarii ci de consum şi cerere;
- ieşirea din criză se poate face prin cheltuieli bugetare masive.

Roosevelt era decis să angajeze autoritatea guvernului federal în lupta împotriva crizei şi împreună cu specialişti în probleme economice (Raymond Mole, Adolf Berle, Thomas Corcoran, Robert Sherwood, Rexford Tregwell, Hopkins) elaborează primele măsuri de urgență:

Măsurile de urgență

- <u>măsuri financiare riguroase</u> (martie 1933) - prin Emergency Banking Act s-a dispus închiderea temporară a băncilor, inspectarea lor de către agenți federali, redeschiderea numai a celor solvabile şi sancționarea drastică a speculanților.
- <u>politică de inflație controlată</u> pentru a permite relansarea circulației monetare şi a împiedica tezaurizarea. Dolarul a fost detaşat de etalonul Aur şi a fost stabilizat în ianuarie 1934 după o devalorizare de 41%. Prin această măsură s-a reuşit scăderea greutăților datoriilor, revalorizarea stocurilor de marfă şi a salariilor precum şi creşterea prețurilor.
- <u>măsuri împotriva şomajului</u> (mai 1933) – pentru prima dată guvernul federal a acordat peste 500 mil.$ drept ajutor de şomaj, a fost înființată Administrația Muncilor Civile (Civil Work Administration) care gestiona un fond de 3 mld.$ pentru munci publice (tabere de muncă pentru tineri, construirea de şosele, căi ferate, case, şcoli) şi care a administrat şi realizarea celui mai ambițios proiect al perioadei, adevărat simbol pentru societatea americană - amenajarea Văii Tennessee.

Proiecte publice pe valea Tennessee

Barajul de la Fort Loudon şi turbinele de la barajul Pickwick

Legile-cadru

Aceste măsuri au fost urmate, după o dură bătălie legislativă, de legile-cadru pentru reorganizarea şi stabilizarea economiei, creşterea puterii de cumpărare, reglementarea concurenței şi controlul producției:

- Agricultural Adjustment Act (AAA – legea reformei agricole, mai 1933) prin care s-au înființat organisme de credit care ofereau fermierilor împrumuturi cu dobânzi mici (4-5%) şi pe termen lung, permițând astfel ridicarea ipotecilor şi reluarea activităților bancare din mediul rural, în acelaşi timp fiind încurajată reducerea producției prin indemnizații compensatorii.
- National Industry Recovery Act (NIRA – legea refacerii industriei naționale 16 iunie 1933) prin care fiecare branşă industrială sau comercială trebuia să realizeze după încheierea de acorduri între patronat şi angajați un "cod al concurenței loiale" care să garanteze salariul minimal, libertatea sindicală, timpul de lucru (35 ore-săptămână), stabilirea prețului minimal de vânzare şi a limitelor de producție.

A fost deasemenea creată o agenție guvernamentală specializată pentru accelerarea programului de munci publice - Public Work Administration (Administrarea Muncii Publice) iar guvernul federal a obținut dreptul de a impune aceste dispoziții.

Ca urmare a acestor noi măsuri, din 1933 a reînceput urcarea prețurilor şi a salariilor iar scăderea produsului Intern Brut a fost diminuată. În anul următor nivelul de producție începe să crească (în 1936 se atinge nivelul din 1929) odată cu venitul național (PNB-ul creşte pentru prima oară după 1929 cu 7,7%) iar şomajul regresează (de la 26% la 24%).

4.5.2. Al doilea „New Deal”

Renaşterea sindicală

Cu toate acestea însă, „New Deal-ul” reprezenta un program atipic pentru mentaliatea economică americană şi adversarii politici ai preşedintelui au profitat de apariția unor dificultăți. Legislația nouă favoriza renaşterea sindicală şi AFL-ul a devenit tot mai combativ, a apărut CIO (Congres of Industrial Organisation) o nouă federație sindicală cu acoperire națională, numărul de greve s-a amplificat. În cazurile în care patronatul nu respecta "codul", sub presiunea sindicatelor, guvernul federal a intervenit şi în 1935 a fost votată legea Wagner ce confirma drepturile sindicale şi contractul colectiv de muncă.

Opoziția

Treptat însă s-a constituit un curent de opinie (consumatori, mici întreprinzători, membrii Congresului ostili trusturilor) neliniştit de măsurile adoptate. Opoziția cea mai fermă s-a manifestat la nivelul Curții Supreme de Justiție care a declarat neconstituționale majoritatea legilor adoptate în cadrul „New Deal-ului” (NIRA, AAA şi legea Wagner).

În consecință, preşedintele Roosevelt a trebuit să apeleze la soluția deficitului bugetar, deschizând astfel a doua etapă a programului său de reforme. În august 1935 a apărut Social Security Act (Legea Securității Sociale) ce prevedea un regim sporit de pensii, asigurări de şomaj (acesta scăzuse la 20% din populația activă) şi diverse ajutoare pentru persoanele defavorizate (peste o jumătate din populația americană fiind astfel protejată).

Încetinirea reformelor

În noiembrie 1936 F.D.Roosevelt câştiga din nou alegerile prezidențiale şi reformele sale continuau însă ritmul refacerii economice a încetinit treptat. În agricultură, reducerea suprafețelor cultivate nu a dat rezultatele scontate deoarece randamentul foarte mare a avut drept rezultat o producție crescută, prețuri mici şi venituri scăzute pentru agricultori. În industrie, sincopele au continuat, o nouă sufocare a economiei în 1938 provocând peste 11 mil. şomeri.

Depăşirea în totalitate a crizei

În anul 1938 s-a înregistrat o nouă recesiune provocată de încetinirea investițiilor marilor firme, de reducerea cheltuielilor federale destinate evitării inflației precum şi de deficitul excesiv. Creşterea achizițiilor europene (mai ales în produse industriale şi militare) şi efortul propriu de înarmare împreună cu noi măsuri politice au îndepărtat însă acest nou puseu de criză. În 1941, în Statele Unite erau încă aproape 7 milioane de şomeri, însă în anii următori, perioadă în care a fost practicată masiv una din tehnicile keynesiene, cheltuirea în deficit, Produsul Intern Brut american aproape s-a dublat, criza fiind total depăşită.

Bilanț

În concluzie se poate afirma că bilanțul New Deal-ului este încă ambiguu: rezultatele imediate au fost spectaculoase doar în sensul că au redat speranța refacerii economice şi au repornit un motor economic complet blocat. Pe termen lung, deşi criza a fost depăşită tot datorită mecanismelor capitaliste clasice şi conjuncturii internaționale, se poate afirma că depresiunea economică în ansamblul ei şi politica lui Roosevelt au condus la abandonarea totală a liberalismului clasic şi la

introducerea unor instrumente de siguranță cu mult mai eficiente precum şi a unei preocupări reale pentru protecția socială.

În acelaşi timp „New Deal-ul" a marcat o transformare profundă în evoluția societății americane: ingerința guvernului federal în domenii rezervate tradițional inițiativei private a permis deplasarea centrului motor al economiei americane de la Wall Street (locația din New York a bursei şi celor mai importante bănci americane) la Washington, iar Statul Bunăstării Sociale (Welfare State) a însemnat şi o dezvoltare fără precedent a puterii prezidențiale. Al doilea Război Mondial va accentua aceste tendințe.

<u>Test de autoevaluare 4</u>

4.1. Menționați principiile şi premisele „New Deal-ului"
....
....
....
....
....
....

4.2. Enumerați măsurile de urgență luate de administrația Roosevelt.
....
....
....

4.3. Explicați pe scurt cauzele invalidării de către Curtea Supremă de Justiție a SUA a legilor AAA, NIRA şi Wagner.
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 95

4.6. Bibliografie

Philip Jenkins, *O istorie a Statelor Unite,* Ed. Artemis, Bucureşti, 2002

Rene Remond, *Istoria Statelor Unite ale Americii*, Ed. Corint, Bucureşti, 2000

Paul Johnson *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, Bucureşti, Humanitas, 2003

Pierre Milza, Serge Bernstein, *Istoria secolului XX*, vol 1, Bucureşti, All, 1998

4.7. Răspunsuri la testele de autoevaluare

Test de auto evaluare 1

program de munci publice şi au fost mărite taxele, dar fără succes.

Test de autoevaluare 4

4.1. Principiile: controlul de către guvernul federal al operațiunilor bancare şi bursiere, colaborarea între lumea afacerilor şi guvernul federal pentru a se interveni în viața economică şi pentru a se ajunge la un echilibru bugetar, intervenția federală în diferite domenii economice (intervenție ce putea lua forma şi unui minimum de planificare).
Premisele: criza se datora unei proaste repartizări a veniturilor la nivel național (fiind necesară o nouă împărțire - "a new deal"); prosperitatea depinde de investiții şi nu de economii, iar investițiile nu depind doar de dobânzi şi salarii ci de consum şi cerere; ieşirea din criză se poate face prin cheltuieli bugetare masive.
4.2. Măsurile de urgență: măsuri financiare riguroase, politică de inflație controlată, măsuri împotriva şomajului (programe de munci publice şi ajutor de şomaj)
4.3. Legile respective reprezentau punctul central al unui program atipic pentru mentaliatea economică americană şi adversarii politici ai preşedintelui au profitat de apariția nemulțumirilor în rândul consumatorilor, micilor întreprinzători, membrilor Congresului ostili trusturilor, toți neliniştiți de profunzimea intervenției statului în domeniul economic. Curtea Supremă de Justiție a SUA a anulat pachetul legislativ respectiv deoarece realmente permitea încălcarea principiilor constituționale, iar măsurile luate, deşi pe termen scurt salvaseră economia Statelor Unite şi reporniseră „motorul" economic, se puteau dovedi nefaste pentru capitalismul american pe durată lungă.

Unitatea de învățare Nr. 5

GERMANIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. DE LA REPUBLICA DE LA WEIMAR LA AL TREILEA REICH

Cuprins

5.1. Obiective

- Identificarea etapelor specifice fenomenului istoric studiat şi plasarea lor în contextul cronologic respectiv.
- Analizarea factorilor politici, sociali, economici, culturali care au determinat evoluțiile specifice ale societății germane în perioada interbelică.
- Familiarizarea şi utilizarea corectă a bagajului conceptual propriu analizei fenomenului totalitar german.
- Recunoaşterea şi acceptarea perspectivelor multiple asupra faptelor şi proceselor istorice specifice perioadei studiate
- Exprimarea de judecăți de valoare utilizând limbajul istoric.
- Utilizarea surselor istorice

5.2. Republica de la Weimar

5.2.1. Revoluția din 1918

Începutul insurecției în Germania

La sfârşitul lunii octombrie, comandamentul Marinei Imperiale decidea executarea unui atac sinucigaş al flotei germane împotriva Aliaților. Marinarii din baza navală Kiel au refuzat însă executarea ordinelor şi autoritățile au arestat un număr de rebeli ceea ce a produs scânteia necesară revoluției. În consecință după ce pe data de 3 noiembrie 1918 marinarii manifestează pentru a obține eliberarea camarazilor închişi, garnizoana din Kiel trece de partea răsculaților. O zi mai târziu, muncitorii din Arsenal intră în grevă, se formează primele

consilii (Räte) ale muncitorilor şi marinarilor iar revolta se extinde în marile oraşe germane.

Revoluția socialistă de la Berlin

Momentul este exploatat cu succes de forțele politice de stânga si pe 7 noiembrie socialistul independent Kurt Eisner proclamă în Bavaria o Republică a Sfaturilor după model sovietic. Stânga socialistă este însă divizată între majoritatea membrilor Partidului Social-Democrat German (SPD) ce solicită armistițiul, amnistierea arestaților politici şi abdicarea Kaiserului şi socialiştii minoritari grupați în USPD (organizația radicală Spartakus) ce propun o revoluție de tip bolşevic. Divizarea este evidentă pe 9 noiembrie atunci când revoluția ajunge la Berlin şi socialistul Scheidemann proclamă Republica în timp ce spartakistul Liebknecht anunță Republica Socialistă. Practic nici o forță politică nu mai susținea monarhia şi împăratul Wilhelm al II-lea abdică.

Revoluția ajunge la Berlin – 9.11.1918, demonstranți socialişti la Brandenburg Tor

Guvernul Comisarilor poporului

În următoarea perioadă, în timp ce revoluția socialistă se organizează, se adânceşte totodată ruptura dintre moderați şi radicali. Astfel între 10-15 noiembrie sunt create peste 10.000 de sfaturi ale muncitorilor şi soldaților în toată Germania iar la Berlin se constituie un guvern format din 6 comisari ai poporului (3 SPD, 3 USPD) şi condus de socialistul Ebert. În plus, pe 15 noiembrie se încheie un acord între patroni şi sindicate prin care se obține o ameliorare considerabilă a situației muncitorilor: ziua de lucru de 8 ore, libertatea sindicală, posibilitatea organizării de comitete de uzină. Reprezentanții socialişti ai muncitorilor renunță în schimb la revendicările privind naționalizarea.

Insurecția comunistă

Armata îşi defineşte poziția după o serie de negocieri cu guvernul provizoriu, declarându-se neutră dacă ordinea va fi restabilită. Din 28 noiembrie SPD începe pregătirile pentru alegerea Constituantei iar la sfârşitul lunii reapar partidele de dreapta, în timp ce spartakiştii devin liderii extremismului de stânga.

În condițiile extreme provocate de sfârşitul războiului şi de profundele transformări prin care trece Germania, conflictul dintre socialişti şi spartakişti se acutizează şi la 6 decembrie Guvernul decide

dizolvarea Comitetului Sfaturilor din Berlin, aflat sub controlul USPD. Comisarii USPD părăsesc guvernul iar spartakiştii fondează pe 30 decembrie Partidul Comunist. O lună mai târziu, după ce capitala este cuprinsă de înfruntări violente între susţinătorii USPD şi cei ai SPD, guvernatorul Berlinului, Noske, îl destituie pe prefectul comunist al poliţiei. În replică Spartakiştii organizează manifestaţii ce degenerează în conflicte armate cu forţele de ordine. Armata este chemată pentru a apăra guvernul şi între 9-12 ianuarie în Berlin au loc lupte sângeroase în urma cărora insurecţia spartakistă este înfrântă. Şefii spartakişti Rosa Luxemburg şi Karl Liebknecht sunt arestaţi şi apoi executaţi.

Insurecţia Spartakistă

Cauzele eşecului insurecţiei comuniste erau, în opinia Rosei Luxemburg exprimată în ziarul Röte Fahne din 14 ianuarie 1919 *: "lipsa de maturitate politică a soldaţilor care au ascultat de ofiţerii lor, satele au rămas neatinse de revoluţie, conflictele economice aflate încă în stadiul iniţial."*

5.2.2. Noua Germanie şi dezechilibrele sale

Reformarea Germaniei tradiţionale

Revoluţia din noiembrie plasează Germania în tabăra democraţiilor atât din punct de vedere politic (republica parlamentară reprezintă o ruptură bruscă cu Imperiul autoritar) cât şi din punct de vedere social (intrarea sindicatelor în viaţa publică şi apariţia comitetelor de uzină). Treptat, sub amprenta socialiştilor, începe reformarea Germaniei tradiţionale, sufragiul feminin, liberalizarea moravurilor, politizarea tineretului aducând un suflu de libertate ce desparte noul regim de mediile conservatoare.

Contestarea republicii

Republica este însă contestată din două direcţii: represiunea insurecţiei spartakiste din ianuarie 1919 a separat comuniştii (şi odată cu aceştia un număr crescând de muncitori) de republica represivă şi "socialiştii trădători". În al doilea rând, noul regim este nevoit să-şi asume responsabilitatea Tratatului de la Versailles, iar dreapta va dezvolta ideea "loviturii de pumnal dată de socialişti în spatele armatei germane" ce, fără a fi înfrântă, a trebuit să se predea.

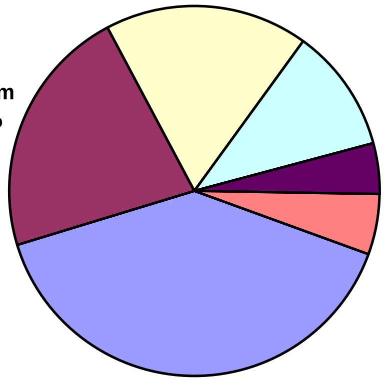
Conştiinţa „germanităţii”

În ciuda pierderilor teritoriale Germania şi-a păstrat echilibrul şi restrângerea teritorială a avut drept efect accentuarea conştiinţei apartenenţei la o “germanitate” - comunitatea definitorie de sânge şi limbă - mai largă decât suprafaţa aflată sub autoritatea Berlinului. În consecinţă revendicarea spaţiilor germane situate în afara Germaniei a devenit tema naţionalistă majoră după 1919.

5.2.3. Constituţia de la Weimar

Prima Adunare Constituantă

La 19 ianuarie 1919 este aleasă Adunarea Constituantă dominată de “coaliţia Weimar” – SPD, Zentrum, Partidul Liberal. Cei 421 deputaţi sunt distribuiţi astfel:

Dezbateri constituţionale

După îndelungate negocieri, la 31 iulie 1919, Adunarea votează proiectul de constituţie al liberalului Hugo Preuss în ciuda obiecţiilor dreptei ce consideră proiectul “nespecific germanităţii”. Proiectul iniţial propunea un stat puternic centralizat pentru a sparge hegemonia prusacă. Landurile urmau să câştige o autonomie relativă în domeniul religios, şcolar şi economic dar constituţiile şi instituţiile lor trebuiau să se conformeze dreptului federal. Reich-ul deţinea exclusivitatea competenţelor financiare, militare şi cele privind politica externă. Opoziţia dreptei, tensiunile frecvente între autoritatea centrală şi landuri (separatismul Rhenan, insubordonarea Bavariei, tentaţiile revoluţionare din Saxa şi Thuringia) au făcut ca proiectul iniţial să fie amendat, în locul “statului federal” fiind preferat “statul poporului”.

Prevederile Constituţiei

Constituţia de la Weimar prevedea egalitatea în faţa legilor, libertăţi publice, apelul la referendum la iniţiativa a 10% din corpul electoral considerat suveran (“puterea emană de la popor”). Reich-ul german devenea o republică cu 17 landuri. Parlamentul era compus din două adunări: Reichstag (ales prin sufragiu universal pentru 4 ani, vota legile, controla activitatea executivului) şi Reichsrat (aduna reprezentanţii landurilor, având însă un rol redus). Puterea executivă era reprezentată atât de preşedintele Reich-ului (ales prin sufragiu universal pentru 7 ani, numea guvernul) cât şi de Cancelar (şeful executivului).

Lacune

Deşi clar de inspirație liberală şi democratică Constituția ascundea lacune importante. Neîncrederea în forma de guvernământ republicană transpare din folosirea extrem de rară a termenului (o singură dată) chiar în textul fundamental al statului. În schimb este preferat constant conceptul tradițional de "Reich" - stăpânire, autoritate, imperiu.

Prerogativele Preşedintelui

Apoi, ruptura cu tradiția autorității centrale puternice, paternaliste nu a fost rezolvată pe deplin în Constituție. Preşedintele Reichului era abilitat, conform articolului 48, "dacă securitatea şi ordinea publică sunt grav compromise sau amenințate, să ia măsurile necesare restabilirii securității şi ordinii publice, inclusiv să folosească forța armată". Prerogativele preşedintelui includeau suspendarea libertăților fundamentale şi dizolvarea Reichstag-ului. Bucurându-se de aceeaşi legitimitate ca şi legislativul, fiind ales prin sufragiul universal, preşedintele deținea instrumente constituționale de a controla puterea executivă.

5.2.4. Repere ale vieții politice în Germania de la Weimar

Friedrich Ebert

von Hindenburg

- **Preşedinții Germaniei de la Weimar**

1919-1925 socialistul Friedrich Ebert – a lăsat cancelarul să guverneze şi nu a intrat în conflict cu executivul.

1925-1934 mareşalul Hindenburg, monarhist convins, erou al războiului. Până în 1929 acesta va respecta textul Constituției apoi, în fața instabilității ministeriale va capta din ce în ce mai mult atenția opiniei publice. Reales în 1932, va discredita treptat poziția parlamentului (prin sprijinul acordat unor cabinete minoritare incapabile să guverneze şi să rezolve gravele probleme economice) în dauna statutului autorității centrale.

- **Partidele politice**

Partidul Socialist-Democrat (SPD)

SPD

Este principala forță politică între 1919 şi 1930, respinge modelul bolşevic, renunță la principiul luptei de clasă, îşi propune o politică de reforme democratice. Imediat după război are peste 1 milion de membrii, dar influența sa va intra treptat în declin, înregistrând 38% din sufragii în 1919 şi 20% în 1932. Din 1923 SPD-ul nu va mai participa efectiv la guvernare, cu excepția marilor coaliții din perioada 1928-1930, dar sprijinul său parlamentar, neutralitatea sau absența sa sunt indispensabile supraviețuirii cabinetelor minoritare. Lideri: F.Ebert, Scheidemann, Müller. Baza sa electorală se afla îndeosebi în regiunile industriale.

Zentrum

Zentrum

Partid al catolicilor, pe locul I înainte de 1914, după război, ocupă constant al doilea loc în preferințele electoratului. Ostil revoluției, acceptă noul regim şi va participa la toate guvernările. Fiind un partid confesional

dispune de un electorat stabil ce se va dovedi refractar la național-socialism. Din 1925 va evolua treptat spre conservatorism şi Cancelarii Zentrumului (în special Brüning şi von Papen) vor contribui prin practicile guvernamentale la degradarea democrației germane. Lideri: Brüning, von Papen, Wirth. Zone electorale: nobilimea sileziană, industriaşii din Rhenania, muncitorii din zona Ruhr-ului, țăranii bavarezi.

Partidul Liberal

Partidul Liberal

Reprezintă aripa stângă a liberalismului german, un partid de personalități şi nu de masă, partizan al unei republici liberale şi parlamentare. Ostil dictaturii şi violenței, va participa aproape la toate guvernările perioadei. Conducători: Rathenau, Max Weber. Votat îndeosebi de burghezia urbană.

Partidul Comunist (KPD)

KPD

Respinge regimul de la Weimar, va încerca în diverse moduri doborârea acestuia (1920 - insurecție reprimată în Ruhr, 1921 - grevă generală transformată în insurecție de asemenea eşuată, 1923 - reuşeşte să impună guverne comuniste în Saxa şi Thuringia, dar insurecția ce urmează destituirii acestora de către autoritatea centrală este înăbuşită în sânge). Din 1925 sub conducerea lui Ernst Thälmann, KPD se supune total Internaționalei a III-a aşteptând momentul revoluției şi practică, la ordinul Moscovei, politica “clasă contra clasă” refuzând orice alianță cu SPD-ul. Începând cu 1930 îşi va uni în Reichstag vocea cu național-socialiştii împotriva regimului democratic de la Weimar, deşi în stradă se înfruntă violent. Marchează progrese însemnate la alegerile din 1932 (15% din electorat), dispune de peste 330.00 de membrii disciplinați precum şi de propriile trupe de şoc - “Frontul Roşu”.

Partidul Populist

Partidul Populist

Reprezintă burghezia de afaceri a Germaniei protestante, este ostil socialismului şi tradițional monarhist. După 1925 îşi schimbă tactica încercând “cucerirea” Republicii, practicând o politică ambiguă de raliere şi susținere a noilor instituții. Personalități: Stresemann, Schacht, H.Stinnes, Thyssen. Sprijin masiv din partea marii finanțe şi a marilor industriaşi.

Partidul Național-German

Partidul Național-German

Formațiune politică susținută îndeosebi de pangermanişti, ierarhia Bisericii Lutherane şi marii proprietari funciari din landurile estice. Ostil Tratatului de la Versailles, menține nostalgia Germaniei Imperiale. Susțin totuşi guvernul în momentele de tensiuni externe (1923 - ocupația franceză a Ruhr-ului). Din 1928 aflat sub conducerea unui mare magnat al presei - Hugenberg - va aluneca spre extrema dreaptă, colaborând în final cu NSDAP.

- **Forțele politice extra-parlamentare**

Armata

Armata

Reichswehr-ul rămâne ostilă revoluţiei. Deşi contribuie decisiv la înfrângerea insurecţiei spartakiste şi salvarea socialiştilor nu se resemnează în faţa democraţiei. Ofiţeri activi (proveniţi mai ales din rândul trupelor aflate la frontiera estică a Germaniei) participă la tentativele de puci de la Berlin (1920) sau München (1923).

Conducerea superioară a armatei este preocupată de reconstituirea potenţialului militar german (antrenarea clandestină a voluntarilor, testarea de noi arme în URSS) precum şi de formarea unor noi generaţii de ofiţeri. Recrutarea acestora rămâne aristocratică şi este însoţită de epurarea treptată a ofiţerilor republicani. Din 1926 corpul de cadre necesar este constituit, iar din 1930 armata poate lua poziţie în faţa agitaţiei politice. Deşi ofiţerii în vârstă, conservatori şi monarhişti, doresc să menţină tradiţionala rezervă politică a armatei, noua generaţie de cadre militare este sedusă de naţional-socialism şi, formată în timpul confruntărilor violente din spaţiul politic, va dori un rol al armatei mult mai activ. În 1932 armata susţine ultimele două guverne ale Republicii de la Weimar dar, după instaurarea regimului nazist, îşi regăseşte idealul patriotic în personalitatea Führer-ului.

Grupurile paramilitare

Formaţiunile paramilitare

- o Încă din 1918 apar Căştile de Oţel (Stahlhelm). Numără aproximativ 500.000 de oameni, posedă drapel propriu, uniforme, desfăşoară antrenamente militare. Luptă împotriva comuniştilor, Tratatului de la Versailles, parlamentarismului, evreilor.
- o Secţiile de Asalt (Sturmabteilung - SA) - aparţin naţional-socialiştilor, în 1932 numără peste 300.000 de membrii.
- o 1930 - Frontul de Fier - trupe de şoc antifasciste organizate de socialişti şi sindicate.
- o Frontul Roşu - trupele paramilitare ale comuniştilor, numără peste 100.000 de membrii, va fi interzis în 1929.

Grupări paramilitare: Stalhelm (stânga) şi Secţiile de Asalt naziste (dreapta)

- **Dinamica forţelor politice**

Evoluţia vieţii politice a Republicii de la Weimar a fost marcată de o serie de caracteristici ce pot fi sintetizate astfel:

- *alunecarea spre dreapta spectrului politic* - creşterea rezultatelor

electorale ale dreptei de la 15% (1919) la 44%(1932) în detrimentul socialiştilor şi democraților.

Caracteristici ale evoluțiilor politice

- *alunecarea în favoarea extremelor*, tot mai accelerată după 1930.
- *guvernarea de coaliție* datorită faptului că nici un partid nu obține majoritatea în Reichstag :
    - o 1919-1923 - coaliția Weimar,
    - o 1923-1928 - partidele de centru şi dreapta,
    - o 1928-1930 - marea coaliție (de la socialişti la național-germani); doar comuniştii şi național-socialiştii nu intră în jocul ministerial în această perioadă.
- din 1930 - *cabinetele* sunt *minoritare*, numite de preşedinte, guvernează fără sprijinul parlamentului prin decrete, contribuind la subminarea Constituției.
- *dizolvarea repetată a Reichstag-ului*, în 1930, 1932 (de două ori) discreditează sufragiul universal.
- *instabilitatea ministerială* - 19 guverne în 13 ani - este apreciată drept o dovadă a eşecului politic al Republicii şi contribuie la dezvoltarea aspirațiilor pentru o autoritate puternică.

Abandonată treptat de mase, prost servită de o administrație, justiție şi poliție superficial epurate după 1918 şi încă impregnate de spiritul autoritar, Republica Germană se afla practic la dispoziția presiunilor extraparlamentare şi a manevrelor oamenilor politici.

<u>Test de autoevaluare 1</u>

1.1. Menționați principalele probleme cu care se confruntă primul guvern postbelic german.
………………………………………………………………………………………………..
…………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………

1.2. Explicați pe scurt direcțiile de contestare a Republicii germane.
………………………………………………………………………………………………..
…………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………..
………………………………………………………………………………………………..

1.3. Precizați elementele pozitive şi punctele slabe ale Constituției de la Weimar.
………………………………………………………………………………………………..
…………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………..
………………………………………………………………………………………………..

1.4. Enumerați factorii, instituționalizați sau nu, care influențează viața politică a Republicii de la Weimar.
…………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………..
………………………………………………………………………………………………..

1.5. Menționați coordonatele evoluțiilor în plan politic ale Republicii de la Weimar.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………..
…………………………………………………………………………………………………..

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 122

5.3. Viața politică şi economică în Germania 1919 - 1933

5.3.1. De la dezordine la stabilitate 1919 - 1923

Agitație politică şi violențe

Situația noului regim este deosebit de precară în 1919. Mizerie, agitație socială, agitație politică. Extrema stângă se manifestă violent şi în 1920 o "armată roşie" ocupă câteva oraşe din Ruhr iar în 1921 o grevă insurecțională este înăbuşită în sânge.

Puciul Kapp 1920

Dreapta îşi exprimă opoziția inclusiv prin puciul din 1920 (în martie, o brigadă a corpurilor france de la Baltica intră în Berlin şi instalează, cu sprijinul comandantului militar al capitalei, un înalt funcționar naționalist - Kapp, în fruntea guvernului. Puciul este înfrânt datorită grevelor generale declanşate în Berlin şi Ruhr).

Problemele externe

Un alt indicator al violenței politice extreme este şi numărul imens de asasinate. În perioada 1919 - 1922 se poate vorbi de o adevărată "teroare albă" - 376 de crime dintre care 354 îndreptate împotriva stângii sau a moderaților.

Stabilitatea Republicii

Începând cu anul 1922 problemele interne sunt mult complicate de cele externe. Guvernul Cuno (cabinet de dreapta şi moderați) frânează livrările în natură destinate reparațiilor de război datorate de Germania. Pe 11 ianuarie 1923 Franța ocupă Ruhr-ul şi guvernul german organizează "rezistența pasivă" prin nesupunere civilă. Economia se dezorganizează rapid, inflația face ravagii. Un nou guvern de coaliție, condus de Stresemann pune capăt rezistenței pasive şi reia plata reparațiilor.

Inflația

Anul 1923 este în fapt anul ultimelor crize - Rhenania îşi proclamă independența (cu sprijinul trupelor franceze de ocupație) fără a avea succes însă, în Saxa şi Thuringia sunt înfrânte insurecțiile comuniste, iar în noiembrie 1923 este rezolvată şi criza bavareză (8-9 noiembrie Hitler cu ajutorul guvernului Bavariei şi al generalului Luddendorf proclamase "revoluția națională" însă fără susținători puciul a eşuat). Regimul rezistase şi venirea lui Gustav Streseman la putere anunța ralierea momentană a dreptei conservatoare la Republica moderată şi burgheză.

5.3.2. Criza financiară din 1923

Scăderea nivelului de trai

Germania a finanțat efortul său de război prin emitere abundentă de monedă (în 4 ani masa monetară a crescut de 5 ori) şi mai puțin prin împrumut extern. La finalul conflictului prețurile erau deja umflate în condițiile în care oferta de bunuri rămăsese aceeaşi sau chiar regresase (în domeniul alimentar) şi inflația s-a agravat (1914 - 1$=4,2 Mărci, 1920 - 84 Mărci, 1922 - 186 Mărci).

Guvernul a acuzat reparațiile pentru această situație economică, Germania achitând în bani sau în natură 8,2 miliarde Mărci/Aur în perioada 1919 - 1923. Dar în aceeaşi măsură situația financiară a fost agravată de rezistența pasivă a Germaniei în timpul episodului Ruhr din 1923 ce a costat peste 3,5 miliarde M/Aur. După acest episod marca se prăbuşeşte (1$ valora în iulie 1922 - 410 mărci, în ianuarie 1923 - 7,260, în iulie 1923 - 260.000, în sept.1923 - 13 milioane, în nov.1923 - 4,200 miliarde mărci).

Urmarea? Viața cotidiană a germanilor a fost puternic bulversată. Prețurile şi salariile variau în aceeaşi zi, oraşele şi satele au fost autorizate să emită monede auxiliare, țăranii refuzau să vândă contra biletelor de bancă revenindu-se la troc. Nivelul de viață al salariaților se prăbuşeşte (în 1923 la 1/4 din nivelul 1914), deținătorii de venituri fixe sunt ruinați, micile întreprinderi falimentează. Situația este agravată de speculațiile financiare ale prăbuşirii mărcii executate cu complicitatea guvernului dornic să argumenteze imposibilitatea Germaniei de a plăti reparațiile de război. Republica de la Weimar pierde treptat sprijinul burgheziei mici şi mijlocii care, tot mai sărăcite, se îndreaptă spre dreapta spectrului politic.

Criza financiară în Germania văzută de contemporani (1923)
"Marca a încetat complet să reprezinte un etalon al valorilor. Nici un comerciant nu putea să mai afişeze prețurile; trebuiau schimbate din oră în oră. Muncitorii, mai ales angajații lunari, cereau să fie plătiți zilnic; chiar şi aşa, mărcile pe care le primeau dimineața, uneori saci întregi, îşi pierdeau până la prânz cea mai mare parte din puterea lor de cumpărare. […] nu se mai putea cumpăra în magazine decât cu franci, dolari sau mărci-aur. Marca a încetat de a mai fi un mijloc de plată şi trocul, schimbul în natură a fost repede dezvoltat, revenindu-se la economia popoarelor sălbatice. Agricultorii refuzau să-şi vândă animalele sau frânele pe mărci şi piețele s-au golit. Foametea amenința oraşele. Aceasta a fost 'blocada interioară'. S-a ajuns la razii armate împotriva satelor, la jefuirea hambarelor. Era întoarcerea la Evul Mediu."

5.3.3. Redresarea financiară şi industrială 1923 - 1924

Planul Schacht

În octombrie 1923, Ministrul de Finanțe Schacht lansează o bancnotă provizorie - Rentenmark - acoperită nu de aur ci de recunoaşterea datoriilor industriale şi agricole de către stat. Moneda , calculată la valoarea de 1RM = 1 miliard de mărci, reprezintă o formulă teoretică de calcul al cuantumului forțelor productive ale economiei germane la un moment inițial. Practic prin acest experiment, moneda națională este detaşată de etaloanele şi criteriile de valoare tradiționale, corupte datorită speculațiilor şi obligată să reprezinte realitatea economică germană.

Restabilirea monedei

Emiterea cu prudență a Rentenmark, practicarea unei politici de austeritate bugetară, fixarea şi blocarea dobânzilor pentru credite de către Reichsbank au contribuit la stabilizarea masei monetare. În august 1924, Schacht poate restabili Reichsmark, monedă definită prin raportul la etalonul aur dar neconvertibilă încă. Capitalismul german, intact în pofida crizei, se adaptează rapid şi profită de restabilirea monedei.

5.3.4. Prosperitate şi stabilizare aparentă 1924 – 1928

Creşterea producției şi concentrarea industrială

Treptat prosperitatea se reinstalează, producția creşte într-un ritm susținut, şomajul este absorbit. Germania mizează pe raționalizarea producției şi pe exporturile industriale şi în 1927 72% din exporturi sunt reprezentate de produse manufacturate. Concentrarea capitalului se accentuează şi până în 1930 apar peste 3000 de carteluri, iar în 1932 45% din societăți controlează 84% din capitalul industriei germane.

Punctele slabe ale economiei germane se manifestă în agricultură - soluri supraexploatate, proprietăți îndatorate, prețuri rămase în urma celor industriale, marii proprietari funciari ai Germaniei orientale se bazează pe stat pentru rezolvarea dificultăților. De asemenea balanța comercială rămâne deficitară.

Alegerile parlamentare şi prezidențiale

Alegerile din 1924 şi 1928 confirmă legătura între euforia redresării economice şi aparenta victorie a Republicii. În acelaşi timp însă, alegerile prezidențiale din 1925 demonstrează ambiguitatea alianțelor electorale: după un prim tur de scrutin în care realizează un scor bun (40%) dar insuficient pentru următorul tur, partidul Național-German avansează candidatura mareşalului Hindenburg pentru a putea ralia voturile dreptei. Socialiştii susțin candidatul Zentrum-ului iar comuniştii mențin candidatura lui Ernst Thälmann. Rezultat - Hindenburg câştigă cu 15 mil. de voturi la mică distanță de candidatul Zentrumului. Mareşalul este un monarhist convins, va respecta Constituția, dar Republica devine conservatoare.

Fragilitatea economică

În ceea ce priveşte domeniul economic, spre sfârşitul perioadei deficiențele financiare încep să se facă observate. Astfel, balanța plăților fusese echilibrată prin afluxul de capital străin, între 1924 - 1929 Germania devenind cel mai mare importator de capital (peste 50% din

acesta de proveniență americană). Structura acestui aflux de capital era însă problematică: doar 1/4 din întreprinderile germane beneficiau de investiții, restul primind împrumuturi pe termen scurt. În 1929, datorită debutului crizei financiare în SUA, aceste fonduri încep a fi retrase ceea ce va contribui la dezechilibrarea unei economii aparent prospere, dar cu baze financiare precare şi criza economică va avea dimensiuni necunoscute în restul Europei, oferind noi argumente inamicilor Republicii.

Deşi viața politică se stabilizează, ambiguitățile acesteia se păstrează şi în 1925 Stresemann declara *"Dacă se va produce o catastrofă economică, nimeni nu ştie încotro se va îndrepta poporul"* .

\

<u>5.3.5. Criza economică şi politică 1929 – 1933</u>

Criza economică

În 1930, brusc privată de credite, Germania supraindustrializată nu poate exporta (datorită recesiunii generale) suficient pentru a plăti importurile de materii prime. Producția se prăbuşeşte (în 1932 scade cu 50% față de 1929), criza afectează mai ales întreprinderile mici şi mijlocii care cuprindeau mai mult de 50% din forța de muncă industrială a Germaniei. Şomajul creşte rapid (1,5 mil. în 1929, peste 6 mil. în 1931) şi în toate clasele sociale se dezvoltă o antipatie împotriva capitalismului internațional, considerat principalul vinovat al crizei.

Presiunile asupra forțelor politice

Dezorientate, forțele politice încearcă diferite soluții pentru ieşirea din criză. <u>Marea industrie</u> solicită din 1929 relansarea investițiilor prin scăderea fiscalității şi economie bugetară, în 1931 încearcă să impună scăderea salariilor muncitorilor, pentru ca din 1932 să ceară relansarea economică prin intervenția masivă a statului. <u>Sindicatele</u> reclamă indemnizații crescute pentru şomaj, <u>marii proprietari funciari</u> solicită ajutoare consistente din partea statului. <u>Partidele de dreapta</u> se opun creşterii impozitelor care defavorizează electoratul lor în timp ce <u>partidele de stânga</u> refuză o politică de austeritate deoarece salariații reprezintă primele victime.

Tentative de depăşire a crizei

Guvernul Brüning (martie 1930 - mai 1932) încearcă rezolvarea crizei prin creşterea impozitelor, iar din 1931 trece la măsuri deflaționiste clasice (scăderea salariilor, prețurilor, chiriilor). De asemenea preia o parte din capitalul bancar pentru a controla şi proteja sistemul financiar, instaurează un control asupra schimburilor externe pentru a reduce importurile. Reuşeşte să echilibreze balanța comercială, însă nu obține redresarea balanței de plăți. Şomajul este agravat. În aceste condiții, Cabinetul Brüning devine minoritar după retragerea sprijinului de către socialişti (nemulțumiți de măsurile sale deflaționiste) şi se sprijină pe coaliții efemere, guvernând prin decrete-legi. SPD duce o politică de absenteism fără a vota proiectele guvernului dar şi fără a-l răsturna. Parlamentul nu mai legiferează, lupta politică nu mai are substanță reală, conflictul se desfăşoară în stradă între milițiile comuniste şi SA.

Alegerile din 1932

În perioada martie - aprilie 1932 au loc alegeri prezidențiale. La capătul a două tururi de scrutin, Hindenburg este reales cu peste 19

von Papen

milioane de voturi în dauna candidatului NSDAP, Hitler, ce obține mai mult de 13 milioane de sufragii. În mai 1932 guvernul Brüning cade, înlocuit de von Papen (de asemenea reprezentant al Zentrum-ului). Acesta încearcă să obțină o majoritate viabilă dizolvând de două ori Reichstagul (iunie şi noiembrie 1932). La alegerile din iulie 1932 , marcate de incidente sângeroase între stânga şi național socialişti, partidul condus de Hitler (NSDAP) obține 37% din voturi (peste 14 milioane), respectiv 230 locuri în Parlament. În noiembrie 1932 partidul nazist înregistrează, din nou, un scor redutabil (33,1%), la mare distanță de SPD (20,4%) şi Von Papen propune o coaliție cu Partidul Nazist, dar preşedintele Hindenburg se opune.

Prăbuşirea regimului de la Weimar

În fața refuzului preşedintelui şi incapabil sa rezolve criza economică şi sa readucă stabilitatea într-o Germanie răvăşită de violențe stradale cotidiene, von Papen demisionează în decembrie 1932. Succesorul său, generalul Schleicher, vrea să zdrobească atât comunismul cât şi nazismul prin instaurarea unei dictaturi corporatiste după model italian. Prin programul său de reforme sociale atrage antipatia capitalismului german ce se apropie tot mai mult de Hitler şi exercită o presiune crescândă asupra preşedintelui Hindenburg pentru a-l numi pe conducătorului național-socialist în funcția de cancelar. În ianuarie 1933 eşecul cabinetului Schleicher este evident şi Hindenburg îl investeşte pe Adolf Hitler în funcția de Cancelar al Reich-ului.

Ianuarie 1933 – instalarea cabinetului Hitler

Test de autoevaluare 2

2.1. Precizați problemele politice al Republicii de la Weimar între 1919 şi 1923 şi exemplificați.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

2.2. Menționați efectele crizei financiare din 1923.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………..

2.3. Identificați principalele coordonate ale contextului istoric în care Adolf Hitler preia puterea în Germania.
………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………..
………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 122

5.4. Instalarea regimului politic nazist

5.4.1. Ascensiunea Național-Socialismului

Fondarea NSDAP

În 1919, în contextul unei vieți politice agitate şi violente, Partidul Muncitoresc German, fondat la München de Anton Drexler, se transformă în Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP). Printre noii săi membrii se numără şi Adolf Hitler, un fost caporal în armata germană, recrutat datorită talentelor sale oratorice şi însărcinat cu mobilizarea soldaților împotriva pericolului bolşevic. Partidul se afla la marginea eşicherului politic şi nu este remarcat de electorat în ciuda mesajului său de stânga şi a discursului radical. Un an mai târziu, în februarie 1920 este lansat un nou program politic în 25 de puncte. Vag, anticapitalist, populist programul NSDAP nu reuşeşte să atragă masele.

Programul NSDAP în 1920 - fragmente:
"1.[…]cerem constituirea unei Germanii Mari, care să reunească toți germanii pe baza dreptului popoarelor la autodeterminare.
2.Vrem egalitatea în drepturi a poporului german cu celelalte națiuni, abrogarea tratatelor de la Versailles şi Saint-Germain.
3.Cerem pământ şi colonii pentru a ne hrăni populația şi a resorbi suprapopularea noastră.
4.Doar cetățenii trebuia să beneficieze de drepturi civice. Pentru a fi cetățean, trebuie să ai sânge german, fără deosebire de confesiune. Nici un evreu nu poate fi cetățean.[…]
6.Dreptul de a fixa direcția şi legile statului este rezervat doar cetățenilor. Cerem ca toate funcțiile publice, indiferent de natura lor, să fie deținute doar de cetățenii germani. Noi combatem practica parlamentară, generatoare de corupție, cea care atribuie posturi prin relațiile de partid fără a se respecta caracterul şi capacitatea persoanelor.[…]
11.Cerem suprimarea veniturilor celor leneşi şi celor ce doresc o viață facilă, suprimarea sclaviei față de dobânzi.
12.Luând în considerație enormele sacrificii de sânge şi bani pe care toate războaiele le solicită de la popor, îmbogățirea personală datorată războiului trebuie să fie stigmatizată drept o crimă împotriva poporului. Cerem deci confiscarea tuturor beneficiilor de război[…].
13.Cerem naționalizarea tuturor intreprinderilor aparținând astăzi trusturilor.[…]
15.Cerem o creştere substanțială a pensiilor.
16.Cerem crearea şi protejarea unei clase de mijloc sănătoase.[…]
25.Pentru a se realiza acest program, cerem crearea unei Stat puternic."

Reorganizarea partidului

În iulie 1921 Adolf Hitler se află printre conducătorii mişcării şi trece la reorganizarea acesteia, înfiinţând ziarul NSDAP "Völkischer Beobachter" (Observatorul popular) şi organizaţiile paramilitare Secţiile de asalt (SA) conduse de Ernst Röhm. Discursul partidului devine tot mai agresiv împotriva guvernului, a formaţiunilor politice democratice şi a comuniştilor. În acelaşi timp partidul se organizează pe baze ierarhice mai stricte şi începe să atragă figuri politice importante. În ianuarie 1923 are loc primul congres al NSDAP la care participă şi generalul Luddendorf, fost comandant al armatei germane în timpul primului război mondial, personaj emblematic pentru militarismul şi dorinţa de revanşă specifice epocii.

„Puciul de la Berărie"

După ce în septembrie 1923 Hitler anunţă noul program al nazismului (antimarxist, antisemit şi revizionist) precum şi voinţa sa de a doborî Republica de la Weimar, Partidul Naţional Socialist încearcă să dea o lovitură de stat în Bavaria. Membrii şi susţinători ai partidului contesta violent autoritatea guvernului de la Berlin şi anunţă instaurarea statului naţional-socialist. Desfăşurată între 8-9 noiembrie 1923 şi denumită ironic în epocă "Puciul de la berărie" (locul unde se adunau simpatizanţii NSDAP), tentativa nazistă, lipsită de un suport real din partea populaţiei eşuează în confruntarea cu autorităţile locale iar liderii mişcării sunt arestaţi.

Tentativa de lovitură de stat de la München, noiembrie 1923

Bazele ideologiei naziste

Judecat în 1924 Hitler este condamnat la 5 ani de închisoare dar va fi eliberat după 6 luni în urma unei amnistii generale. În timpul detenţiei va scrie lucrarea „Mein Kampf" (Lupta mea) în care îşi precizează intenţiile ideologice: superioritatea rasei germane, nevoia de spaţiu vital, concepţiile anti-democratice, revizionismul şi politica externă revanşardă, exaltarea mistică şi cultul conducătorului, anticomunismul dar mai ales antisemitismul virulent .

Rasă "ariană" şi rasele inferioare, antisemitism şi problema spaţiului vital în lucrarea lui Adolf Hitler "Mein Kampf".

"[…] Toate realizările artei, ştiinţei şi tehnicii sunt aproape exclusiv fructele geniului creator al Arianului. […]acesta este singurul fondator al unei umanităţi superioare […] el reprezintă prototipul a ceea ce noi înţelegem prin cuvântul 'om'. Arianul este Prometeul umanităţii. Din toate timpurile, scânteia geniului său a izbucnit din fruntea sa luminoasă şi a întreţinut flacăra cunoaşterii ce a împrăştiat noaptea misterelor mute, asigurând omului stăpânirea asupra celorlalte fiinţe pământeşti.[…] primele civilizaţii s-au născut acolo unde Arianul a întâlnit rasele inferioare, le-a înfrânt şi le-a impus voinţa sa.[…] Atât timp cât Arianul şi-a menţinut riguros atitudinea sa de dominator, nu numai că a rămas stăpân, dar a fost şi

protectorul civilizației […]. Dar atunci când popoarele aservite au început să se ridice şi să se apropie de cuceritor, […] bariera ce separa sclavul de stăpân a cedat. Arianul a renunțat la puritatea sângelui său şi a pierdut astfel, […] facultatea creatoare de civilizator.[…] Amestecarea sângelui, cu scăderea nivelului rasial care a urmat, este singura cauză a declinului civilizațiilor trecute. Războaiele nu s-au pierdut prin moartea oamenilor ci datorită scăderii forței de rezistență pe care numai sângele pur o poate menține. Toți cei care, în această lume, nu aparțin rasei pure, sunt doar nişte deşeuri.

"[Evreul] lucrează sistematic pentru a provoca o dublă revoluție: economică şi politică.[…] Ei prăbuşesc economic statele până când întreprinderile, devenite neproductive, sunt desprinse de stat şi ajung sub controlul lor financiar. Din punct de vedere politic, ei refuză statului mijloacele de subzistență, ruinează baza rezistenței şi apărării naționale, ruinează încrederea populației în guvernul său, aruncă oprobiul asupra istoriei şi trecutului şi sfărâmă tot ceea ce este grandios.[…] În momentul în care evreul a cucerit puterea politică, el aruncă ultimile voaluri care-l mai ascund. Evreul democrat şi amic al poporului dă naştere evreului sângeros şi tiran al poporului.[…]

Politica externă a statului rasist trebuie să asigure mijloacele de existență pe această planetă a rasei grupate în stat, stabilind un raport sănătos, viabil şi în conformitate cu legile naturale între numărul şi creşterea populației, pe de o parte, şi dimensiunea şi valoarea teritoriului, pe de altă parte.[…] Noi, național-socialiştii, anulăm deliberat orientarea politicii externe antebelice. Noi vom reîncepe de acolo de unde s-a încheiat cu şase sute ani în urmă. Vom opri eternul marş al Germanilor spre sud şi spre vest şi ne vom arunca privirile spre est.[…] Noi încheiem cu politica colonială şi comercială antebelică şi inaugurăm politica teritorială a viitorului. Dacă vorbim astăzi de pământuri noi în Europa, ne gândim în primul rând la Rusia şi la țările limitrofe care depind de aceasta."

<u>Test de autoevaluare 3</u>

3.1. Precizați şi caracterizați pe scurt principalele prevederi ale programului NSDAP din 1920.

....
....
....
....
....
....

3.2. Parcurgeți documentul de mai sus (fragmentele din Mein Kampf), sintetizați ideile principale, urmăriți cuvintele care se repetă şi explicați relevanța în contextul istoric respectiv a celor trei mari teme – rasa, antisemitismul şi spațiul vital – precum şi caracteristicile discursului.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 122

În 1925 Hitler îşi consolidează poziția în partid, îndepărtează membrii fondatori şi creează Secțiile de protecție ale partidului (Schutzstaffeln - SS). Totuşi, între 1924 şi 1928 NSDAP-ul rămâne un partid periferic, ignorat, în ciuda unui discurs agresiv, de electoratul german care trăieşte o perioadă de prosperitate economică şi stabilitate politică.

Ascensiunea electorală

Spre sfârşitul deceniului, partidul nazist începe însă a repurta o serie de succese electorale. În timpul crizei economice, Hitler a văzut oportunitățile deschise şi a accentuat în discursurile sale (peste 100 în 1929) acuzațiile la adresa democraților, marxiştilor dar mai ales a evreilor denunțați drept principalii vinovați ai problemelor germane. Demagog şi populist, agresiv şi bun orator, Hitler promitea dispariția şomajului, garantarea proprietății pentru țărani, apărarea micilor comercianți, lupta împotriva socialismului şi a capitalismului sălbatic, refacerea Marii Germanii fără a ține cont de contradicțiile programului său.

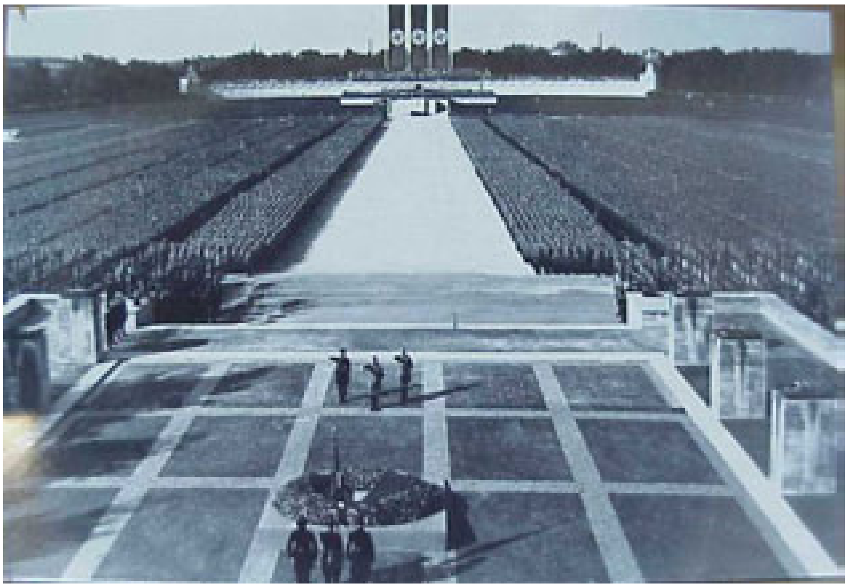
Susținerea marilor industriaşi

În 1929 cucereşte câteva municipalități în timpul alegerilor locale pentru ca în anul următor să introducă miniştri nazişti în guvernul regional al Thuringiei. În această perioadă baza electorală a partidului se mărise de la 2,3%, 800.000 de voturi şi 12 mandate în 1928, la 18,3%, 6,4 milioane de voturi şi 107 mandate, în 1930. Ascensiunea politică a nazismului îi oferă lui Hitler în 1931-1932 sprijinul material al mediilor de afaceri (îngrijorate de creşterea substanțială a electoratului comunist), primind importante subvenții din partea unor mari industriaşi precum Krupp sau I.G.Farben. În schimb Hitler îl elimină pe Gregor Strasser, liderul fracțiunii anticapitaliste din partid.

Propaganda nazistă

NSDAP dispunea deja de o forță considerabilă (peste 1,4 milioane de aderenți, 350.000 de membrii SA) şi succesul său se datora susținerii masive a claselor mijlocii ruinate, a țărănimii, precum şi a unei părți din muncitorimea disperată de şomaj şi avidă de soluții radicale. Ideile propagate sunt simple, iar tehnica de propagandă bine executată (presă, radio, manifestații grandioase la Nüremberg cu ocazia "zilei Partidului", etalarea sistematică a forțelor paramilitare, simboluri cu impact vizual puternic – steagul roşu şi crucea famată) şi arta oratorică a lui Hitler au avut succes în fața unui electorat pasionat de imaginea unei Germanii renăscute, puternice şi dominatoare.

Manifestație nazistă la Nüremberg

Slăbiciunile Republicii

În plus, Republica de la Weimar nu reuşeşte să îşi apropie masele, îndeosebi clasele de mijloc pauperizate, dezamăgite de ineficacitatea liderilor politici şi îngrijorate de ascensiunea stângii extreme. Proletariatul la rândul său, nemulțumit de republica burgheză oscilează între socialiştii moderați şi compromişi şi comuniştii radicali. Aceştia însă consideră că dezastrul economic va crea condițiile propice revoluției bolşevice şi nu cooperează cu celelalte forțe politice care îşi erodaseră masiv capitalul electoral în ezitările şi erorile guvernărilor trecute.

Iraționalul, frustările naționaliste şi antisemite, erodarea identităților sociale şi personale, confuzia valorică, lipsa unui ataşament profund față de achizițiile democratice, fragilitatea instituțiilor republicii, violența cotidianului toate aceste elemente concură în 1932 pentru a favoriza cucerirea puterii de către Adolf Hitler şi partidul Nazist.

5.4.2. “Revoluția legală” (februarie - iulie 1933)

Primul cabinet Hitler

La 30 ianuarie 1933, Hitler formează guvernul în care vor intra doar doi miniştrii nazişti (Goering-Ministerul Aerului şi Frick - Ministerul de Interne). Pentru menajarea mediilor conservatoare dreapta naționalistă va primi portofolii importante (Afaceri Externe - von Neurath, Economie - Hugenberg). Pentru a obține ralierea catolicilor, Hitler anunță intenția sa de a “redresa națiunea” prin restaurarea valorilor familiale şi creştine (după ce în “Mein Kampf îl denumise pe “evreul” Isus “fondatorul Internaționalei Negre”) şi invită la guvernare Partidul catolicilor însă Zentrum-ul refuză şi Hitler obține de la Hindenburg dizolvarea Parlamentului cu scopul de a obține o majoritate legislativă care să îi permită guvernarea.

Decretele din februarie 1933

Național-socialiştii încep să pregătească noile alegeri fixate pe 5 martie: pe 4 februarie este promulgat “*decretul pentru salvarea poporului german*” ce autorizează prefectul de poliție să împiedice prin orice mijloace presa şi reuniunile politice ale opozanților în cazul insultării Reich-ului şi a guvernului (era vizată presa de stânga) şi percheziţiile la

sediile partidelor adverse se înmulțesc, iar “*legea revalorizării funcțiilor publice*” permitea guvernului să îndepărteze orice funcționar sau magistrat de origine evreiască sau cu opinii suspecte. Regimul nazist avea nevoie de funcționari supuşi şi până în 1934 toți comuniştii şi peste 2.000 de “non-arieni” sunt îndepărtați din funcțiile publice. Epurarea în administrație va continua şi în 1937 peste 87% din funcționarii germani la nivel central erau membrii ai NSDAP, față de doar 11% în 1933.

Poliția politică

Întărirea mijloacelor de represiune fidele regimului s-a făcut concomitent prin apelul public la voluntari (22 februarie 1933), creându-se astfel Secția Politică a Ministerului de Interne - poliție auxiliară formată din membrii SS şi SA, organizație transformată în 1934 în Gestapo (Geheime Staatpolizei - Poliția secretă de stat).

Incendierea Reichstagului

Pe 27 februarie 1933 şomerul, fost comunist Van der Lubbe incendiază în condiții neclare clădirea Reichstagului şi, pregătit sau nu de nazişti, evenimentul este exploatat de Hitler pentru a ataca decisiv partidul comunist. Atentatul a servit drept pretext pentru “*decretul privind protecția poporului şi a statului*” (28 februarie) ce prevedea suspendarea libertăților presei, a reuniunilor şi asocierilor, instaurarea “detenției de securitate” şi apariția lagărelor de concentrare (în plină campanie electorală sunt arestați peste 4.000 de comunişti, jurnalele de stânga sunt agresate iar în trei săptămâni mai mult de 20.000 de persoane sunt închise), suprimarea controlului judiciar asupra arestărilor, restabilirea pedepsei cu moartea pentru delictul de “crimă politică”.

Alegerile din 5 martie

În ciuda acestor măsuri abuzive şi a terorii angajate în campania electorală nazistă, alegerile din 5 martie 1933 au următoarele rezultate: NSDAP - 43,9% (288 mandate), PNG - 8%, Zentrum şi alți democrați - 18%, SPD - 18% (121 mandate). KPD - 12% (81 mandate). Stânga acumulase deci 30%, iar Hitler nu avea majoritatea necesară nici împreună cu Partidul Național German. Singura soluție era obținerea sprijinului Zentrumului şi în acest scop Hitler încheie o înțelegere cu Sfântul Scaun urmată de acordarea unui Concordat papal în iulie 1933.

Obținerea puterilor excepționale

După alianța cu Zentrum, Hitler obține invalidarea mandatelor comuniştilor, ceea ce slăbeşte mult forța stângii şi în acest context, la 23 martie 1933, prin “*legea pentru eliminarea mizeriei poporului şi Reichului*”, Hitler primeşte puteri depline pentru 4 ani, iar guvernul este autorizat să promulge legi fără aprobarea Reichstagului. Mandatul excepțional va fi reînnoit în aprilie 1937 şi 1939, pentru ca în 1943 să fie acordat pe termen nelimitat.

Demantelarea sistemului multipartinic

Pasul următor îl constituie atacul împotriva partidelor şi sindicatelor. Partidul Comunist şi cel Social-Democrat nu sunt încă interzise oficial, dar bunurile şi ziarele acestora sunt confiscate, membrii brutalizați şi arestați iar partidele democrate se auto-dizolvă în perioada iunie-iulie 1933. La începutul lui mai sediile sindicatelor sunt ocupate de către poliție, bunurile ridicate, membrii somați să se înscrie în Frontul Muncii Național-Socialiste. Partidul Național German (aliatul naziştilor) îşi pierde majoritatea membrilor care trec la NSDAP, formațiunile sale paramilitare sunt integrate în SA şi Hugenburg părăseşte guvernul în iunie 1933. Pe

14 iulie 1933 este promulgată *legea împotriva reconstituirii partidelor*, iar partidul nazist este singurul autorizat să desfăşoare activitate politică în Germania rezultatul fiind vizibil în decembrie 1933 când NSDAP câştigă 92,5% din mandatele parlamentare în urma unor alegerilor cu listă unică.

Lagărele de concentrare şi tribunalele politice

Încă din martie 1933 apare la Dachau primul lagăr de concentrare pentru opozanții regimului şi este format un tribunal special pentru crimele politice. La 1 iulie 1933 Hitler anunță stabilizarea "revoluției" şi debutul unei noi faze, aceea a formării național-socialiştilor.

5.4.3. Stabilirea violentă a dictaturii personale (1934)

În această fază de fapt Hitler se concentrează asupra elementelor potențial adverse din propriul partid precum şi spre instaurarea unui control personal asupra ultimelor structuri instituționale. În aprilie 1934 se înființează Curtea Populară Supremă care judecă delictele de înaltă trădare, sentințele sale fiind finale iar pe 30 iunie are loc "noaptea cuțitelor lungi" – asasinarea celor mai importanți conducători ai grupării paramilitare naziste Secțiile de Asalt (S.A.)

„Noaptea cuțitelor lungi"

Ernst Rohm

S.A.-ul, condus de Ernst Röhm, rămăsese căminul efervescenței revoluționare a partidului, forța sa crescândă datorită recrutărilor masive din rândul tinerilor şomeri devenind tot mai periculoasă pentru NSDAP. Prin gesturile sale agresive şi permanentele tulburări ale ordinii publice Rohm intrase în conflict cu armata pe care Hitler încerca să o fidelizeze. Lichidarea S.A-ului a dat satisfacție şi industriaşilor speriați de anticapitalismul difuz al şefilor Secțiilor de Asalt dar şi aparatului de partid şi S.S.-ului. Tot cu acest prilej sunt asasinați Gregor Strasser şi național-socialiştii de stânga, von Schleicher (fost cancelar), von Kahr (cel ce înfrânsese puciul de la München, şefi ai Acțiunii Catolice din Berlin. Oficial, represiunea a făcut 70 de victime dar în realitate numărul celor asasinați a fost între 150 şi 200. Prin acest gest, armata s-a compromis definitiv şi din august 1934, corpul militar va jura credință lui Hitler şi nu națiunii germane. Epurarea a reprezentat practic sfârşitul violenței stradale "spontane".

Instaurarea dictaturii personale

Pe 2 august 1934, Preşedintele Republicii, von Hindenburg încetează din viață şi Hitler cumulează funcția de Cancelar şi Preşedinte sub titlul de Reichsführer iar noua configurație a puterii executive este aprobată de către populație cu peste 84% din voturi în referendumul din 19 august 1934. Dictatura personală a lui Hitler era desăvârşită.

Test de autoevaluare 4

4.1. Enumerați actele legale prin care se produce instaurarea regimului nazist.
....
....
....
4.2. Menționați prevederile decretului "privind protecția poporului şi a statului" din 28 februarie 1933.

....
....
....
....

4.3. Precizați motivele şi semnificațiile asasinatelor din „noaptea cuțitelor lungi”
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 122

5.5. Germania nazistă

5.5.1. Coordonate economice

Contextul economic

Momentul preluării puterii de către nazişti este dramatic din punct de vedere economic: peste 6 milioane de şomeri, o datorie externă uriaşă, rezerve monetare limitate. Germania nu poate ieşi din criza economică prin devalorizare şi inflație lejeră datorită atât efectelor asupra datoriei externe, cât şi a amintirilor încă vii despre inflația galopantă a anului 1923 şi Hitler optează pentru relansarea economică în circuit închis, mobilizându-se toate resursele naționale.

Caracteristicile economiei naziste

Redresarea economiei germane se realizează într-un context specific. Hitler este interesat în primul rând de o politică externă agresivă şi are nevoie de susținerea trusturilor şi mediilor de afaceri germane dar în egală măsură înțelege că stabilitatea internă a regimului nazist depinde de găsirea unor soluții eficiente pentru depăşirea crizei economice. În acest context evoluția economiei Germaniei naziste va prezenta următoarele caracteristici:

- *o economie dirijată pe baza a două planuri cvadrienale*:
  - Planul Schacht (1933 - 1936) - propune resorbirea şomajului printr-un vast program de munci publice (autostrăzi, aeroporturi, reînnoirea parcului feroviar, construirea liniei Siegfried). Aceste măsuri, însoțite de o liberalizare a creditelor, împreună cu restabilirea serviciului militar obligatoriu (1935) vor duce la scăderea şomajului de la 6 milioane la 1 milion în 1936.

Dirijism

  - Planul Göering (1936 - 1939) - are ca direcții principale reînarmarea Germaniei şi politica autarhică. În 1938 şomajul dispare, se instaurează un corporatism al marilor unități productive şi cele 7 principale sectoare de producție sunt supuse autorității unui singur conducător. Conflictele de muncă dintre patroni şi muncitori sunt reglementate de Consilii de Încredere dominate de nazişti. Grevele sunt interzise, în 1935 apare cartea de muncă un alt instrument de control al populației. Proprietarii agricoli sunt integrați într-o Corporație alimentară, iar muncitorii în Frontul Muncii. Concentrarea intreprinderilor este încurajată, legea din 15 iulie 1933 autorizează Statul să formeze carteluri obligatorii iar concurența

liberă este limitată prin apariția unui plafon minimal necesar înființării de noi societăți. Urmarea este creşterea producției industriale cu peste 29% în perioada 1934 - 1937.

Autahie

- *o economie izolată*. Sunt înființate 25 de departamente specializate pentru limitarea importurilor şi evitarea ieşirii de numerar. În comerțul exterior se practică politica de clearing, iar produsele vitale obținute din import sunt plătite în Kreditspenmark - o monedă teoretică cu ajutorul căreia furnizorii externi puteau cumpăra produse germane. Această politică se adresează mai ales țărilor din Europa centrală şi Balcani, state ce sunt rapid aservite din punct de vedere economic. Între 1933 şi 1939 exportul german creşte de la 4,8 la 5,2 miliarde mărci, reprezentând 9% din comerțul mondial. Autarhia impune o serie de restricții şi cartelarea alimentelor şi textilelor începe chiar înainte de război.

Economie de război

- *o economie de forță orientată spre război*. Bugetul militar creşte de 8 ori între 1933 şi 1939 în detrimentul consumului civil, impozitele se măresc (pentru societățile comerciale, de la 20% în 1935 la 40% în 1939), este adăugată taxa pe celibat şi pentru familiile fără copii. Investițiile se adresează mai ales industriei grele şi între 1933 şi 1938 investițiile în acest sector sunt de 4 ori mai mari decât în industria producătoare de bunuri de consum. Resursele miniere mai puțin rentabile sunt exploatate direct de către stat. Prețurile se stabilizează, inflația este de 1% pe an, dar puterea de cumpărare stagnează, în 1938 înregistrând nivelul din 1928.

Relația dintre capitalismul german şi nazism

Relația dintre capitalismul german şi național-socialism a avut aspecte seducătoare (interzicerea grevelor, reducerea rezistenței muncitorilor, aservirea sindicatelor, sprijin financiar din partea statului, perspectiva expansiunii piețelor) dar şi dezavantaje (blocarea dividendelor, mărirea impozitelor, interzicerea investițiilor în industria bunurilor de consum). Această colaborare a fost însă profitabilă pentru marile trusturi germane, beneficiul acestora asigurând permanent în jur de 12-18% din venitul național iar pentru 3000 de societăți mai importante, deşi impozitele se măresc de 11 ori, profiturile cresc de peste 30 de ori.

Alianța dintre marele capital german şi nazism a condus la înfruntarea dintre două politici economice cu impact important asupra politicii externe germane. Planul Schacht era sprijinit de o parte consistentă a marii industrii a cărbunelui şi oțelului interesată de demantelarea Tratatului de la Versailles dar şi de menajarea Statelor Unite şi de un război limitat în Europa Orientală. În antiteză, planul Göering, susținut de marile bănci şi de companii gigantice precum I.G.Farben sau Krupp, preconiza măsuri îndreptate spre dezvoltarea unui arsenal grandios în vederea războiului total. Având în vedere intențiile expansioniste ale lui Hitler, a doua variantă a fost în final urmată şi câştigurile trusturilor germane sunt enorme (I.G.Farben primeşte între 1936 şi 1937 nu mai puțin de 67% din investițiile industriale şi 87% din investițiile în industria chimică ale statului german).

5.5.2. Controlul şi politizarea cotidianului

Propaganda nazistă

Instaurarea regimului național-socialist şi transformarea societății germane după perceptele ideologiei naziste a însemnat şi un efort concentrat pentru impunerea regulilor totalitarismului la toate nivelele şi pe toate palierele sociale. Astfel, încă din martie 1933 este înființat Ministerul Culturii şi Propagandei sub conducerea lui Goebbels. Acesta controlează presa (foarte repede o treime din ziare dispare şi presa nazistă este singura autorizată), editarea, reuniunile publice şi acordă o atenție specială formelor moderne de comunicare. Dezvoltarea industriei radiofonice este stimulată de stat (in 1933 începe producția în serie a aparatelor de radio şi în 1938 sunt peste 8 milioane de aparate), numărul de posturi de radio controlate de stat creşte de 4 ori (1933 - 1942), audiția colectivă este încurajată fiind instalate difuzoare pe străzi, în şcoli şi unități de producție şi radio-ul devine una din instrumentele propagandei naziste.

Cultura

În septembrie 1933 Goebbels inaugurează Camera Culturii destinată domesticirii actului cultural şi impunerii, cu ajutorul terorii polițieneşti, unei culturi rasiste şi naționaliste, distrugând libertatea intelectuală ce caracteriza Republica de la Weimar şi demantelând elita artistică şi literară a Germaniei. Acest organism ce supraveghea artiştii şi intelectualii a ordonat arderea cărților lui Voltaire, Marx, Freud, Reich, Rolland (considerați “subversivi”) şi la 9 mai 1933 studenții din Berlin ard zeci de mii de volume. Sunt interzişi scriitori şi artişti de renume mondial - Mann, Brecht, Remarque, Zweig, Offenbach, Mendelsohn-Bartoldi, Cezanne, Van Gogh, Rembrandt. Regizori de succes precum Fritz Lang şi Max Reichard emigrează. Din Universitate sunt eliminați peste 1.000 de profesori printre care 8 laureați ai Premiului Nobel pentru fizică (Einstein şi Bohr sunt obligați să emigreze) şi literatură. Autoritățile culturale naziste se concentrează asupra distrugerii “artei degenerate” şi va crea adevărate "muzee ale artei decadente" interzise minorilor şi destinate dispretului public.

În schimb arta cinematografică este capturată de totalitarismul nazist concentrându-se pe exaltarea eroilor germani (Bismarck, “martirii nazişti”) şi denunțarea inamicilor regimului (opozanții politici, bolşevicii, britanicii şi mai ales evreii).

Afişe pentru “Evreul etern” – film nazist de propagandă antisemită.
Observați deformarea fizionomiei “evreului” până la pierderea calităților umane precum şi simbolurile ce îi sunt asociate: secera şi ciocanul (bolşevismul), biciul, banii.

Înregimentarea tinerilor

În Reich-ul nazist înregimentarea tinerilor este un obiectiv fundamental al noului regim. Partidul supraveghează atent educația desfăşurată în cadrul familiei, în şcoală sau în organizațiile naziste. De la vârsta de 8 ani copiii sunt înregimentați în Jungvolk iar adolescenții devin membrii ai Tineretului Hitlerist (Hitlerjugend – organizație devenită obligatorie din 1936) unde în afara învățământului ideologic aceştia sunt pregătiți să devină soldați loiali ai Reich-ului. Fetele primesc o educație diferită în şcoli şi organizații speciale de genul Ligii tinerelor germane, destinate pregătirii pentru a corespunde modelului celor trei "K" (Kinder, Kirche, Küche – copii, biserică, bucătărie).

Marşuri, steaguri, uniforme – înregimentarea tinerilor în Germania Nazistă

Timpul liber al germanilor de toate vârstele este gestionat cu ajutorul statului care înființează în 1933 organizația "Forță prin bucurie" (KDF - Kraft durch Freude) ce asigură finanțele necesare sejururilor în centre de vacanță, reprezentațiilor teatrale sau întâlnirilor sportive.

Relația cu Biserica

Relația nazismului cu Biserica catolică şi diferitele culte protestante existente în Germania a reprezentat de asemenea o preocupare pentru noul regim. În 1934 protestanții, peste 40 de milioane - 62% din populația Germaniei - sunt grupați într-o "Biserică a Reich-ului", iar în 1936, după ce mai mulți pastori luterani denunță incompatibilitatea dintre creştinism şi ideologia nazistă, aproape 700 de clerici sunt arestați.

Biserica catolică (cu peste 20 milioane de credincioşi) încearcă să-şi normalizeze relațiile cu noul regim dar după ce şcolile şi mişcările de tineret catolice sunt dizolvate în 1934 în ciuda Concordatului semnat cu un an înainte, Papa Pius al XI-lea condamnă abuzurile şi rasismul nazist. În 1939 însă, papa Pius al XII-lea, fost nunțiu apostolic la München, se arată dispus să reia colaborarea cu autoritățile germane şi evită să se pronunțe în legătură cu politica antisemită a Berlinului. În acelaşi timp, conducători național-socialişti violent anti-clericali precum Himmler încearcă să ocupe spațiul sacru şi fondează Mişcarea Creştină Germană, rasistă şi antisemită, ce mărturiseşte credința într-un "Dumnezeu German".

<u>5.5.3. Politica antisemită</u>

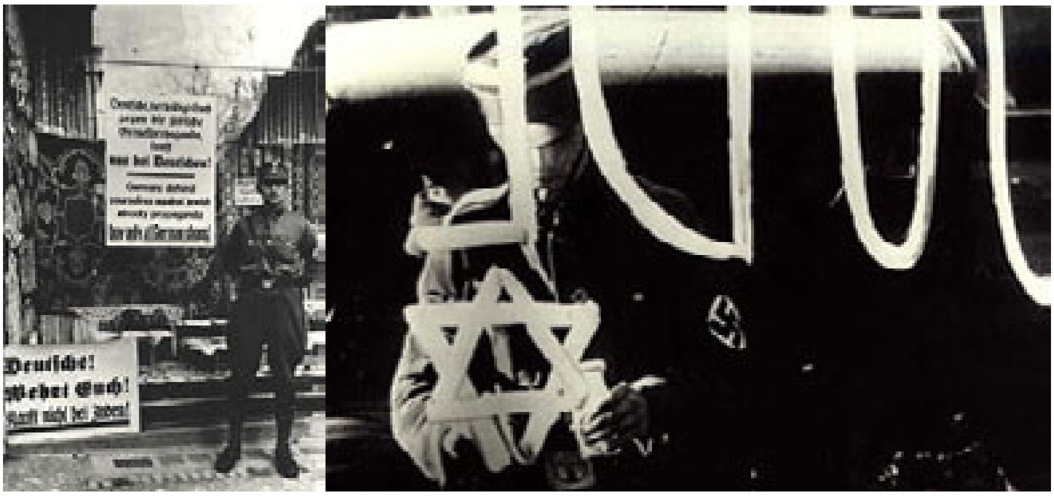
Rasismul

Superioritatea rasei germane (ariane) era unul din elementele de bază ale ideologiei naziste şi, în consecință, începând cu 1933 institutele de studii rasiale se înmulțesc, primesc fonduri importante şi imaginează o

biologie şi o antropologie național-socialistă. Rasismul german se desfăşoară pe cel puțin două coordonate principale: îmbunătățirea rasei ariene prin favorizarea natalității şi eliminarea germanilor "degenerați" (sterilizarea bolnavilor mentali şi gazarea celor incurabili) şi persecutarea, apoi lichidarea, populațiilor non-ariene în special a evreilor.

Boicotarea magazinelor evreieşti

Politica antisemită a regimului nazist începe încă din aprilie 1933 când la ordinul lui Goebbels se declanşează o campanie de boicotare a magazinelor evreieşti şi violențele sunt momentan oprite numai de o opoziție aproape generalizată. Totuşi, în aceeaşi lună începe excluderea non-arienilor din funcțiile publice, apoi din Universitate, din profesile liberale, din viața culturală. În septembrie 1933 îşi pierd licența de funcționare 3.000 de doctori, 4.000 de avocați, 2.000 de artişti evrei.

Campania de boicotare a afacerilor evreieşti.

Legile de la Nüremberg

Următorul pas se produce în septembrie 1935 când sunt elaborate legile de la Nüremberg asupra "cetățeniei Reich-ului şi protejării sângelui şi onoarei națiunii germane" prin care evreii pierd naționalitatea germană şi căsătoriile dintre evrei şi arieni sunt interzise.

Legea asupra protecției sângelui german (15 septembrie 1935)

"[…] 1.Căsătoriile între evrei şi cetățenii germani sau de sânge înrudit sunt interzise. Căsătoriile efectuate în contradicție cu această lege sunt declarate nule, chiar dacă sunt celebrate în străinătate.
2.Relațiile în afara mariajului între evrei şi cetățenii germani sau de sânge înrudit sunt interzise.
3.Evreii nu au dreptul să angajeze în gospodăria lor cetățeni germani sau de sânge înrudit sub 45 de ani.
4.Este interzis evreilor să arboreze culorile naționale ale Reichului. […]."

„Noaptea de cristal"

Odată ce regimul îşi impune autoritatea asupra statului şi societății germane nivelul violențelor împotriva evreilor a crescut semnificativ şi, după ce la Paris este asasinat un diplomat german de către un tânăr evreu, naziştii folosesc evenimentul drept pretext pentru declanşarea unui cumplit progrom. Pe 9 noiembrie 1938 în "noaptea de cristal" sunt distruse peste 7.000 de magazine evreieşti, aproape toate sinagogile sunt

incendiate, 91 de evrei sunt ucişi iar comunitatea evreiască este obligată să plătească 1,25 miliarde mărci. Politica antisemită continuă cu arestări tot mai numeroase şi cu introducerea de măsuri economice "speciale" pentru populația evreiască.

Măsuri economice împotriva evreilor din 1938

"[…] Toți evreii trebuie să evalueze şi să declare totalitatea bunurilor din teritoriul național şi din străinătate aflate în posesia lor la data de intrare în vigoare a acestei ordonanțe".(22 aprilie)
"*Stabilirea medicilor evrei trebuie să înceteze la data de 30 septembrie 1938."*(25 iulie)
"*O contribuție de un miliard de mărci va fi impusă [comunității] evreilor de naționalitate germană în profitul statului german.[…]"* (12 noiembrie)
"Începând cu 1 ianuarie 1939 se interzice evreilor să se ocupe cu micul comerț, transporturi, agenții comerciale şi de asemenea să exercite meseria de artizan independent. Dacă un evreu ocupă un post de angajat într-o întreprindere comercială el poate fi concediat cu un preaviz de şase săptămâni." (18 noiembrie)

Urmările "Nopții de cristal" – magazine distruse, evrei arestați, sinagogi incendiate, 91 victime.

Deşi există o relativă opoziție a societății germane față de această politică, regimul o continuă şi în 1938 aproape un sfert din populația evreiască emigraseră. În noiembrie însă plecarea definitivă a acestora din Germania a fost interzisă şi războiul va accelera procesul de eliminare a evreilor, trecându-se la un alt nivel, cel al genocidului care va avea drept rezultat milioane de victime, evrei germani şi europeni.

<u>Test de autoevaluare 5</u>

5.1. Menționați principalele caracteristici ale economiei naziste.
....
....
....

5.2. Precizați avantajele şi dezavantajele alianței dintre marile medii de afaceri germane şi nazism.
....
....
....

5.3. Enumerați instrumentele propagandei naziste.
....

....

5.4. Prezentați pe scurt secvențele politicii antisemite a regimului nazist în perioada 1933-1938.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 122

5.6. Bibliografie

Geoff Layton, *De la Bismarck la Hitler: Germania, 1890-1933*, Bucureşti: All, 1999

Geoff Layton, *Germania : Al Treilea Reich : 1933-45*, Bucureşti : All,1999

Ian Kershaw, *Hitler : între trecut si viitor*, Filipestii de Târg : Antet, 2000

Adelin Guyot, *Arta nazista : o arta de propaganda*, Bucureşti : Corint, 2002

Christian von Krokow, *Germanii în secolul lor : 1890-1990*, Bucureşti : ALL, 1999

5.7. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. Divizarea forțelor socialiste între moderați şi radicali, preluarea puterii după colapsul statului wilhelmian, acordurile dintre patroni şi sindicate, poziția armatei, pregătirile pentru alegerea Constituantei, insurecția spartakistă.
1.2. Republica este contestată din cel puțin două direcții: represiunea insurecției spartakiste din ianuarie 1919 a separat comuniştii (şi odată cu aceştia un număr crescând de muncitori) de republica represivă şi "socialiştii trădători". În al doilea rând, noul regim este nevoit să-şi asume responsabilitatea Tratatului de la Versailles, iar dreapta naționalistă va dezvolta ideea "loviturii de pumnal dată de socialişti în spatele armatei germane" ce, fără a fi înfrântă, a trebuit să se predea.
1.3. Constituția de la Weimar prevedea egalitatea în fața legilor, libertăți publice, apelul la referendum, adunarea legislativă bicamerală (Reichstag şi Reichsrat), atribuții executive specifice pentru preşedintele Reich-ului şi pentru Cancelar. Însă terminologia folosită demonstra neîncrederea în forma de guvernământ republicană iar prerogativele preşedintelui includeau suspendarea libertăților fundamentale şi dizolvarea Reichstag-ului în caz de necesitate permițând alunecarea spre dictatură.
1.4. Preşedinții (datorită prerogativelor specule), partidele politice (Partidul Socialist-Democrat, Zentrum, Partidul Liberal, Partidul Comunist, Partidul Populist, Partidul Național-German), armata, grupurile paramilitare.
1.5. Alunecarea spre dreapta spectrului politic, alunecarea în favoarea extremelor, guvernarea de coaliție, cabinetele minoritare, dizolvarea repetată a Reichstag-ului şi instabilitatea ministerială.

Test de autoevaluare 2

2.1. Perioada 1919-1923 este dominată de majore tensiuni sociale şi politice şi de o violenţă politică extremă. Extrema stângă se manifestă violent şi în 1920 o "armată roşie" ocupă câteva oraşe din Ruhr, în 1921 o grevă insurecţională este înăbuşită în sânge, în 1923 în Saxa şi Thuringia sunt înfrânte insurecţii comuniste. Dreapta îşi exprimă opoziţia prin puciul lui Kapp din 1920 şi criza bavareză din 1923. Violenţa politică este demonstrată de numărul imens de asasinate politice. Problemele interne sunt mult complicate de cele externe – în 1923 Franţa ocupă Ruhr-ul şi guvernul german organizează "rezistenţa pasivă" cu efecte economice grave iar Rhenania îşi proclamă independenţa (cu sprijinul trupelor franceze de ocupaţie).
2.2. Criza financiară din 1923 a bulversat viaţa cotidiană a germanilor. A provocat scăderea nivelului de viaţă al salariaţilor, ruinarea deţinătorilor de venituri fixe, falimentarea micilor întreprinderi. În plan politic datorită crizei, Republica de la Weimar a pierdut treptat sprijinul burgheziei mici şi mijlocii care, tot mai sărăcite, se îndreaptă spre dreapta spectrului politic.
2.3. Criza economică, pauperizarea clasei de mijloc, presiunile diferitelor segmente sociale ce propun soluţii divergente, incapacitatea guvernelor minoritare de a depăşi criza, disensiunile dintre forţele politice (mai ales în cazul stângii), agitaţia socială şi tentativele de dictatură militară ce alienează cercurile de afaceri germane, slăbiciunile instituţionale ale Republicii de la Weimar, violenţa stradală.

Test de autoevaluare 3

3.1. Revizuirea prevederilor Tratatului de la Versailles, antisemitimismul, antiparlamentarismul, anularea datoriilor, combaterea îmbogăţiţilor de război, naţionalizarea intreprinderilor, creşterea pensiilor, susţinerea clasei de mijloc, instaurarea unei stat puternic. Programul corespunde haosului valoric şi politic al momentului şi combină în mod populist şi demagogic elemente antisemite, antidemocratice, anticapitaliste cu atitudini pro-burgheze, socialiste, naţionaliste, dictatoriale şi revizioniste.
3.2. Arianismul şi teoria rasei superioare sunt destinate *reconstruirii identităţii şi prestigiului german*, grav afectate de pierderea războiului şi a unor importante teritorii germane, de haosul politic, de acutele probleme economice şi de vulnerabilitatea resimţită datorită limitării forţelor militare. "Evreul" reprezintă *motivul* tuturor problemelor germane, poate fi identificat cu uşurinţă datorită religiei specifice, este vinovatul perfect fiind considerat a fi altfel şi exterior cumva corpului naţional. "Spaţiul vital" reprezintă *soluţia* tuturor acest probleme – o dată în plus cultura superioară a Arianului se va impune în faţa raselor inferioare din est şi neajunsurile economice vor fi depăşite. Caracteristice pentru discursul totalitar, în special cel nazist, sunt: ideile simple dar însoţite de termeni exaltanţi şi lipsiţi de conţinut real, misticismul, antitezele repetate între eroul pozitiv şi inamicul non-uman, între un "noi" vag şi un "ei" foarte precis definit, obsesia pericolului iminent, folosirea şi repetarea obsesivă a formulelor verbale ce surprind sau impun acţiuni imediate.
Notă: ***În cazul în care aţi avut dificultăţi în a răspunde la acest exerciţiu recitiţi documentul şi subliniaţi în text pasajele, apoi verbele, substantivele, adjectivele, adverbele, etc, care susţin explicaţiile de mai sus şi recitiţi-le odată scoase din context.***

Test de autoevaluare 4

4.1. decretul pentru salvarea poporului german, legea revalorizării funcţiilor public, decretul privind protecţia poporului şi a statului, legea pentru eliminarea mizeriei poporului şi Reichului, legea împotriva reconstituirii partidelor.

4.2. suspendarea libertăților presei, a reuniunilor şi asocierilor, instaurarea "detenției de securitate" şi apariția lagărelor de concentrare, suprimarea controlului judiciar asupra arestărilor, restabilirea pedepsei cu moartea pentru delictul de "crimă politică".
4.3. Prin gesturile sale agresive şi permanentele tulburări ale ordinii publice SA-ul intrase în conflict cu armata pe care Hitler încerca să o fidelizeze, îngrijorase prin anticapitalismul difuz al şefilor săi marii industriaşi, reprezenta o amenințare pentru aparatul de partid şi S.S.. Prin uciderea lui E.Rohm şi a altor indezirabili, Hitler a obținut loialitatea armatei germane, compromisă definitiv şi sfârşitul violenței stradale "spontane".

Test de autoevaluare 5

5.1. o economie dirijată pe baza a două planuri cvadrienal, o economie izolată, o economie de forță orientată spre război,
5.2. Avantaje: interzicerea grevelor, reducerea rezistenței muncitorilor, aservirea sindicatelor, sprijin financiar din partea statului, expansiunea piețelor, beneficii economice directe. Dezavantaje: blocarea dividendelor, mărirea impozitelor, interzicerea investițiilor în industria bunurilor de consum.
5.3. presa, editarea, radio-ul, arta cinematografică.
5.4. 1933 - campania de boicotare a magazinelor evreieşti, excluderea din funcțiile publice, apoi din Universitate, din profesile liberale, din viața culturală; 1935 - legile de la Nüremberg asupra "cetățeniei Reich-ului şi protejării sângelui şi onoarei națiunii germane" prin care evreii pierd naționalitatea germană şi căsătoriile dintre evrei şi arieni sunt interzise; 1938 - diverse măsuri economice discriminatorii dar mai ales "noaptea de cristal" când sunt distruse peste 7.000 de magazine evreieşti, aproape toate sinagogile incendiate, 91 de evrei ucişi iar comunitatea evreiască este obligată să plătească 1,25 miliarde mărci despăgubiri.

Unitatea de învăţare Nr. 6

ITALIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Cuprins

6.1. Obiective

- Identificarea reperelor cronologice esenţiale pentru fenomenul studiat
- Identificarea şi descrierea secvenţelor istorice proprii fenomenului totalitar fascist în Italia
- Analizarea cauzelor de ordin social, economic şi politic ale apariţiei fascismului
- Interpretarea surselor istorice şi decriptarea vocabularului totalitar.
- Emiterea de judecăţi de valoare privind contextul istoric şi evoluţiile în plan economic, social şi politic ale fenomenului totalitar.

6.2. Criza italiană după Primul Război Mondial

6.2.1. Italia la începutul secolului XX

Un stat fragil şi contrastant

Unificată târziu, în anii 70 ai secolului XIX, Italia prezintă înaintea Primului Război Mondial imaginea unui stat fragil cu o economie inegal şi insuficient dezvoltată şi cu o societate contrastantă.

Economie

Probleme economice

În această epocă economia italiană prezintă semne ale dezechilibrului în ciuda unui decolaj industrial de dată recentă. Cele

Industria

mai moderne industrii, apărute în special în perioada 1890 - 1910, sunt concentrate în preajma Alpilor şi în câmpiile Padului (beneficiind de dezvoltarea rapidă a sistemului hidro-electric), în marile oraşe din Nord (Milano, Torino) şi în porturi. Apărute relativ târziu şi majoritatea cu sprijinul capitalului străin, marile industrii (textilele, matalurgice, mecanice) sunt dominate de grupuri monopoliste (Ilva - siderurgie, Olivetti - mecanică, Fiat - auto). Aceste industrii beneficiază de mână de lucru abundentă şi ieftină dar sunt puternic dependente de importul de materii prime, în special de cărbune.

Agricultura

Artizanatul tradițional şi agricultura rămân domeniile ce grupează peste 55% din populația activă a Italiei, în condițiile în care 9/10 dintre proprietarii funciari posedau un teren absolut insuficient, sub 3 acri. Agricultura este inegal dezvoltată nereuşind să asigure o aprovizionare regulată a țării. Piemontul, Lombardia, Toscana şi câmpiile Padului sunt zone de excelență agricolă, dar marea problemă rămâne sudul Italiei (Mezzogiorno). Aici pământul se află în proprietatea marilor proprietari funciari neinteresați în investiții masive. Subindustrializată şi suprapopulată, cu resurse naturale mediocre, retardată economic şi neinteresantă pentru mediile de afaceri din Nord, această regiune alimentează şomajul cronic şi emigrația masivă spre Franța, America Latină şi Statele Unite.

Casă țărănească din sudul Italiei

Viața politică

Sistemul electoral

Italia este o monarhie constituțională, condusă de Victor Emmanuel al III-lea (1900 - 1946). Sistemul electoral era grevat de sufragiul cenzitar foarte restrâns (până în 1913), de recomandarea papală adresată catolicilor în 1879 de a nu participa la viața politică, precum şi de faptul că mai mult de o treime din electori erau analfabeți.

Din aceste motive preponderența electorală aparține unei burghezii urbane, liberale şi laice pe plan politic dar conservatoare în

Giovanni Giolitti
1842-1928

plan social. Practic statul este guvernat de partide liberale sau moderate şi gestionată de o clasă politică abilă dar fără o susținere profundă în țară. Simbolul său îl reprezintă Giolitti, prim-ministru în 1892, apoi aproape fără întrerupere între 1903 şi 1914 şi din nou în perioada 1920-1921.

Partidul Popular

În 1913 dreptul de vot este lărgit iar sufragiul universal va fi aplicat pentru prima oară în 1919. Tot în acest an papa Benedict al XV-lea autorizează participarea fidelilor la viața politică națională şi catolicii vor reprezenta o imensă forță electorală, în general conservatoare şi monarhistă, mai ales în Sud unde influența clericală este determinantă. De altfel preotul sicilian don Luigi Sforzo fondează Partidul Popular ce reclama profunde reforme sociale şi se afirmă drept o forță politică catolică însă nu confesională.

Partidul Socialist

Antonio Gramsci
1891-1937

Încă de la începutul secolului o fracțiune din mica burghezie abandonată la periferia vieții politice, găsindu-şi cu greu locul în evoluția industrială va fi câştigată de ideile anticapitaliste şi antiparlamentare în timp ce proletariatul industrial de dată recentă este adeptul unui anarho-sindicalism juxtapus tezelor marxiste. Partidul Socialist, activ dar puțin numeros înainte de război va înregistra progrese rapide (1914 - 50.000, 1920 - peste 300.000 de membrii) şi va domina stânga politică şi cele mai importante centrale sindicale – Confederația Generală a Muncitorilor Italieni şi Federația Muncitorilor Agricoli. La sfârşitul primului război mondial socialiştii se vor diviza între o minoritate reformistă (lider - Turatti) şi o majoritate maximalistă (Serrati, Bordiga) ce susține tezele leniniste privind necesitatea cuceririi puterii de către proletariat. În 1921 se adaugă gruparea lui Gramsci şi Togliatti, desprinsă din aripa maximalistă, ce fondează Partidul Comunist Italian, intrând în Internaționala a treia.

6.2.2. Efectele războiului şi "victoria mutilată"

„Victoria mutilată"

Italia se află la sfârşitul conflictului în tabăra învingătorilor, monarhia Habsburgică este învinsă, Triestul şi Taranto revin statului italian. Contele Sforza, ambasadorul Italiei la Paris în timpul Conferinței de Pace afirma că "*Italia era singura dintre marile puteri aliate care îşi atinsese scopul suprem, distrugerea completă a duşmanului secular - Imperiul Habsburgic*". Însă victoria fusese obținută cu pierderi grele, 670.000 de morți şi peste 950.000 de răniți, nord-estul industrial era răvăşit iar neacordarea la Conferința de Pace de la Paris a altor teritorii revendicate (Dalmația şi Albania) creează, pentru milioane de italieni, senzația unei "victorii mutilate".

Naționalismul italian

Deziluzia ce a urmat războiului era cu atât mai amară cu cât Italia antebelică trecea printr-o fază de exaltare naționalistă explicabilă prin "tinerețea" statului național italian. Acest spirit era simbolizat de Enrico Corradini ce afirma primordialitatea onoarei naționale şi grandoarea cuceririlor coloniale, sau Fillippo Marinetti ce de pe poziții estetice absolut revoluționare sublinia valoarea virilă a forței şi a războiului considerate "singura igienă a lumii".

Marinetti - "Manifestul Futurismului" – 1909

"[…] noi vrem să cântăm dragostea pentru pericol, obişnuința energiei şi a curajului; lipsa de teamă, îndrăzneala, revolta vor fi elementele esențiale ale poeziei noastre […]. Noi vrem să exaltăm mişcarea agresivă, insomnia febrilă, cursa, saltul mortal, lovitura de pumn […]. Noi vrem să glorificăm războiul, singura igienă a lumii, ideile frumoase pentru care merită să mori […]. Din Italia noi lansăm lumii întregi manifestul nostru de violență impetuoasă, deoarece noi vrem să eliberăm această țară de cangrena fetidă de profesori, arheologi, ciceroni şi anticari […]."

Spiritul revanşard

Voința de a depăşi umilirea Italiei după Conferința de Pace este simbolizată de gestul poetului Gabriele D'Annunzio care, în 1919, a ocupat cu un grup de militanți oraşul Fiume ce fusese cedat noului stat iugoslav. Această stare de spirit îşi găseşte un ecou puternic printre foştii combatanți din primul război mondial, demobilizați şi incapabili să se reintegreze în viața civilă. Astfel apar grupurile de şoc (arditi) conduse de ofițeri de rezervă (majoritatea proveniți din mica şi marea burghezie) ce găsiseră în război ocazia unei vieți noi, fascinația violenței şi gustul autorității.

Dezechilibre economice

Războiul a accentuat şi dezechilibrul economic. Industriile moderne se dezvoltă spectaculos în timpul conflictului datorită comenzilor de stat. Cele mai active sectoare, caracterizate de creşterea mijloacelor de producție şi de concentrarea structurilor, sunt industria chimică, prelucrarea cauciucului, metalurgia şi industria mecanică (compania Fiat a lui Giovanni Agnelli a crescut de la 400 la peste 100.000 de muncitori în perioada 1914 - 1919). Caracteristica acestor industrii de excelență este şi strânsa legătură cu mediile bancare şi administrative.

Şomajul

La sfârşitul războiului se pune problema reconversiei economiei de război dar piața națională nu este aptă pentru a susține singură dezvoltarea anterioară a industriei şi falimentele nu întârzie să apară (1921 - falimentează doi dintre giganții industriali Ilva şi Ansaldo), generând şomaj (600.000 în 1921). În marile oraşe italiene, unde dezvoltarea industrială crease masive aglomerări muncitoreşti se instalează şomajul iar emigrația, reluată lent, nu asigură un debuşeu semnificativ pentru forța de muncă neangajată.

Deprecierea monetară

Apoi, datoria enorma contractată în timpul războiului şi deprecierea lirei italiene vor produce o creştere substanțială a prețurilor şi criză monetară. În timpul conflictului, marile concentrări industriale reuşesc cu ajutorul băncilor să dețină controlul asupra monedei naționale practicând o depreciere conştientă a acesteia pentru stimularea profiturilor provenite atât din cauza creşterii importurilor cât şi din mai lenta armonizare a salariilor.

Erodarea statului liberal

Toate aceste fenomene vor accentua mizeria clasei populare urbane şi rurale şi vor produce brusca pauperizare a clasei mijlocii pe care se sprijinea înainte de 1914 toată viața politică italiană. Aceste segmente sociale îşi pierd încrederea în tradiționalele partide de guvernământ şi în statul liberal burghez.

6.2.3. Puseul revoluționar

Agitația revoluționară

Această criză socială va lua treptat o orientare revoluționară. Începând cu 1919 grevele se multiplică, sunt adesea spontane şi însoțite de revolte şi jafuri. Efectivele Confederației Generale a Muncitorilor Italieni (CGLI - cea mai puternică organizația sindicală) îşi sporeşte numărul de membrii de la 600.00 în 1918 la peste 2 milioane în 1920.

Grevele din 1920

În august 1920, un conflict de muncă la uzinele Alfa Romeo din Milano reprezintă punctul de plecare al unei vaste mişcări de protest (greve cu ocuparea intreprinderilor) care cuprinde peste 1/2 milioane de metalurgişti lombarzi şi piemontezi. Uzinele arborează drapelul roşu, sunt alese consilii muncitoreşti pentru a le conduce, sunt înființate “gărzi roşii” pentru a le proteja. Experimentul duce la epuizarea rapidă a stocurilor de materii prime iar băncile nu acordă creditele necesare. Sub arbitrajul Preşedintelui Consiliului de Miniştri Giolitti se desfăşoară negocieri între patronat şi reprezentanți ai Partidului Socialist şi ai CGLI în urma cărora se obține evacuarea uzinelor în schimbul unor vagi promisiuni sociale.

Conflictele rurale în Sud

Tulburările ating însă Italia în întregime. În sud o lege agrară acordată în 1919, ce prevede ocuparea terenurilor necultivate, generează conflicte dure între țăranii care revendică şi împărțirea latifundiilor şi marii proprietari care înființează propriile miliții pentru protecție declanşând adevărate războaie civile în Sicilia.

Alegerile din 1919

Soluția rezolvării tensiunilor sociale pare a fi lupta politică şi la alegerile din 1919 socialiştii şi catolicii populişti obțin majoritatea sufragiilor dar nu reuşesc să ajungă la un acord pentru a impune reformele necesare. Italia continua astfel să fie guvernată de partidele tradiționale care refuză reforme consistente dar se dovedesc incapabile să mențină ordinea. Electoratul acestor forțe politice, nemulțumit, se va apropia de un grup politic, inițial insignifiant, dar opus revoluției şi dornic de a instaura ordinea socială - formațiunea politică fascistă condusă de Mussolini.

Test de autoevaluare 1

1.1. Precizați problemele macro-economice ale Italiei înainte şi după Primul Război Mondial.

…………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………

1.2. Indicați caracteristicile vieții politice italiene antebelice.

…………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………….

1.3. Menționați consecințele contextului politic, economic şi social italian postbelic.
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………….
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………….
…………………………………………………………………………………………….

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 145

6.3. Ascensiunea fascismului

6.3.1. Mussolini şi fasciile italiene

B. Mussolini 1883-1945

Mişcarea fascistă a apărut ca o expresie tipică a crizei politice şi sociale existente în Italia postbelică iar traseul liderului acestei mişcări- Benito Mussolini este tipică pentru o perioadă confuză şi violentă. Născut în Romagna în 1883, fiu al unui muncitor anarhist, proprietar al unui mic local, Mussolini creşte într-un mediu sărac. Devine educator, pleacă în Elveția pentru a scăpa de serviciul militar, petrece scurte perioade în închisoare pentru activități subversive. Se întoarce în Italia în 1908, militează pentru socialişti iar în 1912 devine director al ziarului de stânga “Avanti” unde este campionul idei pacifiste.

În 1914 Mussolini îşi schimbă brusc opiniile şi fondează (cu ajutorul subsidiilor oferite de ambasada Franței) ziarul “Poporul Italiei” în care face propagandă pentru intrarea Italiei în război de partea aliaților. Participă apoi la război şi este rănit. În 1919 reia conducerea ziarului şi militează în favoarea reintegrării foştilor combatanți adoptând teze ultranaționaliste, în acelaşi timp reclamând măsuri sociale (deşi fusese exclus Partidul Socialist). Discursul său se concentrează asupra eforturilor necesare pentru a împiedica degradarea statului, propunând un regim de forță.

Apariția Fasciilor de Luptă

La 23 martie 1919, la Milano, Mussolini fondează primele “Fascii Italiene de Luptă” ce grupează anarho-sindicalişti, naționalişti de extremă dreaptă şi foşti combatanți. Simbolul ales (fascia) are valențe ambigue desemnând la sfârşitul sec. XIX grupurile de țărani revoltați din Sicilia (având deci conotații revoluționare), dar Mussolini va face referințe la fasciile antice “simbol al unității, forței, justiției”. Organizația are un program vag şi demagogic şi nu se bucură de o audiență largă.

La alegerile din 1919 mişcarea fascistă va suferi o înfrângere de proporții nereuşind să trimită vreun reprezentant în Parlament (în fief-ul

Fascia antică

lor electoral, Milano, nu obțin decât 4.800 de voturi). Mussolini găseşte explicația acestui rezultat în lipsa de disciplină şi va transforma Fasciile în formațiuni paramilitare înarmate – “Cămăşile Negre” (simbolizând doliul Italiei), consacrându-se cuceririi puterii şi alternând oportunismul cu atitudinea intransigentă.

Cămăşile Negre

6.3.2 Violența fascistă şi drumul spre putere.

Acțiunile violente

Scopul declarat al mişcării fasciste era în acel moment doborârea adversarilor socialişti şi comunişti, demonstrarea slăbiciunilor forțelor politice liberale şi democratice şi poziționarea mişcării în imaginea electoratului ca singura alternativă viabilă pentru apărarea ordinii sociale. În acest sens, de la mijlocul anului 1920 Cămăşile Negre încep să execute expediții de pedeapsă împotriva sediilor locale ale organizațiilor politice şi sindicale ale extremei stângi. Declanşate inițial în regiunea Triestului şi Pad-ului, aceste acțiuni vor fi extinse în toată Italia. În acelaşi timp, Mussolini lărgeşte bazele mişcării fasciste acceptând alianțe cu cei ce se aflau în opoziție față de regim. Numărul aderenților creşte în consecință (1919 - 20.000, 1921 - 320.000, 1922 - 720.000).

Metodele punitive ale fascismului

“Expedițiile pleacă aproape întotdeauna dintr-un centru urban şi se răspândesc în zonele rurale adiacente. Urcați în camioane, înarmați, cămăşile negre se îndreaptă spre o localitate învecinată. Odată ajunşi, încep să lovească cu bastoanele pe toți cei care nu salută fanioanele fasciste, sau pe cei care poartă vreun însemn vestimentar roşu. Se precipită apoi spre sediul sindicatului sau al cooperativei, sparg uşile, aruncă în stradă mobilierul, stropesc peste tot cu benzină : câteva minute mai apoi, totul este în flăcări. Grupe fasciste pleacă în căutarea ‘şefilor’, primari sau consilieri comunali: le impun demisia, îi gonesc din localitate, sub amenințarea cu moartea sau cu distrugerea caselor. Dacă nu îi găsesc, se răzbună asupra familiilor lor.

(Angelo Tasca *“La naissance du fascisme*”, Gallimard, 1938, pg 157.)

Crearea Partidului Fascist

Pentru a nu înspăimânta clasele proprietarilor şi pentru a asigura disciplina echipelor sale, Mussolini transformă Fasciile în Partidul Național Fascist (PNF - noiembrie 1921) şi amendează programul politic susținând respectul proprietății private şi menținerea monarhiei. Va căpăta astfel sprijinul financiar al industriaşilor şi al marilor proprietari funciari speriați de pericolul exploziei sociale şi de agitația de stânga. PNF îşi creează propriile sindicate, recrutându-şi membrii dintre numeroşii şomeri şi utilizându-i ca spărgători de grevă în profitul patronatului.

Alegerile din 1921

În 1921 Italia se afla practic între amenințarea unei revoluții bolşevice şi reacția naționalistă şi fascistă. Opțiunea fascistă pare tot mai apropiată în momentul în care o parte a politicienilor moderați consideră mişcarea condusă de Mussolini drept un fenomen pasager care va fi resorbit de sistemul parlamentar. În acelaşi an, în fața violențelor ce se propagă în toată Italia şi a ineficienței legislative, Giolitti dizolvă camerele şi organizează noi alegeri. Socialiştii obțin 154 de mandate, Partidul Popular - 106, Liberalii, moderații - 158, Fasciştii - 32, Comuniştii - 16. Mussolini intră în Parlament după ce candidase la Milano pe o listă comună guvernamentală şi fascistă. După alegeri, Giolitti va fi răsturnat, succesorii săi se vor dovedi inconsistenți, nu este posibilă realizarea unei majorități stabile şi instituțiile statului sunt aproape paralizate.

În acest context politic confuz, în iulie 1922, extrema stângă şi sindicatele lansează o mare mişcare grevistă în nordul Italiei. Partidul fascist reacționează cu duritate şi sub presiunea violențelor stradale greva încetează afirmând mişcarea fascistă drept singura forță politică capabilă să mențină ordinea în stat.

„Marşul asupra Romei

Pe 24 octombrie 1922 la Neapole se desfăşoară Congresul PNF. Mussolini amenință guvernul că 40.000 de cămăşi negre sunt gata să înceapă marşul asupra Romei pentru a prelua puterea, iar pe 26 octombrie prezintă executivului un ultimatum solicitând acordarea puterii. Patru zile mai târziu, după consultări cu liderii forțelor politice şi şefii armatei, regele Vittorio Emmanuel al III-lea încredințează conducerea guvernului lui Mussolini, în ciuda opoziției liderilor militari. O zi mai târziu cămăşile negre defilează la Roma.

Compoziția socială a Partidului Fascist în 1921

Burghezia	**68.000**
Industriaşi	4.000
Proprietari agricoli	18.000
Mici comercianți	14.000
Angajați în sectorul privat	15.000
Profesiuni liberale	10.000
Mici funcționari	7.000
Clasele populare	**60.000**
Muncitori agricoli	37.000
Muncitori industriali şi şomeri	23.000

6.3.3. Instaurarea dictaturii

Mandatul excepțional

După cucerirea puterii, din rațiuni tactice, Mussolini încearcă să ofere imaginea destinderii societale, păstrând fațada parlamentară şi monarhia, dar a solicitat un mandat excepțional Camerei Deputaților anunțând că doreşte “asumarea deplinelor responsabilități”. Cu excepția socialiştilor şi comuniştilor aceasta îi va oferi puterile depline cerute şi primul guvern mussolinian va cuprinde doar 4 miniştrii fascişti din cei 13 membrii ai executivului.

Însă alegerile parlamentare din 1924 sunt pregătite cu atenție de către Partidul Fascist. În 1923 este votată legea Acerbo ce rezervă 2/3 din mandatele legislative listelor câştigătoare iar Confindustria (cea mai importantă organizație patronală) acordă partidului fascist 2,5 milioane lire aur.

Alegerile din 1924

Alegerile din august 1924 marchează triumful PNF care obține 356 de mandate (4,3 mil. voturi față de cele 2,5 mil. ale opoziției). La deschiderea sesiunii noului legislativ, socialistul Matteoti face un rechizitoriu deosebit de dur împotriva violenței fasciste manifestate din plin pe durata campaniei precum şi a fraudelor electorale, reclamând invalidarea alegerilor. Pe 10 iunie 1924 Matteoti este însă asasinat şi opinia publică reacționează: sunt organizate manifestații în memoria victimei, opoziția nu mai participă la sesiunea parlamentară, ziarele cer retragerea de la guvernare a fasciştilor, membrii marcanți ai PNF îşi dau demisia din partid (Bennedetto Croce).

Reacția lui Mussolini este însă fermă: plasează în fruntea partidului un adept al violenței (Roberto Farinacci), ia măsuri împotriva dizidenților şi îndepărtează din guvern miniştrii non-fascişti. Pe 3 ianuarie 1925, în timpul unui discurs în Cameră, revendică responsabilitatea evenimentelor declarând “*îmi asum singur responsabilitatea politică, morală, istorică pentru tot ceea ce s-a întâmplat […]. Dacă fascismul a fost o asociație criminală, eu sunt şeful acestei asociații criminale!*” În fața violenței fasciste şi a proclamării acesteia drept legitimă, opoziția nu răspunde organizat ci doar prin petiții, declarații şi manifeste.

Instaurarea dictaturii

În consecință Mussolini poate acționa şi în 1925 sunt promulgate legile “fascistissime” de apărare a statului (inițiate de ministrul de justiție Alfredo Rocco) destinate în fapt organizării dictaturii. Ducele este responsabil doar în fața regelui şi poate guverna prin ordonanțe; Consiliul de Miniştri păstrează doar un rol consultativ iar Parlamentul pierde puterea reală. În anul următor, sub pretextul unui atentat, Mussolini proclamă starea de asediu, iar decretele din noiembrie 1926 suspendă libertățile individuale, suprimă sindicatele şi organizațiile politice nefasciste iar toți deputații opoziției sunt deposedați de mandatele lor.

Poliția politică

Este creată o poliție politică (OVRA - *Organizația voluntară pentru reprimarea antifasciştilor*) care se adaugă milițiilor fasciste.

Presa, radioul, cinematografia sunt supuse unei cenzuri stricte, iar administrația, armata şi învățământul sunt epurate de adversarii regimului.

Arderea cărților “periculoase” pentru ideologia fascistă

Au loc numeroase arestări şi deportări (liderul comunist Gramsci este arestat şi va muri în închisoare în 1937, alți opozanți cunoscuți precum socialistul Pietro Neni, moderații Nitti şi Sforza, comunistul Togliatti, catolicul don Sturzo sunt exilați).

Erorile adversarilor politici

Fascismul se impune prin intimidare şi violență dar succesul său se datorează şi erorilor adversarilor politici: grevele neîncetate şi de cele mai multe ori infructuoase epuizaseră combativitatea unei clase muncitoare lipsită încă de maturitate politică. Ineficacitatea, chiar îngăduința, guvernărilor moderate au facilitat extinderea agresiunilor fasciste asupra unui regim parlamentar fără rădăcini profunde. Lipsa de reacție a opiniei publice şi primele realizări sociale ale regimului mussolinian au condus rapid la supunerea Italiei.

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Identificați şi explicați pe scurt cel mai important simbol al mişcării fasciste.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

2.2. Identificați principalele instrumente folosite de Mussolini în tentativa de a prelua puterea.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

2.3. Menționați etapele cucerii puterii şi instalării dictaturii personale.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

2.4. Explicați factorii ce au facilitat victoria fascismului.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 145

6.4. Italia fascistă

6.4.1. Statul totalitar şi partidul fascist

Statul Totalitar

Mussolini opune principiilor democratice conceptul de “Stat Totalitar”, fondat pe forța sentimentului colectiv şi pe mistica şefului ce reprezintă singur voința maselor. În viziunea lui Mussolini "*totul este în stat, nimic în afara statului, nimic împotriva statului*" şi toate activitățile desfăşurate în țară sînt înglobate acestuia – “Statul totalitar” afirmă Mussolini “centralizează organizarea politică, economică, juridică, intelectuală a națiunii”.

În concepția fascistă statul trebuie să fie dinamic, trebuie să creeze individul (permițându-i să se manifeste în societate, ghidând-ul pentru a-şi găsi valoarea socială) şi națiunea (numai statul îi poate insufla un adevărat ideal –al “măreției romane” şi doar el îi poate cere sacrificiul suprem). Dar cum acest tip de stat puternic nu exista în Italia, “Ducele” se autoproclamă singurul capabil să-l creeze iar regimul fascist reprezintă practic dictatura personală a lui Mussolini.

Statul-Partid

Acesta este şeful statului italian dar şi al partidului fascist, identitatea absolută dintre partid şi stat fiind una dintre caracteristicile regimului. În cadrul partidului sunt aleşi toți funcționarii statului şi acesta este prezent la toate nivelele vieții administrative. Din 1928, Marele Consiliu Fascist desemnează candidații pentru legislativ, aceştia fiind supuşi ratificării populare. Încă din 1923, formațiunile paramilitare ale partidului au devenit organe oficiale ale statului - Milițiile Voluntare pentru Securitatea Națională (efective - 200.000 în 1925, 750.000 în 1930). Însă, deşi a dorit fascizarea profundă a armatei şi a administrației de stat, fenomenul nu a atins nivelul regăsit în Germania nazistă şi Rusia bolşevică, unde armata şi statul au devenit funcții subordonate ale mişcării ideologice.

Partidul Fascist

Partidul fascist a oscilat între un partid elitist, minoritar, care să ghideze poporul pe calea trasată de Duce şi o organizație de masă. În timpul ascensiunii sale fascismul înregistrase o creştere constantă a efectivelor sale dar, după cucerirea puterii, Mussolini a încercat epurarea cadrelor de partid cu un succes relativ, neputând îndepărta potentații fascişti de la nivelele locale. Mai mult decât atât carnetul de membru de partid aduce avantaje importante şi mulți italieni fără convingeri fasciste vor intra în partid, în 1933 acesta numărând peste 3 milioane de membrii.

Doctrina fascistă: Statul totalitar în viziunea lui Mussolini.

“[…] Fascismul neagă (faptul că) numărul, prin calitățile sale, poate dirija societățile umane: el neagă că acest număr poate guverna grație unei consultări periodice. El afirmă inegalitatea de neşters, fecundă, binefăcătoare a oamenilor, ce este imposibil de a fi nivelată printr-un fapt mecanic şi exterior precum sufragiul universal.[…]
Liberalismul pune statul în serviciul individului… Pentru fascist, totul se află în stat, nimic uman sau spiritual nu există în afara statului. În acest sens, fascismul este totalitar, iar statul fascist, sinteză şi unitate a tuturor valorilor, interpretează, dezvoltă şi dă forță vieții întregului popor.[…] fascismul este opus şi socialismului care îngustează mişcarea istorică până la punctul în care o reduce la lupta între clase şi care ignoră statul ce cuprinde clasele într-un bloc unic economic şi moral. Pentru aceleaşi motive, fascismul este inamicul sindicalismului. Indivizii formează clasele în funcție de interesele lor; ei sunt sindicalizați după diferitele activități economice care au interese asemănătoare; dar înainte de toate ei fac parte din Stat.
Statul fascist, care este forma cea mai înaltă şi cea mai puternică a personalității, este o forță, dar o forță intelectuală şi morală care rezumă toate formele vieții umane. În consecință el nu se poate limita la funcțiile simple de supraveghere şi tutelă cum doreşte liberalismul. Statul nu este un simplu mecanism destinat a limita libertățile individuale, El reprezintă o formă şi o regulă interioară, o disciplină totală: el pătrunde în voință şi în inteligență […].
Statul fascist […] aduce soluții pentru probleme universale în domeniul politic, datorită fracționării partinice, abuzurilor de putere ale parlamentarismului, iresponsabilității adunărilor; în domeniul economic, datorită funcțiilor sindicale mereu mai numeroase şi tot mai apăsătoare atât pentru muncitori cât şi pentru patroni; în domeniul moral, datorită necesității ordinii, disciplinei, supunerii regulilor morale ale patriei.
Un stat care se sprijină pe milioane de indivizi care îl recunosc, îl simt şi sunt gata să-l servească, nu este statul tiranic al Seniorului medieval. Nu are nimic în comun cu Statul absolutist dinainte sau de după 1789. Individul nu este anulat în statul fascist, ci mai degrabă multiplicat, la fel cum un soldat al unui regiment nu este diminuat ci multiplicat de numărul tovarăşilor săi de arme.[…]”

<u>Test de autoevaluare 3</u>

3.1. Citiți documentul de mai sus şi rezolvați următoarele sarcini de lucru.
a. Identificați inamicii ideologici ai fascismului în viziunea lui Mussolini.
....
....
b. Descrieți motivele invocate de dictator pentru lupta împotriva acestor ideologii.
....
....
....

....
c. Identificați definiția prezentă în text a statului fascist, subliniați pasajele respective şi încercați să o caracterizați.
....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 145

6.4.2. Înregimentarea tineretului şi a națiunii

Pentru a-şi impune dominația regimul fascist a urmărit anihilarea oricărui spirit critic şi transformarea comunității de indivizi într-o “colectivitate” amorfă, supusă voinței conducătorului.

Înregimentarea copiilor şi tinerilor

Această intenție s-a realizat în practică pornind de la nivelul tinerelor generații deoarece în viziunea fascistă copiii, viitorii cetățeni ai patriei, trebuiau să aparțină mai mult Statului decât familiilor lor. Astfel sunt create organizații de copii (încă de la 6 ani) şi tineret (8-18 ani) cu uniforme, drapele, activități proprii. Adolescenții sunt supuşi antrenamentelor militare, tinerele fete intră în organizații specifice. Învățământul general este strict controlat, profesorii trebuie să predea ideile regimului, învățătorii apar la clase în uniforma fascistă iar elevii sunt crescuți în cultul fanatic al Ducelui (motto-ul tinerei generații era “Crede!, Supune-te!, Luptă!” .

Copii din organizația fascista Ballila

Supravegherea adulților

Odată adult, italianul se afla în continuare sub controlul statului. Aproape omniprezente, organele de represiune ale statului (poliția politică) eradicau orice formă de critică. Profesiunile liberale erau supravegheate prin intermediul “ordinelor” (asociațiilor) profesionale la care adeziunea era obligatorie. Clasa muncitoare a fost organizată în

sindicate fasciste, singurele autorizate, iar timpul liber a fost supus la rândul său controlului prin evenimente culturale, divertisment, călătorii colective toate desfăşurate la inițiativa şi sub autoritatea statului.

Propaganda

O propagandă agresivă însoțeşte manifestările publice ale Statului Totalitar. "Ducele" – conducătorul suprem este pretutindeni: călătoreşte des în toată Italia, participă la grandioase parade militare, este fotografiat în toate circumstanțele. În discursurile sale publice, radiodifuzate în toată Italia, care comentează marile evenimente sau anunță deciziile sale, Mussolini utilizează cuvinte simple dar cu impact asupra maselor, elocvența sa oratorică, populistă şi demagogică, entuziasmând astfel marile adunări populare.

Controlul mijloacelor de expresie

Partidul controlează toate mijloacele de expresie – presă, radio, carte – prin intermediul Ministerului Presei şi Propagandei, iar începând cu anii 30 regimul a stimulat creşterea cinematografiei italiene (Festivalul Internațional de la Veneția, studiourile Cinecitta). Producțiile cinematografice ale perioadei fasciste au fost însă mediocre, evitând problemele reale ale societății şi concentrându-se asupra divertismentului sau exaltării naționalismului prin mitizarea trecutului (Imperiul Roman mai ales), în timp ce documentarele au fost destinate exclusiv "realizărilor" regimului.

6.4.3. Statul corporatist

Corporatismul

Fascismul afirma că este capabil să ofere problemelor sociale o altă soluție decât cea marxistă şi, în consecință, regimul a promovat o legislație socială avansată – concedii plătite, asigurări medicale şi sociale, programe de formare profesională. Dar, datorită tensiunilor din anii 20, antagonismele sociale nu au dispărut şi fascismul, ostil ideii de luptă de clasă, a considerat că Statul trebuie să realizeze "*o singură realitate economică şi politică*", corporatismul care îi permitea eliminarea sindicatelor de inspirație marxistă, supunerea raporturilor economice şi sociale unei discipline comune şi integrarea lor în statul

fascist.

Astfel în 1926 legea Rocco asupra corporațiilor declară monopolul sindicatelor fasciste şi grevele sunt interzise. În 1927 apare Charta Muncii (completată prin legea din februarie 1934) ce instituie statul corporatist: muncitorii şi angajații sunt grupați în 22 de corporații (grupuri profesionale organizate pe ramuri de producție). Un Consiliu Național reuneşte conducătorii corporațiilor şi reprezentanți ai Partidului şi Statului, iar în 1938 acest organism va înlocui Camera deputaților sub denumirea de Camera Fasciilor şi Corporațiilor. Practic pentru fiecare profesiune era recunoscut un singur sindicat muncitoresc şi un singur sindicat patronal, toate conflictele de muncă aflându-se sub arbitrajul statului.

6.4.4. Reconcilierea cu Biserica catolică

Concordatul de la Laterano

Una dintre primele preocupări politice ale lui Mussolini a fost de a rezolva "chestiunea romană" – problema apărută după 1870 datorită anexării Romei de noul stat italian, gest pe care Biserica Catolică refuza a-l recunoaşte. După trei ani de negocieri, în 1929, sunt încheiate acordurile de la Laterano prin care se garantează suveranitatea papală asupra oraşului Vatican şi este acordată o compensație financiară serioasă pentru pierderea statului papal. Un alt act (Concordatul) normalizează apoi relațiile dintre Biserică şi stat: catolicismul este recunoscut drept religie oficială, mariajul religios primeşte valoare legală, divorțul este interzis, învățământul religios reintră în procesul de educație.

Prin aceste gesturi, care asigură Bisericii avantaje importante, Mussolini îşi raliază majoritatea catolicilor deşi tensiunea nu este complet îndepărtată (partidul popular rămâne interzis, publicațiile catolice sunt atent supravegheate iar puternicile organizații grupate în Acțiunea Catolică îşi continuă existența). În ansamblu însă regimul fascist reuşise o spectaculoasă apropiere de Biserică iar relațiile cordiale sunt vizibile în epocă, adeseori figuri importante ale ierarhiei catolice participând la ceremoniile oficiale ale statului fascist.

Test de autoevaluare 4

4.1. Explicați motivele introducerii corporatismului.
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 145

6.5. Evoluția Italiei mussoliniene

6.5.1. De la economia liberală la " marile bătălii"

În domeniul economic, fascismul, care în 1921 afirma solemn ataşamentul față de proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, a trecut treptat la măsuri etatiste datorită atât nevoii sistemului de a elimina formele de libertate individuală existente cât şi unor conjuncturi economice nefavorabile.

Politica economică liberală

Astfel până în jurul anului 1925 politica economică a noului regim va fi una liberală. După instaurarea dictaturii şi revenirea la ordinea publică, mediile de afaceri şi-au recăpătat încrederea iar Ministrul de finanțe De Stefani a introdus o serie de măsuri ce au contribuit la redresarea economică. Cheltuielile statului au fost reduse şi fiscalitatea severă pentru veniturile înalte abolită, concomitent cu crearea unui sistem mult mai echilibrat de impozite pe venit.

Au fost încheiate tratate de reducere a taxelor vamale cu Franța, Austria şi Germania ceea ce a condus la relansarea comerțului exterior şi s-a ajuns la acorduri speciale cu Statele Unite şi Anglia prin care rambursarea datoriilor de război a fost eşalonată pe 62 de ani cu o dobândă fixă. În plus, în această perioadă investițiile străine în Italia cresc în volum şi sunt contractate noi împrumuturi fiind finanțată astfel redresarea economică. În consecință, producția industrială îşi revine, dublându-se practic între 1921 şi 1926, iar şomajul regresează puternic.

Creşterea importurilor a provocat însă o presiune puternică asupra lirei care scade de la 5 cenți SUA (1923) la 3,3 (1926). Majoritatea economiştilor propun o politică a inflației controlate dar, în numele prestigiului statului şi al monedei naționale, Mussolini va rupe cu liberalismul şi se va orienta spre o economie dirijistă, reprezentată în mod propagandistic de "marile bătălii".

„Marile bătălii"

- *"bătălia lirei*" (1926) - Banca Italiei primeşte monopolul emisiunilor monetare, prețurile sunt controlate de guvern, sunt contractate importante împrumuturi americane, este practicată o politică deflaționistă clasică însoțită de un buget de austeritate. Valoarea lirei urcă spectaculos, în decembrie 1927 moneda fiind stabilizată la valoarea de 79 mg aur, respectiv 28% din valoarea antebelică. Supraevaluarea lirei a atras însă frânarea exporturilor şi încetinirea expansiunii economice. Sudul este practic sacrificat datorită dependenței sale de exporturile agricole.

- "*bătălia grâului*" - insuficiența producției agricole italiene este recuperată prin reluarea, cu o amploare necunoscută până atunci, a politicii preconizate încă din 1880 legea bonificării

integrale (1920) pune în valoare terenuri necultivate şi 5 milioane de hectare sunt reamenajate şi reintroduse în circuitul agricol. Succesul cel mai puternic mediatizat este asanarea mlaştinilor pontine unde sunt instalate mii de exploatări agricole şi edificate localități agrare noi (Littoria, Pontinia). Practic, în 1933 producția agricolă este dublă față de 1925 (de la 5 milioane tone la 8,5 milioane) şi Italia poate renunța la importurile de cereale care dezechilibrau puternic balanța comercială.

Mussolini în timpul "bătăliei grâului", fără cămaşă, între muncitorii agricoli.

- este declanşat un *vast program de munci publice*, necesar absorbției şomajului: peste 600 de km de autostrăzi, electrificarea rețelelor ferate, marele tunel din Apenini (18 km), apeducte, gări, redimensionarea Romei (construirea de locuințe sociale, apariția unor cartiere şi bulevarde noi, a unui ansamblu sportiv monumental, a Forului Italic, degajarea siturilor arheologice).

- *ampla politică în favoarea natalității*: propagandă în favoarea mariajului, acordarea de avantaje familiilor numeroase, introducerea impozitului pe celibat, interzicerea emigrației în 1928. Rezultatul: Italia numără în 1939 45 milioane de locuitori, aproximativ cât Franța dar pe o suprafață de două ori mai mică. Trebuie însă luat în considerare faptul că această creştere demografică s-a datorat în special scăderii mortalității, interzicerii emigrației şi întoarcerii a numeroşi imigranți.

6.5.2. Criza economică

Criza economică mondială

În 1930 Italia este sever atinsă de criza economică mondială. Valorile bursiere cad la 50%, comerțul exterior pierde peste 2/3 (inclusiv datorită diferenței între prețurile mondiale şi cele italiene, superioare din cauza cursului supraevaluat al monedei) iar numărul de şomeri atinge 1,3 milioane în 1932.

În fața crizei regimul fascist adoptă un plan riguros de măsuri. Statului îi este încredințat monopolul comerțului exterior, schimburile comerciale sunt strict controlate, sunt introduse tarife protecționiste. Se încheie o serie de acorduri tip clearing cu Germania şi România pentru a se procura materii prime fără a fi scoase devize din țară.

Politica autarhică

Opțiunea preferată pentru ieşirea din criză este politica autarhică, ceea ce presupunea o accentuare a rolului statului în economie. Exemplul exista deja, în 1931 Banca Comercială fusese salvată prin intervenția statului şi acesta obținuse în schimb majoritatea acțiunilor. Cu ajutorul fondurilor publice, diverse societăți de stat accelerează cercetarea şi exploatarea produselor necesare economiei italiene (este creată Agip - Agenția generală a petrolului italian).

Implicarea statului în industrie

În 1933 este creat IRI (Institutul pentru reconstrucție industrială) destinat sprijinirii băncilor aflate în dificultate prin cumpărarea de către stat a acțiunilor industriale posedate de către acestea. Statul, devenit pe această cale un proprietar important, va gestiona aceste acțiuni dezvoltând diferite holding-uri (Finsider - metalurgie, Finmare - construcții navale), implicându-se prin această uriaşă agenție națională ce beneficiază de resursele publice, direct în efortul de producție. Din 1937, IRI devine instituție a statului iar în 1940 puterea centrală controlează practic peste 20% din totalul investițiilor italiene.

Cu toate acestea, participarea statului fascist la viața economică nu a implicat nici naționalizare, nici socialism, capitalul privat continuând să dețină părți însemnate din avuția națională şi din societățile controlate de IRI. Marile grupuri industriale au fost în continuare preponderente în industrii precum construcția de autovehicule, textile, chimică, electrică dar capitalul privat, datorită intervenției statului în domeniul investițiilor s-a putut degaja de sectoarele mai puțin rentabile.

Mobilizarea resurselor naționale

Depăşirea crizei economice printr-o politică de autarhie a însemnat şi mobilizarea resurselor naționale (de la aurul deținut de populație la fierul din insula Elba sau modestele rezerve de cărbune din Sardinia) precum şi reorientarea schimburilor comerciale în profitul aliatului german devenit principalul client şi furnizor al Italiei. În acelaşi timp, în octombrie 1936, lira italiană este devalorizată pentru a permite echilibrarea balanței comerciale.

Bilanț

Bilanțul politicii economice mussoliniene este inegal: autarhia nu a reuşit asigurarea independenței energetice şi nu a redus penuria de materii prime siderurgice. Bunurile de consum au fost raționalizate şi puterea de cumpărare a populației a stagnat, suprapopularea din sud nu a fost absorbită iar sacrificiile impuse populației au fost substanțiale. Dezvoltarea economică s-a realizat în favoarea nordului, a marilor aglomerări urbane şi a porturilor. Însă în această epocă s-au pus bazele infrastructurii “capitalismului de stat” care va permite miracolul economic italian de după cel de-al doilea război mondial.

Test de autoevaluare 5

5.1. Menționați principalele măsuri introduse de ministrul de finanțe De Stefani pentru redresarea economică.
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………

5.2. Precizați elementele constitutive ale politicii italiene de autarhie economică.
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 145

6.6. Italia în apropierea celui de-al doilea război mondial

Perioada consensului

La începutul anilor '30, elementul esențial al consensului național şi al apropierii dintre mase şi partidul fascist îl reprezenta mândria italienilor de a deveni o mare putere iar până în 1935 adeziunea țării la programul propus de Mussolini este reală, deşi nu toată Italia este fascistă.

Clasele mijlocii susțineau regimul chiar dacă nivelul şi condițiile de viață sunt în scădere (dificultățile monetare şi creşterea prețurilor) deoarece exista posibilitatea compensării acestor neajunsuri prin promovare socială prin administrație sau partid. Muncitorii sunt flatați de regim, dar atent supravegheați şi îşi văd nivelul de trai ameliorat. Practic, în această perioadă, regimul fascist renunță la veleitățile revoluționare declarate la debutul ascensiunii sale şi devine treptat un instrument al claselor conducătoare reuşind să echilibreze interesele contradictorii ale marelui capital, ale burgheziei şi ale lumii muncitoreşti.

Erodarea legitimității

După 1935 însă, regimul devine tot mai dur. Aventurile externe ambițioase ale Italiei (războiul etiopian, intervenția din Spania, apropierea de Germania nazistă) angajează la maximum resursele economice şi militare italiene, iar în țară se instalează economia de război. Tot mai multe sacrificii sunt solicitate din partea populației şi după propaganda pentru reducerea voluntară a consumului în timpul războiului din Etiopia, în 1939 statul fascist trece la raționalizarea

strictă a unor alimente, a benzinei şi electricităţii.

„Omul nou”

În acelaşi timp, puterea personală a Ducelui creşte şi în 1939 suprimă Camerele de deputaţi înlocuindu-le cu Camera Fasciilor şi a Corporaţiilor. Regimul derapează treptat de la intenţiile proclamate anterior şi sub impulsul secretarului general al partidului Achille Starace fascismul încearcă să impună societăţii italiene tiparul “omului nou” – determinat, sportiv, viril - după modelul nazist şi comunist printr-o campanie majoră îndreptată împotriva stilului de viaţă “decadent” al burgheziei. Totodată, în 1938, este introdusă “legislaţia de apărare a rasei” împotriva evreilor (după acelaşi model german) dar aceasta va fi aplicată cu numeroase derogări şi rasismul italian rămâne limitat.

Dezacordurile cu Biserica

Tentativa regimului de a accentua controlul asupra tineretului a produs apariţia dezacordurilor cu Biserica. În 1931 tensiunile sunt legate de autonomia mişcărilor de tineret catolice şi Papa Pius al XI-lea deşi nu condamnă în mod deschis fascismul, va declara că a acordat regimului “ o favoare şi o încredere excesivă”. Deşi urmaşul său, Pius al XII-lea, ales în 1939, se va dovedi mult mai conciliant faţă de regim, îndepărtarea bisericii de fascism va duce la îndepărtarea catolicilor faţă de puterea politică şi la slăbirea substanţială a bazei populare a acesteia.

Ralierea opoziţiei

Totodată, în apropierea regelui, se produce ralierea forţelor nefasciste (aristocraţi, militari) ce scapă controlului absolut şi care solicită regelui eliminarea lui Mussolini. De altfel, chiar în partidul acestuia luptele dintre clanurile administrative şi corupţia generalizată contribuie la declinul treptat al autorităţii statului fascist.

În aceste condiţii – o dictatură tot mai abuzivă şi tot mai mult lipsită de sprijinul popular, o economie salvată doar de intervenţia masivă a statului şi o societate în care subzistă contradicţii profunde – Italia mussoliniană se aventurează în cea de-a doua conflagraţie mondială ca va accelera dezagregarea regimului şi va conduce la eşecul final al experimentului fascist.

6.7. Bibliografie

Jean-Claude Lescure, *Fascismul şi nazismul*, Iaşi : Institutul European, 2002

James Gregor, *Feţele lui Ianus : marxism şi fascism în secolul XX*, Bucureşti : Univers, 2002

Mark Robson, *Italia: liberalism si fascism, 1870 – 1945*, Bucureşti : All, 1997

Max Gallo, *Italia lui Mussolini*, Bucureşti : Editura Politica, 1969

6.8. Răspunsuri la testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. Dezechilibrele economice (industrii moderne, dezvoltate rapid şi sectoare deficitare, o agricultura inegal dezvoltată incapabilă să asigure necesarul alimentar) şi geografice (un Nord industrial, dezvoltat şi un Sud suprapopulat şi retardat economic). Problema reconversiei economiei de la război la pace, falimentele numeroase după 1918 şi şomajul galopant, criză monetară, deprecierea lirei italiene şi creşterea substanțială a prețurilor.
1.2. Înainte de război sistemul electoral italian era grevat de sufragiul cenzitar foarte restrâns, de recomandarea papală adresată catolicilor de a nu participa la viața politică, de faptul că mai mult de o treime din electori erau analfabeți. Forța politică conducătoare aparținea burgheziei urbane, liberale şi laice pe plan politic dar conservatoare în plan social. Existența chiar în rândurile burgheziei a ideilor anticapitaliste şi antiparlamentare şi un proletariat atras de anarho-sindicalism şi marxism radical.
1.3. Problemele economice majore au produs pauperizarea clasei mijlocii moderate şi democrate. Deziluzia provocată de "victoria mutilată" şi reacția naționalistă, agitația revoluționară postbelică şi conflictele rurale în Sud au constituit premisele unei confruntări sociale între o stângă tot mai radicală şi o dreaptă speriată de o eventuală explozie socialistă. Italia continuă să fie guvernată de partide tradiționale care refuză reforme consistente dar se dovedesc incapabile să mențină ordinea iar segmentele sociale de mijloc îşi pierd încrederea în statul liberal burghez şi se vor apropia de un grup politic opus revoluției şi dornic de a instaura ordinea socială , partidul fascist.

Test de autoevaluare 2

2.1. Fascia are valențe ambigue desemnând la sfârşitul sec. XIX grupurile de țărani revoltați din Sicilia dar Mussolini va face referințe la fasciile antice – simbol în Imperiul Roman al autorității, "al unității, forței, justiției".
2.2. Grupările paramilitare – Fasciile de Luptă, apoi Cămăşile Negre; Partidul Național Fascist şi programul său moderat; sindicatele fasciste; violența permanentă împotriva reprezentanților stângii.
2.3. "Marşul asupra Romei" şi momentul în care regele îi oferă lui Mussolini mandatul de prim-ministru. Mandat excepțional obținut de la Camera Deputaților. Alegerile din august 1924 şi triumful PNF urmat de îndepărtarea din guvern a miniştrilor non-fascişti. Legile "fascistissime" de apărare a statului prin care "Ducele" era responsabil doar în fața regelui şi putea guverna prin ordonanțe, Consiliul de Miniştri avea doar un rol consultativ iar Parlamentul pierdea puterea reală. Decretele din noiembrie 1926 care suspendau libertățile individuale, suprimau sindicatele şi organizațiile politice nefasciste iar toți deputații opoziției erau deposedați de mandatele lor.
2.4. Fascismul s-a impus atât prin intimidare şi violență dar şi datorită erorilor adversarilor politici: grevele neîncetate şi de cele mai multe ori infructuoase epuizaseră combativitatea unei clase muncitoare lipsită încă de maturitate politică. Ineficacitatea, chiar îngăduința, guvernărilor moderate au facilitat extinderea agresiunilor fasciste asupra unui regim parlamentar fără rădăcini profunde. Lipsa de reacție a opiniei publice şi primele realizări sociale ale regimului mussolinian au condus rapid la supunerea Italiei.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test, europene. s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare de***

<u>forţă pentru principalele puteri-studiaţi capitolul 6.3. şi bibliografia indicată.</u>

Test de autoevaluare 3

3.1. a. Liberalismul, Socialismul, Sindicalismul.
b. Liberalismul pune statul în serviciul individului şi îi limitează funcţiile la supravegherea respectării libertăţilor individuale iar democraţia liberală a dus la fracţionare partinică, abuzuri de putere ale parlamentarismului şi la iresponsabilitatea adunărilor reprezentative. Socialismul şi sindicalismul reduc
mişcarea istorică la lupta între clase, ignoră statul, caută în domeniul economic funcţii sindicale numeroase şi apăsătoare atât pentru muncitori cât şi pentru patroni. Toate la un loc, în viziunea fascistă au un rol nefast asupra ordinii sociale, discipline colective şi regulilor morale.
c. "Statul fascist, sinteză şi unitate a tuturor valorilor, interpretează, dezvoltă şi dă forţă vieţii întregului popor…. cuprinde clasele într-un bloc unic economic şi moral…. este forma cea mai înaltă şi cea mai puternică a personalităţii…. este o forţă, dar o forţă intelectuală şi morală care rezumă toate formele vieţii umane….. reprezintă o formă şi o regulă interioară, o disciplină totală: el pătrunde în voinţă şi în inteligenţă….. aduce soluţii pentru probleme universale în domeniul politic…. economic… moral." Practic avem de-a face cu un discurs tipic mussolinian, demagogic şi populist, folosind cuvinte şi expresii care entuziasmează auditoriul fără a avea vreo însemnătate concretă, dar răspunzând frustrărilor şi complexelor identitate colective (*sinteză, unitate, forţă, bloc, formă, regulă, disciplină, voinţă, inteligenţă, soluţii, universale, moral*)
<u>Notă</u>: ***<u>În cazul în care nu aţi răspuns corect la ultima sarcină de lucru reluaţi lectura documentului urmăriţi cuvintele care se repetă, subliniaţi-le şi puneţi-vă în locul auditorului.</u>***

Test de autoevaluare 4

4.1. corporatismul - organizarea sindicatelor muncitoreşti şi patronale pe grupuri profesionale şi ramuri de producţie - îi permitea lui Mussolini eliminarea sindicatelor de inspiraţie marxistă, supunerea raporturilor economice şi sociale unei discipline comune şi integrarea lor în statul fascist.

Test de autoevaluare 5

5.1. Cheltuielile statului au fost reduse şi fiscalitatea severă pentru veniturile înalte abolită, a fost creat un sistem mult mai echilibrat de impozite pe venit, au fost încheiate tratate de reducere a taxelor vamale cu Franţa, Austria şi Germania şi acorduri speciale cu Statele Unite şi Anglia prin care rambursarea datoriilor de război a fost eşalonată pe 62 de ani cu o dobândă fixă, au fost contractate noi împrumuturi.
5.2. Politica autarhică presupunea o accentuare a rolului statului în economie astfel încât acestuia îi este încredinţat monopolul comerţului exterior, schimburile comerciale sunt strict controlate, sunt introduse tarife protecţioniste, se încheie acorduri tip clearing cu Germania şi România pentru a se procura materii prime fără a fi scoase devize din ţară sunt acordate fonduri publice pentru exploatarea produselor necesare economiei italiene. Este creat IRI, destinat sprijinirii băncilor aflate în dificultate prin cumpărarea de către stat a acţiunilor industriale posedate de către acestea, sunt mobilizate resursele naţionale iar schimburilor comerciale sunt reorientate spre Germania.

6.9. Lucrare de verificare 2

Pe baza textului unității şi a bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat pe tema ”Fascismul italian: ideologie şi regim politic ”.

Punctele care trebuie atinse sunt: ideologia fascistă – statul totalitar, partidul-stat, conducătorul suprem, corporatismul, “omul nou” - , regimul politic – instaurare, cucerirea şi transformarea instrumentelor puterii, evoluții economice, declin-, concluzii.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
b. se trimite prin poştă tutorelui.
c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.
Criteriile de evaluare sunt:
- claritatea exprimării şi absența formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.

Unitatea de învățare Nr. 7

EUROPA OCCIDENTALĂ DUPĂ 1945

Cuprins

7.1. Obiective

- Identificarea elementelor constitutive ale contextului istoric postbelic în care au evoluat democrațiile occidentale.
- Analizarea schimbărilor politice din Europa de Vest în perioada postbelică.
- Relaționarea secvențelor istorice de ordin economic, politic şi social.
- Interpretarea fenomenelor economice şi politice specifice acestei perioade.

7.2. Europa Occidentală după al doilea Război Mondial

7.2.1. Reconstrucția postbelică

Istoria construcției europene ar putea fi denumită la fel de bine istoria reconstrucției europene. În 1945, Europa a încetat să fie un subiect al relațiilor internaționale şi soarta sa era decisă în afara granițelor sale, la Moscova sau Washington.

Pierderi umane şi distrugeri materiale

După al doilea război mondial distrugerile fizice erau imense iar pierderile umane inestimabile. În Europa numărul morților a atins 40 de milioane, cel al refugiaților 30 de milioane. Dincolo de pierderile de vieți omeneşti, e dificil de calculat care a fost impactul războiului în termeni de deficit de naşteri sau în termeni de mortalitate şi de îmbătrânire a populației. La fel în cazul pierderilor economice: distrugerile propriu-zise erau completate de o teribilă uzare morală a investițiilor. În Germania, de exemplu, pierderile urcau până la aproape 20% din

potențialul industrial german, dar industria constructoare de maşini, foarte puțin afectată, probabil că nu ar fi avut probleme în a le înlocui. Marea dificultate era reprezentată însă de „disoluția” infrastructurii şi distrugerile din zonele urbane unde în jur de 25% din fondul de locuințe la nivelul întregii Germanii a dispărut.

Probleme economice postbelice

În Franța, 80% din instalațiile portuare au fost distruse, 25% din locomotive şi jumătate din vagoane, 20% din capitalul imobiliar, 60000 de întreprinderi industriale şi agricole. Instalații industriale în valoare de peste 10 miliarde de franci au fost demontate şi trimise în Germania (în contrapartidă, în Danemarca şi Norvegia mecanizarea industriei a crescut cu 15-20% în timpul conflictului).

Producția de carne a scăzut cu o treime pe parcursul războiului, cea de pâine cu 60%, exporturile erau în unele cazuri egale cu zero. Criza exporturilor europene avea să dea naştere aşa-numitului „***dollar gap***”, un deficit imens în relațiile comerciale cu Statele Unite care cauzează o penurie de dolari la nivelul Europei Occidentale.

Obiectivele reconstrucției

Obiectivele centrale ale primelor guverne postbelice erau evitarea unui nou eşec al păcii şi a revenirii crizei economice mondiale. În consecință, în majoritatea statelor occidentale răspunsul guvenamental a fost de două tipuri:

Modalități de depăşire a crizei

- dirijist: dirijismul naționalizărilor, al planificării şi al investițiilor publice în Italia şi Franța, dirijismul politicilor financiare ca în Germania şi Japonia (planificarea vizează de fapt o liberalizare a economiei în etape)
- empiric: cazul Marii Britanii unde chiar dacă au existat naționalizări masive, acestea nu erau cuplate cu o planificare bine pusă la punct.

Reconstrucția economică a înregistrat succese remarcabile după criza de reconversie din 1946 -1947:

Producția manufacturieră în principalele state vest-europene (1938=100)

Parametrii creşterii economice

Statul	**1947**	**1948**	**1949**	**1950**
Marea Britanie	115	129	137	151
Franța	95	108	118	128
Germania	33	50	75	95
Italia	93	93	101	115
Belgia	105	115	122	125
Olanda	104	113	126	139

7.2.2. Rolul Statelor Unite ale Americii în reconstrucția europeană

Extinderea New Deal-ului în Europa

Rolul Statelor Unite în reconstrucția Europei Occidentale a fost crucial. Din punct de vedere american, stabilitatea lumii depindea de reconstrucția rapidă a Europei de Vest. America nu a contribuit numai financiar (circa 25 de miliarde de dolari în credite şi sume nerambursabile în primii şase ani postbelici), dar a oferit şi un model politico-economic şi social.

Rezultatele planificării americane în ceea ce priveşte Europa Occidentale erau în bună măsură o extindere a filosofiei, metodelor şi chiar a politicilor New Deal-ului în Europa: aceasta însemna mai mare eficiență economică prin planificare, încurajarea schimbării sociale pentru a da naştere unei societăți prospere, sensibile la schimbare, dar şi stabile.

Mai mult, Germaniei nu i s-a permis crearea unei ideologii proprii a reconstrucției. Chiar şi în 1949 tutelajul aliat este complet şi înainte de această dată Germania nu a fost stăpână peste propria reconstrucție. Golul este umplut de modelul american în principal şi, dat fiind locul ocupat de Germania de Vest în Europa Occidentală, Statele Unite au dobândit şi în acest fel o pondere uriaşă în reconstrucția Europei ca întreg.

Planul Marshall

Planul Marshall (după numele secretarului de stat George Marshall) dădea măsura rolului american în Europa postbelică. În spatele acestuia se afla viziunea americană a unei Europe unite şi eficiente, a unei arii economice unice, bazate pe liber schimb, dar şi pe principiile democratice. Programul, aprobat de Congresul american în aprilie 1948, implica furnizarea a 13 miliarde de dolari pe parcursul a 4 ani. 90% din sumă era reprezentată de bani nerambursabili, restul de împrumuturi cu dobândă mică (2,5%/an, plătibili începând cu 1956). Planul era administrat de la Washington de către *Economic Cooperation Administration* care avea birouri în fiecare țară.

Statul	**Suma primită prin Plan**
Marea Britanie	3, 176 mld
Franța	2,706 mld
Italia	1,474 mld
Germania Occidentală	1,389 mld
Olanda	1,079 mld
Grecia	700 mil.
Austria	700 mil.

OECD

Rezultatul în Europa al lansării planului în iulie 1947 a fost crearea în 1948 a *Organizației pentru Cooperare Economică în Europa* (din martie 1948 avea 15 membri prin adăugarea Germaniei Occidentale) şi punerea bazelor procesului de construcție europeană.

Denazificarea

O dimensiune importantă a procesului de reconstrucție a fost denazificarea societății vest-germane. Ea a presupus arestarea şi pedepsirea liderilor nazişti, „denazificarea” societății germane prin îndepărtarea unui mare număr de membri de partid, oficiali şi oameni politici, interzicerea oricăror manifestări publice ale nazismului, distrugerea literaturii naziste, reorganizarea curriculei şcolare şi universitare, îndepărtarea omniprezentelor însemne ale partidului, condamnarea publică a atrocităților regimului (filme despre lagărele de concentrare unde prezența este obligatorie). Denazificarea a fost, însă, un proces lent şi în mod necesar incomplet întrucât era imposibil să asiguri funcționarea statului şi societății germane în condițiile în care ar fi trebuit să marginalizezi mare parte a celor cinci milioane de membri ai NSDAP.

Dezechilibrele demografice

La nivel social, pierderile masive în rândurile populației masculine (Germania pierde 2,5 milioane de militari, mulți dintre ei între 18 şi 23 de ani) s-au tradus în Germania printr-o disproporție între populația feminină şi cea masculină: 79 de bărbați la 100 de femei. Celelalte state occidentale nu au trebuit să facă față unei probleme de o asemenea magnitudine.

Peste tot în Europa războiul a generat aşteptări de mai bine, presiuni populare pentru reforme sociale. Dificultățile economice au descurajat, însă, reformele de acest tip (cu excepția Marii Britanii şi a Suediei).

Imitarea stilului de viață american

În paralel, a început procesul de „americanizare” a societăților europene (nivelul de viață american la sfârşitul războiului era de 1,6 ori mai ridicat decât în Anglia şi de peste 3 ori decât în Austria). Această discrepanță a dat naştere tendința imitării stilului de viață şi a valorilor americane. Planurile americane de reconstrucție a continentului includeau o dimensiune considerabilă a americanizării culturale, acum neglijată în parte tocmai datorită succesului ei.

În Germania, datorită ocupației, influența modelului american la nivelul societății era cea mai vizibilă. Programe radio şi instrucțiuni au fost create pentru soldați privind modul de abordare a populației germane. Ocupația americană a Germaniei, mult mai generoasă pe plan personal decât cea britanică, a creat un mare entuziasm pentru stilul american de viață. Soldații americani, în ciuda a numeroase incidente în perioada inițială, erau mai apreciați decât cei francezi sau britanici. Prizonierii germani deținuți în America fuseseră în general bine tratați, iar bazele americane ofereau slujbe într-o perioadă foarte dificilă (în 1951 248000 de germani lucrează pentru armata americană.)

Test de autoevaluare 1

1.1. Explicați pe scurt termenul de ***dollar gap***.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

1.2. Menționați principalele obiective ale guvernelor postbelice.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

1.3. Identificați perspectiva americană asupra reconstrucției Europei post-belice, tradusă prin Planul Marshall.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

1.4. Precizați în ce a constat denazificarea Germaniei.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 165

7.3. Evoluții în plan economic ale democrațiilor occidentale

7.3.1. Miracolul economic

„Miracolul economic”

Creşterea economică agresivă ce a purtat denumirea de „miracolul economic” a durat numai timp de o generație (1950-1973). Între 1950 şi 1975, 12 economii vest-europene au crescut în medie cu 4,7% anual şi amploarea fenomenului este vizibilă daca ne raportăm la creşterea economică pe termen lung a acestor state (2,2% intre 1775 şi 1992). Ca termen de comparație, o rată de creştere comparabilă a fost atinsă numai în cele patru decenii premergatoare primului război mondial .

Consensul social

Termenul de „miracol economic” este aplicabil în special evoluției economice a Germaniei Federale, Italiei şi Franței în perioada postbelic. Una dintre precondițiile de bază ale acestui fenomen a fost consensul între lumea sindicală, cercurile patronale şi autoritățile guvernamentale adepte ale statului-providență. Cele trei elemente (guvernul, sindicatele şi patronatul), tradițional aflate pe poziții adverse, au reuşit să ajungă la un acord care avea drept obiectiv pe termen lung creşterea economică.

Odată intrate într-o fază de creştere economică rapidă, statele vest-europene au consolidat acest consens prin construirea unui set de politici sociale menite să asigure în esență egalitatea de şanse: educație şi asistență medicală gratuită, diferite forme de protecție socială. Acest consens avea să fie, însă, erodat de creşterea prețurilor petroliere în perioada 1973-1979, creştere care creează riscul inflației şi care generează mari presiuni pentru o intervenție a statului în sens deflaționist, în special prin înghețarea salariilor.

Printre cauzele punctuale ale „miracolului economic” pot fi enumerate:

Cauzele „miracolului economic”

- expansiunea comerțului internațional sub impactul liberalizării susținute de GATT: performanța exporturilor europene în perioada postbelică a fost remarcabilă;
- stabilitatea sistemului financiar internațional creat la Bretton Woods (convertibilitatea majorității monedelor europene reprezintă în 1958 un obiectiv împlinit);
- existența unor surse de energie ieftină (petrol şi energie atomică);
- impactul integrării europene: constituirea treptată a unor organisme economice europene precum Uniunea Europeană a Plăților, Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oțelului şi Comunitatea Economică Europeană a avut drept rezultat creşterea comerțului intra-european de la 10 miliarde de dolari în 1950 la 23 de miliarde în 1959;
- rata mare a investițiilor în economie (aproape dublă față de anii '30) combinată cu creşterea rapidă a forței de muncă;
- explozia demografică (populația vest-europeană a crescut cu un sfert între 1945 şi 1970) combinată cu o piață a muncii foarte generoasă din cauza imigrației şi a scăderii dramatice a ponderii agriculturii în ansamblul forței de muncă.

Tabel 1.
Exemplu pentru „miracolul economic” - Dezvoltarea economică a Franței între 1945 şi 1958 (1938 = 100)

	1945	**1950**	**1952**	**1954**	**1956**	**1958**
Producția agricolă	61	102	103	117	112	116
Producția industrială	50	128	145	159	188	213
Volumul importurilor	34	104	116	126	166	174
Volumul exporturilor	10	161	161	196	202	233
Produsul Național Brut	54	118	129	140	156	167

Neocapitalismul

Extrem de important a fost rolul activ asumat de guverne în gestionarea economiei prin manipularea fiscalității şi a cheltuielilor bugetare pentru a susține o creştere constantă, o economie fără şomaj. Neocapitalism este termenul care desemnează acest nou tip de

economie în care proprietatea de stat coexistă cu cea privată şi statul îşi asumă un rol proeminent în economie.

John M. Keynes
1883-1946

Evoluțiile în gândirea economică au avut, de asemenea, un impact decisiv: cea mai importantă consecință a keynesianismului poate fi considerată a fi abandonarea ortodoxiei bugetare care se dovedise atât de dăunătoare în timpul Marii Crize. Obiective guvernului erau în general: creşterea venitului național, stabilitatea prețurilor, echilibrul balanței de plăți, o distribuire mai echitabilă a veniturilor, protecție socială.

Interconectarea politicilor economice şi sociale

Toate acestea erau considerate posibile datorită teoriei economice keynesiene. De vreme ce adoptarea politicilor keynesiene presupunea asumarea obiectivului de natură socială al unei economii fără şomaj, politicile sociale şi cele economice erau interconectate. Dacă economia fără şomaj era primul obiectiv, al doilea era egalitatea de şanse în educație, sănătate şi pensii.

Amploarea acestor obiective a modificat radical natura statului postbelic. Sistemele cele mai extensive puteau fi întâlnite în Marea Britanie şi Suedia. Cheia de boltă era sistemul de sănătate care, din nefericire, a devenit din ce în ce mai greu de susținut financiar odată cu creşterea duratei medii de viață, cu apariția unor noi tratamente pentru boli până atunci incurabile, cu utilizarea unor instrumente tot mai scumpe.

Creşterea nivelului de viață

Amploarea miracolului economic vest-european a fost cu adevărat extraordinară. Anii '50 sunt anii în care se manifestă o creştere spectaculoasă, cu mult deasupra tendințelor istorice, calculate fie plecând de la perioada 1870-1913 sau de la cea interbelică. Nivelul de viață la sfârşitul anilor '80 față de 1929 este de cinci ori mai ridicat în Italia, de 4,5 ori în Germanie Federală, în Franța 3,5, în Marea Britanie de 3 ori. Transformările din viața de zi cu zi sunt în egală măsură miraculoase şi dacă în ecuație sunt introduse transformările aduse de noile categorii de bunuri de consum, indicele este 10 în cazul Italiei, 9 pentru RFG, 7 pentru Franța, şi 6 pentru Marea Britanie.

<u>Glosar :</u>

Keynesianism – teorie economică aparținând economistului britanic John Maynard Keynes, foarte influentă în primele decenii postbelice. Keynes susținea intervenția activă a guvernului în economie prin controlul politicilor monetare şi prin investiții publice (cheltuind, dacă era nevoie, în deficit) pentru a stimula consumul în perioadele de recesiune. Criza anilor '70 şi perioada următoare avea să aducă abandonarea treptată a keynesianismului în condițiile în care guvernele au fost incapabile să rezolve problema şomajului de masă şi să revină la un ritm de creştere susținut.

Welfare state – în traducere ''statul bunăstării''. Termen consacrat de politica guvernului laburist din perioada 1945 - 1951 şi care a ajuns să definească într-o oarecare măsură politicile duse de

statul-providenţă. ''Statul bunăstării'' este statul intervenţionist, statul care redistribuie, statul care prin intermediul politicilor sociale şi economice încearcă să asigure egalitatea de şanse cetăţenilor săi, pornind de la crearea de locuri de muncă până la sănătate şi educaţie gratuite

Creşterea medie anuală a Produsului Intern Brut în principalele state europene în comparaţie cu principalele puteri economice extra-europene:

Ţara	1950-5	1955-60	1960-6	1964-9	1969-73	1970-80
Regatul Unit	2,9	2,5	3,4	2,5	2,8	1,9
Franţa	4,4	4,8	6,0	5,9	6,1	3,6
Germania	9,1	6,4	5,1	4,6	4,5	2,8
Italia	6,3	5,4	5,5	5,6	4,1	3,0
Japonia	7,1	9,0	11,7	10,9	9,3	4,9
SUA	4,2	2,4	4,4	4,3	3,4	3,0

(Anthony Sutcliffe: An Economic and Social Hitory of Western Europe since 1945, London, Longman, 2002, p.240)

7.3.2. Particularităţile cazului britanic

Evoluţia economică a Marii Britanii cel puţin până la sfârşitul anilor '70 a fost complet diferită. S-a vorbit de excepţionalismul britanic, de declinul sau criza britanică, de „omul bolnav al Occidentului". În termeni absoluţi, perioada miracolului economic continental a corespuns în Marea Britanie unor decenii de creştere economică rezonabilă, considerabil deasupra tendinţei istorice.

Ritm lent de dezvoltare

Impresia de criză era dată însă de ritmul mult mai lent de dezvoltare în comparaţie cu state precum Franţa, Italia sau Germania. Nivelul de trai mediu, cel mai înalt din Europa în 1950, este depăşit treptat de unele state continentale, iar la sfârşitul anilor '70 PNB-ul italian îl depăşeşte pe cel britanic. Paradoxal este că această perioadă este asimilată în Regatul Unit cu societatea abundenţei: în 1964 88% dintre casele britanice aveau televizor, 39% frigider şi 56% maşini de spălat.

Declin industrial

Deşi la sfârşitul celui de-al doilea război mondial se afla, spre deosebire de alte state vest-europene, într-o poziţie extrem de favorabilă, Marea Britanie şi-a pierdut relativ rapid poziţiile de vârf deţinute în industrii precum cea auto, electronică sau de construcţii navale, iar produsele britanice s-au văzut puse în dificultate chiar pe piaţa internă.

Declinul relativ al Marii Britanii ca mare putere economică mondială a fost practic inevitabil iar amploarea acestui declin a devenit domeniu de cotroversă. Iată câteva din explicaţiile acestui declin relativ:

Motivele declinului economic britanic

- Marea Britanie era unică în Europa prin lipsa unui rezervor de forţă de muncă agricolă care să poată alimenta expansiunea industrială;

- fiscalitatea ridicată din cauza costurilor exorbitante ale welfare state-ului şi a cheltuielilor militare ridicate;
- implicarea mult prea mare a statului în economie prin naţionalizări, mai ales dacă ţinem seama că pe termen mediu naţionalizările au reprezentat un eşec economic;
- forţa mult prea mare a sindicatelor şi fărâmiţarea lumii sindicale (180 faţă de 16 în RFG);
- nivelul scăzut al investiţiilor în economie şi orientarea capitalului britanic spre investiţii în exterior.

Abia în anii ’80, printr-o infuzie brutală de liberalism, economia britanică a reuşit să se revigoreze.

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Identificaţi şi explicaţi pe scurt principala pre-condiţie a “miracolului economic”.
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

2.2. Observaţi datele din Tabelul 1 şi identificaţi şi explicaţi pe scurt cele două perioade de creştere economică.
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

2.3. Explicaţi pe scurt termenul de “neocapitalism”.
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

2.4. Enumeraţi cauzele ritmului lent de creştere economică în Marea Britanie.
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 165

7.4. Viața politică vest-europeană

7.4.1. Ora zero a politicii Europei Occidentale

Impactul totalitarismelor interbelice

În ansamblul său, după al doilea război mondial, Europa Occidentală s-a unit în jurul valorilor democrației şi capitalismului. Impactul devastator al totalitarismului a determinat asumarea de către majoritatea forțelor politice postbelice a unui set de principii de sorginte liberală. Pentru Germania, mai 1945 reprezintă *Stunde null* – ora zero, momentul unui nou început.

Caracteristici ale forțelor politice

Forțele politice democratice vest-europene aveau câteva caracteristici în comun : anticomunismul, o abordare specifică a spațiului economic, secularizarea. Există o adevărată cultură a consensului, liniile de demarcație ideologice devenind mult mai puțin clare. Există bineînțeles şi excepții. Franța a reprezentat din acest punct de vedere un caz particular: în vreme ce Republica a IV-a a fost permanent amenințată de existența a două forțe radicale care îi contestau însăşi existența (gaulliştii şi comuniştii), Republica a V-a a însemnat marginalizarea unor importante forțe politice (în special, socialiştii) şi lipsa unei alternanțe la putere.

Politica consensului a fost favorizată în țări precum Marea Britanie sau Republica Federală Germană unde sistemul bipartinic a încurajat competiția dintre cele două formațiuni pentru centrul spectrului politic, în vreme ce sistemele multipartinice au încurajat partidele să-şi scoată în evidență individualitatea.

Preponderența conservatoare

În cazul primelor trei decenii postbelice se poate vorbi de o preponderență conservatoare în Vestul Europei. În Germania Occidentală (RFG) creştin-democrații conduşi de K.Adenauer au guvernat singuri sau în coaliție de la crearea statului până în 1969, în Italia tot creştin-democrații – conduşi de De Gasperi - nu au lipsit din nici un guvern format în Italia până în 1994. În Marea Britanie, între 1951 şi 1964, s-au succedat la putere o serie de guverne conservatoare, dar adevăratul simbol al preponderenței menționate mai sus a fost fără îndoială venirea lui De Gaulle la putere în 1958.

Trei dintre conducătorii Europei Occidentale după al doilea război mondial: germanul Konrad Adenauer (1876-1967), italianul De Gasperi (1881-1954) şi francezul De Gaulle (1890-1970)

7.4.2. Curente politice postbelice

Creştin-democrația

Creştin-democrația a fost probabil cea mai importantă mişcare politică la nivelul Europei Occidentale după cel de-al doilea război mondial. O mişcare destul de eterogenă, creştin-democrația a apărut ca un refuz al capitalismului şi marxismului, ambele văzute ca manifestări ale materialismului opus învățăturilor Bisericii (sugestiv, programul din 1947 al Uniunii Creştin-Democrate din Germania se numea *CDU depăşeşte capitalismul şi marximul).* Ea avea să evolueze tot mai spre dreapta începând cu anii '70.

Tendința a fost foarte vizibilă şi anterior pentru că în cele mai multe cazuri partidele creştin-democrate au luat locul dreptei tradiționale, ceea ce a însemnat că adeseori se adresau unui electorat mai conservator decât ideologia partidului. Forța aceste mişcări a venit exact din compromiterea vechii drepte, din anticomunismul foarte ferm afişat, dar şi din flexibilitatea cu care se raporta la reformele sociale. În Germania Federală, doctrina creştin-democrată - ''economia socială de piață'' era menită să îmbine principiile pieței cu o doză de reformism social, chiar dacă nu se mergea atât de departe ca în cazul Marii Britanii.

Legăturile creştin-democrației cu Biserica, foarte importante la început, au devenit tot mai diluate odată cu secularizarea societății occidentale în ansamblu. Spre exemplu, în 1972 Partidul Creştin-Democrat Austriac se declara deschis "*tuturor creştinilor şi celor care din alte motive îşi asumă o viziune umanistă asupra omului*''.

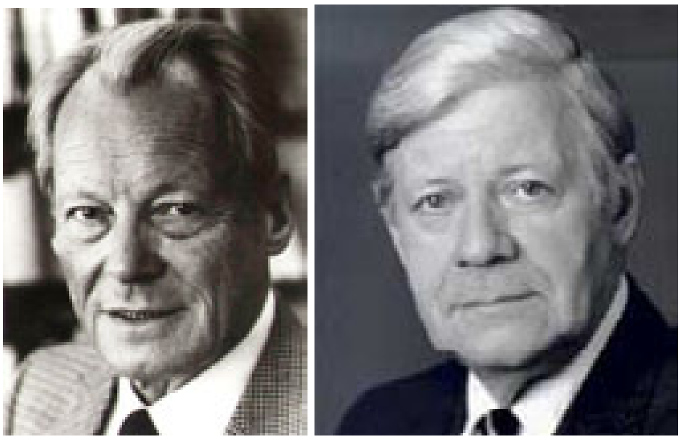
Socialismul şi social-democrația

Socialismul vest-european a devenit tot mai influent după al doilea război mondial, chiar dacă momentele de criză nu au lipsit. In 1951, la Frankfurt, a fost reconstituită Internaționala Socialistă. Reuniunea a reafirmat ataşamentul partidelor socialiste față de democrația politică, văzută ca o condiție indispensabilă a realizării socialismului. În paralel, partidele socialiste au devenit tot mai dispuse să accepte regulile sistemului capitalist, chiar dacă în prima etapă acest reformism mergea în paralel cu reafirmarea purității doctrinare.

Dorința de a deveni parte a consensului de care vorbeam mai sus a făcut ca unele dintre partidele socialiste vest-europene să-şi revizuiască dramatic atitudinile: între 1957 şi 1959 social-democrații germani au respins marxismul ca bază a propriei doctrine. Programul social-democraților germani de la Godesberg (1958) afirma renunțarea la marxism şi la obsesia luptei de clasă, dar enunța şi principiul „*piață oriunde este posibilă, statul oriunde este necesar*''.

Cazul german

Evoluția social-democraților spre centru le-a permis să ajungă la putere în **Germania** în 1966, mai întâi în coaliție cu creştin-democrații, apoi, din 1969 până în 1982, singuri (sub conducerea mai întâi a lui Willy Brandt şi apoi a lui Helmut Schmidt).

Cancelarii vest-germani social democrați ai anilor 70 – Willy Brandt şi Helmut Schmidt

Italia

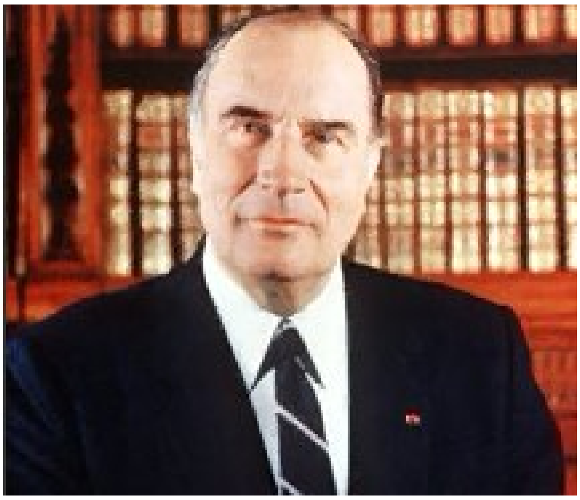
În **Italia**, încă din a doua jumătate a deceniului al şaselea, Partidul Socialist s-a distanțat de comunişti, şi-a revizuit atitudinea față de NATO şi s-a arătat dispus să intre la guvernare alături de creştin-democrați, lucru care s-a şi întâmplat în 1963.

Marea Britanie

În **Marea Britanie**, după marea guvernare laburistă din perioada 1945 -1951 care a modelat întreaga evoluție postbelică a țării, Partidul Laburist nu a reuşit în guvernările din perioada 1964 -1970 şi 1974 -1979 să elimine sursele crizei structurale britanice. Divizați în ceea ce priveşte aderarea Regatului Unit la Comunitatea Economică Europeană, incapabili să se distanțeze de lumea sindicală şi să inițieze o reformă economică radicală, laburiştii au fost excluşi de la guvernare în perioada 1979-1997.

Franța

În cazul **Franței**, socialiştii francezi erau complet integrați în viața politică a Republicii a IV-a, după cum o arată participarea lor la guvernările din perioada 1945 -1951, dar au avut dificultăți în a se desprinde de trecutul marxist. De altfel, desprinderea ideologică de marxism se va realiza abia la sfârşitul anilor '70 în contextul în care socialiştii depăşesc pentru prima dată ca rezultate electorale Partidul Comunist Francez aflat în declin. În ciuda lipsei de inovație ideologică, spre deosebire de naționalismul practicat de Partidul Social-Democrat German (SPD) şi de izolaționismul laburiştilor britanici, socialiştii francezi sprijină consecvent proiectul european. Modernizarea partidului premerge revenirea partidului la guvernare în anii '80, pe fondul victoriei în alegerile prezidențiale a lui Francois Mitterand.

Francois Mitterand, preşedintele socialist al Franței între 1981 şi 1995

Liberalismul

Liberalii vest-europeni s-au regăsit după 1945 într-o situație specială. In vreme ce la sfârşitul secolului XIX, formațiunile liberale fuseseră cele mai fervente susținătoare ale ideii de reformă socială şi instituțională, după al doilea război mondial şi-au asumat rolul de principali critici ai statului-providență. Mai mult, valorile susținute anterior de liberali au în cea mai mare parte asumate de toate partidele democratice, astfel încât formațiunile liberale au fost condamnate la un rol marginal.

Cu toate acestea, în Germania Federală Partidul Liber Democrat a putut reveni în centrul scenei datorită rolului său în formarea majorităților parlamentare, fie cu creştin-democrații, fie cu SPD. In Marea Britanie, renaşterea liberală a început în anii '70, când Partidul Liberal a obținut scoruri electorale de peste 20%, dar rezultatele nu au putut fi transformate în influență politică din cauza sistemului electoral britanic care favorizează bipartidismul.

Comunismul

O evoluție interesantă la nivelul partidelor politice vest-europene a fost înregistrată de partidele comuniste care, după mai mult de douăzeci de ani de izolare şi de plasare în afara consensului politic (în mai 1947 comuniştii fuseseră excluşi din guvernele de coaliție în Franța, Belgia şi Italia), pun bazele a ceea ce avea să se numească **eurocomunism**.

Această orientare spre moderație survine, paradoxal, într-un moment de criză economică de care partidele comuniste ar fi trebuit să profite. În realitate, cele două decenii de miracol economic şi degradarea imaginii URSS le obligă să condiționeze suportul pe care îl oferă Uniunii Sovietice şi să-şi afirme sprijinul pentru valorile democratice în încercarea de a devei mai atractive pentru categoriile mijlocii. În 1968 Partidul Comunist Italian condamnă intervenția sovietică în Cehoslovacia şi devine astfel vârful de lance al distanțării de Moscova.

Eurocomunismul a fost apanajul partidelor comuniste mari, precum cel francez, italian sau spaniol (după 1975), în vreme ce partidele mici, spre exemplu cel britanic, au rămas profund fidele

Moscovei. Actul de naştere oficial al eurocomunismului l-a reprezentat reuniunea de la Madrid din 1977 unde comuniştii francezi, italieni şi spanioli au proclamat "noua cale’’. Încercarea comuniştilor de a se plasa în interiorul consensului prin apelul la eurocomunism nu putea avea succes. Spațiul lor de manevră în plan ideologic era extrem de redus, orice pas prea radical spre moderație putând duce la asimilarea lor cu socialiştii sau social-democrații.

Extrema dreaptă

Ultimele decenii au fost martorele şi unei oarecare recrudescențe a **extremei drepte** în Europa Occidentală. Exista, însă, o mare diferență față de extrema dreaptă interbelică : la baza lor nu se mai află un construct ideologic major, un proiect de societate şi sistem politic alternativ, ci o temă unică precum imigrația, separatismul sau corupția. Frontul Național începând cu anii ’80 sau Blocul Flamand un deceniu mai târziu au devenit partide respectabile ca reprezentare electorală (spre exemplu, în anii ’90 în Franța Frontul Național a obținut constant scoruri între 12 şi 15%).

<u>Test de autoevaluare 3</u>

3.1. Precizați caracteristicile vieții politice occidentale în primele trei decenii postbelice.
....
....
....

3.2. Menționați elementele constitutive comune ale politicilor socialiste vest-europene.
....
....
....

3.3. Explicați pe scurt diferența dintre extrema dreaptă postbelică şi cea interbelică.
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 165

7.5. Societatea occidentală postbelică

Creşterea nivelului de trai

Perioada de prosperitate postbelică a transformat profund societatea vest-europeană. Dispariția şomajului de masă (cel puțin până în anii ’80), precum şi creşterea rapidă a veniturilor reale a însemnat că tot mai multe persoane şi-au putut dedica o proporție crescândă a câştigurilor altor lucruri decât alimentele sau întreținerea căminului.

Bunurile de folosință îndelungată au devenit tot mai accesibile, modificând stilul de viață al majorității populației, de la modul de petrecere a timpului liber (din ce în ce mai generos odată cu scăderea numărului de ore muncite în fiecare săptămână) la alegerea unei locuințe.

Suburbiile şi televiziunea

Răspândirea autovehiculelor individuale a stimulat expansiunea suburbiilor, mai ales în Marea Britanie, deşi nici aici fenomenul nu a atins nivelul Statelor Unite. Apariția televiziunii în 1946 (în Anglia) şi răspândirea sa a avut un impact extraordinar care nu s-a limitat la timpul liber. Televiziunea a modificat preocupările şi comportamentul politic al audiențelor din ce în ce mai mari, a contribuit decisiv la formarea unei noi culturi populare.

Modificarea statutelor sociale

La fel de importante ca transformarea stilului de viață au fost o serie de tendințe sesizabile în cadrul acestor societăți : secularizarea s-a tradus nu numai prin scăderea drastică a credincioşilor practicanți şi disputele privind învățământul religios, ci şi printr-o raportare diferită la o serie de probleme, inclusiv cea a sexualității. Simplificarea procedurilor de divorț, introducerea pilulei contraceptive anunțau înainte de toate o modificare a statutului femeii în structura societății.

Criza anilor 70

Criza anilor '70 şi revenirea Europei la o creştere economică moderată a readus în Occident un fenomen considerat dispărut : şomajul de masă. Şomajul afectează în special în mod disproporționat femeile (poate cu excepția Marii Britanii) şi tinerii (aici Germania constituia excepția)

Rata şomajului (procentaj din populația activă)

	1973	1979	1983	1987	1990
Statele Unite	4,8	5,8	9,5	6,1	5,3
Marea Britanie	3,3	5,6	13,2	10,6	6,1
Franța	2,6	5,9	8,1	10,6	9,3
Germania Federală	0,8	3,2	7,5	6,4	6,1

Noile probleme economice au corespuns unei stopări a expansiunii demografice. Natalitatea s-a prăbuşit în perioada 1975-1978, dar deficitul a fost parțial contracarat prin recurgerea la imigrație. Imigrația nu reuşeşte, însă, să atenueze o nouă realitate: îmbătrânirea populației europene, îmbătrânire ce apasă foarte greu pe umerii statului-providență.

7.6. Repere cronologice

7.6.1. Franța

- ***1946 -1958*** : din punct de vedere politic este perioada Republicii a IV-a, marcată de instabilitate guvernamentală şi de cele două conflicte coloniale din Indochina şi Algeria. În ciuda acestora acum sunt puse bazele proiectului european şi ale miracolului economic francez. În 1958 venirea generalului De Gaulle la putere şi votarea unei noi constituții au condus la introducerea Republicii a V-a.
- ***1962*** : sfârşitul războiului din Algeria.

- ***1968*** : val de greve şi demonstrații studențeşti care demonstrează scăderea popularității generalului. În anul următor, în urma unui referendum, acesta avea să demisioneze.
- ***1969 - 1974*** : preşedinția lui Georges Pompidou. Sunt ultimii ani ai miracolului economic, o perioadă de succese majore în construcția europeană.
- ***1974 - 1981*** : septenarul (mandatul preşedintelui francez este de 7 ani) lui Valéry Giscard d'Estaing este marcat de crizele petroliere, de instalarea recesiunii economice şi de euro-pesimism (scade încrederea opiniei publice în eficiența Comunității Europene).
- ***1981 - 1995*** : cele două mandate ale lui Francois Mitterand. Primul mandat este marcat de incapacitatea Franței de a reveni la creşterea economică rapidă şi de a rezolva problema şomajului. O parte a marilor firme este naționalizată şi recesiunea este depăşită atât de lent încât mediile de afaceri sunt alienate de guvernarea socialistă.
- ***1986*** : victoria dreptei în alegerile legislative, prima coabitare între preşedintele socialist Mitterand şi primul-ministru de dreapta Jacques Chirac. Şeful guvernului, bazându-se pe majoritatea legislativă lansează un program de re-privatizare care readuce creşterea economică dar cu costuri sociale majore
- ***1988*** : Mitterand este reales şi stânga recâştigă majoritatea în alegerile parlamentare.
- ***1993*** : victoria dreptei politice franceze şi a doua coabitare.
- ***1995*** : Jacques Chirac câştigă alegerile prezidențiale.

7.6.2. Republica Federală Germană

- ***1949*** : votarea Legii fundamentale a RFG ; înființarea Uniunii Creştin-Democrate (CDU) ; Konrad Adenauer devine primul cancelar postbelic al Germaniei.
- ***1950 - 1951*** : debutul miracolului economic
- ***1961*** : ridicarea Zidului Berlinului ce va despărți poporul german pentru 38 de ani.
- ***1966*** : creştin-democratul Kurt-Georg Kiesinger îi succede lui Adenauer în funcția de cancelar. Germania este condusă de coaliție legislativă şi guvernamentală compusă din social-democrați (SPD) şi creştin-democrați (CDU).
- ***1969*** : social-democrații formează singuri guvernul. Promovarea Ostpolitik ("politica spre est") de deschidere spre lagărul comunist şi Uniunea Sovietică.
- ***1970*** : prima întâlnire dintre liderii Germaniei Federale şi ai Germaniei de Est.
- ***1972*** : alegerile sunt câştigate de social-democrați care devin cel mai mare partid din Bundestag (Parlamentul german)
- ***1974*** : demisia cancelarului social-democrat Willy Brandt. Locul său

este luat de Helmut Schmidt.

- ***1980*** : socialiştii reuşesc să rămână la guvernare şi după alegerile organizate în acest an, dar în coaliție cu liberal-democrații.
- ***1982*** : în urma dizolvării coaliției dintre socialişti şi liberali, creştin-democrații preiau puterea. Cancelar devine Helmut Kohl.
- ***1983*** : victorie substanțială a partidului creştin-democrat în alegeri. Mişcarea ecologistă ("verzii") intră pentru prima dată în parlament. Guvernul câştigă şi alegerile din 1987.
- ***1989*** : căderea Zidului Berlinului. Helmuth Kohl lansează apelul la reunificarea Germaniei.
- ***1990*** : În martie formațiunile politice favorabile unificării câştigă alegerile din Germania de Est iar în iulie se produce unificarea economică a celor două Germanii. În luna octombrie 1990 este parcurs ultimul pas, unificarea politică.
- ***1991*** : H.Kohl suferă prima înfrângere în alegerile locale. Costurile economice ale integrării fostei Republici Democrate Germane nemulțumesc electoratul din vest.
- ***1994*** : Kohl şi creştin-democrații rămân la guvernare, în ciuda rezultatelor mai slabe obținute în alegeri. Economia germană începe să dea semne de sufocare, iar ecuația politică este complicată de fractura socială majoră între partea de est şi de vest a Germaniei.
- ***1998*** : social-democratul Gerhard Schroeder câştigă alegerile după şaisprezece ani de dominație creştin-democrată cu sprijinul masiv al populației din fosta Germanie comunistă.

7.6.3. Marea Britanie

- ***1945 - 1951***: în ciuda imensului prestigiu deținut de W. Churchill, laburiştii câştigă alegerile din 1945 şi guvernul de stânga, în frunte cu Clement Attlee, introduce un program masiv de naționalizări încercând să pună în practică proiectul "welfare state" – cu rezultate controversate în plan economic.
- ***1951 - 1964*** : guverne conservatoare conduse de Winston Churchill, Anthony Eden şi Harold MacMillan. Conservatorii se dovedesc incapabili să rezolve problemele economice ale Marii Britanii.
- ***1964 - 1970*** : o nouă guvernare laburistă. Prim-ministru este Harold Wilson. Agravarea problemei nord-irlandeze.
- ***1970*** : conservatorii revin la guvernare sub conducerea lui Edward Heath.
- ***1973*** : aderarea Marii Britanii la Comunitatea Economică Europeană. Declararea stării de urgență ca urmare a grevei minerilor.
- ***1974*** : revenirea laburiştilor la guvernare sub Wilson. Va fi succedat în 1976 de James Gallaghan.
- ***1979*** : alegerile generale o aduc la putere pe Margaret Thatcher

"doamna de fier"

- ***1982*** : războiul din insulele Falkland (Malvine). Argentina încearcă să rezolve prin forță litigiul teritorial cu Marea Britanie şi ocupă militar acest grup de insule din Atlanticul de Sud. Primul-ministru britanic Thatcher reacționează ferm şi insulele sunt recucerite.
- ***1983 - 1984*** : perioadă de greve şi tensiuni sociale ca urmare a politicilor liberale dure aplicate de conservatori.
- ***1987*** : M.Thatcher câştigă al treilea mandat de prim-ministru, lucru fără precedent în istoria politică a Marii Britanii.
- ***1990*** : Margaret Thatcher este înlocuită de John Major. Acesta va conduce Partidul Conservator la un nou succes în 1992.
- ***1997*** : victorie laburistă majoră în frunte cu Tony Blair.

7.7. Bibliografie

Beaud, Michel : *Istoria capitalismului*, Bucureşti, Cartier, 2001
Gaillard, Jean-Michel, Rowley, Anthony : *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârşitul secolului XX*, Bucureşti, Cartier, 2003
Milza, Pierre, Berstein, Serge *: Istoria secolului XX*, Bucureşti, All, 1998

7.8. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. dollar gap - penuria de dolari la nivelul Europei Occidentale generată de deficitul imens în relațiile comerciale cu Statele Unite.
1.2. Evitarea unui nou eşec al păcii şi a revenirii crizei economice mondiale.
1.3. Viziunea americană asupra reconstrucției europene era fundamentată pe imaginea unei Europe unite şi eficiente, a unei arii economice unice, bazate pe liber schimb şi pe principiile democrației politice.
1.4. Denazificarea societății germane a presupus arestarea şi pedepsirea liderilor nazişti, îndepărtarea unui mare număr de membri de partid, oficiali şi oameni politici ai regimului totalitar, interzicerea oricăror manifestări publice ale nazismului, distrugerea literaturii naziste, reorganizarea curriculei şcolare şi universitare, îndepărtarea omniprezentelor însemne ale partidului, condamnarea publică a atrocităților regimului.

Test de autoevaluare 2

2.1. Precondiția de bază ale acestui fenomen a fost consensul între lumea sindicală, cercurile patronale şi autoritățile guvernamentale, materializat sub forma unui acord care avea drept obiectiv pe termen lung creşterea economică şi prin construirea de către stat a unui set de politici sociale menite să asigure în esență egalitatea de şanse: educație şi asistență medicală gratuită, diferite forme de protecție socială.
2.2. Se poate observa o creştere rapidă a tuturor indicatorilor de la nivelul anului 1945 (efectele războiului sunt identificabile) la cel al anului 50 într-o primă perioadă de dezvoltare agresivă generată de efectele Planului Marshall. Apoi, asistăm la „miracolul economic" – reprezentativă este accelerarea producției industriale care aproape se

dublează în decurs de opt ani (1950 – 1958).
2.3. Neocapitalism este termenul care desemnează un nou tip de economie în care proprietatea de stat coexistă cu cea privată iar statul îşi asumă un rol proeminent în economie prin manipularea fiscalităţii şi a cheltuielilor bugetare pentru a susţine o creştere constantă, fără şomaj.
2.4. Lipsa forţei de muncă agricolă necesară pentru susţinerea expansiunii industriale, fiscalitatea ridicată, naţionalizările substanţiale, forţa mult prea mare a sindicatelor, nivelul scăzut al investiţiilor în economie şi orientarea capitalului britanic spre investiţii în exterior.
Notă: ***În cazul în care nu aţi răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test, europene. s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare de forţă pentru principalele puteri-studiaţi capitolul 7.3. şi bibliografia indicată.***

Test de autoevaluare 3

3.1.Anticomunismul, o abordare specifică a spaţiului economic, secularizarea, o adevărată cultură a consensului social şi preponderenţa guvernărilor conservatoare.
3.2. Ataşamentul partidelor socialiste faţă de democraţia politică, văzută ca o condiţie indispensabilă a realizării socialismului, acceptarea regulilor de bază ale sistemului capitalist, renunţarea (mai mult sau mai puţin rapidă) la marxismul rigid şi la obsesia luptei de clasă, distanţarea de comunişti, revizuirea atitudinii faţă de Alianţa Nord-Atlantică şi un sprijin consecvent proiectului integrării europene.
3.3. Diferenţă faţă de extrema dreaptă interbelică constă în faptul că la baza doctrinelor de dreapta întâlnite în perioada postbelică în diferite state vest-europene nu se mai află un construct ideologic major, un proiect de societate şi un sistem politic alternativ, ci o temă unică şi specifică precum acuzarea imigraţiei, separatismul regional sau lupta împotriva corupţiei politice.

Unitatea de învățare Nr. 8

EUROPA DE EST DUPĂ 1945

Cuprins

8.1. Obiective

- Identificarea reperelor cronologice importante pentru fenomenul istoric studiat.
- Selectarea elementelor caracteristice secvențelor istorice studiate.
- Interpretarea evoluțiilor politice, economice, sociale, culturale în concordanță cu contextul istoric respectiv.
- Utilizarea bagajului conceptual specific analizei fenomenului politic, economic şi social.
- Utilizarea corectă a surselor istorice de diferite tipuri.

8.2. Europa de Est şi instaurarea regimurilor comuniste

Rolul Armatei Roşii

Beneficiind de pe urma intrării Armatei Roşii pe teritoriile statelor din regiune, la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, partidele comuniste est-europene au devenit brusc actori importanți pe scena politică din aceste țări. Preluarea puterii de către partidele comuniste nu a avut nimic de-a face cu ideea de revoluție. Din punct de vedere al metodelor, se baza pe utilizarea forței statului care fusese deja penetrat din interior, totul mascat de o amplă mişcare de masă al cărei rol se reducea la legitimarea şi validarea unui proces care avusese deja loc. În ciuda ascensiunii partidelor comuniste, nu există nici o îndoială că rolul determinant a fost jucat de Armata Roşie şi de intervențiile sovietice, excepții fiind Albania şi, bineînțeles, Iugoslavia.

Europa de Est
1945-1949

Sistemul sateliților sovietici în Europa de Est după al doilea Război Mondial, Atlas de Istorie Mondială, v.II, RAO, Bucureşti, 2003, pg. 508.

8.2.1.Etapele instaurării regimurilor comuniste

Preluarea puterii de către partidele comuniste şi instaurarea regimurilor de democraţie populară are loc în mai multe etape :

Etapa coaliţiilor reale

1) faza coaliţiilor reale în care comuniştii nu erau întotdeauna majoritari, dar treptat ajung să controleze posturile cheie, în special ministerele de interne şi ale apărării.

2) marginalizarea opoziţiei politice prin identificarea acesteia cu vechile regimuri „fasciste", prin stimularea divergenţelor din interiorul ei (în condiţiile în care aceste partide erau slăbite deja de anterioarele regimuri autoritare), prin terorizarea opozanţilor.

Etapa coaliţiilor fictive

Aceasta este faza coaliţiilor fictive în care partidele comuniste devin principalii actori şi se înconjoară de formaţiuni – satelit cu rol de legitimare. Specifică acestei etape a fost încercarea de a demantela în primul rând formaţiunile de orientare socialistă.

Asaltul din exterior asupra partidelor democratice a luat forma aşa-numitei „tactici a salamului", tactică aplicată în mai multe ţări est-europene. Aripa dreaptă a partidului vizat era identificată ca fiind extremistă, fascistă şi era treptat izolată. Ulterior, comuniştii identificau o nouă aripă reacţionară în interiorul aceluiaşi partid şi procedeul era repetat. Liderii care nu puteau fi compromişi (Nikola Petkov, liderul agrarian bulgar, Iuliu Maniu în România sau Bela Kovacs, liderul Partidului Micilor Proprietari în Ungaria) au fost implicaţi în comploturi fictive, judecaţi şi închişi sau executaţi.

Iuliu Maniu (1873-1953) - lider al Partidului Naţional Ţărănesc, condamnat la închisoare pe viaţă în 1947 de autorităţile comuniste, moare în Penitenciarul de la Sighet

Etapa transformării totale

3) Instaurarea propriu-zisă a regimurilor comuniste: dacă primele două etape s-au desfăşurat aparent în interiorul normelor „Vechiului Regim", această a treia etapă a adus chiar denunţarea violentă a respectivelor norme.

După o perioadă de moderaţie impusă de necesităţile

reconstrucției, s-a trecut de la remodelarea planului politic la remodelarea structurilor social-economice (într-un anumit sens transformările la nivel politic continuă şi ele întrucât această a treia etapă corespunde dispariției oricărei forme de pluralism politic şi stalinizării partidelor comuniste).

Controlul asupra aparatului de stat şi modificarea structurii economice

A fost impus foarte rapid un control strict asupra tuturor instituțiilor statului, a fost organizat un aparat represiv şi după consolidarea controlului asupra întregului aparat de stat s-a trecut la modificarea structurii economice a statelor est-europene prin naționalizarea industriei şi colectivizarea agriculturii, dar şi prin crearea unor structuri centralizate de gestionare şi planificare a activității economice.

Transformări sociale

Industrializarea forțată şi colectivizarea au avut printre consecințe şi modificarea dramatică a structurii societăților est-europene. Ponderea agriculturii şi a populației rurale a început să scadă, procesul de urbanizare fiind accelerat. Pentru a asigura creşterea economică rapidă nu erau, însă suficiente, doar planificarea şi o redirecționare a resurselor spre anumite sectoare. Era vizată, în egală măsură, crearea unei noi etici a muncii: modelul era furnizat din nou de Uniunea Sovietică a anilor '30, „stahanovismul" fiind cuvântul de ordine.

Komlo, Ungaria – un sat transformat în „oraş" al minerilor

„Realismul socialist"

Şi dacă în economie „emulația socialistă" era menită să stimuleze brigăzile de muncitori să depăşească țintele de producție, în cultură „realismul socialist" trebuia să înlocuiască manifestările culturale tradiționale şi să elimine „ereziile" intelectualilor.

Dinamica diferită a comunizării

Importanța diferitelor etape, precum şi transpunerea lor în practică a depins de la țară la țară. În Bulgaria, de pildă, comunizarea a fost foarte rapidă, în Albania şi Iugoslavia nu a avut nevoie de asistența trupelor sovietice, în România şi mai ales în Polonia instaurarea regimului comunist a însemnat presiuni sovietice imense, dar în Ungaria evoluția a fost mult mai lentă din cauza slăbiciunii partidului comunist, în timp ce în Cehoslovacia instaurarea unui regim dominat de comunişti a trebuit să aştepte lovitura de la Praga din februarie 1948.

Reacția populară la lovitura de stat de la Praga (1948) – protest în fața statuii lui Jan Hus. În final poliția controlată de comuniști va interveni violent.

Test de autoevaluare 1

1.1. Observați cu atenție harta de la pagina 180 şi rezolvați următoarelor sarcini de lucru:

a. Identificați datele instalării regimurilor comuniste în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

b. Identificați teritoriile ocupate de URSS înaintea intrării statului sovietic în cel de-al doilea război mondial.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

c. Identificați cele două oraşe împărțite în zone de ocupație.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

1.2. Menționați etapele instalării regimurilor comuniste în estul Europei.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

1.3. Precizați cele mai importante modificări impuse societăților est-europene prin comunizare.
…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 187

8.3. Crize în blocul comunist în anii `50 şi `60

Efectele crizei de succesiune

Criza de succesiune din Uniunea Sovietică (1953-1956) şi confuzia pe care aceasta a generat-o la nivelul conducerii sovietice au oferit şansa unei reaşezări în interiorul grupurilor aflate la putere în statele satelit. Primele semne de relaxare controlată au dat naştere şi primei crize: revoltele din Berlinul de Est, iunie 1953.

Revoltele din Berlinul de Est -1953.

În 1955, reluarea relațiilor dintre Iugoslavia şi Uniunea Sovietică a demonstrat indirect că era posibilă o cale proprie spre socialism. Modelul sovietic nu mai era obligatoriu, dar aparenta continuare a liberalizării cu Congresul al XX-lea şi al său *Raport secret* a avut, din punct de vedere sovietic, un impact mult prea radical în Europa de Est.

8.3.1. Revoluția din Ungaria 1956

Dependența totală a regimului comunist maghiar de Moscova a făcut ca ezitările Kremlinului datorate crizei de succesiune şi începuturilor destalinizării să se traducă la Budapesta prin tulburări similare. Încă din iunie 1953, Imre Nagy propune „Noul curs”, un document moderat care critica excesele politicii economice şi ale

Imre Nagy 1896-1958

campaniilor represive inițiate de Rakosi.

Esența documentului avea să fie reluată într-o rezoluție a Comitetului Central din 28 iunie 1953: *„Plenul Comitetului Central al Partidului Comunist Maghiar declară că actuala conducerea partidului, în frunte cu tovarăşul Rakosi, a comis greşeli grave în programul politic şi în activitatea concretă din ultimii ani.*

Aceste erori au avut consecințe negative pentru nivelul de viață al populației în general şi pentru cel al clasei muncitoare în special; au slăbit legătura dintre partid şi clasa muncitoare şi au influențat negativ relația dintre partid, stat şi masele muncitoare.

Rezoluția Comitetului Central din iunie 1953

Industrializarea a fost considerată un scop în sine fără a fi luate în considerare interesele clasei muncitoare şi ale oamenilor muncii [...] Producția agricolă a fost neglijată şi colectivizarea a fost forțată într-un ritm prea rapid [...] În locul unei conduceri colective, suntem conduşi de un singur individ şi tovarăşul Rakosi este în mare parte responsabil pentru cultul personalității asociat [cu acest stil de conducere – n.aut]".

De remarcat că un asemenea document, deşi radical la prima vedere, a fost adoptat în urma instrucțiunilor clare venite de la Moscova în acest sens. Vizate erau copiile lui Stalin din Ungaria: Rakosi şi Gerö în special.

„Noul curs" era însă complet dependent de sprijinul pe care îl primea de la Moscova şi deşi prefigura Raportul secret din 1956, ascensiunea lui Hruşciov a însemnat pentru moment şi sfârşitul experimentelor reformiste. Declinul lui Malenkov, cel care susținuse liberalizarea limitată promovată de Nagy, a dus la abandonarea „Noului curs" în martie 1955, iar liderul maghiar a fost exclus din partidul comunist în decembrie acelaşi an.

Excluderea lui Nagy

Congresul al XX-lea a oferit o nouă oportunitate moderaților conduşi de Nagy şi vara lui 1956 a adus îndepărtarea lui Rakosi, dar nu şi o schimbare majoră de politică sau revenirea lui Nagy. A urmat o perioadă de interimat în care conducerea a fost preluată de Ernö Gerö, fost colonel în Armata Roşie şi apropiat al lui Rakosi.

Amplificarea tensiunilor

În septembrie - octombrie 1956, tensiunile s-au amplificat, alimentate fiind de activitatea tot mai vizibilă a Cercului Petöfi (un cerc de dezbateri creat cu aprobarea lui Rakosi în interiorul Federației Tineretului Muncitor), dar şi de primele manifestații populare masive. Cum evenimente similare au loc şi în Polonia, pe 13 octombrie Imre Nagy este reprimit în partid, reintegrarea sa fiind văzută ca o modalitate de a detensiona situația.

Manifestații populare în Budapesta – octombrie 1956

Revoluția maghiară

Stimulate de victoria lui Gomulka în Polonia, protestele tinerilor începute încă de pe 16 octombrie au luat amploare pe 22 când studenții de la Universitatea Tehnică din Budapesta au făcut public un document ce cuprindea şaisprezece cereri printre care retragerea trupelor sovietice din Ungaria, libertate politică, numirea lui Nagy în fruntea guvernului. Ultima cerere era organizarea unui marş a doua zi, pe 23 octombrie. Deşi inițial au fost refuzați, marşul a fost autorizat, dar situația nu a fost mult ajutată de discursul stângaci al lui Nagy din aceeaşi zi care părea să repudieze comunismul şi de condamnarea demonstranților într-un discurs radiodifuzat de către Gerö.

Protestatarii au luat cu asalt clădirea radioului şi a doua zi trupele sovietice au intervenit, în următoarele patru zile înregistrându-se ciocniri în întreaga țară.

Revolta maghiară: atacuri împotriva simbolurilor staliniste şi violența extremă împotriva membrilor poliției politice comuniste.

Guvernul Nagy

Chiar şi în aceste condiții, conducerea sovietică părea dispusă la compromisuri. Pe 24 Nagy a fost numit premier, iar Gerö a fost silit să demisioneze din fruntea partidului. Trei zile după aceea, Nagy a format un guvern popular patriotic şi pe 28 a anunțat acceptarea unei părți a celor şaisprezece puncte. Pe 30 octombrie a format un guvern ce includea foşti lideri ai Partidului Micilor Proprietari, dar după ce în prima fază se părea că sovieticii ar fi fost dispuşi să accepte o doză de pluralism politic, a doua zi Prezidiul sovietic a luat decizia invaziei.

Invazia sovietică

Nagy a depăşit complet limita a ceea ce sovieticii erau pregătiți

să accepte şi a pecetluit soarta revoluției maghiare când a anunțat părăsirea Pactului de la Varşovia de către Ungaria şi a cerut plecarea trupelor sovietice. Pe 4 noiembrie 6000 de tancuri sovietice au intrat în Ungaria, iar în capitală luptele au continuat până pe 12 noiembrie.

Tancuri sovietice în Budapesta – noiembrie 1956

Urmările luptelor de stradă dintre trupele sovietice şi insurgenți.

a. Declarația de neutralitate a Ungariei citită la radio de Imre Nagy la 1 noiembrie.

“*[…] Poporul ungar, guvernul național profund conştient de responsabilitatea sa față de popor şi față de istorie, exprimă voința unanimă a milioane de unguri proclamând neutralitatea Republicii Populare Ungare.[…] Poporul ungar doreşte să consolideze şi să dezvolte rezultatele obținute prin revoluția sa națională, fără a intra într-unul sau altul dintre blocurile conduse de marile puteri. […].*”

b. Raportul Comitetului special al ONU

“*[…] Studierea mişcărilor de trupe sovietice în Ungaria în perioada 29 octombrie - 4 noiembrie arată că în ciuda asigurărilor date de către personalități politice sovietice domnului Nagy, preşedintele Consiliul, există un plan precis de recucerire şi aservire militară a Ungariei. Acest plan a fost integral executat. Contrar a ceea ce pretinde*

guvernul sovietic, după care revoluția ungară de inspirație capitalistă, a fost indusă din exterior, Comitetul este obligat să conchidă că rezistența Ungariei la cea de-a doua intervenție sovietică a reprezentat eroica demonstrație a voinței poporului ungar de a lupta pentru independența sa națională.[…]"

c. Decizia Moscovei de a interveni împotriva revoluției din Ungaria

„[...] Hruşciov a declarat că evenimentele din Ungaria deviază spre contrarevoluție. A început cu mânie, fără a prezenta evoluția evenimentelor, spunând că în Ungaria comuniştii sunt ucişi, ştrangulați, spânzurați. El a menționat apelul lansat de Imre Nagy către ONU şi către patru puteri, precum şi retragerea din pactul de la Varşovia. Era vorba de restaurarea capitalismului în Ungaria. Nagy este o simplă unealtă, sau chiar un agent al imperialismului? Pentru moment este dificil de spus, important este cursul luat de evenimente şi acesta se îndreaptă spre restaurarea capitalismului. Ce ne rămâne de făcut? întreba Hruşciov referindu-se la URSS. Dacă cedăm, Occidentul va spune că suntem idioți, sau slabi - ceea ce este acelaşi lucru. De aceea noi nu putem în nici un caz să le permitem, noi, atât în calitate de comunişti internaționali, cât şi URSS ca stat. Capitaliştii ar putea să ajungă la frontierele URSS. Trebuie să intervenim fără nici o ezitare. [...]"

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Menționați premisele politice ale crizelor din blocul comunist din 1935 şi 1956.
....
....
....
....

2.2. Enumerați acuzele aduse conducerii partidului comunist maghiar prin rezoluția Comitetului Central din iunie 1953.
....
....
....

2.3. Analizați documentele de mai sus şi identificați principalele motive ale intervenției sovietice în Ungaria.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 187

<u>8.3.2. Îndepărtarea de modelul stalinist</u>

Revolta poloneză

În Polonia reacția la procesul de destalinizare inițiat de Hruşcov a fost cvasiidentică, dar rezultatul a fost complet diferit, în special din cauza slăbiciunii facțiunii staliniste. Revoltele violente de la Poznan din iunie 1956 au marginalizat şi mai mult această aripă conservatoare, în ciuda tentativelor sovietice de a o sprijini. Când, însă, în octombrie, a devenit evident că staliniştii pierdeau teren şi apelurile pentru revenirea lui Gomulka deveneau din ce în ce mai puternice, sovieticii au cedat.

Revoltele de la Poznan, Polonia, 1956 – intervenția în forță a autorităților a dus la 67 de morți şi peste 600 de răniți.

Spre deosebire de Nagy în Ungaria, Gomulka era o persoană în care sovieticii aveau încredere şi atâta vreme cât partidul unic şi relația URSS - Polonia nu erau puse în discuție, restul era negociabil. Astfel, Gomulka a putut impune drept condiții ale revenirii sale decolectivizarea agriculturii, eliminarea controlului sovietic asupra armatei poloneze şi găsirea unei modalități de rezolvare a conflictului cu Biserica Catolică.

Revenirea la putere a lui Gomulka în Polonia şi menținerea lui în ciuda presiunilor sovietice, dar mai ales revoluția maghiară din octombrie-noiembrie 1956 urmată de intervenția brutală a Armatei Roşii, au pus capăt rapid oricărui proces de liberalizare în celelalte democrații populare, cel puțin pe termen scurt.

Autogestiunea socialistă şi nealinierea

Practic era respinsă orice formă de „aventurism”, dar un asemenea imobilism nu se putea menține mult timp în contextul post-stalinist. Exista deja un model iugoslav („titoismul original” cristalizat aproximativ între 1953 şi 1961) care presupunea îmbinarea unui model interior – „socialismul autogestiunii”: autonomia tuturor actorilor economici, respectarea principului libertății pieței, repunerea în discuție a colectivizării – cu un model de conduită externă – „nealinierea”.

Autogestiunea avea să devină o realitate abia după jumătatea anilor ’60. Introducerea mecanismelor pieței în economie nu însemna şi renunțarea la principiul leninist al monopolului puterii, iar reformele post-hruşcioviste au dat naştere unui comportament similar în unele din statele est-europene la începutul la jumătatea anilor ’60.

În căutarea unui nou model socialist

În RDG a fost pus în practică un „Nou sistem economic” care viza îmbinarea planificării centralizate cu unele principii ale economiei de piață. În Ungaria, odată lăsată în urmă revoluția din 1956, a fost pus în aplicare începând cu 1965 „Noul mecanism economic”. Principiile erau aceleaşi, chiar dacă reforma a mers mult mai departe în Ungaria: o mai mare autonomie pentru întreprinderi, descentralizarea deciziei economice, introducerea unor elemente specifice economiei de piață (liberalizarea parțială a prețurilor), încurajarea producției agricole pe loturile individuale ale țăranilor.

8.3.3. Primăvara de la Praga

A. Dubcek

Pe fondul acestei diversități limitate, în Cehoslovacia, o țară unde destalinizarea se produsese abia la începutul anilor ’60, în primele luni ale lui 1968 a fost înlăturat de la putere Novotný şi a venit la putere o nouă echipă în frunte cu Alexander Dubček. Din acest moment, Dubček a încercat să împace păstrarea rolului conducător al Partidului Comunist cu reformarea sistemului, intenția sa nefiind demantelarea sistemului comunist. Încă din aprilie, noua echipă recunoaşte rolul conducător al partidului, dar introduce un „Program de Acțiune” care deşi se dorea moderat, a avut un impact extraordinar: eliminarea cenzurii, dreptul la întrunire, alegerea în diferite foruri prin concurență reală între candidați.

Programul de acțiune al Partidului Comunist Cehoslovac, 5 aprilie 1968

„[...] Partidul a criticat adeseori ideile egalitare, dar în practică uniformizarea a atins niveluri nemaiauzite şi a devenit una din piedicile aflate în fața dezvoltării intensive a economiei şi a ridicării nivelului de viață [...]
Partidul Comunist se bucură de sprijinul voluntar al poporului. Nu îşi pune în practică rolul conducător prin conducerea societății, ci prin susținerea dezvoltării libere, progresiste a socialismului. Partidul nu îşi poate impune autoritatea. Autoritatea trebuie câştigată din nou şi din nou prin activitatea partidului. Obiectivul partidului nu este acela de a deveni un „supraveghetor” universal al societății, ci de a stimula inițiativa socialistă şi de a-i câştiga pe muncitori de partea comunismului prin convingere sistematică şi exemplu personal. [...]
Prevederile legale trebuie să garanteze mai precis libertatea de expresie pentru interesele şi punctele de vedere minoritare. Libertatea de mişcare, în special libertatea de a călători în străinătate, trebuie să fie garantată foarte precis prin lege [...]”

Încă din martie 1968, liderii blocului comunist au început să privească cu îngrijorare evoluțiile din Cehoslovacia. Deşi conducătorul sovietic Leonid Brejnev era înclinat mai degrabă spre moderație, liderii comunişti est-germani şi polonezi sunt cei care manifestă cea mai mare ostilitate față de situația de la Praga. Teama de o contagiune a modelului reformist ceh era generală în cadrul Tratatului de la Varşovia. Excepția o reprezenta Nicolae Ceauşescu care nu dorea o consolidare a legăturilor din interiorul lagărului care i-ar fi putut limita şi mai mult libertatea de mişcare.

„Manifestul celor 2000 de cuvinte”

În acelaşi timp în Cehoslovacia evenimentele erau în plină desfăşurare. Pe 27 iunie 1968 a fost publicat „Manifestul celor 2000 de

cuvinte”, document care cerea cehoslovacilor să reacţioneze în faţa abuzurilor de putere prin acţiuni directe, inclusiv „demonstraţii, greve şi boicoturi” şi ameninţa cu rezistenţa armată „forţele străine care se amestecă în dezvoltarea noastră”.

Deşi situaţia devenea tot mai tensionată, Brejnev a acceptat la sfârşitul lui iulie convorbiri bilaterale cu conducerea cehoslovacă, dar în ciuda ajungerii la un compromis pe 3 august prin declaraţia de la Bratislava, politica lui Dubček părea neschimbată.

Invazia trupelor Pactului de la Varşovia

În cele din urmă, trupele Pactului de la Varşovia au invadat Ceholsovacia în noaptea lui 20 august 1968, punând astfel capăt „Primăverii de la Praga”. Unul din obiective era împiedicarea reunirii Congresului prevăzut pentru luna septembrie unde reprezentanţii aveau să fie aleşi în mod liber dintre membrii partidului şi care trebuia să pună în practică Programul de acţiune din aprilie.

Lupte de stradă în Praga împotriva intervenţiei armate a Pactului de la Varşovia în 1968 iar în ultima imagine – demonstraţie de forţă a unui tanc sovietic în Liberec.

Test de autoevaluare 3

3.1. Precizaţi elementele caracteristice „modelului iugoslav”.

....
....
....
....

3.2. Menţionaţi prevederile „noului mecanism economic” – programul maghiar post 1956.

....
....

....
....

3.3. Citiţi cu atenţie textul de la pagina 191 şi identificaţi principalele direcţii de reformă propuse de noua conducere cehoslovacă. Precizaţi efectele „Programului de Acţiune”.
....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 187

8.4. Europa de Est în anii 70

Diversificarea experienţelor comuniste

Deşi intervenţia sovietică fusese menită să elimine diversitatea din interiorul lagărului comunist, sfârşitul anilor ’60 şi debutul decadei următoare au reprezentat momentul unei diversificări a experienţelor comuniste în Europa de Est.

România s-a îndreptat spre naţional-comunism şi spre un regim puternic personalizat fără ca acest lucru să însemne abandonarea modelului sovietic în materie de organizare internă. Menţinerea ortodoxiei doctrinare şi păstrarea modelului marxist-leninst de organizare internă, socializarea radicală, cultul personalităţii dus la paroxism şi personalizarea extremă a puterii, menţinerea terorii la un nivel ridicat şi un discurs naţionalist excesiv au devenit caracteristici ale puterii de la Bucureşti

Cultul personalităţii în regimul Ceauşescu

Todor Jivkov

În acelaşi timp, Bulgaria lui Todor Jivkov a transformat copierea sistemului sovietic într-o virtute. Completa aliniere a ţării la toate evoluţiile din Uniunea Sovietică era proclamată în termenii cei mai extravaganţi. În septembrie 1973, Jivkov spunea: „*Bulgaria şi Uniunea*

Sovietică vor acționa ca un singur trup, respirând prin aceiaşi plămâni, iar prin vene le va circula acelaşi sânge."

Erich Honecker

Germania Democrată a experimentat o schimbare la vârf în 1971 când locul lui Ulbricht a fost luat de Erich Honecker, fără ca aceasta să se traducă printr-o transformare a regimului.

Janos Kadar

În Ungaria lui Janos Kadar, deschiderea economiei continua să fie încurajată, proprietatea privată ocupând cu acceptul autorităților un rol tot mai important. Prosperitatea maghiară ținea, însă, în egală măsură de generozitatea cu care Occidentul îi acorda credite. În anii '70, regimul comunist maghiar, datorită aparentului succes economic, s-a bucurat de cel mai mare grad de acceptabilitate dintre regimurile est-europene.

În Cehoslovacia, şocul din 1968 a fost urmat de o perioadă de „normalizare", de imobilism întrerupt doar de tot mai vizibila mişcare de disidență îndeosebi culturală.

8.4.1. Disidența poloneză

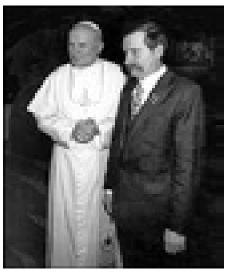

E. Gierek

În Polonia, popularitatea lui Gomulka dispăruse de mult şi în decembrie 1970, după o serie de revolte violente în porturile poloneze de la Marea Baltică, acesta îi cedează locul lui Edward Gierek, el însuşi un reformist moderat. Nerezolvarea crizei economiei poloneze a făcut ca în termen de zece ani Gierek să se afle în aceeaşi situație ca şi predecesorul său.

Sindicatul liber Solidaritatea

Începută tot în portul Gdansk, la şantierele Lenin, mişcarea de protest a dobândit rapid dimensiuni naționale şi s-a transformat în primul sindicat liber din lagărul comunist - „Solidaritatea", condus de Lech Walesa. Autoritățile au fost nevoite în final să negocieze cu noul sindicat, oferindu-i astfel recunoaştere.

Manifestație a sindicatului liber Solidaritatea şi înfruntări cu forțele de ordine.

Papa Ioan Paul al II-lea şi Lech Walesa

Societatea poloneză, care primise în 1978 un puternic impuls prin alegerea unui Papă din rândurile ei, şi-a găsit astfel o modalitate de exprimare politică. 1980 şi 1981 au fost doi ani critici, doi ani în care autoritatea partidului s-a erodat şi mai mult, iar asupra Poloniei a planat amenințarea unei intervenții militare sovietice.

În decembrie 1981, generalul Iaruzelski, care preluase încă din octombrie conducerea partidului şi a statului, a decretat starea de asediu şi a introdus legea marţială. Singurul efect al deciziei a fost acela de a evita invazia sovietică dar sistemul comunist se afla deja în apropierea colapsului, instaurarea unei conduceri militare în Polonia reprezentând un semnal foarte clar al dezarticulării structurilor comuniste de partid.

Criza poloneză şi instaurarea regimului autoritar al generalului Jaruzelski:
„*Regimul generalului Jaruzelski nu constituie normalizarea situației, chiar pentru sovietici. El nu a reuşit să facă pace nici cu Biserica, nici cu sindicatele, nici cu țăranii. Acest regim s-a suprapus societății civile poloneze, nu s-a fondat pe aceasta, nu a avut rădăcini în nici un sector al țării. Faza actuală nu are echivalent nici în Ungaria lui 1956, nici în Cehoslovacia anului 1968. Revolta populară nu a dispărut, ea s-a scufundat în tăcere, în noapte, în alienare şi în rezistența populației. Or, fără participarea activă a muncitorilor, nici un plan de redresare economică nu poate reuşi. Grație carelor de asalt, ordinea domneşte la Varşovia, dar ordinea nu ajunge. Înainte de a şti dacă normalizarea va semăna cu ceea ce s-a întâmplat în Ungaria şi Cehoslovacia, rămâne de văzut dacă şi cum Partidul-Armată va obține asentimentul națiunii.*" (R. Aron, "Budapest et Varsovie", *L 'Express*, 16-22 septembrie 1982.)

<u>Test de autoevaluare 4</u>

4.1. Menționați principalele trăsături ale național-comunismului.
....
....
....
....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 187

8.5. Colapsul comunismului

<u>8.5.1. Accentuarea crizei economice</u>

Eşecul economic

Unul din principalele motive ale colapsului comunismului în Europa de Est a fost eşecul economic al acestor regimuri. În deceniile şase şi şapte creşterea economică fusese substanțială, dar fusese obținută cu costuri sociale imense şi mai ales cu costul adoptării unui model economic deja depăşit, cel al Uniunii Sovietice a anilor '30.

Datoria externă

La acestea s-au adăugat alocarea defectuoasă a resurselor o administrare a economiei pe măsură, lipsa unei elite economice bine pregătite. În încercarea de a rezolva problema încetinirii dezvoltării economice, în deceniul al optulea statele comuniste din estul Europei au început să urmeze o strategie de creştere economică bazată pe importuri (şi indirect pe îndatorarea față de statele occidentale). Această îndatorare a legat implicit economiile comuniste de economia mondială şi le-a expus tuturor fluctuațiilor acesteia. Anii optzeci sunt anii în care penuria de produse şi declinul calitativ al acestora caracterizează poate mai mult decât orice altceva evoluția economică a acestor state.

Bucureşti 1989

8.5.2. Criza politică

Reforme politice în Ungaria

Criza economică reprezenta un simbol al slăbiciunii regimurilor est-europene, dar nu era singura. Însuşi caracterul partidelor unice se transformase dramatic. Din partide revoluționare deveniseră simple mecanisme de promovare sociale care mimau cu consecvență toate ritualurile socialiste. Disidența şi-a avut şi ea rolul, dar nu ar fi reuşit niciodată fără oamenii din interiorul sistemului deveniți conştienți măcar de necesitatea unor reforme şi fără presiunea populară.

Politica sovietică față de statele satelite

Perioada de provizorat de la Moscova (1982-1985) şi mai apoi anii reformelor lui Gorbaciov au dat naştere unor reacții diverse în lagărul comunist. Între 1987 şi 1989 comportamentului URSS față de statele satelite din estul Europei a suferit o modificare radicală şi dacă în noiembrie1987 conducătorul sovietic Mihail Gorbaciov declara „*Unitate nu înseamnă a fi identic sau uniform. [...] Socialismul nu a avut şi nu poate avea modele cu care toate țările socialiste să se compare*”, în iulie 1989, la Strasbourg, în fața Consiliului Europei, secretarul general PCUS devenea mult mai precis : „*Filozofia casei comune europene exclude posibilitatea folosirii sau amenințării cu folosirea forței, între alianțe sau în interiorul alianțelor. [...] Orice intervenție în afacerile interne, orice tentativă de a limita suveranitatea unui alt stat, amic sau aliat, sau de alt fel, este inadmisibilă*

„Doctrina Sinatra”

Doctrina Brejnev părea efectiv decedată şi înlocuită prin ceea ce se va chema, după expresia lui G.Gherasimov, purtătorul de cuvânt la ministerului afacerilor externe, doctrina Sinatra, după celebrul cântec al acestuia *My way* (Calea mea), neintervenția fiind astfel recunoscută drept principiu director al relațiilor intersocialiste. Atunci când Eduard Şevarnadze afirma, la 23 octombrie 1989 în fața Sovietului Suprem, “*absoluta libertate*” a popoarelor est europene şi nega faptul că ar exista o criză în raporturile dintre URSS şi aliații săi, el dădea de fapt semnalul debandadei, al desprinderii fostelor state-satelite. ♣

♣ A de Tinguy, “Bouleversements a l’Est”, *Notes et études documentaires*, La Documentation française, Paris, 1990, pg.123

Reformele maghiare

În timp ce regimurile este-german şi cehoslovac şi-au păstrat imobilismul, aşteptând parcă sfârşitul inexorabil, în Ungaria, reformele lui Kadar ating apogeul şi s-a pus problema trecerii într-o etapă ulterioară în condițiile în care presiunile societății au devenit tot mai puternice. Evenimentele de la Moscova al căror final era greu de intuit au încurajat grupurile reformatoare, în timp ce conservatorii şi-au văzut opțiunile tot mai limitate. În octombrie 1988, a fost constituită Uniunea Democraților Liberi, un veritabil partid politic.

Pluralism politic-Polonia

În Polonia, generalul Iaruzelski a acceptat pluralismul politic (1988), iar pe 12 septembrie 1989 în fruntea guvernului a fost numit Mazowiecki, un apropiat al lui Lech Walesa.

Colapsul

Căderea Zidului Berlinului, pe 9 noiembrie, a reprezentat lovitura de grație. Revoluția de catifea din Cehoslovacia şi înlocuirea paşnică a lui Teodor Jivkov în Bulgaria a fost completată cu prăbuşirea violentă a lui Nicolae Ceauşescu la Bucureşti în decembrie 1989. Colapsul paşnic al comunismului (cu excepția României) dădea măsura gradului în care elitele comuniste erau conştiente de propria slăbiciune şi de dispariția completă a propriei legitimități.

9 noiembrie 1989 – căderea zidului Berlinului, simbolul Războiului Rece şi al divizării continentului

Revoluția „de catifea” din Cehoslovacia

Bucureşti, 22 decembrie 1989

Problemele perioadei postcomuniste

Respingerea comunismului ca regim politic şi afirmarea independenței statelor din Estul Europei nu a însemnat, din păcate, şi eliminarea moştenirii acestuia. O cultură politică de a o anumită factură fusese internalizată de societățile supuse deceniilor de totalitarism: absența unei culturi a compromisului, neîncrederea în instituțiile statului, dar şi un anumit model de raportare a acestor instituții la societate.

Statele fostului bloc socialist s-au văzut nevoite să-şi redefinească sistemele politice, economiile şi locul în lume. În fond, au fost nevoite să-şi reconstruiască o identitate, să se relegitimeze. Abolirea aparatului totalitar, chiar şi în cazurile unde ea a mers foarte departe, nu putea reprezenta decât primul pas. Construirea instituțiilor regimului democratic nu a pus mari probleme, dar funcționarea lor a fost îngreunată de subzistența tradițiilor şi practicilor autoritare. Tranziția de la o economie centralizată, profund ineficientă la o economie de piață,

orientată spre sectorul terțiar şi capabilă să concureze pe plan internațional şi dificultățile pe care le-a implicat au afectat legitimitatea noilor regimuri democratice.

Test de autoevaluare 5

5.1. Precizați cauzele interne şi contextul extern ale prăbuşirii regimurilor comuniste din estul Europei.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 187

8.6. Bibliografie

Crampton, R.J.: *Europa Răsăriteană în secolul al XX-lea...şi după*, Bucureşti, Curtea Veche, 2002

Holmes, Leslie: *Postcomunismul*, Iaşi, Institutul european, 2004

Soulet, Jean-Francois: *Istoria comparată a statelor comuniste*, Iaşi, Polirom, 1998

8.7. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. a. Polonia – 1947, Cehoslovacia – 1948, Ungaria – 1949, Romania -1947, Bulgaria – 1946.
b. Karelia (la granița cu Finlanda), statele baltice, estul Poloniei, Basarabia.
c. Berlin şi Viena
1.2. Etapa coalițiilor reale, etapa coalițiilor fictive, etapa transformărilor radicale.
1.3. Industrializarea forțată şi colectivizarea au dus la scăderea ponderii agriculturii şi a populației rurale şi la accelerarea procesului de urbanizare, a fost introdusă o nouă etică a muncii, în cultură a fost introdus „realismul socialist".

Test de autoevaluare 2

2.1. Criza de succesiune din Uniunea Sovietică (1953-1956) şi confuzia pe care aceasta a generat-o la nivelul conducerii sovietice, aparenta continuare a liberalizării cu Congresul al XX-lea şi *Raportul secret* prezentat de Hruşciov, destalinizarea ca fenomen politic.
2.2. Greşeli grave în programul politic care au influențat negativ relația dintre partid, stat şi masele muncitoare, program economic defectuos cu consecințe negative pentru nivelul de viață al populației în general şi pentru cel al clasei muncitoare în special, cultul personalității.
2.3. Nagy a anunțat părăsirea Pactului de la Varşovia de către Ungaria („*fără a intra într-unul sau altul dintre blocurile conduse de marile puteri"*) şi a cerut plecarea trupelor sovietice din țară ceea ce, în contextul Războiului Rece, reprezenta materializarea unei obsedante temeri sovietice – un fenomen al domino-ului care să ducă la prăbuşirea regimului comunist sovietic – *„[...] restaurarea capitalismului.[...]Capitaliştii ar putea să ajungă la frontierele URSS.[...]"*.

Test de autoevaluare 3

3.1. model iugoslav presupunea îmbinarea „autogestiunii" (autonomia tuturor actorilor economici, repetarea principului libertății pieței, repunerea în discuție a colectivizării) cu „nealinierea" la un bloc militar comunist sau occidental.
3.2. Programul de reformă în Ungaria prevedea: o mai mare autonomie pentru întreprinderi, descentralizarea deciziei economice, introducerea unor elemente specifice economiei de piață (liberalizarea parțială a prețurilor), încurajarea producției agricole pe loturile individuale ale țăranilor.
3.3. Se reproşa *„uniformizarea"* societății care „*a devenit una din piedicile aflate în fața dezvoltării intensive a economiei şi a ridicării nivelului de viață*" (consecințele puteau fi economice – reinstituirea inițiativei private – şi politice – relaxarea controlului absolut al partidului comunist); era criticată cenzura („*Obiectivul partidului nu este acela de a deveni un „supraveghetor" universal al societății*") şi se propunea garantarea prin lege a libertății de expresie „*pentru interesele şi punctele de vedere minoritare*" şi a libertății de mişcare, „*în special libertatea de a călători în străinătate*".

Notă: *În cazul în care nu ați răspuns corect la ultima sarcină de lucru, recitiți textul documentului şi notați ideile principale ale fiecărui paragraf*

Test de autoevaluare 4

4.1. Menținerea ortodoxiei doctrinare şi păstrarea modelului marxist-leninst de organizare internă, socializarea radicală, cultul personalității dus la paroxism şi personalizarea extremă a puterii, menținerea terorii la un nivel ridicat şi un discurs naționalist excesiv.

Test de autoevaluare 5

5.1. Criza economică de durată, nemulțumirea populației privată de drepturile fundamentale, alienarea socială au lipsit de legitimitate regimurile comuniste est-europene. În condițiile în care schimbările produse la Moscova au generat o relaxare a controlului URSS asupra sateliților, atât elitele politice reformatoare cât şi masele populare au abandonat un sistem politic ineficient şi abuziv.

8.8. Lucrare de verificare 3

Pe baza textului unității şi a bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat pe tema ”Criza sistemului comunist în Europa de Est în anii 50 – 80 ”.

Punctele care trebuie atinse sunt: instaurarea regimurilor comuniste în Europa de Est, efectele destalinizării şi crizele din blocul comunist, problemele economice şi politice ale statelor din Europa de est în anii 70 şi 80, prăbuşirea comunismului, concluzii.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
b. se trimite prin poştă tutorelui.
c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.
Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării şi absența formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.

Unitatea de învățare Nr. 9

UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN PERIOADA POSTBELICĂ

Cuprins

9.1. Obiective

- Identificarea reperelor cronologice relevante pentru prezentarea fenomenului studiat
- Analizarea caracteristicilor politice, economice, sociale specifice.
- Interpretarea surselor istorice şi emiterea de judecăți de valoare privind fenomenul totalitar sovietic în perioada postbelică.

9.2. URSS după al Doilea Război Mondial 1945-1956

9.2.1. Stalinismul matur

Pierderi umane şi materiale

Al doilea război mondial a avut un impact devastator asupra statului sovietic şi a creat o disproporție evidentă între poziția URSS în lume şi situația internă. Pierderile umane sunt estimate la peste 20 milioane (dintre care aproape jumătate civili) reprezentând 11%din populație iar cele materiale la aproape 700 de milioane de ruble, fiind distruse peste 6 milioane de case, 80.000 de localități, 1700 de oraşe, 100.000 de colhozuri şi 32000 de întreprinderi, în vreme ce peste 25 de milioane de persoane au rămas fără adăpost. Țărănimea a fost cea care a plătit prețul cel mai mare, pierderile umane şi transferul de populație spre oraşe însemnând că pentru prima dată în istoria Rusiei şi a Uniunii Sovietice ea nu mai reprezenta majoritatea populației active.

În ciuda situației extreme, după perioada de relaxare limitată din timpul războiului, regimul sovietic a revenit la rigiditate ideologică şi a

Noul plan cincinal

apelat la soluții similare celor interbelice. Discutarea noului plan cincinal – al patrulea – a început imediat, în martie 1946 fiind pus în aplicare ***Planul de reconstrucție***, foarte ambițios, dar care a fost modificat în 1948 prin adoptarea ***Planului de modificare a naturii***. Acesta din urmă reprezenta un proiect utopic care, între altele, îşi propunea crearea unei mări interioare în Siberia Occidentală şi construirea unor diguri în Oceanul Pacific pentru a opri curenții reci de pe coastele siberiene. Al patrulea plan cincinal mergea pe linia celor interbelice, punând accent pe industria grea şi limitând producția de bunuri de consum.

Al 4-lea plan cincinal conform cifrelor oficiale sovietice (1940=100)

	1940	1945	1950 (conform planului)	1950 (cifre realizate)
Produsul național	100	83	138	164
Producția industrială	100	92	148	173
Bunuri de consum	100	59	-	123
Producția agricolă	100	60	127	99

Criza agricolă

Dincolo de utopie, Uniunea Sovietică s-a confruntat la sfârşitul anilor patruzeci cu o puternică criză agricolă generată în bună măsură de Ineficiența colhozurilor. Răspunsul a constat, însă, în regruparea acestora şi în crearea agro-oraşelor. Elementul ideologic rămânea foarte prezent, noile oraşe urmând să realizeze vechiul deziderat al unității dintre muncitorime şi țărănime şi să ducă la bun sfârşit suprimarea conştiinței țărăneşti. Drept urmare, între 1950 şi 1954 nouă milioane de persoane au părăsit zonele rurale.

Personalizarea puterii

La nivel politic, anii postbelici s-au remarcat prin derapaje ale structurilor de putere. Relaxarea ideologică din timpul războiului fusese echilibrată cu o creştere proporțională a cultului personalității lui Stalin, creştere care în perioada postbelică nu a mai cunoscut limite. Personalizarea extremă a puterii este caracteristică perioadei de „maturitate” a regimului stalinist, dar reprezintă şi un simbol al abandonării *de facto* a leninismului, abandonare vizibilă şi în restaurarea denumirilor unor instituții abolite de Lenin sau în contestarea teoriei elitiste despre partid.

Modificări ale structurilor de putere

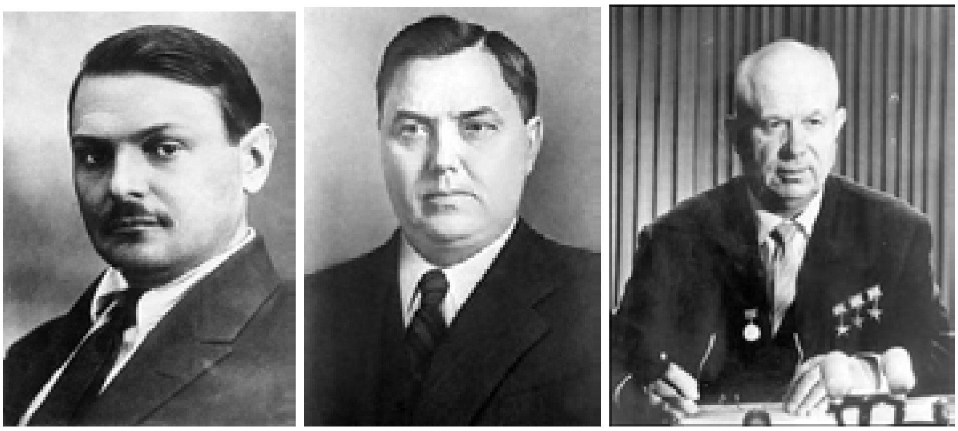
La Congresul XIX din 1952, la un nivel mult mai practic, instituțiile de conducere ale partidului au fost reformate în vederea diluării influenței acestora în favoarea celor pe care Stalin le putea conduce personal. În ciuda creşterii semnificative a numărului de membri în timpul războiului, viața de partid s-a atrofiat în perioada de maturitate a stalinismului şi mare parte a puterii executive a revenit aparatului de stat. Primii ani postbelici au constituit o perioadă de excluderi masive din partid, de rotație a cadrelor, totul în încercarea de a pune în practică imaginea de partid-monolit a Partidului Bolşevic.

Integrarea ideologică a armatei

Una din principalele preocupări ale liderului sovietic în anii ce au urmat imediat conflictului a fost blocarea dezvoltării Armatei Roşii ca centru de putere autonom. În jur de 40% din efectivele postbelice ale partidului erau reprezentate de actuali sau foşti militari, Stalin sperând ca în acest mod să asigure integrarea ideologică a armatei. Conducătorii militari ce jucaseră un rol important în război sunt marginalizați şi eliminați din conştiința publică prin depersonalizarea istoriei războiului.

Lupta pentru putere

În ciuda declinului fizic şi a neîncrederii patologice în cei din jur, poziția lui Stalin de centru necontestat al puterii a fost favorizată şi de conflictele dintre personajele principale ale conducerii comuniste. Cea mai notabilă este opoziția dintre Malenkov şi Jdanov în care liderul sovietic şi-a păstrat neutralitatea numai în aparență, în realitate subminându-le amândoura pozițiile. De altfel, Stalin a tolerat asemenea conflicte numai pentru a-i putea slăbi pe „combatanți”. Lupta pentru succesiunea lui Stalin s-a declanşat încă din timpul vieții acestuia, acesta profitând de ea pentru a-şi înlătura adversarii politici. Moartea lui Andrei Jdanov în 1948 a părut să-l propulseze pe Gheorghi Malenkov în postura de succesor probabil şi Stalin a sprijinit campania acestuia de înlăturare a foştilor susținători ai lui Jdanov. În acelaşi timp, însă, Stalin începe să cultive un alt personaj, pe Nikita Hruşciov.

Competitorii pentru succesiunea lui Stalin: A.Jdanov, G. Malenkov, N.Hrusciov

Noul val de teroare

Începând cu 1950, în contextul înăspririi războiului rece, situația internă a început să se degradeze şi mai mult. Epurările se înmulțesc, societatea este din nou mobilizată pentru un efort economic, presa reia tot mai des temele specifice perioadei marilor procese din a doua parte a anilor treizeci, dar la acestea se adaugă antisemitismul. Evreii „cosmopoliți” şi „sionişti” au reprezentat una din principalele ținte ale noii campanii de teroare, chiar dacă la un nivel mai larg e foarte probabil că Stalin vedea aceste epurări ca pe un nou pas spre crearea unei elite staliniste, spre reînnoirea elitei partidului.

Pe 13 ianuarie 1953 sunt arestați nouă medici acuzați că l-ar fi ucis pe Jdanov şi că ar fi plănuit asasinarea liderului sovietic. Şase din cei nouă erau evrei şi au fost denunțați ca fiind tentacule ale unui „complot sionist”. Moartea lui Stalin, pe 5 martie 1953, a însemnat evitarea unor noi epurări masive.

Războiul cultural anti-occidental

Regimul a inițiat sub conducerea lui Jdanov un adevărat război cultural împotriva inovației, a modernismului, a liberalismului şi a tot ce este occidental. Literatura şi muzica în special erau văzute ca instrumente esențiale pentru unirea poporului în spatele idealurilor bolşevice. Nici ştiința nu a scăpat de amestecul ideologicului, cel mai bun exemplu fiind cel al biologiei. Această ofensivă era menită în bună măsură să disciplineze intelectualitatea, însă rezultatul a fost izolarea Uniunii Sovietice de evoluțiile intelectuale din exterior.

Funeraliile lui Stalin: (sus) muncitori moscoviți la catafalcul lui Stalin de la Casa Sindicatelor, (jos) garda de onoare a conducătorilor sovietici - Bulganin, Hruşciov, Kaganovici. Stalin a fost depus, mumificat, în mausoleul dedicat lui Lenin, dar în 1961 Hruşciov a ordonat mutarea corpului lui Stalin într-un mormânt mult mai modest.

Ceremonii de doliu la moartea lui Stalin în Ungaria şi România

Hruşciov despre ultimii ani ai lui Stalin:

„*Toți cei din jurul lui Stalin eram temporari. Atâta vreme cât avea oarecare încredere în noi, ni se permitea să trăim şi să muncim. Dar din momentul în care înceta să aibă încredere în tine, Stalin începea să te observe până când cupa neîncrederii se revărsa... Totul depindea de ceea ce Stalin se întâmpla să gândească în momentul în care te privea.”*

Test de autoevaluare 1

1.1. Identificați prevederile Planului de modificare a naturii.
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..

1.2. Menționați principalele caracteristice ale vieții politice sovietice în timpul ultimilor ani ai lui Stalin.
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..

1.3. Citiți documentul de mai sus şi încercați să caracterizați perspectiva lui Hruşciov precum şi cel puțin una din trăsăturile sistemului totalitar sovietic.
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………..

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 207

9.2.2. Crizele succesiunii (1953-1956)

Dispariția lui Stalin a creat un imens vid politic şi ideologic întrucât

regimul se identificase cu personalitatea acestuia mai bine de douăzeci de ani. Uniunea Sovietică era complet izolată şi populația sărăcită. Ultimul buget stalinist, cel din 1952, fusese aproape un buget de război.

Noii conducători ai URSS în timpul unei parade militare la mausoleul Lenin-Stalin.

“Triumviratul”

Urmaşii potențiali ai lui Stalin au descoperit rapid virtuțile sistemului de conducere colegială întrucât se temeau de instalarea unuia dintre ei pe postul de lider atotputernic. Numărul membrilor Prezidiumului PCUS este redus la zece pentru a face din această instituție un adevărat centru al autorității, dar puterea este în realitate deținută de un triumvirat: Malenkov era şef al guvernului, Beria responsabil pentru securitatea internă, iar Nikita Hruşciov devenea figura dominantă în secretariatul partidului, chiar dacă nominal Malenkov păstra inițial şi principala funcție din partid. Astfel, Malenkov devine liderul structurilor de stat, devenite tot mai puternice în ultimii ani ai perioadei staliniste, în timp ce Hruşciov preia controlul partidului (avea să devină prim-secretar în septembrie 1953).

L.Beria

La sfârşitul lui iunie 1953, în urma unui complot organizat de Hruşciov cu sprijinul conducerii armatei, Beria a fost arestat şi după numai o săptămână a fost exclus din partid. După câteva luni de detenție, Beria este judecat în secret şi executat în decembrie 1953. Căderea lui Beria nu a însemnat numai consolidarea poziției lui Hruşciov în raport cu Malenkov, ci şi o reafirmare a structurilor de partid. Era greu de crezut că un lider politic mai putea încerca să controleze partidul în primul rând cu ajutorul aparatului represiv.

Relaxarea situației interne

Înlăturarea lui Beria a fost ultimul exemplu al utilizării violenței pentru reglarea conflictelor pentru putere. În lipsa terorii, noua elită trebuia să-şi demonstreze legitimitatea, competența şi

indispensabilitatea. În mod necesar, primele măsuri inițiate de noua conducere colegială au vizat o relaxare a situației interne printr-o serie de decrete de amnistiere (primul chiar în martie 1953), printr-o oarecare descentralizare a puterii, dar şi prin ameliorarea situației materiale a populației. Însă, caracterul represiv excesiv al stalinismului a fost unul din puținele elemente abandonate, esența regimului rămânând aceeaşi: monopolul politic Partidului Comunist, economia centralizată în proprietatea statului.

Disensiunile politice dintre Hruşciov şi Malenkov

După dispariția lui Beria, conflictul dintre Malenkov şi Hruşciov se mută în domeniul dezbaterilor privind politicile de urmat. În vreme ce “Noul Curs” al lui Malenkov însemna reducerea investițiilor în industria grea şi în apărare în vederea creşterii producției de bunuri de consum, Hruşciov propunea consolidarea alianței dintre muncitorime şi țărănime şi împărțirea relativ egală a resurselor între agricultură şi industrie, în special cea militară. În 1954 Hruşciov propune desțelenirea a milioane de hectare din regiunile „virgine” din zona Volgăi, din Urali, Siberia şi Kazahstan. Chiar dacă pe termen lung rezultatele sunt dezastruoase, în primii ani programul înregistrează suficiente succese pentru a-i servi lui Hruşciov în competiția politică.

9.2.3. Ascensiunea lui Hruşciov şi destalinizarea

Demisia lui Malenkov

Succesele lui Hruşciov l-au forțat pe Malenkov să demisioneze în februarie 1955, în condițiile în care se găsea într-o izolare din ce în ce mai pronunțată. Din acest moment primul acționează rapid pentru a-şi consolida puterea prin numirea la vârf a unor cadre loiale lui. Până la reunirea Congresului XX al PCUS, 44% din membrii Comitetului Central aleşi în 1952 fuseseră deja înlocuiți. În decembrie 1955, în continuarea politicii de subminare a autorității vechii gărzi staliniste, Hruşciov numeşte o comisie pentru a studia teroarea anilor ’30.

Congresul XX şi începutul destalinizării

Destalinizarea, deja evidentă într-o oarecare măsură în modul în care regimul se raporta la societate, atinge apogeul la Congresul XX, convocat în februarie 1956. Aici, pe 25 februarie, delegații au ascultat uimiți timp de patru ore aşa-numitul *Raport secret* citit de Hruşciov în persoană. Discursul denunța „încălcările legalității socialiste” în timpul terorii staliniste, „cultul personalității” şi excesele sale. Era o lovitură de teatru prin care Hruşciov îşi ataca rivalii politici şi în acelaşi timp îşi mobiliza susținătorii. Condamnarea stalinismului era însă superficială şi incompletă.

O treime din membrii Comitetului Central ales la Congres erau nou aleşi şi majoritatea acestora îi fuseseră subalterni lui Hruşciov în diferite etape ale carierei sale. Prezidiul a fost păstrat, dar au fost aleşi cinci noi membri, toți fideli ai săi şi astfel Nikita Hruşciov devenea conducătorul necontestat al Uniunii Sovietice.

Fragmente din Raportul secret prezentat de Hruşciov la Congresul XX

„Caracteristicile negative ale lui Stalin, care erau doar incipiente în timpul lui Lenin, s-au transformat în timpul ultimilor ani într-un grav abuz de putere, care a determinat grave

prejudicii partidului nostru […].
Stalin a acționat nu prin convingere, explicație şi cooperare răbdătoare cu poporul, ci prin impunerea concepțiilor sale, solicitând supunerea absolută în fața opiniilor sale. Oricine se opunea concepțiilor sale sau încerca să-şi demonstreze punctul de vedere, era sortit să fie îndepărtat din conducerea colectivă şi să sufere anihilarea morală şi fizică.[...]
Stalin a inventat conceptul de inamic al poporului. Acest termen a făcut inutilă dovedirea erorilor ideologice ale persoanelor angajate în controverse; acest termen a făcut posibilă folosirea celor mai crude mijloace de represiune, violând toate normele legalității revoluționare, împotriva oricui care nu era de acord cu Stalin, împotriva acelora care erau doar suspectați de intenții ostile, împotriva acelora care aveau o reputație proastă.[...]
Stalin, […], a folosit metode extreme şi represiune de masă într-un moment când revoluția era deja victorioasă, când statul sovietic era întărit, când clasele exploatatoare erau deja lichidate şi relațiile socialiste erau înrădăcinate solid în toate fazele economiei naționale, când partidul nostru era consolidat politic şi se întărise atât numeric cât şi ideologic. [...]
Trebuie să spunem că după război situația a devenit şi mai complicată. Stalin a devenit şi mai capricios, iritabil şi brutal; mai ales a crescut suspiciunea sa. Mania persecuției a atins dimensiuni incredibile. […] După război Stalin s-a îndepărtat şi mai mult de colectivitate. El singur decidea fără nici o considerație pentru nimeni şi nimic.”

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Indicați primele măsuri luate de noua conducere colegială.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

2.2. Citiți documentul de mai sus şi indicați acuzele aduse lui Stalin şi motivele lui Hruşciov.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 207

9.3. Uniunea Sovietică în perioada Hruşciov

Reacția opoziției

Succesul înregistrat de Hruşciov la Congresul XX a fost urmat imediat de o perioadă de criză generată de impactul *Raportului secret* asupra lagărului comunist. Impulsionați de criza maghiară şi cea poloneză, adversarii lui Hruşciov (Molotov, Malenkov, Kaganovici) încep să se organizeze. În iunie 1957 a avut loc o tentativă a membrilor Prezidiumului de a-l forța să demisioneze, dar Hruşciov a contraatacat convocând foarte rapid Comitetul Central care s-a pronunțat covârşitor în favoarea sa. Din acest moment, Hruşciov nu mai avea un adversar real. În martie 1958 l-a înlocuit pe Bulganin în funcția de prim-ministru,

devenind în acelaşi timp lider al statului şi al partidului.

Dezghețul şi destalinizarea se manifestă inclusiv în cultură, îndeosebi în muzică şi pictură, dar e mult mai limitat în literatură unde romanul *Doctor Jivago* al lui Boris Pasternak a provocat o criză de proporții. Măsurile de liberalizare nu sunt duse niciodată până la capăt şi au rămas, în esență, simbolice.

Limitele destalinizării

În plan economic, limitele destalinizării sunt la fel de vizibile. Tentativele descentralizatoare eşuează în mod repetat în fața rezistenței aparatului birocratic şi de la sfârşitul anilor '50, Uniunea Sovietică a intrat într-o perioadă de încetinire a creşterii economice ce avea să dureze până la prăbuşirea sa.

Complexul militaro-industrial deja foarte influent a împiedicat o reorientare a priorităților spre industria uşoară şi agricultură. În acest ultim domeniu, după succesele inițiale ale campaniei de deselenire, au urmat ani de recolte dezastruoase care au forțat URSS să importe milioane de tone de cereale. Producția de cereale a Uniunii Sovietice a crescut conform cifrelor oficiale, dar chiar dacă tendința este crescătoare, de notat sunt puternicele variații anuale.

Planul pe şapte ani

Sfârşitul anilor cincizeci a adus şi primul Plan pe şapte ani (ianuarie 1959), obiectivul fiind depăşirea Statelor Unite din punct de vedere economic. Imensei risipe de resurse, căreia nu i se găseşte nici o soluție, şi lipsei de realism a planificării li s-a adăugat voluntarismul ce a marcat de multe ori politica agricolă, rezultatele fiind invariabil dezastruoase.

Congresul XXII

Congresul XXII din octombrie 1961 pare să ducă mai departe destalinizarea (corpul lui Stalin este luat din mausoleul lui Lenin) şi lansează un nou mit: cel al trecerii Uniunii Sovietice la comunism. Programul adoptat aproape fără nici un fel de dezbateri prevedea pentru perioada 1961-1971 aşezarea „bazelor materiale" ale comunismului, în timp ce deceniul următor avea să aducă atingerea stadiului comunist.

Deteriorarea poziției lui Hruşciov

Voluntarismul nu a caracterizat numai politica sa agricolă, ci şi pe cea externă, dar acest domeniu i-a atras şi cele mai multe critici alături de tentativele de reformare a partidului şi de a introduce tot mai mulți tehnocrați în circuitul decizional. Semieşecul din criza Berlinului şi înfrângerea în criza rachetelor din Cuba l-au făcut foarte vulnerabil. Tentativele de liberalizare culturală şi de reorientare a priorităților economice din perioada 1962-1964 au fost blocate de structurile de partid tot mai ostile lui.

Demisia

În octombrie, poziția sa a devenit atât de fragilă, încât nu s-a mai putut opune cererilor majorității Prezidiumului de a demisiona. Decizia finală a aparținut din nou Comitetului Central care a hotărât că venise momentul ca Hruşciov să se retragă. Brejnev a preluat funcția de prim-secretar, în timp ce Kosîghin a devenit prim-ministru.

Test de autoevaluare 3

3.1. Menționați cauzele debarcării lui Hruşciov din poziția de secretar general al PCUS.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsul poate fi consultat la pagina 207

9.4. Era imobilismului. Perioada Brejnev

Leonid Brejnev

Reformismul generator de instabilitate fusese astfel eliminat. Perioada Brejnev (octombrie 1964 – noiembrie 1982) avea să fie, dimpotrivă, caracterizată prin imobilism, prin teama de a iniția orice reformă structurală care ar fi pus în pericol interesele birocrației. În interiorul acestui sistem paralizat şi aflat în declin se dezvolta însă o societate din ce în ce mai activă, mai educată, mai străină de obiectivele regimului politic care nu evoluaseră din anii ’30.

Lipsa reformelor economice

Creşterea economică a încetinit până la stagnare în anii ’80, blocată între barierele celei de-a doua revoluții industriale într-un moment în care Occidentul trecea deja în era informațională. Nici măcar „trecerea la comunism” nu a mai fost luată în considerare de vreme ce presupunea un grad considerabil de schimbare. Lipsa reformelor şi declinul au fost mascate parțial de succesele în plan internațional, dar distanța dintre realitate şi discurs, dintre politicile practicate şi entuziasmul revoluționar afişat a crescut din ce în ce mai mare.

„Conducerea colectivă”

Perioada Brejnev a însemnat punerea în aplicare a principiului oligarhic al „conducerii colective”. Deşi Leonid Brejnev era fără nici o îndoială personajul cel mai puternic (mai ales după 1966, alături de el stau Suslov, Podgornâi şi Kosâghin. Puterea sa nu este absolută, de tip stalinist. Puterea i-a fost conferită de egalii săi şi în consecință ascensiunea sa coincis cu o remarcabilă stabilitate a elitelor.

Încercări de rezolvare a problemelor economice

Tentativele de reformă nu au lipsit, dar orice încercare de eficientizare a economiei care presupunea un grad oarecare de descentralizare se lovea de conservatorismul politic dominant. Brejnev era foarte sensibil la influența oficialilor din partid şi a complexului militaro-industrial şi soluția este găsită în altă parte: criza economică avea să fie rezolvată nu prin reforme care să pună în discuție principiile economiei staliniste, ci prin inovație ştiințifică şi eventual prin importul de tehnologie occidentală care să redea vigoarea economiei.

Reacții societale

În această perioadă de indecizie care înclină spre conservatorism pe toate planurile, societatea scapă tot mai mult de sub controlul regimului. De la sfârşitul anilor ’50 apar primele *samizdat*-uri♣, iar în decembrie 1965 are loc la Moscova după mai bine de patruzeci de ani prima demonstrație neautorizată. Regimul combate însă amenințările la adresa sa cu un minimum de violență şi adeseori cu concesii. Şi dacă disidența nu reprezintă decât un procent infim din ansamblul populației, mult mai dificil pentru regim a fost să combată starea de pesimism generalizat care pune stăpânire pe societate începând cu sfârşitul anilor ’60. Acest pesimism alimentează disidența care în această perioadă devine tot mai diversă: de la neo-stalinişti care critică relaxarea regimului, la liberali sau stângişti dezamăgiți de abandonarea principiilor leniniste şi naționalişti ruşi.

Îmbătrânirea nomenclaturii

Imobilismul a avut drept consecință îmbătrânirea accelerată a elitei politice şi economice (nomenclatura). În 1976 vârsta medie a membrilor Comitetului Central era de şaizeci de ani. Majoritatea principalelor figuri ale partidului şi statului depăşiseră şaptezeci de ani în 1980. Brejnev le garantează statutul şi de fapt aceasta este şi cheia propriei longevități politice.

Despre nomenclatură:

„*Spre deosebire de burghezie, proprietatea privată nu reprezintă semnul distinctiv esențial al nomenclaturii. Moştenitoare a revoluționarilor profesionişti, nomenclatura nu este clasa celor care dețin bunuri. Este clasa administratorilor. Administrația şi exercitarea puterii sunt cele două funcțiuni esențiale ale nomenclaturii [...] Nomenclatura încarnează conducerea politică a societății. Ea exercită şi puterea economică dar doar pe cale de consecință. Ansamblul puterii în statul socialist este concentrat între mâinile sale. Ea singură ia toate deciziile politice*.” (Michael Voslensky: La Nomenklatura. Les privilegies eu URSS, Paris, Belfond, 1970, p.100)

Criza economică mondială şi efectele sale

Criza economică a fost, însă, mascată de avantajele pe care Uniunea Sovietică le-a avut de pe urma crizei energetice mondiale. Mare exportatoare de petrol şi aur, URSS a câştigat enorm de pe urma acestora. Reforma apărea astfel inutilă, iar industria uşoară era din nou neglijată întrucât bunuri de consum puteau fi importate foarte facil din exterior.

Problemele agricole

Agricultura a continuat să fie partea cea mai fragilă a economiei după cum o dovedesc şi cele cincisprezece milioane de persoane care părăsesc în anii ’70 zonele rurale în căutarea unor oportunități mai bune. În ciuda investițiilor substanțiale, producția se încăpățânează să stagneze. În 1980 producția reală se afla atât de mult în urma cifrelor oficiale, încât autoritățile au încetat timp de şase ani să publice statistici. Importurile au crescut dramatic după 1972, furnizorul principal fiind inamicul numărul unu din războiul rece, Statele Unite.

♣ samizdat – termen rus (*sam* – auto şi *izdatelstvo* – publicare) ce desemna literatura subversiva, critică la adresa regimului, scrisă, copiată şi răspândită în secret în Uniunea Sovietică.

Cheltuielile militare

Marcată de profunde crize structurale, economia sovietică era împovărată şi de imensele cheltuieli militare devenite o necesitate politică din cauza influenței complexului militaro-industrial. Obiectivul era paritatea cu Statele Unite şi la prima vedere nu era o decizie lipsită de sens întrucât reprezenta singura modalitate de a menține statutul de superputere al Uniunii Sovietice, altfel un stat subdezvoltat din mai multe puncte de vedere. Povara reprezentată de aceste „investiții” a fost insuportabilă pe termen mediu pentru o economie care, spre deosebire de cele occidentale, nu profita aproape deloc de pe urma cercetării militare.

Eşecul regimului

Anii ’70 au reprezentat eşecul trecerii la o fază de creştere intensivă, eşecul cointeresării societății în succesul proiectului comunist. Partidul a fost incapabil să umanizeze sistemul, să-i responsabilizeze pe muncitori şi să-i stimuleze prin orientarea producției spre produsele de consum. Deşi a crescut substanțial ca număr de membri (de la puțin peste unsprezece milioane la optsprezece între 1964 şi 1983), partidul, după cum spunea istoricul Jean-Francois Soulet seamănă „*cu o sectă muribundă din care cea mai mare parte a membrilor săi continuă să fie practicanți, dar lipsiți de credință. Practica formală, punctată de riturile specifice ale unei liturghii imuabile (cultul secretarului general, sărbători, ceremonii, defilări..) este prezidată cu vanitate de un înalt cler orb sau cinic*.”

Clişeele ideologice şi birocrația

În ciuda transformărilor societale, partidul păstrează aceleaşi teme propagandistice şi concepte contemporane lui Lenin sau Stalin. Deşi şi-au pierdut de mult substanța şi criticile la adresa lor erau cunoscute de ansamblul societății, ele nu au fost luate niciodată în discuție. Şansele unui dialog între societate şi nomenclatură sunt micşorate şi mai mult de privilegiile cu care această categorie s-a înconjurat în special în perioada Brejnev, dar şi de extraordinara dezvoltare, în faza terminală a regimului sovietic, a unui aparat birocratic rigid, greoi şi a cărei existență ar fi fost pusă sub semnul îndoielii de orice reformă.

O societate în transformare

Prins între incapacitatea de a răspunde nevoilor societății şi imposibilitatea de a utiliza masiv mijloacele represive şi în ciuda menținerii aparente a dogmatismului, regimul e nevoit să facă concesii, să tolereze diverse forme de manifestare autonomă a societății: de la explozia pieței negre a bunurilor de consum, corupție la autonomizarea diverselor manifestări culturale, în special ale tinerilor.

9.4.1. Moartea lui Brejnev şi perioada de provizorat (1982-1985)

Moartea lui Brejnev în 1982 a survenit după câțiva ani în care în pofida cultului personalității ce îl avea ca obiect, deciziile erau luate tot mai mult de un cerc de apropiați, în special după atacul cerebral pe care secretarul general îl suferă în 1975.

Funeraliile lui Leonid Brezhnev – parte a „cultului conducătorului"

Succesorul său imediat a fost Iuri Andropov şi alegerea sa reprezenta în parte recunoaşterea nevoii de schimbare. În calitate de fost şef al KGB, Andropov cunoştea foarte bine realitatea sovietică, iar instituția din care provenea, foarte bine informată şi în permanent contact cu lumea occidentală, devenise unul din centrele de putere favorabile schimbării.

Iuri Andropov

Andropov a condamnat public corupția oficialilor de partid şi de stat, a adus la Moscova echipe de tehnocrați, a înlăturat pe unii din membrii vechii gărzi şi a încercat să revigoreze economia printr-un sistem de recompense acordate muncitorilor şi fermierilor. Continuarea măsurilor de acest tip ar fi putut schimba ceva, dar într-o bună parte a celor cincisprezece luni pe care le-a petrecut în fruntea Uniunii Sovietice starea sa de sănătate şi-a spus cuvântul şi a murit în funcție.

Tentative eşuate de reformă

Hotărâți să evite continuarea transformărilor, membrii conducerii sovietice l-au numit pe Constantin Cernenko, un fost apropiat al lui Brejnev, chiar dacă şi acesta era bolnav. De altfel, de la sfârşitul lui 1984, Cernenko nu a mai apărut în public şi a murit în martie 1985.

Test de autoevaluare 4

4.1. Identificați problemele economice ale perioadei Brejnev.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

4.2. Precizați transformările apărute în societatea sovietică în anii 70.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

4.3. Menționați elementele de reformă introduse de Iuri Andropov.
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 207

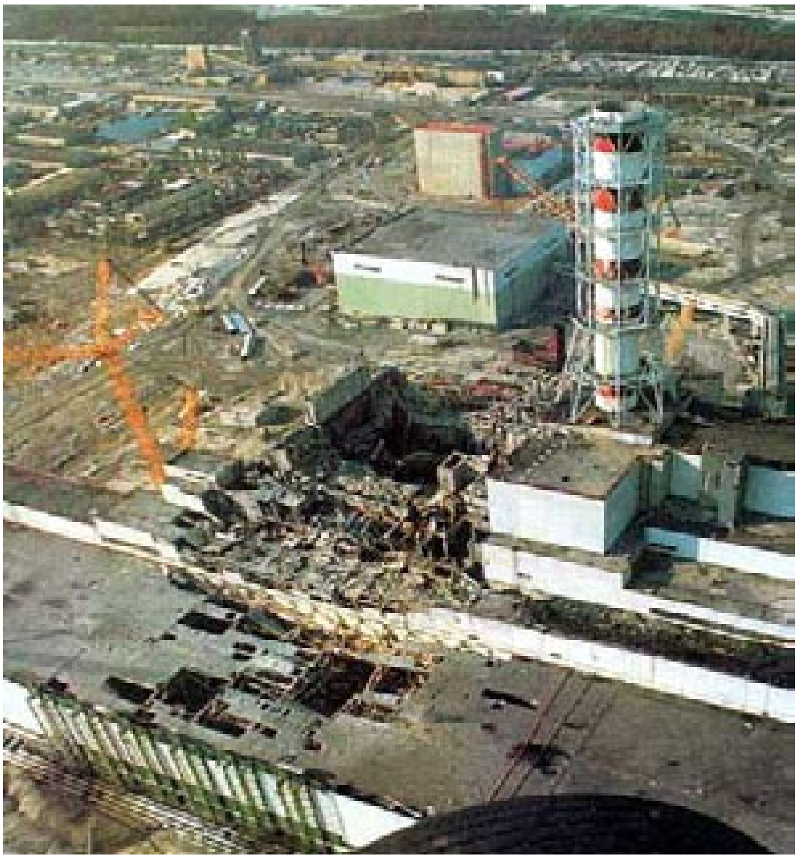
9.5. Era Gorbaciov şi eşecul reformării sistemului

Mihail Gorbaciov

Alegerea lui Mihail Gorbaciov ca secretar general în aprilie 1985 părea să demonstreze că Biroul Politic ajunsese la concluzia că venise momentul pentru o schimbare. În vârstă de 54 de ani, cu studii superioare şi fost protejat al lui Andopov, Gorbaciov a demonstrat de la bun început un dinamism care lipsea de mult timp conducerii sovietice.

Perestroika

Dincolo de măsurile concrete, primul lucru pe care trebuia să-l facă era să convingă partidul şi societatea de necesitatea unei schimbări fundamentale. Prioritatea sa era *perestroika* – reforma economică: o transformare radicală a economiei centralizate de sorginte stalinistă prin descentralizare, autogestiune, eliberarea de rigiditățile impuse de aparatul birocratic şi oferirea de stimuli pentru creşterea productivității. Spera astfel să elibereze energiile creatoare, să reorienteze economia spre bunurile de consum, dar reformele sale inițial foarte moderate s-au lovit de rezistența birocrației şi dezastrul de la Cernobîl a oferit, în mod tragic, măsura incapacității guvernului de a gestiona economia sovietică şi grava criză în care se afla acesta.

Explozia produsă la centrala atomică de la Cernobîl în 1986 a condus la decesul datorat iradierii a peste 100.000 de persoane şi a costat statul sovietic aproape 13 miliarde de dolari.

Glasnost

Pentru ca această reformă economică să aibă succes, Gorbaciov avea nevoie de sprijinul societăţii. Tolerarea regimului de către societate nu mai era suficientă şi spera să câştige cooperarea acesteia prin reforme politice. *Glasnost* – sau „deschidere" – nu era menită să pună în discuţie regimul însuşi, dar permitea criticarea greşelilor regimului, afirma nevoia de schimbare şi oferea o mai mare libertate de expresie. Însă odată declarată disponibilitatea de a critica greşelile trecutului, întregul proces de deschidere politică a scăpat rapid de sub controlul liderului sovietic şi a dobândit o dinamică proprie.

Reforme politice

În 1987, la aniversarea revoluţiei bolşevice, Gorbaciov denunţă „enormele crime de neuitat ale lui Stalin". În anul următor este iniţiată o reformă constituţională ce crea un nou legislativ în care alegerile erau organizate pe baza unor candidaturi multiple şi nu folosind sistemul candidatului unic desemnat de partid. Totul se petrece în paralel cu o masivă reîntinerire a cadrelor.

Reforme incomplete în economie

În încercarea de a menţine echilibrul între reformatori şi conservatori, reformele lui Gorbaciov nu au mers niciodată suficient de departe, ambele tabere fiind astfel nemulţumite. Vechiul sistem economic a rămas în mare parte neschimbat. Autonomizarea *de jure* a multor întreprinderi nu a adus mari avantaje întrucât ele erau deja autonome *de facto* din perioada Brejnev din cauza inamovibilităţii birocraţilor. Pe de altă parte, privatizările au fost nesemnificative. Într-o situaţie similară se găsea şi agricultura unde sistemul stalinist al colhozurilor a rămas practic neschimbat în condiţiile în care mai puţin

de 2% din suprafața totală a acestora a trecut în proprietate privată.

Războiul din Afghanistan

În plan extern, deşi a reuşit o spectaculoasă apropiere de statele occidentale Gorbaciov a rezolvat la fel de ezitant problema retragerii trupelor sovietice din Afganistan iar conflictul din Asia Centrală a oferit prilejul unora dintre primele manifestări ale societății civile în Uniunea Sovietică. Pierderile umane masive - între 15.000 (cifrele oficiale sovietice) şi 50.000 - au creat încă o sursă de tensiune între regim şi societate iar mobilizarea forțată a naționalităților a produs noi linii de fractură în interiorul sistemului.

Soldați sovietici în Afghanistan pregătindu-se de retragere – februarie 1989

Deschiderea politică

Dacă reforma economică nu înregistrează succese notabile, reforma politică a căpătat amploare în perioada 1988-1989. În martie 1989 au fost organizate primele alegeri în care mai mulți candidați concurează pentru un loc. Chiar dacă instituțiile erau gândite pentru a prezerva rolul conducător al PCUS, noile organisme legislative erau înzestrate cu o autoritate reală şi puteau dezbate liber diferitele probleme. Reformele constituționale au fost continuate în martie 1990 cu scopul de a crea un regim prezidențial. A fost creată funcția de preşedinte al Uniunii Sovietice, funcție care dobândea o autoritate cvasinelimitată printr-o lege specială din aprilie acelaşi an.

Treptata disoluție a Uniunii

Relaxarea sistemelor de control specifice unui regim totalitar nu a permis numai criticarea într-un grad fără precedent a regimului, ci şi manifestarea naționalismelor suprimate atât de mult timp. Concesiile făcute diferitelor republici au fost şi în acest caz tardive şi s-au limitat de cele mai multe ori la domeniul economic. Până în august 1990 din cele cincisprezece republici ale Uniunii, cinci îşi proclamaseră deja independența, iar alte opt suveranitatea.

Inițiate ca tentative de eficientizare şi relegitimare a sistemului sovietic, *perestroika* şi *glasnost*-ul au scăpat rapid de sub control, dovedind incapacitatea unui sistem totalitar de a se reforma. După cum afirma şi istoricul Martin Malja, prăbuşirea unui sistem total nu poate fi

decât totală. Adam Michnik o spunea la fel de sugestiv „*NU există comunism aflat la conducere care să nu fie şi totalitar. Fie devine totalitar, fie încetează să mai fie comunism*”.

Puciul din august 1991

Odată repusă în discuție relația dintre regim şi societate, nu a mai existat cale de întoarcere şi încercările conservatorilor de a stopa schimbările, încercări ce au culminat cu tentativa de puci din august 1991, au eşuat şi nu au făcut decât să accelereze dizolvarea Uniunii Sovietice în decembrie acelaşi an. Încă din 1990 a fost pus în discuție monopolul asupra puterii exercitat de PCUS şi în februarie 1991 acest monopol a fost desființat. În august 1991, după puciul eşuat, este votat un decret de suspendare a activităților PCUS pe teritoriul Rusiei.

August 1991 – tentativa de lovitură de stat a conservatorilor - blindate pe străzile Moscovei şi replica victorioasă a reformatorilor conduşi de viitorul lider de la Kremlin - Boris Eltsin. Observați steagul Rusiei – simbol al unei schimbări politice cu mult mai ample decât cea inițiată de Gorbaciov.

Criza economică imposibil de contracarat fără o alterare a sistemului politic şi economic însuşi, explozia naționalismelor, disproporția evidentă de forțe între Occident şi lumea comunistă, trezirea la viață a societății eliberate de controalele rigide ale unui regim totalitar, politica jumătăților de măsură în aproape toate domeniile au împiedicat corijarea sau reformarea sistemului comunist şi au condus la prăbuşirea sa completă fără ca Gorbaciov să fi plănuit tranziția la o economie de piață şi la un regim democratic.

Dispariția Uniunii Sovietice

După ce între septembrie şi decembrie 1991 majoritatea republicilor şi-au anunțat independența, pe 21 decembrie, la Alma-Ata, Federația Rusă, Bielorusia, Ucraina, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjikistan, Kazahstan, Kirghistan, Armenia şi Azerbaidjan au semnat actul de înființare a Comunității Statelor Independente iar câteva zile mai târziu M.Gorbaciov demisiona din funcția de preşedinte al statului sovietic. Uniunea Sovietică îşi încetase existența.

<u>Test de autoevaluare 5</u>

5.1. Indicaţi principalele elemente ale politicii “perestroika”.
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………..

5.2. Ce însemna “glasnost” ?
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………..

5.3. Menţionaţi reformele politice şi constituţionale introduse de Gorbaciov.
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………….

5.4. Precizaţi cauzele imediate ale prăbuşirii Uniunii Sovietice.
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 207

9.6. Bibliografie

Barber, John : *Istoria Europei moderne*, Bucureşti, Lider, f.a.

Gaillard, Jean-Michel, Rowley, Anthony : *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea*, Bucureşti, Cartier, 2001

Lynch, Michael : *Stalin şi Hruşciov. URSS, 1924-1964*, Bucureşti, All, 1994

Milza, Pierre, Bertein, Milza : *Istoria secolului XX*, vol 2-3, Bucureşti, All, 1998

Soulet, Jean-Francois : *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iaşi, Polirom, 1998

Werth, Nicolas : *Istoria Uniunii Sovietice de la Hruşciov la Gorbaciov*, Bucureşti, Corint, 2000

9.7. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. Crearea unei mări interioare în Siberia Occidentală şi construirea unor diguri în Oceanul Pacific pentru a opri curenții reci de pe coastele siberiene.
1.2. Personalizarea puterii, modificări ale structurilor de conducere a partidului, integrarea ideologică a armatei, lupta pentru succesiune, noul val de teroare, războiul cultural anti-occidental.
1.3. Perspectiva lui Hrusciov pare dominată de frica de a pierde poziția şi chiar viața – *"cât avea oarecare încredere în noi, ni se permitea să trăim şi să muncim"* – şi de obsesia permanentă de a se afla în grațiile lui Stalin. Caracteristici ale sistemului totalitar: teroarea permanentă, conducătorul suprem de a cărui bunăvoință depinde existența subordonaților, omnipotența liderului absolut, un stat al privilegiilor şi abuzurilor şi nu al drepturilor şi responsabilităților.

Test de autoevaluare 2

2.1 Primele măsuri inițiate de noua conducere colegială au vizat o relaxare a situației interne printr-o serie de decrete de amnistiere (primul chiar în martie 1953), printr-o oarecare descentralizare a puterii, dar şi prin ameliorarea situației materiale a populației.
2.2 Este acuzată teroarea indusă de Stalin, conducerea autoritară şi abuzivă, cultul personalității. Prin acest gest Hruşciov ataca adversarii politici ce rămăseseră la un discurs apologetic față de Stalin şi construia premisele unei noi loialități a cadrelor de partid.

Test de autoevaluare 3

3.1. Eşecul reformelor economice în agricultură, voluntarismul, tentativele de liberalizare culturală, erorile din politica externă.

Test de autoevaluare 4

4.1. Stagnarea creşterii economice, fragilitatea agriculturii, stagnarea producției, subdezvoltare generală, crize structurale, povara cheltuielilor militare
4.2. O societate din ce în ce mai activă, mai educată, mai străină de obiectivele regimului politic care scapă tot mai mult de sub controlul statului şi care dezvoltă diverse forme de manifestare autonomă (explozia pieței negre a bunurilor de consum, corupție, autonomizarea diverselor manifestări culturale). Partidul comunist se dovedea incapabil să umanizeze sistemul, să-i responsabilizeze pe muncitori şi să-i stimuleze prin orientarea producției spre produsele de consum. Starea de pesimism generalizat şi o disidența tot mai diversă: de la neo-stalinişti care critică relaxarea regimului, la liberali sau stângişti dezamăgiți de abandonarea principiilor leniniste şi naționalişti ruşi.
4.3. Andropov a condamnat public corupția oficialilor de partid şi de stat, a adus la Moscova echipe de tehnocrați, a înlăturat pe unii din membrii vechii gărzi şi a încercat să revigoreze economia printr-un sistem de recompense acordate muncitorilor şi fermierilor.

Test de autoevaluare 5

5.1. *perestroika* (reforma): o transformare radicală a economiei centralizate de sorginte stalinistă prin descentralizare, autogestiune, eliberarea de rigiditățile impuse de aparatul birocratic şi oferirea de stimuli pentru creşterea productivității.
5.2. . *Glasnost* – sau „deschidere" - politica lui Gorbaciov destinată apropierii societății sovietice de regim care afirma nevoia de schimbare, acorda permisiunea de a critica erorile politice şi oferea o mai mare libertate de expresie.
5.3. Reforma constituțională din 1988 crea un nou legislativ în care alegerile erau organizate pe baza unor candidaturi multiple şi nu folosind sistemul candidatului unic desemnat de partid iar noile organisme erau înzestrate cu autoritate reală. În 1990 a fost creată funcția de preşedinte al Uniunii Sovietice. De asemenea sistemele de control specifice unui regim totalitar au fost relaxate iar în 1991 monopolul politic al Partidului Comunist a fost desființat.
5.4. Deşi Gorbaciov nu a plănuit tranziția la o economie de piață şi la un regim democratic, *criza economică a anilor 80*, imposibil de contracarat fără o alterare a sistemului comunist, *explozia naționalismelor*, *disproporția de forțe* între Occident şi lumea comunistă, *trezirea la viață a societății* eliberate de controalele rigide ale unui regim totalitar, *politicile economice ezitante* au împiedicat reformarea sistemului comunist şi au condus la prăbuşirea sa completă.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test, europene. s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare de forță pentru principalele puteri-studiați capitolul 9.5. şi bibliografia indicată.***

Unitatea de învățare Nr. 10

STATELE UNITE DUPĂ 1945

Cuprins

10.1. Obiective

- Familiarizarea studenților cu reperele cronologice specifice fenomenului politic intern american.
- Identificarea secvențelor proprii fenomenului societal şi a mutațiilor petrecute în plan economic.
- Descoperirea elementelor de continuitate şi schimbare în politica internă americană.
- Relaționarea fenomenelor economice, politice şi sociale petrecute în SUA după al doilea război mondial.

10.2. Statele Unite după al doilea război mondial

Harry Truman

10.2.1.Administrația Truman

Harry Truman, ajuns preşedinte în aprilie 1945 după moartea predecesorului său, Franklin Roosevelt, a încercat să continue şi să dezvolte programul acestuia. Însă contextul era complet diferit, relațiile sale cu Congresul dominat de republicani şi democrați conservatori din Sud fiind dificile şi multe din inițiativele sale au fost blocate.

Pe plan intern, prioritatea era reconversia economică şi demobilizarea. Armata americană avea la sfârşitul celui de-al doilea mondial circa 12 milioane de militari, iar reîntoarcerea lor rapidă putea

Reconversie economică şi demobilizare

crea dificultăţi economice majore. Mai mult, întreruperea bruscă a comenzilor de stat care hrănise ieşirea din criză a economiei americane în 1940 putea conduce la recesiune economică şi deflaţie. Deşi spera să facă din procesul de demobilizare unul foarte lent, presiunile venite din parte societăţii l-au accelerat, determinându-l pe preşedinte să caracterizeze întregul proces drept „dezintegrarea” forţelor militare americane. Tranziţia la pace, deşi s-a conjugat cu criza economică la nivel mondial, nu a afectat grav economia americană, singura manifestare fiind un puseu inflaţionist în 1946.

Acest an este de fapt anul crucial al primului mandat al administraţiei Truman. Controalele impuse preţurilor şi salariilor, deşi extrem de dificil de administrat, au reuşit să calmeze creşterea preţurilor, dar au afectat grav popularitatea preşedintelui. Relaţia sa foarte tensionată cu lumea sindicală (confruntarea cu sindicatele din căile ferate şi din minerit), aparenta degradare a situaţiei economice – inevitabilă într-un asemenea context - au asigurat înfrângerea democraţilor în alegerile parţiale pentru Congres din 1946. Deşi la începutul lui 1947 şansele preşedintelui de a câştiga un al doilea mandat păreau extrem de reduse, activitatea Congresului dominat de republicani avea să schimbe treptat raportul de forţe.

Reacţia republicană

În iunie Congresul votează legea Taft-Hartley, un veritabil atac la adresa New Deal-ului şi a lumii sindicale a cărei activitate era strict limitată. Truman şi-a exercitat dreptul de veto fără nici un rezultat practic, dar acest gest i-a readus sprijinul sindicatelor, sprijin critic la alegerile din 1948. În acelaşi timp, chestiunea drepturilor civile se punea din ce în ce mai acut şi în preajma alegerilor din 1948 a emis un ordin executiv care interzicea discriminarea rasială în cadrul forţelor armate. Rezultatul alegerilor din 1948 a surprins pe mai toată lumea, scorul obţinut de Truman – 49,5% faţă de 44,5% pentru contracandidatul său, republicanul Dewey – demonstrând că New Deal-ul beneficia încă de sprijinul unui segment important al societăţii.

„Fair Deal”

Rezultatul l-a încurajat să facă un pas în plus şi a propus propriul său program, „Fair Deal” (Redistribuirea corectă): asistenţă federală pentru construirea de locuinţe şi pentru educaţie, asistenţă medicală universală, dezvoltarea legislaţiei în materie de drepturi civile, reforma politicilor agricole. Din nefericire pentru Truman, mare parte din prevederile programului au fost primite cu indiferenţă. Deşi alegerile din 1948 readuseseră majoritatea democrată în ambele camere ale Congresului, iniţiativele semnificative s-au lovit de vechea alianţă dintre republicani şi democraţii conservatori din Sud. Asigurarea universală de sănătate, poate cea mai importantă dintre propunerile sale, a fost tratată ca o tentativă de „socializare” a sistemului de sănătate.

Cel de-al doilea mandat a avut şi partea sa de succese. În 1949 a reuşit trecerea prin Congres a unei legii locuinţelor (Housing Act) iar în 1950 a obţinut creşterea salariului minim şi o uşoară expansiune a programelor de asistenţă socială. Izbucnirea războiului din Coreea în iunie 1950 şi victoria republicană în alegerile legislative parţiale din 1950 au blocat definitiv şansele oricărei reforme majore. Războiul, deşi pentru

Probleme economice

multe firme a însemnat comenzi de stat substanțiale, pentru majoritatea americanilor a readus în prim plan penuria de bunuri de consum resimțită în timpul celui de-al doilea război mondial. Hrănită de febra constituirii unor provizii de bunuri şi de imensele cheltuieli federale, inflația a început să devină o problemă. În a doua jumătate a anului 1950 prețurile au crescut cu 8%, rezultatul fiind înghețarea de către guvern a prețurilor şi salariilor în ianuarie 1951. Deşi măsura a fost criticată şi s-a dovedit greu de implementat, inflația a fost pusă sub control în câteva luni.

Remobilizarea

Locul nemulțumirilor legate de situația economică a fost luat, însă, tensiunile generate de mobilizarea tinerilor pentru serviciul militar, în contextul războiului rece. În 1951 au fost chemați sub arme tinerii care abia împliniseră optsprezece ani. La jumătatea lui 1952, doi ani după debutul conflictului din Coreea, armata americană număra peste trei milioane şi jumătate de militari față de un milion şi jumătate în 1950. Toate acestea, combinate cu scandalurile de corupție ce îi afectează pe unii din apropiații săi, fac ca popularitatea preşedintelui Truman să scadă dramatic. Un impact similar l-a avut decizia de a impune controlul federal asupra industriei siderurgice în contextul unei izbucnirii unei greve şi în iunie 1952 Curtea Supremă a decretat acțiunea ilegală.

Alegerile din 1952

Mai mult decât atât, fostul comandant al trupelor aliate din Europa, generalul Dwight D. Eisenhower, se hotărăşte să candideze din partea Partidului Republican (în 1948 democrații fuseseră cei care încercaseră să-l desemneze drept candidat al propriului partid). De data aceasta, şansele unei răsturnări de situație similare celei din 1948 erau nule.

Sen. J. McCarthy

<u>10.2.2.McCarthysm-ul</u>

Începutul anilor ’50 a stat sub semnul McCarthysm-ului, o furibundă campanie anti-comunistă lansată de senatorul Joseph McCarthy. Anticomunismul fusese o trăsătură caracteristică a vieții politice americane încă de la sfârşitul primului război mondial, dar tensionarea relațiilor cu Uniunea Sovietică face că temerile să atingă proporțiile unei isterii. Partidul Comunist American nu fusese niciodată o forță politică semnificativă, dar o serie de acțiuni ale guvernului tind să alimenteze temerile publicului. În 1947 Truman ordonă investigarea loialității a mai bine de trei milioane de angajați ai guvernului american, iar în 1950 începe concedierea acelor persoanelor considerate „riscuri la adresa securității”. Republicanii folosesc sperietoarea comunistă pentru a-i critica democrați, democrații pentru a pune la punct aripa stângă a propriului partid. Treptat, un discurs similar este adoptat în lupta pentru controlul sindicatelor, este preluat de lideri religioşi sau de alte personaje influente.

Anticomunismul

Experimentarea primei bombe atomice sovietice, victoria comunistă în China, izbucnirea războiului din Coreea şi condamnarea de către un tribunal britanic a omului de ştiință Klaus Fuchs pentru spionaj în favoarea sovieticilor, toate acestea au creat atmosfera necesară ascensiunii McCarthysm-ului. Abuzurile sale au devenit

inacceptabile chiar şi pentru o mare parte a susținătorilor săi în 1954, în momentul în care atenția senatorului s-a îndreptat spre „promovarea comuniştilor” de către armata americană.

Arestarea lui Julius şi Ethel Rosenberg acuzați şi ulterior judecați şi executați pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice

Discursul lui Joseph McCarthy de la Wheeling, West Virginia, din 1950:
„*Motivul pentru care ne găsim într-o asemenea situație de neputință nu este acela că singurul nostru duşman puternic şi-a trimis oamenii să invadeze țărmurile noastre, ci mai degrabă acțiunile trădătoare ale celor care au fost tratați atât de bine de această țară [...] acest adevăr este orbitor în cazul Departamentului de Stat. Acolo tinerii care s-au născut cu lingurița de argint în mână sunt cei mai periculoşi. Am în posesie 57 de cazuri de indivizi care par ori să dețină carnet de membru sau sunt cu siguranță loiali Partidului Comunist şi care cu toate acestea ajută la structurarea politici noastre externe [...] avem de-a face cu un caz mult mai sinistru de activitate pentru că permite duşmanului nostru să călăuzească şi să formeze politica noastră.*”

<u>Test de autoevaluare 1</u>

1.1. Indicați principalele probleme interne ale primului mandat al preşedintelui Truman.
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

1.2. Menționați elementele constitutive ale politicii „Fair Deal”.
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 225

10.3. Statele Unite în anii `50

<u>10.3.1.Administrația Eisenhower</u>

Victoria zdrobitoare a lui Eisenhower în alegerile din 1952 a fost înainte de toate o victorie personală, deşi chestiuni precum războiul din

Dwight D. Eisenhower

Coreea căruia promisese să-i pună capăt cât de rapid posibil au jucat un rol important. Succesul său punea capăt unei dominații de douăzeci de ani a democraților asupra Casei Albe.

Programul politic

Perioada Eisenhower a fost descrisă ca fiind una a consensului, a progresului, dar şi a neliniştii. În acest context, preşedintele a încercat să-şi îndeplinească funcțiile pornind de la ceea ce numea „conservatorismul dinamic": „*conservator în ceea ce priveşte banii şi liberal când vine vorba de ființe umane*". Conservatorismul financiar nu a însemnat demantelarea sistemului de protecție socială inițiat de New Deal-ul lui Roosevelt şi completat de Truman, lucru politic imposibil, dar s-a manifestat prin încercări – parțial eşuate – de reducere a subvențiilor pentru prețurile agricole.

Congresul democrat

Excesele McCarthysm-ului, precum şi faptul că victoria din 1952 fusese în primul rând o victorie personală au făcut ca la alegerile parțiale din 1954 democrații să preia controlul ambelor camere ale Congresului. Printre măsurile cele mai importante ale noii legislaturi s-a numărat Highway Act din 1956, un program în valoare de 31 de miliarde de dolari al cărui obiectiv era construirea a peste 60000 de kilometri de autostrăzi, dar şi un program de finanțare a construcției de locuințe.

În urma unei campanii care nu s-a remarcat prin nimic, Eisenhower câştigă uşor în 1956 al doilea mandat. În ciuda succesului său (circa 36 de milioane de voturi față de 26 pentru contracandidatul său, Adlai Stevenson), democrații continuă să domine Congresul (aveau să-şi consolideze şi mai mult poziția la alegerile parțiale din 1958).

Problemele celui de-ai doilea mandat

Al doilea mandat al lui Eisenhower a fost marcat de probleme financiare cauzate de creşterea cheltuielilor militare care îl împiedică să-şi pună în practică conservatorismul financiar. Spre exemplu, în 1959 cheltuielile federale ajung la 92 de miliarde de dolari, din care aproape jumătate reprezintă bugetul militar. În ciuda unor recesiuni de scurtă durată, anii '50 au fost una din cele prospere perioade din istoria Americii. Nivelul de trai a crescut spectaculos şi acesta este practic momentul în care societatea americană devine o societate a abundenței.

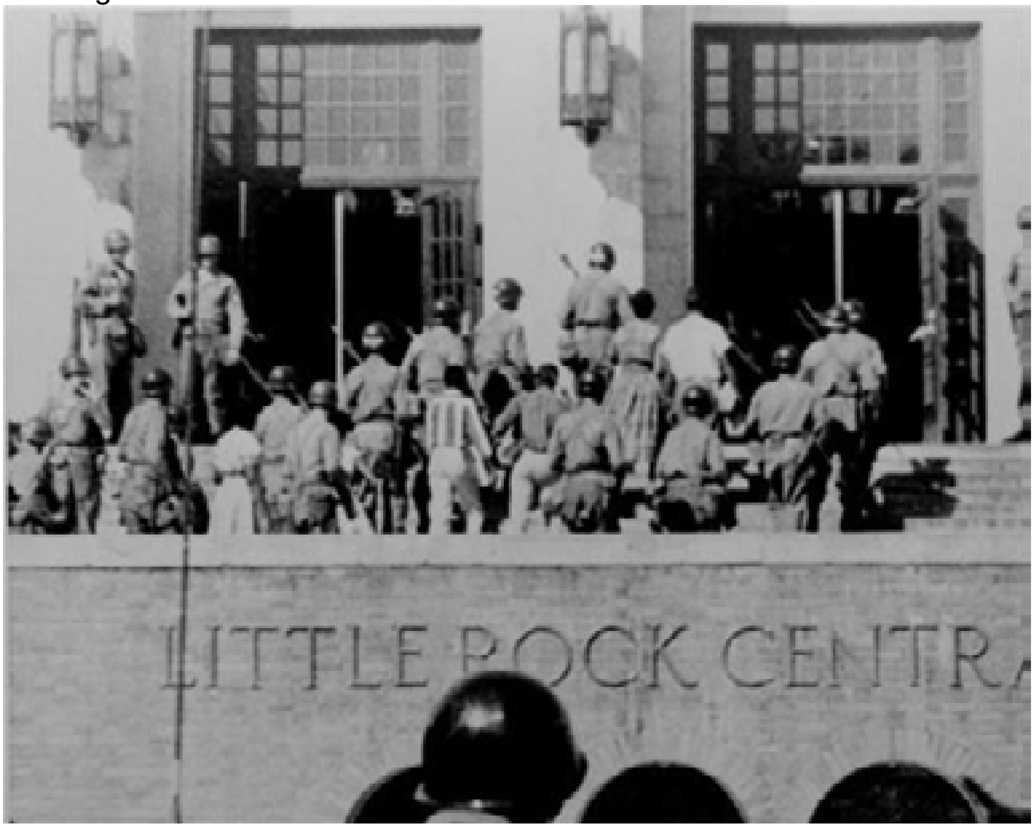
Mişcarea pentru drepturile civile

Chiar dacă Eisenhower era adeptul unei transformări graduale a relațiilor interasiale, activismul comunității de culoare a făcut ca acest tip de evoluție lentă să fie insuficientă. NAACP (National Association for the Advancement of Colored People) a combătut segregația în tribunale, iar tinerii de culoare în special au luat atitudine prin organizarea de boicoturi sau demonstrații.

Prima mare victorie a mişcării drepturilor civile a fost câştigată în mai 1954 atunci când Curtea Supremă a hotărât în unanimitate că segregarea şcolilor reprezenta o încălcare a amendamentului 14. Rezistența statelor din sud a fost considerabilă, mergând de la creşterea efectivelor Klu Klux Klan-ului şi închiderea şcolilor unde era aplicată desegregarea până la măsuri legislative ale statelor, măsuri destinate să golească de substanță decizia Curții Supreme.

Little Rock şi Montgomery

În septembrie 1957, trupele federale sunt trimise la Little Rock, în Arkansas, pentru a proteja elevii de culoare de la liceul din localitate. Anterior, în 1955, comunitatea de culoare din Montgomery, Alabama, organizase un boicot al sistemului de transport în comun şi îl alesese ca lider pe pastorul baptist local, Martin Luther King Jr. Era debutul unei mişcări de protest nonviolențe care avea să capete dimensiuni naționale. În 1957 Luther King devine lider al întregii mişcări a drepturilor civile din statele sudice. În acelaşi an, Congresul votează Civil Rights Act, legea ce crea o comisie federală ce trebuia să investigheze cazurile de discriminare.

Trupele federale protejează elevii de culoare la Little Rock, în 1957

Degradarea situației economice, precum şi o serie de înfrângeri de prestigiu suferite de administrație (printre ele şi lansarea primului satelit artificial de către sovietici în 1957) au condus la consolidarea majorității democrate în Congres la alegerile parțiale din 1958.

Alegerile din 1960

La alegerile prezidențiale din 1960 sarcina candidatului republican Richard Nixon, vice-preşedintele lui Eisenhower, era într-o bună măsură îngreunată de rezultatele economice ale administrației republicane, dar şi de popularitatea în scădere a preşedintelui Eisenhower, mai ales după eşecul summit-ului americano-sovietic de la Paris şi după anularea unei vizite în Japonia din cauza demonstrațiilor masive anti-americane ce aveau loc în această țară.

Candidatul democrat, J.F. Kennedy, avea în acel moment 43 de ani şi servise deja în ambele camere ale legislativului. Personaj foarte carismatic (un mare avantaj în condițiile în care în timpul acestei campanii au loc primele dezbateri televizate), a ştiut să-şi aleagă un

partener din sud, Lyndon B. Johnson, care să-i asigure votul majorității statelor sudice, dar în acelaşi timp a încercat să atragă de partea sa comunitatea de culoare.

Prima dezbatere electorală televizată – 1960

<u>Test de autoevaluare 2</u>

2.1. Indicați elementul caracteristic al anilor 50 din punct de vedere economic.
....
....
....
2.2. Menționați prima mare victorie a mişcării pentru drepturile civile.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 225

10.4. Statele Unite în anii `60

<u>10.4.1.Preşedinția lui John F. Kennedy</u>

John F. Kennedy

Alegerile din 1960 au fost marcate de o rată ridicată a participării (63% din electorat, cea mai ridicată din ultima jumătate de secol) şi în final John Fitzgerald Kennedy l-a învins pe Nixon cu un avantaj de 118000 de voturi. Deşi rezultatele demonstrau că America avea cel puțin o opinie divizată în ceea ce-l priveşte, dinamismul şi stilul preşedintelui Kennedy a reuşit să aprindă imaginația multor americani.

Ambițiosul său program, intitulat sugestiv Noua Frontieră, promitea mult mai mult decât ar fi putut realiza un preşedinte: încetarea discriminării rasiale, asistență federală în materie de educație, asistență

medicală pentru bătrâni, o implicare mai mare a guvernului pentru a dinamiza economia.

În materie de drepturi civile, a acționat lent şi incosecvent până în 1962, în timp ce propunerile sale privind educația şi creşterea nivelului salariului minim au fost înfrânte de coaliția formată în Congres între republicani şi democrații din Sud. În ceea ce priveşte discriminarea rasială, în 1962 Kennedy utilizează trupe federale pentru a forța desegregarea Universității din Mississippi, iar evenimentele din 1963 vor ajuta societatea şi lumea politică americană să înțeleagă că erau necesare măsuri imediate.

10.4.2. Marea Societate

Lyndon B. Johnson

Asasinarea preşedintelui în noiembrie 1963 a şocat America, dar acest moment de tragedie națională a unificat societatea şi succesorul său, Lyndon B. Johnson, a reuşit să treacă prin Congres practic întreaga legislație necesară Noii Frontiere. Imediat după moartea lui Kennedy, Johnson a promis continuitate, a promis ducerea la bun sfârşit a programului preşedintelui martir. Dar avea planuri mai ambițioase şi intenționa să îndeplinească şi toate obiectivele nerealizate ale administrațiilor Roosevelt şi Truman. Noul său program a fost intitulat Marea Societate.

Legea Drepturilor Civile

Energiile noului preşedinte s-au îndreptat inițial spre cauza drepturilor civile. În 1964, preşedintele promulgă Legea Drepturilor Civile (Civil Rights Act) care interzicea discriminarea pe baza rasei, culorii pielii, a religiei, sexului sau a originii naționale. Legea autoriza guvernul să oprească finanțarea instituțiilor care practicau discriminarea rasială şi a oferit procurorului general autoritatea de a garanta dreptul la vot al populației de culoare şi de a implementa desegregarea în şcoli.

Amendamentul XXIV al Constituției americane(adoptat în 1964):
„*Dreptul cetățenilor Statelor Unite de a vota în alegerile preliminare sau în orice alt tip de alegeri pentru preşedinte sau vice-preşedinte, pentru electorii participanți la alegerile pentru preşedinție sau vice-preşedinție sau pentru senatori şi reprezentanți în Congres nu va fi refuzat sau limitat de Statele Unite sau de oricare alt stat pe motivul neplății unei taxe de vot sau a oricărei alte taxe. Congresul va avea autoritatea de a implementa acest articol prin legislația necesară.*”

Măsuri economice

În acelaşi an, Lyndon Johnson a promulgat pachetul de legi Economic Opportunity Act (Legea oportunităților economice), parte a războiului declarat de el împotriva sărăciei. Profitând de memoria predecesorului său, dar şi de realizările din anul pe care îl avusese la dispoziție, Johnson a câştigat confortabil un al doilea mandat în noiembrie 1964. Contracandidatul său nu a făcut decât să-i mărească şansele când a cerut utilizarea armelor nucleare în Vietnam şi reducerea programelor de protecție socială. Democrații au câştigat în paralel şi controlul ambelor camere ale Senatului, ceea ce i-a permis preşedintelui în următorii ani să obțină numeroase succese legislative.

În 1965 trei asemenea măsuri legislative reprezintă pietre de hotar:

crearea Medicare, un program de asistență medicală pentru bătrâni, finanțarea de către autoritățile federale a învățământului primar şi gimnazial şi Voting Rights Act care autoriza procurorul general supervizeze înregistrarea pentru vot a persoanelor ce aparțineau minorităților. Activitatea sa legislativă a fost cu adevărat impresionantă în acest al doilea mandat al său: de la măsuri de protecție a mediului şi liberalizarea legilor privind imigrația la crearea Departamentului Transportului şi la interzicerea discriminării rasiale în vânzarea şi închirierea locuințelor.

Revoltele rasiale din anii ’60 au afectat majoritatea oraşelor mari din Statele Unite.

Combaterea sărăciei

De departe cel mai ambițios program al său viza combaterea sărăciei. Accentul era pus pe educație şi pregătirea profesională, dar succesele au fost numai parțiale. Obiectivele proiectului fuseseră de la bun început prea vaste şi rezultatul a fost lipsa de coerență. Mai mult, o serie de probleme erau neglijate: sărăcia din lumea rurală, problema migrații dinspre Sudul rural spre oraşele nordice suprapopulate. Cu toate acestea, între 1962 şi 1973 numărul săracilor a scăzut de la 25% din populație la numai 11%, cheltuielile pentru protecție socială şi educație s-au dublat între 1965 şi 1970.

În ciuda progreselor în materie de drepturi civile, sărăcia care afectează comunitățile de culoare, dar şi relațiile tensionate cu autoritățile au determinat în perioada 1964-1968 o explozie a numărului de revolte rasiale, în special în oraşele din nord. În acest context au apărut contestatării nonviolenței practicate de Martin Luther King Jr.: Black Muslims conduşi de Malcolm X, Black Panthers.

Mişcările contra-culturale

Militantismul nu a rămas apanajul comunității de culoare. Punând sub semnul întrebării chiar fundamentele societății americane, reprezentanții generației baby boom-ului postbelic (şi în special tineretul universitar) au dat naştere unei contraculturi manifestată prin refuzul trecutului şi al valorilor părinților lor, prin experimentarea vieții în comun, utilizarea drogurilor halucinogene, muzică, o atitudine diferită față de sexualitate.

Amplificarea tensiunilor

Continuarea războiului din Vietnam exprima în ochii lor prăpastia ce se crease între societate şi guvern şi nu a făcut decât să stimuleze

activismul lor. Evenimentele din prima jumătate a anului 1968 (ofensiva Tet din Vietnam, asasinarea lui Martin Luther King Jr. şi a lui Robert Kennedy) au amplificat starea de tensiune deja prezentă.

Test de autoevaluare 3

3.1. Indicați principalele obiective ale programului „Noua Frontieră”.
....
....

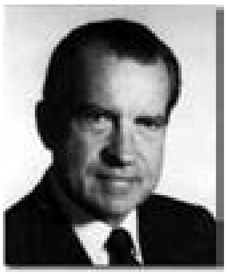
3.2. Ce prevedea Legea Drepturilor Civile din 1964?
....
....
....

3.3. Enumerați măsurile luate de guvernul federal în al doilea mandat Johnson.
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 225

10.5. SUA în anii `70

10.5.1. Administrația Nixon

Richard Nixon

Prelungirea conflictului din Vietnam a afectat Partidul Democrat, dar identificarea sa cu cauza drepturilor civile i-a dăunat şi mai mult în plan politic, în special în Sud. Chiar dacă şi-au menținut majoritatea în Congres, democrații au fost incapabili să recâştige Casa Albă, republicanul Richard Nixon câştigând la o diferență de numai 500000 de voturi. Mandatul noii administrații a debutat pe fondul continuării agitațiilor studențeşti. Protestele anti-război au escaladat pe parcursul lui 1969 şi 1970, culminând cu evenimentele de la Kent State University, unde patru studenți au fost ucişi.

Mai 1970 – demontații anti-război la Kent State University şi intervenția Gărzii Naționale soldate cu 4 victime.

Probleme economice

În plan economic, realizările sociale ale predecesorului său s-au tradus printr-o creştere a cheltuielilor federale, iar Nixon a agravat şi mai mult situația printr-o reducere a fiscalității la sfârşitul lui 1969. Astfel, în vocabularul economic intră un nou termen: *stagflație*, coexistența inflației şi a stagnării economice. Deficitul bugetar atinge în 1971 cote alarmante şi în încercarea de a corecta balanța de plăți negativă Nixon a suspendat convertibilitatea în aur a dolarului. În paralel, pentru a limita inflația, salariile şi prețurile au fost înghețate pe o perioadă de trei luni, urmând ca după aceea creşterile să fie strict limitate.

Al doilea mandat

În ciuda realizărilor limitate (multe dintre acestea se datorau Congresului dominat de democrați), strategia lui Nixon în vederea alegerilor (construirea unui discurs care se adresa în special statelor din Sud şi electoratului alb din clasa de mijloc), anunțul lansării unor negocieri de pace cu nord-vietnamezii şi lipsa unui contracandidat redutabil i-au asigurat o victorie zdrobitoare (peste 60% din voturi). În timpul campaniei electorale a trecut neobservat un eveniment care avea să marcheze profund viața politică americană. Pe 17 iunie 1972 cinci bărbați au fost arestați în complexul Watergate din Washington în timp ce încercau să planteze microfoane în birourile Comitetului Național Democrat.

Watergate

Datorită eforturilor Casei Albe, în prima fază scandalul nu a căpătat amploare, dar după victoria din alegeri ancheta senatorială a dezvăluit eforturile de muşamalizare şi implicare directă a lui Nixon în acestea. În cursul aceleaşi anchete a fost dezvăluit faptul că preşedintele înregistrase multe din discuțiile referitoare la afacerea Watergate. În iulie 1974, după o bătălie juridică prelungită, Curtea Supremă l-a obligat pe preşedinte să pună la dispoziția justiției înregistrările. Aproape simultan, Comitetul Juridic al Senatului a votat pentru demiterea preşedintelui. Pe 5 august, Nixon a predat în cele din urmă înregistrările şi peste patru zile şi-a prezentat demisia.

10.5.2.Administrația Ford

Succesorul său a fost Gerald Ford, cel care îl înlocuise în funcția de vice-preşedinte pe Spiro Agnew care demisionase în octombrie 1973 în urma unor acuzații de corupție şi evaziune fiscală.

Gerald Ford

Fundalul pe care vine la putere noul preşedinte este o Americă în criză economică. Tentativele lui Johnson de a finanța în acelaşi timp proiectele Marii Societăți şi războiul din Vietnam îşi făceau acum simțite efectele. Nixon, deşi promisese mai multă disciplină bugetară, făcuse în esență acelaşi lucru.

Crizele anilor 70

Crizele energetice ale anilor '70 s-au suprapus peste o economie marcată de crize structurale; inflația şi şomajul creşteau simultan. Politicile concepute pentru a corecta una din probleme păreau să o înrăutățească pe cealaltă. Declinul productivității necorectat printr-o limitare a creşterilor salariale, cheltuielile guvernamentale, precum şi accesul larg la credite au alimentat inflația. În 1974, imediat după primul

şoc petrolier, inflația urcă până la 11%.

Răspunsul guvernului a fost unul clasic: reducerea cheltuielilor guvernamentale şi restricționarea creditului, dar aceste acțiuni au aruncat America în cea mai gravă recesiune de după al doilea război mondial, iar deficitul federal în loc să se reducă, a crescut dramatic.

10.5.3. America în timpul preşedintelui Carter

Şansele republicanilor de a păstra preşedinția păreau reduse. Deşi economia dădea semne de stabilizare, scandalul Watergate era prea recent şi alegerile din 1976 sau prestațiile candidaților nu au atras prea mult interesul publicului (participarea a fost de 54%).

Jimmy Carter

Democratul Jimmy Carter, fost guvernator al Georgiei, a câştigat în mare parte datorită votului populației de culoare şi a celui al americanilor de origine mexicană. Deşi a fost un preşedinte activ (măsuri pentru reducerea impactului social al crizelor energetice, crearea Departamentului Energiei şi a celui al Educației), popularitatea lui Carter s-a erodat rapid. În ciuda conservatorismului său fiscal şi a reducerii cheltuielilor federale, inflația a continuat să crească ajungând în 1979 la 13%. Şocul petrolier din acel an şi criza ostaticilor din Iran au dat lovitura de grație administrației Carter.

Test de autoevaluare 4

4.1. Indicați măsurile economice luate de administrația Nixon la începutul anilor 70.
....
....
....
....
....

4.2. Menționați efectele crizelor economice ale deceniului 8 pentru Statele Unite.
....
....
....
....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 225

10.6. Statele Unite în anii 80

Ronald Reagan

10.6.1. Domnia republicană. Administrațiile Reagan

Alegerile din 1980 au fost câştigate de Ronald Reagan cu o majoritate confortabilă (51% din voturi față de 41% pentru Carter). Dincolo de îndemânarea cu care îşi gestiona noul preşedinte relațiile cu publicul, victoria republicanilor (care câştigă şi majoritatea în Senat) se explică printr-o ascensiune a conservatorismului tradițional care îşi găseşte un aliat în curentele creştine tradiționaliste.

Măsuri economice

Măsurile economice ale noii administrații nu au întârziat: reducerile drastice ale cheltuielilor federale sunt completate cu scăderea fiscalității (reducere a taxelor în valoare de 750 de miliarde de dolari pe o perioadă de cinci ani. În teorie, reducerea taxelor pe venituri de care profitau cei cu venituri ridicate avea să se traducă în noi investiții, adică în noi locuri de muncă şi în profituri mai mari. Prosperitatea urma să difuzeze în întreaga societate, iar în ultimă instanță chiar bugetul federal avea să profite. În paralel, sunt slăbite restricțiile impuse industriei în materie de protecția muncii, protecția mediului şi sănătate.

Efecte imediate

În primii doi ani, aceste măsuri radicale încep să-şi arate rezultatele: inflația scade drastic, iar creditul redevine ieftin. Exista însă şi un revers al medaliei. În loc să se accelereze, activitatea economică a încetinit, iar şomajul a atins în 1982 10%, cel mai ridicat nivel de după 1940. Deficitul bugetar a continuat să se mărească până la 200 de miliarde în 1982 ca urmare a creşterii substanțiale a cheltuielilor militare şi a relaxării fiscale.

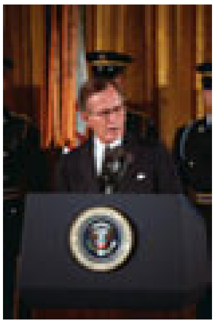
Creştere economică

În 1984, însă, economia creşte cu 7%, şomajul scade, la fel şi inflația şi tendința s-a menținut şi în anii următori. Bascularea ansamblului societății spre dreapta e confirmată de victoria lui Reagan în 1984. Popularitatea sa se consolidează pe fondul creşterii economiei, chiar dacă prețul este acumularea rapidă a unei datorii publice uriaşe. Însă, la sfârşitul lui 1986 ies la iveală informații despre afacerea Iran-Contra care implica instituția prezidențială într-o serie de tranzacții ilegale cu armament destinate Iranului, cu banii astfel obținuți guvernul finanțând în secret gherilele anticomuniste din America Centrală.

Polarizarea societății

Pe parcursul anilor '80 societatea americană a devenit din ce în ce mai polarizată. La sfârşitul deceniului, numărul săracilor era acelaşi ca în 1964. Averile celor mai bogați 1% dintre americani valorau mai mult decât cele ale celor 90% din populație de la celălalt capăt al scalei. Sărăcia afectează în mod disproporționat minoritățile, dar este la fel de adevărat că în anii '80 majoritatea americanilor aveau slujbe şi trăiau foarte confortabil. Între 1981 şi 1988 numărul deținătorilor de calculatoare personale a crescut de la 2 la 45 de milioane. În ciuda polarizării societății manifestată prin îmbogățirea celor mai săraci şi sărăcirea săracilor, „America mijlocie" în ansamblu profită de stabilitatea şi creşterea economică.

10.6.2. Administrația Bush

George HW Bush

Noul candidat republican la alegerile din 1988, George H.W. Bush, a profitat exact de această ameliorare a situației economice. Campania electorală a fost bazată masiv pe televiziune şi a avut un puternic caracter negativ, context în care democrații nu au putut pune în discuție moştenirea lăsată de Reagan. Alegerile au confirmat bascularea completă a Sudului spre republicani, iar votul a fost puternic marcat de factorul rasial: votul republican a fost aproape exclusiv alb, în timp ce majoritatea comunității de culoare a votat pentru democrați. Bush a câştigat cu 53% din voturi, dar prezența la vot a fost de numai 50%.

Administrația Bush (1988-1992) a fost caracterizată ca una a status-quo-ului, lipsită de inițiative, în ciuda oportunităților care se deschideau inclusiv pe plan intern odată cu sfârşitul războiului rece. A doua parte a mandatului a fost caracterizată prin izbucnirea unei noi recesiuni economice explicabile în mare parte prin moştenirea financiară a preşedinției Reagan. Cu toate acestea, realegerea lui Bush părea reasigurată după victoria din Războiul din Golf care i-a asigurat o rată a popularității extraordinară.

Probleme sociale şi economice

Publicul american dorea, însă, un preşedinte activ pe plan intern, un preşedinte care să-şi orienteze energiile spre rezolvarea problemelor generate de reapariția tensiunilor rasiale, de declinul centrelor urbane, de explozia consumului de droguri şi în special, de masiva datoria publică.

Economia continua să încetinească, iar numărul şomerilor era în creştere. În cei patru ani produsul național brut a crescut în medie cu 0,7%, cea mai lentă rată de creştere de la Marea Criză, iar în 1992 existau şapte milioane de şomeri. Deşi cheltuielile bugetare au fost constant reduse, problema deficitului bugetar a continuat să se agraveze, acesta ajungând la 290 de miliarde de dolari în 1992.

Datoria publică urcase la patru trilioane de dolari, ceea ce însemna că o mare parte a resurselor federale era absorbită de plata dobânzilor pentru aceste datorii (peste 21% în 1990 față de 11,8% pentru protecție socială şi Medicare). Presiunile au devenit atât de mari, încât Bush a fost nevoit să-şi încalce principala promisiune din campanie, aceea de a nu creşte taxele.

Test de autoevaluare 5

5.1. Menționați măsurile economice ale administrației Reagan.

....

....

5.2. Indicați caracteristicile campaniei electorale din 1988.

....

....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 225

10.7. Anii `90 în Statele Unite

10.7.1. Revenirea democraților. Administrația Clinton

William J.Clinton

Între timp, democrații, excluşi de la Casa Albă timp de doisprezece ani, încearcă să asimileze transformările din societatea americană. În consecință, William Jefferson Clinton, candidatul democrat la alegerile din 1992, a încercat să mute partidul mai la dreapta, să-l facă mai atractiv pentru clasa mijlocie albă. Electoratul a reacționat pozitiv şi Clinton a câştigat alegerile cu 43% din voturi (cel mai mic scor înregistrat de un preşedinte victorios de la Woodrow Wilson încoace din cauza rezultatelor foarte bune obținute de candidatul independent Ross Perot un multimiliardar texan).

Politica economică

În februarie 1993, Clinton şi-a prezentat planul economic ce cuprindea creşterea fiscalității, inclusiv a taxelor plătite de clasa de mijloc, şi proiecte de reducere a cheltuielilor federale prin scăderea cheltuielilor militare şi eliminarea birocrației. Politica sa economică a înregistrat succese remarcabile, în cei opt ani ai preşedinției sale deficitul bugetar fiind eliminat. Discuțiile despre declinul Americii au devenit de cele mai multe ori inutile, Statele Unite înregistrând una din perioadele cele mai lungi de creştere neîntreruptă din istoria sa.

Tentative de reformă socială

Accentul a fost pus pe crearea de locuri de muncă şi pe investițiile în educație şi formare profesională, dar şi pe combaterea sărăciei şi a discriminării rasiale (din acest punct de vedere, administrația Clinton era cea mai diversă din istoria Statelor Unite). Planurile sale de reformă a sistemului de protecție socială şi de universalizare a asigurării de sănătate s-au lovit, însă, de rezistența unui Congres tot mai puternic dominat de republicanii conservatori după alegerile parțiale din 1994. Mai mult, încă din timpul campaniei electorale, viața sa personală a fost ținta unor puternice atacuri care ating apogeul în timpul scandalului Lewinsky şi care tensionează şi mai mult relațiile dintre puterea executivă şi cea legislativă.

Victoria republicanilor în 2000

Al doilea mandat Clinton a fost marcat de o uşoară încetinire a ritmului creşterii economice, în special datorată programelor sociale, precum şi de agenda externă – Irak, Somalia. Scandalurile economice şi deteriorarea imaginii preşedintelui în urma audierilor ordonate de Congres au condus în final la o nouă victorie republicană (în condiții confuze însă) în anul 2000.

În cursul anului 2001, situația economică pare să se îmbunătățească, măsurile luate de noul preşedinte republican - George W. Bush - favorizând reluarea creşterii economice, în ciuda deteriorării climatului politic din ce în ce mai agitat (democrații contestă victoria republicanilor şi acuză noua administrație de corupție) .

În acest context la 11 septembrie 2001 cele două turnuri de la World Trade Center (New York) şi clădirea Pentagonului (Washington) sunt atacate de terorişti aparținând grupării Al-Queda, bilanțul victimelor fiind tragic – aproape 4000 de morți.

11 septembrie 2001 - Atacurile teroriste de la World Trade Center şi Pentagon

La începutul noului mileniu, Statele Unite rămân principala putere militară, economică şi politică a lumii, însă o radiografie sumară a realităților americane astăzi prezintă indiciile unor fisuri societale potențial periculoase. Creşterea economică a ultimului deceniu a fost în mare parte anulată, costurile războaielor din Afganistan şi Irak au îngreunat bugetul federal, confruntarea politică dintre cele două partide au divizat țara mai mult ca oricând, iar pe plan extern politica Statelor Unite este puternic contestată.

<u>Preşedinții americani şi rezultatele lor în alegeri</u>

Anul	Numele preşedintelui	Procent din votul popular	Participarea la vot
1948	Harry Truman	49,6	53
1952	Dwight D. Eisenhower	55,1	63,3
1956	Dwight D. Eisenhower	57,6	60,6
1960	John F. Kennedy	49,7	62,8
1964	Lyndon B. Johnson	61,1	61,7
1968	Richard M. Nixon	43,4	60,6
1972	Richard M. Nixon	60,7	55,2
1976	Jimmy Carter	50,1	53,5
1980	Ronald Reagan	50,8	52,6
1984	Ronald Reagan	58,8	53,1
1988	George Bush	53,4	50,2
1992	Bill Clinton	43	55

10.8. Bibliografie

Philip Jenkins, *O istorie a Statelor Unite,* Ed. Artemis, Bucureşti, 2002

Paul J ohnson *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, Bucureşti, Humanitas, 2003

Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX*, vol 2-3, Bucureşti, All, 1998

Alan M Winkler, *Trecutul apropiat. Eseuri şi documente despre America de după cel de-al doilea război mondial*, Cluj, Dacia, 1996

10.9. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1.Reconversia economică şi demobilizarea, relația foarte tensionată cu lumea sindicală, Congresul dominat de republicani, chestiunea drepturilor civile.
1.2.Asistență federală pentru construirea de locuințe şi pentru educație, asistență medicală universală, dezvoltarea legislației în materie de drepturi civile, reforma politicilor agricole.

Test de autoevaluare 2

2.1. În ciuda unor recesiuni de scurtă durată, anii ’50 au fost una din cele prospere perioade din istoria Americii. Nivelul de trai a crescut spectaculos şi acesta este practic momentul în care societatea americană devine o societate a abundenței.
2.2. Prima mare victorie a mişcării drepturilor civile a fost câştigată în mai 1954 atunci când Curtea Supremă a hotărât în unanimitate că segregarea şcolilor reprezenta o încălcare a amendamentului 14.

Test de evaluare 3

3.1. Încetarea discriminării rasiale, asistență federală în materie de educație, asistență medicală pentru bătrâni, o implicare mai mare a guvernului pentru a dinamiza economia.
3.2. Interzicea discriminarea pe baza rasei, culorii pielii, a religiei, sexului sau a originii naționale, autoriza guvernul să oprească finanțarea instituțiilor care practicau discriminarea rasială şi a oferit procurorului general autoritatea de a garanta dreptul la vot al populației de culoare şi de a implementa desegregarea în şcoli.
3.3. Programe de asistență medicală pentru bătrâni, finanțarea de către autoritățile federale a învățământului primar şi gimnazial, Legea Dreptului la Vot (Voting Rights Act), măsuri de protecție a mediului, liberalizarea legilor privind imigrația, crearea Departamentului Transportului, interzicerea discriminării rasiale în vânzarea şi închirierea locuințelor, combaterea sărăciei prin educație şi pregătire profesională.
Notă: ***În cazul în care nu ați răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test, europene. s-au schimbat, Statele Unite dar şi Japonia devenind competitoare de forță pentru principalele puteri-studiați capitolul 10.4. şi bibliografia indicată.***

Test de autoevaluare 4

4.1. Măsuri privind reducerea fiscalității, suspendarea convertibilității în aur a dolarului, înghețarea salariile şi prețurile pe o perioadă de trei luni.
4.2. Creşterea inflației şi a şomajului, deficit bugetar, declin al productivității.

Test de autoevaluare 5

5.1. Reduceri drastice ale cheltuielilor federale, scăderea fiscalității, slăbirea restricțiilor impuse industriei în materie de protecția muncii, protecția mediului şi sănătate.
5.2. Campania electorală din 1988 a fost bazată masiv pe televiziune, a avut un puternic caracter negativ, a dus la bascularea completă a Sudului spre republicani, a fost puternic marcat de factorul rasial, prezența la vot a fost de numai 50%.

10.10. Lucrare de verificare 4

Pe baza textului unității şi a bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat pe tema ”Statele Unite în anii 60 şi 70”.

Punctele care trebuie atinse sunt: elemente ale vieții politice, probleme economice, măsuri de depăşire a crizelor, fenomene societale şi culturale, concluzii.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini

b. se trimite prin poştă tutorelui.

c. se foloseşte în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:
- claritatea exprimării şi absența formulărilor nesigure,
- şirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.